STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03661

DER VEG TSU ZIKH

Sholem Asch

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אש

געזאמלטע שריפטן

נײַנטער באַנד

*

פאַרלאַג „קולטור-ליגע“ װאַרשע

שלום אש

דער וועג צו זיך

*

פארלאג „קולטור־ליגע" ווארשע

קויפן און פאַרקויפן דאָס דאָזיקע בוך
אין אַמעריקע איז לחלוטין פאַרבאָטן

געדרוקט פון פריער = צוגעגרייטע מאַטריצן
אין 1000 עקזעמפּלאַרן, וואַרשע, 1926.

דרוקעריי „די וועלט“, וואַרשע נאָוואָליפּיע 7

הילע געדרוקט ביי „עקספּרעס“, נאָוואָליפּקי 17

COPYRIGHT BY SHOLOM ASCH
N E W Y O R K 1 9 2 1

S Z . A S Z — S Z R I F T E N
Wyd. „Kultur-Liga“ Warszawa 1926
Druk. „Di Welt“ Warszawa Nowolipie 7

קאפיטעל ב.

אין א פרעמדע שטאָדט

די זונן האט זיך ארייגעריסען דורך די צוויי פענסטערלעך אין דעם קליינעם, ריינעם דייטשען האטעל־צימערל און האט דאס שטיבעל בעגאסען מיט גאנצע צעבערס ליכטיגקייט, פערכאפט די צוויי בעטען, וואס זיינען געשטאנען נעבען איינאנדער און אויפגעריסען מישא זיל־בערג'ס פערמאכטע אויגען.

אז ער האט זיך אויפגעכאפט, האט ער זיך אומגעקוקט פער־וואונדערט — נישט געוואוסט וואו ער געפינט זיך און פון וואנען ער קומט דא אהער. עס האבען איהם אבער באלד אנטקעגען געשמייכעלט די צוויי גרויסע, ליכטיגע אויגען פון זיין יונג ווייבעל אויס דעם צווייטען בעט, וואס איז געשטאנען נעבען זיינס. ער האט זיך ווי דערמאנט און געזאגט מיט א שמייכעל:

— אה, דו ראחעל, שוין לאנג אויף?

— יא, מישא, — לאכט איהם די יונגע ווייבעל אין פנים אריין — די דייטשע זונן לאזט נישט שלאפען. איך האב דיך נישט געוואלט וועקען; ביסט אזוי געשמאק געשלאפען — א פערגעניגען געווען צו זעהן.

— געפינען מיר זיך טאקע אין דעם דייטשען שטעדטעל, וואו מיר זיינען נעכטען ביינאכט פערפאהרען?

— יא, מישא. קום, הויב דיך אויף! איך בין נייגעריג צו זעהן, ווי א דייטש שטעדטעל זעהט אויס. איך האב דאך קיין מאל נים געזעהן, און די קינדער זינגען פון פריהמארגען אן, — האט דאס יונגע ווייבעל געזאגט און איז מיט איין שפרונג, ווי א יונגער פויגעל אויס דעם בעט געפלויגען.

— די זונן שטעהט אויף ביי זיי פריה, — זאגט מישא מיט א שמייכעל און זוכט די ברילען אויף זיין שרייב־טיש, — א טיכטיג פאלק. — און הויבט זיך אן אנטהאן נאך זיין פרוי.

— נעכטען בייגאכט, ווען מיר זיינען אין שטאדט געקומען, איז שוין אלעס געשלאסען געווען, — זאגט ראחעל — עס איז דאך א פערגניגען אזוי, אין א שעהנעם פריהמארגען, אין א פרעמדע שטאדט, זיך אויפצוכאפען אין א האטעל־צימער. זעה, ווי אלעס איז דא ביי זיי ריין, יעדע זאך אויף איהר ארט, — אך, א יום טוב, א יום טוב היינט! — שרייט אויס דאס יונגע ווייבעל, שטעהענדיג ביים האלב־אפענעם פענסטער — קום אהער, מישא, זעה ווי די קינדער געהן מיט בלימעלעך אין די הענד און זינגען ליעדער. קום אהער צום פענסטער!

— אך, א יום טוב, ווען מיר מזל האבען — אריינגעקומען אין דער שטאדט אריין אום יום־טוב, — זאגט מישא און געהט אויך צו צום פענסטער. באלד דערמאנען זיי זיך אין וואס פאר א „הלך" זיי שטעהן ביים אפענעם פענסטער, און פון אונטען האט מען שוין אנגעהויבען ארויפצוקוקען צו זיי — זיינען זיי פון פענסטער אבגעשפרונגען און אנגעהויבען פלינק זיך אנצוטהאן.

אז דאס קאלטע וואסער האט זיך געגאסען איבער ראחעל'ס נאַ־קעטען לייב, האט זי געלאכט אויס דעם פולען האלז:

— מיר וועלען קיין בעקאנטע ניט זעהן, מישא. מיר וועלען זיך ארומדרעהן אין שטאדט, ווי ווילד פרעמדע — עס איז א פער־גניגען.

— יא, ראחעל, ווי ווילד פרעמדע, — נור ער איז שוין געקומען צו זיך. ווי מיט א הויך איז אוועק פון איהם די נאטירליכע פרעה־ליכקייט, וועלכע האט ארויסגעקוואלען פון איהם, פון זיין יונגען טעמפעראמענט. ער האט זיך דערמאנט, ווער ער איז — און א גרויסע וואנד איז געשטאנען צווישען איהם און דער זונן, וואס האט אזוי פריינדליך אריינגעשיינט אין פענסטער. עס האט איהם ארומגענומען דער ענגער פאס, וואס נעהמט ארום מענשען, וועלכע האבען אויף זיך גרויסע זינד, אדער א געפעהרליכע קרענק... די טרויעריגע געדאנקען, מיט וועלכע ער האט זיך נעכטען שלאפען

געלעגט, זיין גאנצע לאנגע איז איהם פאר די אויגען ווידער גע־שטאנען, נור ער האט דאס פון זיך מיט געוואלד אוועקגעטריבען. די זונן שיינט אריין, זיי זיינען אין א פרעמדע שטאדט, און ראחעל איז פרעהליך: אוועק איז פון איהר דער טרויעריגער שאטען, וועלכער האט זי בעגלייט דעם גאנצען וועג. ער האט געקוקט אויף איהר, אויף איהרע נאקעטע הענד און האט צום ערשטען מאל בעמערקט איהר צארטען, קינדישען קערפער — און עס האט איהם ארומגע־נומען א רחמנות געפיהל צו איהר. ער האט זי יעצט ליעב געהאט און געהאט דאס בעדערפניס זי אויף די הענד צו נעהמען און ארומ־צוטראגען זי איבער די גאסען ווי מען טראגט א קינד. . . .

דאס געפיהל האט איהם אן אלעס פערגעסען געמאכט. בע־גראבען האט ער אין זיין הארץ טיעף דעם טרויער, וועלכען ער האט מיט זיך פון זיין היימאט מיטגעבראכט — דעם טרויער און דעם צער. די יוגענד און די זונן האבען געטהאן דאס זייעריגע.

— שוויג, ראחעל, וועסט זעהן, וואס מיר וועלען זיך אנטהאן. עס איז פורים ביי די דייטשען, א פערשפעטיגטער פורים, — נו, וועלען מיר אויך פורים־שפיעלער ווערען. ווייסטו וואס, וועסט דיך אנטהאן ווי א אינגעל אין שווארץ־זיידענע הויזען, אין לאנגע שווארץ־זיידענע שטרימף און א ברייטען מארקיז־קאפעלוש מיט א גרויסע פעדער; ר'לעבען, עס וואלט דיר זעהר געפאסט, — בעטראכט ער איהר פיגור און געהט אין דער שטיל צו און גיט איהר א קוש אין דעם נאקעטען קארק אריין.

ראחעל האט זיך אומגעקוקט, ווי עפעס א וואונדער וואלט געשעהן. א שטראם בלוט האט זי בעגאסען פון אויבען ביז אראב. — צום ערשטען מאל, צייט זיי זיינען נאך דער חתונה, זעהט זי איהם אזעלכען. וואס איז דא געשעהן מיט איהם? צייט נאך דעם, וואס עס האט מיט איהר דאס אונגליק געטראפען, האט ער זי נאך נישט געזעהן . . . און זי ווייסט דאך, אז ער האט חתונה געהאט מיט איהר צוליעב רחמנות, אז ליעב האט ער אנ'אנדערע — מערי'ן.

דאס ערשטע מאהל ווי זי זעהט איהם אזעלכען, ווי זי בעמערקט אין איהם א נייגונג צו איהר, — און איהר האט זיך דאך געדאכט אז ער וועט זי שוין קיינמאל, קיינמאל נישט זעהן, און זי איז אומ־געגאנגען נעבען איהם ווי אין שלאף, ווי א שאטען . . .

זי האט נישט געוואוסט וואס צו טהאן, נור רויט געווארען און געקוקט אויף מישא'ן, ווי אויף א וואונדער, מיט א פאר גרויסע, גרויסע, אפענע אויגען. און גרויסע טרעהרען האבען זיך איהר בעוויזען אין די גרויסע אויגען. און מישא איז אויף שטעהן געבליבען, נישט געוואוסט וואס עס טהוט זיך מיט איהם און געשמייכעלט. — געשמייכעלט אין דער וועלט אריין . . .

נור באלד האט ער זיך געפונען — ארומגענומען דרייסט ראחעל'ן ביי איהר לייכטע טאליע און געזאגט:

— קום, ראחעל, דער פריהלינג איז דא, און די דייטשען איילען זיך זעהר . . .

דאס מיידעל האט זיך ארויסגעמאכט פון זיין האנד און פלינק זיך אנגעטהאן. זי האט היינט לענגער געקוקט אין שפיגעל אריין, ווי אן אנדערס מאל; זי האט נישט געהערט מישא'ס רייד — אין איהר הארץ האט זיך אנגעצונדען א גרויס גליק.

אז זיי זיינען אויף דער גאס ארוים, האט זיי א פרישער מאיווינד בעהויכט און ארומגענומען זיי דורך און דורך. זיי זיינען, ווי דורך א וואונדער, אין דעם טיפען פריהלינג, וואס איז דא מיט א צוויי חדשים פריהער ווי ביי זיי אין דערהיים.

דער פריהלינג האט געבליהט איבעראל — אויף דער גאנצער ערד, איבער'ן גאנצען הימעל און איבער אלע בוימער. אלעס האט זיך געבאדען אין גרינס, און מענשען, הייזלעך און גערטענדלעך — זיינען געווען אבגעוואשענע, אויסגעפוצטע, יום-טוב'דיגע. ווארום א גרויסער יום-טוב איז געווען אין שטעדטעל — דעם יום-טוב פון פריהלינג. די קנאספען אפען, די צווייגען בעבלעטערט, און דאס גרינס רייסט זיך פון שטיינער און טראטוארען... קינדער אין ווייסען אנגעטאהן האלטען קרענצלעך פיילכען אין די הענד, ציהען איבער די גאסען און זינגען לידער, — גריסען זיי פון דערווייטענס. איין מיידעל איז צוגעגאנגען צו זיי און האט זיי געגריסט: „גוט מארגען, מיין הערר!“ און דערלאנגט ראחעל'ן דאס קרענצעל בלומען. און דאס מיידעל האט

זיך אוועקגעשטעלט און האט מיט איהר קינדישען חן אנגעהויבען אבצוזינגען איהר פריהלינגס ליעד.

זיי זיינען ביידע שטעהן געבליבען, האבען נישט געוואוסט אויף וואס פאר א וועלט זיי געפינען זיך, צי חלומ'ען זיי דאס נישט. און דערוויל זיינען וואס א מאל די גאסען געווארען מעהר בעלעבט. אלץ מעהר האבען זיך געוויזען יום־טוב'דיג געקליידעטע מענשען, איינצעלנע פערשטעלטע, און אלע האבען זיך געלאזט אין מיטען מארק, געזונגען ליעדער, אין גאס געגאנגען.

פון דערוויטענס הערט זיך שוין די מוזיק שפיעלען, פאהנען פון צעכען ווייזען זיך. אלטע בעלי־בתים, ווייס־בעהויבטע בעל־בית'עס שטעקען ארוים זייערע גרויע קעפ צווישען די ווייסע פארהענגעלעך אין די פענסטער. און דער פריהלינג האט אויף זייערע אלטע פנים'ער, ווי אויף אלטע, אבגעלעבטע בוימער, אויך געבליהט און ארויסגע־בראכט אויפ'ן געזיכט דאס ביסעל חיות און רויטליכקייט וואס האבען זיך געפונען אין די אלטע קערפערס. ווארום עס איז געווען א גרויסער יום־טוב אין דער שטאדט, דער יום טוב פון פערברענען דעם „ווינטער“, דעם „אייז־בער“ און פון פייערען דעם פריהלינג, און דאס גאנצע שטעדטעל איז ארוים פייערען דעם יום טוב.

מישא און ראחעל האבען זיך ביי די הענד אנגענומען און געלאזט זיך מיט דער מענגע — אויף פייערען דעם יום־טוב פון פריהלינג, און מיטגעזונגען מיט אלעמען דאס געזאנג, וואס זיי האבען נישט פער־שטאנען.

קאפיטעל 2.

דער יום טוב פון פערברענען דעם ווינטער

צוערשט זיינען געגאנגען די מוזיקאנטען פון די צעכען, די צעכען מיט די פאהנען. און די בעלי־בתים פון שטעדטעל, פערקליידט אין די מלבושים פון זייערע זיידעס און עלטערע זיידעס, וועלכע האבען גע־לעבט אין דעם שטעדטעל מיט הונדערטער יאהרען צוריק, האבען אין

רייהען שפּאַציערט נאָך די מוזיקאַנטען. אַלעם איז געווען פער־שטעלט. אַלטע גוים מיט לאַנגע בערד און יונגע שקצים'לעך, אָנגע־טהאָן אין מיטעלאַלטערישע קאָסטיומען, אין היטען מיט פעדערען — זיינען געגאַנגען אין די רייהען מיט ערנסט און כבוד, ווי זיי וואָלטען זייערע הייליגסטע פפליכטען ערפילט. אויף אַ וואָגען זיינען געפאָה־רען די לעגענדאַרישע „ראָזבויניקעס" מיט די העק אין די הענד, און דער אַלטער „ראָזבוינִיק" מיט אַ לאַנגער גרויער באָרד און האָק אין האַנד האָט אָנגעפיהרט די שייקע. נאָך זיי זיינען געגאַנגען דעם פירשט'ס „לאַנדסקנעכט" מיט די אַלטע פּיקעס אין האַנד און האָבען געפיהרט צווישען זיך אַ זעלנער־„דירנע"; דער „שניידער" און דער „וואַלד־דיען" פון גרימס מערכען און די העלדען פון די אַלטע גוטע פאָלקס־ליעדער; די סטודענטען־שאַרען פון „אַלט־היידעלבערג" מיט די פאָהנען און שווערדען און נאָך זיי — די יוגענד־צעכען — בעקער, שניידער, שוסטער, — און אַלעם איז געווען פערשטעלט און געגאַנגען אין די רייהען מיט כבוד און ווירדע.

דער גאַנצער עולם האָט ארויסגעאיילט אויפ'ן פּלאַץ הינטער דער שטאָדט, וואו עס איז שוין געווען אויפגעשטעלט אוים וואַטע דער „אייז־בער" — צו פערברענען, וואָס דאָס האָט געזאָלט זיין לזכר שנעע און ווינטער, וואָס די עהרליכע דייטשען פון דעם קליינעם שטעדטעל האָבען אין די אויגען ניט אָנגעזעהן און ווייסען נור, אַז עס עקזיסטירט שנעע און פראָסט, פון דער נאַטור־געשיכטע און פון די רייד פון זייערע אַלטע זיידעס און באָבעס, וועלכע דערצעהלען, אַז אַמאָל, אין זייערע יאָהרען, איז זייער שטעדטעל אום ווינטער אין גאַנצען פערשנעעט געוואָרען און מען איז געפאָהרען מיט שליטענס; נור דער קלימאַט בייט זיך און שוין גאַנץ לאַנג איז ביי זיי קיין שנעע ניט געוועזיין, אָבער עס דאכט זיך, אַז אויך זיי האָבען אין די אויגען קיין שנעע ניט אָנגעזעהן און ווייסען עס פון דעם, וואָס זיי האָבען דער־צעהלט זייערע זיידעס און באָבעס... פּיער יונגע מיידלעך אין ווייסען אָנגעטהאָן, בעקרענצט די קעפּ, (דער פריהלינג האָט דאָס געזאָלט בע־דייטען), מיט פּיער פאַקעל אין די הענד — זיינען צו צום „ווינטער" און :זונטערגעצונדען דעם וואַטענעם אייז־בער.

ווי דער פלאַם האָט זיך ארויפגעכאַפּט צום אייז־בער און די וואַטע אין אַין פּייער צוגעגאַנגען, האָבען די אָרקעסטרעס פון די צעכען

געשפּיעלט דעם פריהלינגס־מארש, די בירגער האָבען די היט גע־צויגען און אויסגעשריען אַ שאַלענדען הורראַ!

דערנאָך, אז מען האָט דעם „ווינטער" פערברענט, האָבען זיך די יונגע בחורים פון שטעדטעל געפּרובט ארויפקלעטערן אויפ'ן הויכען דראַנג, וואָס איז דאָרט געשטאַנען, וועלכער איז געוועזען בע־שמידט מיט זייף, כדי עס זאָל זיין גליטשיג, און אויף דעם דראַנג איז געלעגען אַן אַנצוג מיט אַ זייגער, און ווער עס האָט זיך ארויפגע־כאַפּט אויף דעם דרייסיג־פוסיגען דראַנג — דעם קעהר דער אַנצוג מיט'ן זייגער.

נאָכדעם ווי אייניגע זיינען פון דראַנג געפאַלען, איז עס דאָך איינעם געלונגען זיך ארויפצוקריכען אויפ'ן דראַנג, און ער האָט גע־קראָגען דעם נייעם אַנצוג מיט'ן זייגער. די בירגער האָבען דאָן ווידער די היט געצויגען און אַ שאַלענדע הוראה אויסגערופען.

אז די אַלע זאַכען האָבען זיך געענדיגט, זיינען זיך די בירגער צוגאַנגען. נאָך האָבען די מיידלעך געטאַנצט ביי דעם שפּיעלען פון מוזיק, — באַלד איז אָבער די מוזיק פערלאָשען געוואָרען, יעדער איז זיך אהיים געגאַנגען זיין וועגס, און אין אַ האַלבע שעה ארום האָט שוין דאָס שטעדטעל אויסגעזעהן ווי געוועהנליך. יעדער איז געוועזען פערנומען מיט זיין ארבייט, נור בלויז וואָס די זוהן איז נאָך אַלץ גע־שטאַנען אזוי יום־טוב'דיג ווי פריהער און האָט נישט געוואוסט, אַז דאָס שפּיעל איז שוין צו ענד; און דער פריהלינג, די בלימעלעך האָבען זיך ווייטער געריסען אויף די עקען פון די גאַסען, וואו זיי האָבען נור געקריגען אַ שפּאַלט ערד צווישען אַ שטיין.

מישא און ראחעל זיינען געשטאַנען דורך דער גאַנצער צייט פון שפּיעל און געפיהלט זיך אין מיטען דער חתונה. זיי האָט בעגייסטערט און פערוואונדערט יעדע קלייניגקייט פון שפּיעל. ראחעל האָט זיך געפרעהט ווי אַ קינד. מישא האָט זיך געפיהלט, ווי אויף אַ גרוי־סען יום־טוב. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז יעדער פון די אַנטהייל־נעהמער איז דורכגענומען מיט אַן ערנסטען געפיהל צו דעם יום־טוב פון פריהלינג, און ער מוז אויך האָבען דאָס ערנסטע געפיהל. די שנאה צו דער אַלטער היים, פון וואַנען ער קומט יעצט, און די ענט־ציקונג פאַר דעם רוהיגען לעבען, וואָס שפּיעלט זיך אָב אין דעם קליי־נעם, רוהיגען דייטשען שטעדטעל, האָבען איהם אָט אויף די געדאַנקען

געבראכט, און ער האט זיך געפיהלט אריינגעטהאן אין דעם יום־טוב. און דער יום־טוב איז ביי איהם געווען ווי א סימבאל פון ליעבע פון מענש צו מענש, פון זיכערקייט, פון אלט איינגעזעסענהייט, פון תושב.

נור ווי דער עולם האט זיך צוגאנגען און זיי זיינען געבליבען אליין — האט איהם דער געדאנק וועגען איינזאמקייט ווידער אנגע־הויבען צו פייניגען. ער האט זיי מקנא געווען, מקנא געווען די גאנצע וועלט, וואס יעדער האט א היים, וואו ער געהט נאך דעם יום־טוב אהין, און ער בלייבט אין דער גאס... זיין צוקונפט, זיין גורל און דער גורל פון גאנצען פאלק איז איהם ווידער פאר די אויגען גע־שטאנען אין זייער גאנצען שרעק. נור ער האט זיך אוועקגע'גנב'עט פון די געדאנקען, פערליערען זיי געוואלט — ער איז געווען איינגאנצען אריינגעטהאן אין דעם גרויסען יום־טוב פון דער וועלט, פון פריהלינג.

אנגענומען האבען זיי זיך ביי די הענד און אנגעהויבען איבער די גאסען צו שפאצירען, און עס האט זיי ענטציקט יעדע קליינינקייט— ווי די הייזלעך זיינען קליין און שטעהען יעדעס בעזונדער אין א גער־טענדעל, ווי די בוימער בליהען פאר די טהירען, ווי די ווייבער בע־גיסען די בייטען בלימעלעך. און געשמייכעלט האבען זיי צו אלעמען און געגריסט אלעמען.

דערזעהן אן אפענעם רעסטאראן, פאר דער טהיר פון וועלכען א סך מענשען זיינען געזעסען און געגעסען, האבען זיי זיך אויך אוועק־געזעצט עסען — און געפיהלט זיך אינאיינעם מיט'ן גאנצען עולם.

נאכ'ן עסען האבען זיי ווידער שפאצירט אין די גאסען. אנגע־קומען צו א בייט טולפאנען, וואס האבען געבליהט אין א ראד אין מיטען א גרויסען מארק, האבען זיי זיך אוועקגעזעצט אויף א באנק ביי די טולפאנען און בעטראכט די קעפקעלעך, ווי זיי פערמאכען זיך, און געפרעהט זיך מיט זיי.

זיי זיינען שוין מיעד געווארען; אין האטעל האבען זיי נישט געוואלט צוריקגעהן: עס איז זיי צו ענג געווען דאס שטיבעל און האבען מורא געהאט דערפאר. זיי האבען געוואלט זיין אין דרויסען. אין פריהלינג.

— קום, מיר וועלען געהן הינטער דער שטאדט — האט מישא געצויגען ראחעל'ן. זיי האבען אנגעטראפען א לאנגע אלעע פון: טא־

פאַליען צווישען צוויי קלאָהרע וואַסערלעך — האָבען זיי זיך געלאָזט דורך דער אַלע ביז זיי זיינען אָנגעקומען אויסער דער שטאָדט.

דאָ איז שוין געווען דער פריהלינג אויסגעגאָסען איבער אַלע ברעגעס. אויסגעגאָסען האָבען זיך די בייטען גרינס און פערנומען אַלע פעלדער און וועלדער, וואו דאָס אויג האָט נור געקענט פערכאַפּען, ווי דעם ליכטיגען הימעל אויבען, אַזוי די ערד אונטען, און אַריינגע־ריסען זיך אויף אַלע וועגען און שטעגען און קוים איבערגעלאָזט די מענשען און וועגען אַ שמאָר פּאַסיקעל צו געהן. צווישען די סעדער און גרינס האָבען אַרויסגעקוקט ווייסע און רויטע הייזלעך, בעוואַקסען אין גאַנצען אין בלעטער. פאַר אַ הויז איז געשטאַנען אַ מענש מיט אַ אינטעליגענט געזיכט, אין אַן ארבייטער בלוזע, און האָט זיך זאָרג־פעלטיג איבערגעקוקט יעדעס בלימעל פון זיין גאָרטען. אַ מינוט איז מישאַ געשטאַנען און האָט איהם בעטראַכט און נאָכגעקלערט, — געזאָגט צו ראחעל'ן:

— ווייסט וואָס, לאָמיר גאָר דאָ בלייבען. קום, מיר וועלען זוכען צווישען די הייזלעך אַ וואָהנונג, ווילסט?

— יאָ, — פרעהט זיך ראחעל.

נאָך אַ שעה זוכען האָבען זיי געפונען צוויי קליינע צימערלעך אין אַ געדיכט בעוואַקסענעם סאָד. נאָך דעם זעלבען פאַרנאַכט האָבען זיי איבערגעפיהרט זייערע זאַכען אין דרויסען אַרויס — צו דער נייער וואָהנונג, אין די פרעמדע צוויי ריינע דייטשע שטיבלעך, מיט דעם קליינעם גערטענדעל פאַר דער טהיר.

נאָך דעם זעלבען אָבענד האָט אין זייערע פענסטערלעך אַריינגעשיינט די יונגע לבנה, מיט איהר בעגלייטערין, די ווענוס. מישאַ איז געשטאַנען ביים פענסטער, בעטראַכט די בלאָהע, פרישע פריה־לינגס־נאַכט. די ווייס־בעבליהטע בוימעלעך, וועלכע זיינען געשטאַנען אין גאָרטען, בעגאָסען מיט לבנה־ליכט, האָבען איהם אויסגעזעהן אַזוי ווי אַ פער'כשופ'טע וועלט. אַ שטילקייט האָט געהערשט אַרום. מען האָט נור געהערט, ווי דער ווינד יאָגט פון דעם געבליהעכטס דעם געשמאַק אַרויס, ווי די שטערען געהען און ווי די פויגעל־נעסטען אין די בוימער ליעבען זיך. ראחעל איז אין שטוב געווען, האָט עפּעס גע־זונגען, וואָס שוין לאַנג, לאַנג האָט זי דאָס נישט געטהאָן, און איינ־געקעמט איהרע צעפּ צום נאַכט־שלאָף. און מישאַ'ן האָט זיך געדאַכט,

אז ער איז קיינמאָל אין רוסלאַנד נישט געווען, האָט קיינמאָל נישט איבערגעלעבט דאָס, וואָס ער האָט איבערגעלעבט. מיט ראחעל'ן איז גאָרנישט געשען... זי איז זיין יונגע, יונגע כלה און ער וואַרט שוין דאָ, אין דעם פריהלינגס-גאָרטען, צווישען די בליהענדע בוימער און בעשטערענדער נאַכט, צווישען מאַי-ריח און דעם פריהלינגס-לופ־טיגען ווינטעל — פוי תמיד אַז, וועט שטענדיג, שטענדיג דאָ וואַרטען.

קאַפּיטעל 3.

אַ ווילדע נאַכט

אַ ווילדע נאַכט איז עס געווען. די פענסטער זיינען געווען אָפען אין גאָרטען אריין, וואָס איז געווען אינגאַנצען בעגאָסען מיט דעם ווילדען לבנה-ליכט פון פריהלינגס-צייט. די שאָטענס פון די בליה־ענדע בוימער האָבען שפּאַצירט ווי גייסטער אויף די ווענד פון שטי־בעל, און זייערע בלעטער און בליהעכטס האָבען זיך בעוואויגען אין שאָטען אויף זייער בעט און בעטגעוואַנד.

דער ווינד האָט זיי אריינגעבראַכט דעם ווילדען געשמאַק פון די בליהענדע בוימער אין דער פריהלינגס-נאַכט.

מישאַ האָט געהאַלטען די נאַקעטע ראחעל אויף זיינע הענד, צו־געדריקט זי צו זיין האַרץ און געקוקט איהר שאַרף אין די אויגען אריין.

— איך וויים פון אַלעמען. זיי האָבען דיך געשענדעט, — דערצעהל מיר, שוועסטער, דערצעהל. שלאָג מיך מיט דיינע ווערטער, — עס איז מיין שאַנד, מיין שאַנד פאַר מיין שוואַכקייט, פאַר מיין אָרימ־קייט... דערצעהל, שוועסטער, דערצעהל, וואָס האָבען זיי געטהאָן מיט דיר? איך וויל אַלעס וויסען — אַלעס וויסען.

ראחעל האָט זיך געריסען פון זיינע הענד און געקוקט אויף איהם מיט שרעק, ווי אויף אַ משוגע'נעם, — און אַ גרויסע בושה האָט זי אָנגעצונדען. זי האָט זיך געריסען פון זיינע הענד:

— לאָז מיך אָב. לאָז מיך אָב.

— מיין שוועסטער, זיי האָבען דיך געשענדעט, ווי די ווילדע הינד זיינען זיי דיך בעפאַלען... ביזט געווען אליין... דו האָסט געהערט זייער ברומען, זייער לאַכען: האָסט געזעהן, ווי זיי נעהנען זיך צו דיר... און מיט די שמוציגע הענד האָבען זיי דיך געכאַפּט, געריסען דאָס קלייד פון דיר — און אַ נאַקעטע ביזט דו פאַר זיי שטעהן געבליבען... געפאַלען אויף דיר, ווי די הינד, ווי די חזירים טאַפּטשען אַ גאַרטען — און דו ביזט געפאַלען אונטער זיי אַזוי...

ראחעל האָט שוין גאָר ניט גערעדט, נור געביסען זיינע פינגער און געריסען זיך פון איהם. ווי מיט אייזערנע קלעשטשעס האָט ער זי געהאַלטען, צוגעטראָגען זיין פּנים צו איהרס און טיעף איהר געקוקט אין די אויגען אריין און געזאָגט צו איהר:

— מיין שאַנד, נישט דיינע. איך האָב געזאָלט אבהיטען דיין כבוד — דער אידישער גבור, און בין געלעגען הינטער דיין טהיר... איך האָב אפשר געהערט דייגע געוואַלדען — און וואָס האָב איך געטהאָן? האָב איך זיך דורכגעריסען דורך די שפּיזען פון די זעלנער דיך צו ראַטעוון? — ניין. איך האָב חתונה געהאַט מיט דיר, כדי דו זאָלסט מיר דערמאָהנען מיין שוואַכקייט, מיין אונבעהאָלפענקייט. שטענדיג זאָלסטו מיר שטעהן פאַר די אויגען... און שלאָג מיך, שלאָג מיך — עס איז מיין שאַנד, מיין בושה!... וויין די פלעקען, וואו זיי האָבען דיך געשלאָגען, — דאָ, דאָ, — איך וועל זיי מיט מיין בלוט בעגיסען, מיט מיין בלוט!... און ער איז געפאַלען אויף איהר און האָט זי אָנגעהויבען צו קושען ליידענשאַפטליך, — ווי אַ חיה איז ער זי בעפאַלען...

— ניין, איך האָב קיינמאָל קיין אַנדערע נישט געליעבט, קיינמאָל, קיינמאָל נישט. פאַר דיר בין איך בעשאַפען געוואָרען, און דאָס האָט דיך גאָט געשיקט אַזוי צו מיר. מיט אַ ביזן האָט ער עס געמאַכט, אַז מען זאָל דיר שענדען, שענדען מיין כבוד, מיין ווייב, די מוטער פון מיין קינד — אַ צייכען, אַ צייכען אויף לעבענס-לאַנג אויף שוואַכקייט, אויף אָרימקייט, אויף אונבעהאָלפענקייט... אַז מען איז שקלאַפען, שענדעט מען די ווייבער. — ווייסט, אַלע כלות פון דאָרף האָבען געהערט צום שררה, אין דער צייט פון פּאַנשטשינאַ. מיר זיינען אויך שקלאַפען. ווילסטו קינדער האָבען אין שקלאַפעריי?... אידישע טעכטער האָבען נישט קיין קינדער געהאַט אין שקלאַפעריי... גיב מיר

די האנד, גיב די האנד, אז מיר וועלען נישט פריהער קיין קינדער האָ־
בען ביז מיר וועלען זיין בעפרייט. — ניין! שווערען, אז מיר זאָלען
ביידע — קיין קינדער נישט האבען אין שקלאפעריי, ביז מיר וועלען
האבען געפונען א מקום מנוחה... גיב די האנד!... און וועט מיר
בעפאלען א שוואכקייט, וועסטו מיך צוציהען אזוי צו דיר, ווי איצט —
זאָלסט מיך שטעכען, שטעכען, ווי די אמת'ע אידישע טעכטער האבען
עס געטהאן אמאָל אין ירושלים... גיב די האנד, אז מיר וועלען נישט
האבען קיין קינדער אין שקלאפעריי, נישט לעבען אין שקלאפעריי —
גיב די האנד!...

זי האט געפיהלט זיין הייסען אטהעם, וואס האט זי ארומגענומען,
ווי א ווארימע דעקע — און מיט איין ענערגישען ווארף איז זי ארויס
א נאקעטע פון זיינע הענד און ארויסגעכאפט זיך פון דער שטוב אין
סאד אריין.

ער איז געפאלען אויף דער ערד, א מינוט געלעגען און נישט
געוואוסט, וואס עס טהוט זיך מיט איהם. באלד האט ער זיך דערמאנט
וואס ס'איז געשעהן, און איז ארויס נאך איהר אין סאד אריין.

דער גארטען איז געשטאנען אין דער פריהלינגס־נאכט בעגאסען
אין גאנצען מיט דעם פולען לבנה־ליכט, און די ווייס־בליהענדע עפעל־
בוימער און די רויט־בליהענדע פלוימען־בוימער זיינען געשטאנען
בעגאסען מיט לבנה־ליכט, ווי ווייסע שדים. אלעס איז געשטאנען
דערשראקען און פרעמד און פערנומען אין סוד פון דער נאכט.

ראחעל איז געזעסען א נאקעטע אויפ'ן ברעג פון דעם ברונען. דאס
לבנה־ליכט האט אויך בעגאסען איהר נאקעטע לייב, און מיט איהרע
לאנגע צופלאשעטע האהר און דערשראקענע אויגען האט זי אויסגע־
זעהן אזוי פרעמד, ווי זי וואלט אויס אן אנדער וועלט געקומען — מישא
האט זי גאר ניט דערקענט.

ער איז געגאנגען צו איהר א דערשראקענער.

— דערנעהן זיך נישט צו מיר! — האט זי אויסגערופען צו איהם
פון דער ווייטענס, — קומסטו אהער, ווארף איך זיך אין ברונען
אריין.

איהרע ווערטער זיינען געווען שטיל און איינפאך געזאגט, און
געהערט האט זיך פון זיי א זיכערהייט. זיי האבען אין גאנצען ניכטערע

געמאַכט מישאַ'ן. ער איז געקומען צו זיך און זיך דערמאַנט, וואָס ער האָט געטהאָן און וואָס ער האָט גערעדט.

— זיי, מוחל, ראחעל — האט ער אנגעהויבען צו ריידען פון דער־וויטענס אויף רוסיש — איך בין משוגע געווען, איך בין ווילד געווען, עס איז צום ערשטען מאל; איך ווייס נישט וואס עס איז מיט מיר געשעהן. — קום אין שטוב אריין, וועסט דיך פערקיהלען — ביסט נאקעט.

— איך וועל נישט פריהער געהן, ביז דו וועסט מיר געבען דיין עהרען־ווארט, אז דו וועסט מיר ניט אנריהרען, אז דו וועסט האלטען דאס ווארט, וואס דו האסט אין שטוב געזאגט. יעצט ביזטו רוהיגער, קען איך דיר גלויבען.

— איך בין משוגע געווען, רחל'ע — לאכט מישא — משוגע געוועזן. פערגעס, ראחעל — און ער מאכט א טריט נעהנטער צו איהר.

— מישא, שטעה — אדער איך וואַרף זיך אין ברונען אראב.

מישא איז געבליבען שטעהן:

— אבער געדענק אין גאט, קום אין שטוב — וועסט דיך פער־קיהלען.

— בעפאר נישט.

— נא, דעק דיך צו — ווארפט ער איהר צו זיין ראק — אבער, ראחעל, זיי מיר מוחל.

— איך וועל נישט פריהער ריידען מיט דיר, ביז דו וועסט מיר נישט געבען דאס עהרען־ווארט.

— איך גיב דיר דאס עהרען־ווארט — איך וועל דיר נישט אנ־ריהרען, ביז דו וועסט אליין נישט וועלען.

— איך גלויב דיר. — און זי איז אוועק פון ברונען אין שטוב אריין און פלינק זיך איינגעהילט אין א טוך.

א געוויסע צייט האבען זיי ביידע געשוויגען. מישא איז געזע־סען אין א ווינקעל זעהר נידערגעשלאגען.

די ערשטע האָט אָנגעהויבען צו ריידען ראחעל:

— דו דארפסט גאר ניט חרטה האָבען, קיין איין ווארט נישט צוריקנעהמען פון דיינע ווערטער, מישא, און נישט טרויעריג זיין. איך פערשטעה דיר גאנץ גוט, און האב עס פריהער געוואוסט. איך ווייס, אז דו ליעבסט מיך נישט, אז דו ליעבסט מערי'ן — דיין הארץ

איז ביי איהר. מיך האסטו גענומען, אזוי ווי דו זאגסט, אלס צייכען, אז איך זאל דיר דערמאנען אן דער פערשוועכטער עהרע. אז דו ווילסט עס — זאל אזוי זיין. אז נישט — וועל איך מארגען אהיים פאהרען צום טאטען. ווען איך האב זיך בעשלאסען מיט דיר מיט־צוגעהן, איז ניט געווען מיין מיין צו געווינען דיין ליעבע מיט געוואלד. ניין, מישא, גלויב מיר, אז נישט דאס. איך וויים אליין נישט פאר וואס איך בין מיט דיר מיטגעפאהרען אין אויסלאנד, אפשר אויך צוליעב דעם וואס דו זאגסט — אלס צייכען פאר די אויגען, צו דער־מאנען דיך. יא, יעצט זעה איך אליין, אז דאס איז געווען מיין צוועק, אהן צו וויסען.

— אבער, ראחעל, — שרייט אוים מישא — פערשטעהסטו נישט, אז איך האב גערעדט אין א ווילדען צושטאנד, אז אויסער א איד מיט א אידישער טראגעדיע, בין איך אויך נאך א מענש; פערשטעהסטו נישט, אז דענסמאל, ווען איך האב געליעבט מערי'ן, בין איך נאך א קינד געווען, אז דאס איז שטימונג געווען; אז אין דיר האב איך ליעב געקריגען דאס ווייב, אז דו עסט מיך אויף מיט דיין תאוה. אז דאס וואס איך האב פריהער געזאגט, זיינען נור געווען ווערטער געווארפען אין דעם צושטאנד פון עקסטאז און ליידענשאפט נאך דיר... פאר וואס האסטו מיך געבונדען מיט מיין ווארט? איך געה אוים נאך דיר!

ווי וואלט ער אוועקגעגעבען זיין לעבען יעצט פאר זיין עהרען־ווארט!

אבער ראחעל האט זיך געשטעלט אין פענסטער, איהר פול נאקעט לייב האט זיך ארויסגעריסען פון איהר לייכטען טוך און בעלויכטען געווארען אין ליכט פון דער לבנה, און זי זאגט צו איהם.

— יא, מישא, דו האסט רעכט; האסט מיך פריהער געבעטען, איך זאל דיר אלעס דערצעהלען. דיר, דיר מוז איך אלעס דער־צעהלען; דו מוזט פון אלעס וויסען, מישא — ציטערט איהר שטי־מע. — ווייסטו, אז זיי האבען מיך געפייניגט, ווייסטו וואס הייסט פייניגען? וואס ס'הייסט א פרעמדער קערפער ווען ער ריהרט זיך צו צו דיר? . . . זעהסט עס פון דערווייטענס, ווי עס דערנעהנט זיך צו דיר, — און א פנים פון א חיה, פון א הונד שמייכעלט ביי

אין פנים אריין און שטעקט ארוים אזעלכע גרויסע אויגען, און מויל, און צייהן . . . און עס בעפאלט דיך א שרעק, ס'ווערט דיר ענג, די ווענד רוקען זיך צונויף, קוקסט אוים אויף הילף, בעסט דיך ביי די ווענד הילף . . . און א ווארימער ווארעם רוקט זיך צו דיין לייב צו, און עס בעפאלט דיך א פארע . . .

— הער אויף! הער אויף! — שרייט אוים מישא — אדער איך ווער משוגע, איך רייס מיר די אדערען אויף צוויי!

— האסט עס געוואלט הערען — האסט דו עס. חאסט עס ניט קיין מוטה אויסצוהערען, — וואס ארט עס דיר? עס איז דאך נור אידישע עהרע, אלע אידען ריהרט עס אן ווי דיך — וואס האסטו דיך מעהר צו קאכען ווי אנדערע?—

מיט איין שפרונג איז מישא געווען ביי איהר. ווידער האט ער זי ארומגעהאלטען מיט זיינע צוויי שטארקע הענד:

— עס איז מיין כבוד, מיין אייגענער, נישט פון אידישען פאלק! עס איז מיין ווייב, מיין געליעבטע, — מיין כלה האט מען געשענדעט — מיין כבוד, מיין אייגענער, פריוואטער... דערציעהל, דערציעהל, איך וועל אלעם הערען! . . . לאזען זיי ברענען די ווערטער, ווי בליי — ווי פייער שטיקער פלייש און נשמה אויסברענען, — דערציעהל!

— עס איז גאר ניט געווען — קוקט זי איהם שטאלץ אין די אויגען אריין, — איבער'ן פיסק האבען זיי מיר געפאטשט, די צייהן האבען זיי מיר אויסגעקלאפט, אבער גאר נישט האבען זיי מיר געקאנט טהאן. זעהסט די ברוסט מיינע — רייסט זי דאס העמד אויף זיך — זעהסט — דאס שטיק פלייש פעהלט. דעם ביס פון די שארפע צייהן האב איך אויסגעהאלטען, אבער נאכגעגעבען האב איך נישט. דו זעהסט די שטיקער האאר, וואס פעלען אויף מיין קאפ — צווישען זייערע פינגער זיינען זיי געבליעבען, אבער מיין לייב האבען זיי נישט געהאט. מיט מיינע צייהן האב איך זיך געוועהרט, קיין מאכט האט מיך נישט געקענט פון דער ערד אויפהויבען. און ווייסטו ווער עס האט מיך די קראפט געגעבען? — דו, דו. איך האב דיך געזעהן פאר די אויגען, ווען איך האב מיך געראנגעלט מיט זיי.

ווי א קינד האט זי מישא גענעבען א כאפ אויף זיינע הענד און צוגעטראגען זי אויף דעם בעט.

— מישא, געדענק אז דיין עהרען־ווארט! האט דאס מיידעל געשריען.

— איך וויל נישט געדענקען! הונדערט עהרען־ווערטער און הונדערט כבוד'ס פאר דיין ליעבע!

— אויב אזוי, וועל איך דיר אן דעם דערמאהנען — זאגט ראחעל און האט זיך אנגעהויבען צו רייסען פון מישא'ס הענד, געביסען איהם די הענד מיט דעם פנים, אז ער איז געצוואונגען געווען באלד זי אבצולאזען.

— אז איך האב זיך געקענט געגען יענע אן עצה געבען, וועל איך זיך אויך קענען קעגען דיר בעשיצען — זאגט ראחעל, בעפרייענדיג זיך פון זיינע הענד.

מישא איז געפאלען צו דער ערד און איז ליגען געבליעבען א מיעדער און אהנבעוואוסטער . . .

די פרישע מארגענדיגע פריהלינגס־זונן האט זייביידע געטראפען ליגענדיג אויף דר'ערד מיעדע און שוין שלאפענדע.

קאפיטעל 4.

צוויי נשמות

אין א פאאר טעג ארום זיינען זיי געפאהרען קיין בערלין זעהן זיך מיט מישא'ס עלטערן, וועלכע האבען, נאכ'ן פאגראם אין רוסלאנד, זיך דארט אויפגעהאלטען.

מישא האט בעשטימט ארויבצופאהרען קיין ארץ ישראל און דארט פערבלייבען אן ערד־ארבייטער.

דעם בעשלוס האט ער אנגענומען פלוצלינג. אין א שעהנעם פריהמארגען, אז ער האט זיך אויפגעהויבען, איז איהם אלעס מיט א מאל קלאר געווארען. ער האט געזעהן זיין וועג פאר זיך, און דאס אראבפאהרען קיין ארץ ישראל און דארטען ווערען אן ערד־ארבייטער איז איהם אויסגעקומען אזוי איינפאך, אזוי זעלבסט־פערשטענדליך אין זיין יעצטיגען מצב, אז ער האט זיך געוואונדערט, פאר וואס האט

ער דאָס נישט געוואוסט פון ערשטען אויגענבליק, אז דאָס איז דער איינציגער וועג, אז נור ביי זיך האט ער צו זוכען א רוה און א ציעל אין לעבען, אז ער דארף אוים דעם וועג געהן. „אז מען וויל דיה דוקא נישט האבען = געה אוועק", האט ער זיך געזאגט, און אז ער האט דעם בעשלוס אנגענומען, איז איהם מיט אמאל א סך זאכען קלאהר געווארען. ער האט אנגעהויבען צו פערשטעהן דעם צוזאמענ־האנג פון די לעצטע געשעהנישען, נאך וואס און צו וואס די פאגראמען זיינען געווען און דעם אנטלויפען פון זיך. און נאך א זאך איז איהם קלאר געווארען: פאר וואס מען האט אידען פיינט. די גרויסע פראגע „פאר וואס?" איז איהם פערענטפערט געווארען. די פיינדשאפט צום אידען איז ניט קיין פערביסענע, נור א פעראכטענדע, ווי מען האט צו אן עקשן.

אידען האבען זיך איינגעשפארט דוקא דארט צו פערבלייבען, וואו מען יאגט זיי, על אפם ועל חמתם — צווישען די גוים; און אז יענע ווילען נישט?

אידען דארפען אוים דעם וועג געהן, — פערקלייבען זיך צו זיך אהיים, אין דעם ווינקעל, אויף וועלכען זיי האבען היסטארישע רעכט. דאכט זיך, עס איז זעלבסטפערשטענדליך, און פאר וואס טהוען עס נים אלע?

איבריגענס האט ער יעצט ניט געקלערט וועגען כלל — זיין „איך" האט איהם פערנומען זיין לעבען. ער האט געוואלט יעצט רוהען, לעבען דאס איינפאכסטע, רוהיגסטע לעבען. שטודירען איז איהם פער'מיאוס'ט געווארען, און דערמאנענדיג זיך, ווי אידישע סטודענ־טען יאגען זיך פון איין אוניווערסיטעט אין דעם צווייטען און ווילען דוקא ווערען א דאקטאר'ל, אן אדוואקאט'ל, אנכאפען זיך אן דעם שטריק פון לעבען און מיטלויפען — איז איהם די בילדונג דערווידער געווארען.

איבריגענס האט ער נישט געקלערט דערפון. ער האט געוואלט יעצט רוהיג זיין, קיינעם נישט שטערען און איהם זאל אויך קיינער נישט שטערען; ער זאל מיט זיין זיין קיינעם קיין גרויסען נוצען נישט ברענגען, נור פערדיענען זיך זיין שטיקעל ברויט און דאס געאייג־נעטסטע איז איהם געווען — א פעלד־ארבייטער אין ארץ ישראל. דארט איז די שאטענס פון דער גרויסער פערגאנגענהייט, וואו יעדעס

שטיקעל ארט טראגט א היימישען, פערהייליגטען נאמען — דארט וועט ער זיך צום פעסטעסטען און רוהיגסטען פיהלען. געוואוסט האט ער, אז קיין גרויסער ערד־ארבייטער איז ער נישט, נור ער האט גע־רעכענט נישט צו ווערען קיין ערד־ארבייטער אלס אידעאל, נור אלס פרנסה פאר זיך. דורכדעם האט ער בעשלאסען צו פאהרען קיין בערלין איבערערדען מיט'ן פאטער, אז ער זאל איהם ארויסגעבען זיין טהייל נדן. פאר דעם געלד וועט ער זיך אפשר קויפען א באיארע און זי אליין בעארבייטען. געלעזען האט ער אין די אידישע צייטונגען, אז מיט א געוויסע סומע געלד קען מען הינטען אזוי ארום א לעבען מאכען, ערגעץ וואו נאהענט ביי א אידישער קאלאניע, אין א אידישע סביבה זיך זיינע פאר יאהר אויסלעבען, פאר זיך, בעהאלטען אין דעם שאטען פון אונבעקאנטהייט און שטילקייט, וואס הילט אין די הונדערטער טויזענדער געוועהנליכע „שטערבליכע" — און דאס האט ער יעצט געוואלט.

ער האט זיין פלאן מיטגעטהיילט ראחעל'ן. זי האט עס אויפגע־נומען גלייכגילטיג און שוויינענדיג, ווי זי האט אלעס אויפגענומען צייט נאך דער שרעקליכער נאכט, וואס זיי האבעןביידע דורכגע־לעבט. זעלבסטפערשטענדליך האבען זיי פון דער דאזיגער נאכט נישט נור בלויז קיין ווארט צווישען זיך געלאזט פאלען, נור זיי וואלטען עס ביידע געוואלט פון געדעכטנים אויסמעקען — האט עס ביי זיי ביידע געלעבט נאך אין דעם זכרון, ווי עס לעבט א ניט־אנגענעהמער חלום דורכגעלעבט צוזאמען. אבער דער אבמאך, וואס זיי האבען צווישען זיך געשלאסען, האט ווי א שטילער תנאי געלעבט צווישען זיי ביידע.

זיי האבען זיך נישט מעהר געפיהלט, ווי מאן און ווייב, נור ווי חברים, מעהר נאך ווי שותפים עפעס, וואס זיינען זעהר העפליך איי־נער מיט דעם צווייטען, אבער נישט אונאנגענעהם העפליך. מישא האט זי צייט יענער נאכט בעשאנקען מיט גרויסע אויפמערקזאמקייט. ער האט אלעס בעמערקט אין איהר, אין גאנצען געוועזן ווי ער וואלט זיך אוועקגעשאנקען פאר איהר. ער האט געפרובט טרעפען אלע איהרע פערלאנגען, נישט פרעגענדיג, און געזעהען, אז ער זאל איהר נישט זיין צודרינגליך. ער האט דערפיהלט, ווען זי וויל זיין אליין — פלעגט ער אין דער שטיל די שטוב פערלאזען, איבער וועגען זיך

ארומדרעהען שעה'ן־ווייז, כדי איהר לאזען צייט צו זיין מיט זיך, און פערקעהרט, מיט איהר האט ער זיך גענומען צו בענוצען זיך מיט ווערטער, וועלכע זאלען שמעקען צופיעל מיט פאמיליאריטעט.

ער האט זי געהאלטען פאר א הייליגע, וואס דרעהט זיך אין זיין שטוב ארום און וואס ער האט געפיינינגט. ער פלעגט דאן אויסמיי־דען יעדעס ווארט, וואס עס וואלט איהר אנגעווארפען זיין ליעבע.

נור אמאל אין א פארנאכט, ווען זי איז צו שפעט אין פענסטער געזעסען און עס איז קיהל געווען, האט ער איהר געזאגט: „קינד, געה אוועק פון פענסטער". — און איז פערשעמט געווארען פאר דעם ליעבען שפרוך און שוין געוואלט צוריקכאפען. זי האט עס בעמערקט— האט זיך איבערגעצויגען איבער איהרע שעהנע צייהן א מעלאנכאלישער שמייכעל, א שמייכעל, וואס איז עהנליך געווען צו אן אויסדרוק מעהר פון צער, ווי פון פרייד.

ווארים צייט יענע נאכט האט זי געשוויגען, זי איז עלטער געווא־רען און געענדערט זיך. דאס פנים איהרס איז געווען, ווי דאס מיי־דעלשע וואלט פערגליווערט געווארען, ווי א בלום, וואס איז פער־וועלקט געווארען פריהצייטיג — אזא טרויער האט פון די אויגען ארויסגעקוקט, כאטש דאס יונגע מויל און די שעהנע, געשליפענע, ווייסע צייהן האבען געשמייכעלט קינדיש.

און א שטילקייט האט זיך אריינגעגעסען אין איהרע טרויעריגע אויגען אריין, נור איהרע גליעדער האבען ווי געזונגען. געהילט אין דעם טונקעלען זיידענעם טוך פלעגט זי דורך גאנצע טעג זיצען ביים אפענעם פענסטער און ארויסקוקען ווי נאך א הילף, אזוי ווי עס וואלט וועד געדארפט קומען... און א שטילער געזאנג איז געלעגען איבער איהר גלאטען שייטעל און איבער איהרע געטאקטע, פערשלאפענע, פערהילטע גליעדער, נור אז זיי האבען זיך בעוואויגט, זיינען זיי געווען, ווי זיי וואלטען זינגען אין שלאף...

אזוי האט זי זיך ארומגעדרעהט אין מישא'ס שטוב, ווי א טרוי־עריגע פרינצעסין, וועלכע איז יאהרען לאנג געפייניגט געווארען, גע־שלאגען, פערשעמט, אבער איהר ריינקייט און איהר עהרע בעהיט־טעט...

און מישא איז איהר ווי אַ שטילער שאטען נאָכגעגאַנגען, מוראַ האָבענדיג, אַז ער זאָל איהר די פיס נישט אָבטרעטען מיט זיין שאָ־טען־ליכט... אזוי זיינען זיי ביידע פערפרעמדט און פערליעבט, ווי צוויי שטילע גייסטער, איבער די וועלט געגאַנגען.

קאַפיטעל 5.

די אנטלאָפענע פון פאָגראָם

אין איינעם פון די גרויסע קאַפע־הייזער אין בערלין, אויף דער פריעדריך שטראַסע, האָבען זיך צונויפגעקליבען אלע פליטים פון אלע עקען רוסלאַנד, וואָס זיינען געלאָפען פון די רוסישע פּאָגראָמען.

עס זיינען דאָ געווען פערמעגליכע, וועלכע האָבען געלאָזט די פער־מעגענס אין דער היים, אויף גאָט'ס חסד און אויף פרעמדע מענשענס הענד, און האָבען זיך אליין געראַטעוועט אין דער דייטשער שטאָדט, וואו זיי האָבען פאַר זייער זיכערהייט בעצאָהלט מיט די גרויסע סומען אין די האָטעלען, רעסטאָראַנען און געשעפטען. מעהרסטענטיילס אידען־סוחרים, וואָס מען האָט זיי אָבגעריסען פון זייערע געשעפטען — האָבען זיי זיך דאָ, אין דער גרויסער, פרעמדער שטאָדט, ארומגעדרעהט פוסט און פאַס, חוזק געמאַכט איינער פון צווייטען און געוואַרט אויף אַ גוטע נאַכריכט פון דער היים...

די דייטשען האָבען געקוקט אויף זיי מיט פעראַכטונג און חוזק, ווי אויף שוצלאָזע רוסישע עמיגראַנטען, וואָס זייער פאָטערלאַנד שפּייט זיי אויס. אָט דאָס זיינען זיי עס, די אונרוהיגע רוסען, די וואָס מאַכען רעוואָלוציע, פון וועלכע זיי האָבען אין די צייטונגען געלעזען!...

און וויפיעל די רייכע אידען און די פעטע אידישע ווייבער האָבען ניט געפּרובט איינצוקויפען זיך ביי דער דיענערשאַפט אין די האָטעלען און די רעסטאָראַנען, האָבען זיי אלץ נישט געקראָגען פון זיי נישט נור קיין כבוד, נור אויך קיין גוטע בעדיענונג פאַר געלד: וואָס זיי האָבען געלאָזט גרעסערע סומען לעצט־געלד און טרינק־געלד — האָ־בען זיי נור געהאָלפען קאָליע צו מאַכען די דיענערשאַפט, וועלכע האָ־

בען דאך געקוקט אויף זיי מיט דערזעלבער פעראכטונג, ווי זיי קוקען אויף די ארימע אידישע עמיגראנטען, ווי היימישע, איינגעזעסענע בירגער קוקען אויף ארויסגעיאגטע, וואנדערענדע ציגיינער־משפחות.

נאך זיי, ווי נאך פגרים, האבען זיי מיטגעשלעפט א מחנה שווארצע פויגעל. זיי האבען מיטגעשלעפט מיט זיך, ווי אומעטום, וואו רייכע אידען קומען, מעקלערס, שדכנים און דאקטוירים־מעקלערקע, וועלכע האבען די רייכע אידען געוואלט אויספילען זייער לאנגווייליגע צייט.

אומעטום, וואו אידען קומען, קומט דער האנדעל — האבען די מעקלערס דערווייל פערקויפט איינעמס וואלד צום צווייטען, איינעמס פאבריק צום צווייטען, כאטש עס איז קיינער נישט זיכער געווען, אז דער וואלד אדער די פאבריק געהערט נאך דעם אמת'ן אייגענטהימער.

די שדכנים האבען דערווייל די קינדער משדך געווען מיט איינאנדער, און די דאקטוירים־מעקלערקע האבען אויסגעזוכט ביי די רייכע אידען און די פעטע ווייבער וואו נור א פערשלעפערטע קרענק — א לאנג פערשלאפענעם לעבער־וועהטאג, אן אלטע חלאת'ל, און האבען זיי ארומגעשלעפט צו די בערלינער אידישע פראפעסארען, וועלכע האבען זיך זעהר געוואונדערט: „די יודען אין רוסלאנד, די געהט דאך גאנץ גוט!“

עס איז נאך געווען צר־פריה, צו פאהרען אין די פערשיעדענע בעדער. וואוהין די דאקטוירים האבען זיי צושיקט — האבען זיי זיך אין די בערלינער גאסען ארומגעדרעהט און זיינען אלעמען אויפגעפאלען מיט זייער הויך רוסיש רעדען און שטארקע הענד־בעוועגונגען.

נור רייך זיינען זיי געווען און פיעל געלד דער שטאדט צו לייזען געגעבען — האט די פאליציי די רייכע געלאזט בלייבען און די ארימע ארויסגעשיקט.

אין אבענד זיינען זיי זיך צוזאמענגעקומען אין דעם קאפע־הויז אויף דער פריעדריך־שטראסע, פון וואנען זיי האבען שוין געהאט אלע דייטשען פעריאגט מיט זייער הויך רעדען. אין דעם קאפע־הויז איז געווען די בירזע, — דא האבען זיך געטראפען וואס א מאל מעהר בעקאנטע אידען פון פערשיעדענע געגענדען אין רוסלאנד און דא אלע געשעפטען געמאכט. די שדכנים האבען געשלעפט די חתנים פון איין טישעל צום צווייטען זעהן זיך מיט כלות, די מעקלערס האבען צר־

זאמענגעפיהרט די סוחרים, און די דאקטוירים׳לעם מיט די צילינדער־היט און די שווארצע בעוואקסענע בערד — א לאַ הערצעל — האבען רעדל געפיהרט צווישען די דיקע ווייבער. און אלע האבען געלעבט אין איין אנגסט־שרעק: וואס הערט זיך אין דער היים, און געלוישט מיט ציטערענדע הערצער די ידיעות פון דער היים, וואס בעקאנטע האַבען מיטגעבראכט, וואס די צייטונגען האבען מיטגעטיילט.

און איין בראך איז גרעסער געווען ווי דער צווייטער. יעדעס מאל איז דאס פייער אין אן אנדער שטאדט אויסגעבראכען. מיט יעדען טאג זיינען פרישע אנטלאפענע אנגעקומען פון נייע שטעדט, וואו דאס אומגליק האט אויסגעבראכען. אלע האטעלען זיינען פול געווארען מיט זיי, און דאס קאפע־הויז איז יעדען אבענד ענגער געווארען פון די אנ־געפאהרענע געסט.

די אידען, די רייכע סוחרים, געוועהנט צו האנדעל און וואנדעל — האבען זיך געלאנגווייליגט, גארנישט צו טהאן האבענדיג; די ווייבער האבען זיך געאיילט ביי די פראפעסארען, און די קינדער זייערע האבען זיך משדך געווען מיט׳ן צווייטען. און די דייטשען־קעלנערס האבען געקוקט אויף זיי ווי אויף אנטלאפענע, ארויסגעיאגטע, און זיי האבען זיך געקויפט זייער אכטונג מיט די רייכע טהעע־געלדער. און די פאָ־ליציי האט זיי געשלעפט יעדען פריהמארגען אין די צירקלען און גע־פרעגט זיך נאך זייערע פערמעגענס, אויף זייערע איינקינפטע, כדי זיי קענען געניג געלד אויסגעבען אין דער רייכער שטאדט, אז מ׳זאל זיי דא לאזען פערוויילען.

אין דעם מצב, צווישען דער סביבה, האט מישא געטראפען זיינע עלטערען אין בערלין. זיי האבען געוואהנט אינאיינעם מיט׳ן פעטער ר׳ חיים און די מוהמע, מערי׳ס עלטערען, און אויך מערי (נאך וועל־כער דער פאטער איז געפאהרען און געבראכט פון פעטערבורג) אין איין האטעל, און האבען ווי אנדערע אידען זייער גלייכען אין די גאסען זיך ארומגעדרעהט, אין די מאגאזינען געמאכט איינקויפען. די ווייבער האבען זיך געדאקטערט, און די שדכנים האבען זיי אלע נאכט אין קאפע געשלעפט צו בעגעגענען זיך מיט חתנים, וועלכע מען האט געערעדט סאניע׳ן, מישא׳ס שוועסטער, און מערי׳ן. ר׳ לייזער, מישא׳ס פאטער, האט געהערט פון זיין זוהנ׳ס חתונה האבען מיט לייזעראוויטשעס טאכטער און האט זיך נישט געמאכט וויסען דערפון.

עם האט ביי איהם, ווי ביי מערי'ס פאטער, אויסגעזעהן ווי א געלעכטער, ווי א דערוויil, וואס פאלט פאר אין די אונרוהיגע טעג; און ווען די בייזע צייט וועט איבערגעהן, וועלען די אלע נארישקייטען דורכגעהן. א שלעכטער חלום איז עס און א וועלט קען דאך ניט לעבען א לאנגע צייט אין א שלעכטען חלום. מישא האט פערשטאנען דאס פערהאלטען זיך פון זיינע עלטערן צו זיין חתונה האבען. דורכדעם איז ער גישט פערפאהרען מיט ראחעל'ן אין דעם האטעל, וואו זיינע עלטערן וואהנען, נור זיך בעזעצט, לויט א בעקאנטע אדרעס, אין א ביליגען סטודענטען־פאנסיאן, אין שארלאטענבורג, און אליין איז ער צו די עלטערן אהין געגאנגען.

— אח, מישא! גיב נור א קוק וואס פאר א גאסט מיר האבען! — האט דער פאטער אריינגעשריען אין שלאף־שטוב אריין צו דער מוטער, ווען מישא איז אין נומער אריין.

די מוטער איז אויף איהם ארויף מיט א געוויין און פרייד: „געלויבט צו גאט! אך, טייערינקער דו, מישא, מישא...“

— וואו האסט דו די זאכען? ווען ביזט דו געקומען? — האט דער פאטער געפרעגט.

— איך בין מיט מיין ווייב געקומען. מיר זיינען פערפאהרען אויף שארלאטענבורג — דערצעהלט מישא.

— מיט דיין ווייב? — האסט גאר חתונה געהאט? — וואונדערט זיך דער פאטער, ווי ער וואלט דאס נייעס צום ערשטען מאל געהערט, — מזל טוב!

די מוטער איז ארויס מיט א שטראם טרעהרען און געוואונקען צום פאטער, ער זאל שווייגען.

דער פאטער האט זיך אבער ניט געקענט בערוהיגען.

— אזוי, קומט אונז דאך גאר א מזל טוב, רעגינא, — רופט ער צום ווייב.

— יא, מזל טוב דיר! — שמייכעלט מישא.

— וואלסט מיר כאטש אויך געוועזן פערבעטען. א חתונה־קארטעל געוועזן געשיקט, אלץ קומט דאך מיר אויף דער חתונה זיין — שמייכעלט דער פאטער איראניש — שא, ווער איז מיין מחותן? מיט וועמען האב איך זיך דאס משדך געוועזן? — פרעגט דער פאטער.

= מיין ווייב איז דר. לייזעראוויטשעס טאכטער. געפעלט דיר נישט דער מחותן? = מיר יא — האט מישא אבגעענטפערט קורץ.

דער פאטער האט געוואלט עפעס זאגען, נור דאס ווייב איז צו צו איהם: „לייזער, שוויינ! אז נישט געה איך אויס דער שטוב". און זי איז צו צו מישא'ן, איהם ארומגענומען דעם קאפ, ווי מען נעהמט ארום א קליין קינד און אנגעהויבען איהם צו בעגיסען מיט טרעהרען און געגלעט, ווי מען גלעט א קליין קראנק קינד: „מישענקא, מיין טייערער!..."

מישא האט זיך ארויסגעמאכט פון דער מוטער'ס הענד. איהם האט דער מוטער'ס גלעטען נאך ערגער געקרענקט, ווי דעם פאטער'ס ווערטער. ער האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל, פערביסען די ליפען.

פון דענסטמאל אן האט מען מישא'ס חתונה פערשוויגען אין הויז און קיינער האט זי מעהר נישט דערמאהנט מיט קיין ווארט.

קאפיטעל 6.

אין קאפע מאנאפאל.

עס איז אריינגעקומען פון צווייטען נומער דער פעטער ר' חיים און האט זיך מיט מישא'ן געגריסט, ווי זיי וואלטען זיך גארנישט געטראפען אין א פרעמדער שטאדט, מיט דערזעלבער פלעגמע און גלייכגילטיגקייט, ווי מישא וואלט אריין צו איהם ביי זיי אין שטעד־טעל.

עס איז שוין געווארען נאכט און עס איז אנגעקומען סאניא מיט מערי'ן פון גאס, וואו זיי האבען גאנצע טעג פערבראכט אין מאגא־זינען.

מישא האט סאניע'ן נישט דערקענט — זי איז העכער געוואקסען, ברייטער געווארען און זי האט אויסגעזעהן, ווי א גאנצע דאמע. אויך איז זי אנדערש געווען געקליידעט, שוין דאמען־ארטיג — אין א זעהר לאנגע קלייד, מיט א גרויסען, ברייטען קאפעלוש.

זי האט איהם בעגריסט, ווי איהר שטייגער, מיט גרויס בעגייסטערונג און פרייד און געוואלט אין איין מינוט געוואהר ווערען, וואס עס הערט זיך מיט איהם, און ווי שטעהט די „ארבייט“ אין דער היים. (זי האט זיך נאך ניט געהאט פערגעסען אן דער „ארבייט“) און אויב עס איז וואהר, אז ער האט חתונה געהאט מיט ראחעל'ן, און וואס עס מאכט איהר שוועגערין. מישא האט איהר געגעבען אנצוהערען מיט מינע און רייד, אז ער וויל מיט איהר וועגען אלסדינג רעדען, נור ניט וועגען ראחעל'ן. נור זי האט אויך ניט קיין צייט געהאט פיעל צו ריידען, ווארום זי האט זיך געאיילט אין טהעאטער אריין מיט מערי'ן און איהר חתן (מערי איז שוין א כלה געווארען), עפעס אויף זעהר אן אינטערעסאנטע פארשטעלונג, וואו זי האט מיט גרויסע שוועריגקייטען געקראגען בילעטען. מערי'ן האט מישא נאך גישט גע־זעהן. זי איז אריין צו זיך אין נומער און געאיילט זיך איבערצוטהאן אין טהעאטער. די מיידלעך האבען זיך איבערגעטהאן און זיינען אוועק. מערי האט זיך ניט געוויזען, ער האט נור געהערט איהר שטימע, ווי זי האט גערופען הינטער דער טהיר סאניא'ן, אויב זי איז שוין פערטיג און באין אופן נישט געוואלט אין נומער אריין.

אז די מיידלעך זיינען אוועק, איז מישא מיט די עלטערען אוועק אין קאפע־הויז, וואו זיי האבען זיך געזאלט בעגעגענען מיט דעם יונגען מאן, וואס מען האט גערעדט סאניא'ן.

מישא האט געוואלט אהיים געהן, אבער ער האט נאך געוואלט היינט רעדען מיט דעם פאטער וועגען זיין רייזע קיין ארץ ישראל — איז ער מיט אין קאפע אריין.

דאס קאפע איז שוין געוועזן איבערפילט. דער גרויסער, ליכטיגער זאל איז פערהילט געוועזן אין א וואלקען רויך פון פאפיראסען און פער־נומען געוועזן אין א זשומען און בעוועגריי, ווי אין א ביהנשטאק. מיט צרות האבען זיי געקריגען א טישעל אין א ווינקעל און אייניגע מאל ארויף און אראב זיך גערדעהט איבער דעם סאלאן, זו־בענדיג אן ארט, און זיינען געוועזען אויסגעשטעלט פאר די בליקען פון די אויסגעזעצטע געסט, וועלכע האבען יעדען אריינקומענדען אויפ־גענעסען מיט די אויגען און בערעדט מיט די מיילער. עס האט זיך באלד צו זיי צוגעזעצט א ברייטע, דיקע אידענע, מיט איין אויג און א גרויסען קאפעלוש און אנגעהויבען צו רעדען חכמות מיט גמרא־

ווערטלער געמישט, ווי א מאנספערשוין. דאס איז געווען איינע פון די שדכנ'טעס, וואס האבען זיך, ווי די קאפע־מייז, תמיר ארומגע־דרעהט אין קאפע. באלד איז אויך אנגעקומען דער דאקטאר זילבער־שטיין מיט דער שווארצער הערצעל'ישער בארד און צילינדער־הוט, וועלכער האט ר' חיים'ען און מישא'ס מוטער ארומגעפיהרט צו די בערלינער פראפעסארען.

די שדכנ'טע מיט דעם דאקטאר זיינען געווען א שותפות־פאאר. די שדכנ'טע האט בעדארפט דעם דאקטאר, אז ער זאל קומען צום טישעל, וואו זי פיהרט צו א חתן, כדי דער דאקטאר, וועלכער איז גע־ווען א געשיקטער יונג, א פיסק געהאט און געקענט די געזעלשאפט אונטערהאלטען, — זאל לעבעדיג מאכען ביים טישעל און ארייינציהען דעם חתן אין א געשפרעך, אז ער זאל געפעלען. דערפאר האט איהם די שדכנ'טע רעקאמענדירט פאר די געסט פאר ווענען זי האט „געאר־בייט", אלס אן „איין־און אויסגעהער ביי די היגע פראפעסארען". דורכדעם פלעגט מען דאס פאאר'ל טרעפען זיצען תמיד ביי א טישעל, און וואו די ביידע זיינען געזעסען, דארט האט געשמעקט מיט א שדוך...

דאס געשפרעך האט זיך געדרעהט ארום ארץ ישראל, וועגען וועל־כען מישא האט גערעדט מיט'ן פאטער אויפ'ן וועג. דער פאטער, וועלכער האט זיין פלאן וועגען ארץ ישראל געהאט אויסגעהערט שווייגענדיג — האט זיך ערשט ביים טישעל, וואו דער עולם איז ארום געזעסען, געווענדעט צו מישא'ן:

— און וואס וועט זיין דער סוף, וועסט אן ערד־ארבייטער ווערען אין ארץ ישראל? און צו דעם האב איך מיך אזוי פיעל קאסטען גע־לאזט, אין די שקאלעס געשיקט! — האט ער געזאגט מיט א קרעכץ.

מישא'ן האט דאס פנים געפלאמט פאר בושה. דא, ביים טיש, צווישען די פרעמדע מענשען, וואס זיינען איהם דערווידער, רעדט דער פאטער מיט איהם וועגען זיינע הייליגסטע געפיהלען... ער האט פערשוויגען, געוואלט אנטלויפען פון טיש, איינגעהאלטען זיך — מורא געהאט, אז די אינגלישקייט, ווי ער האט אנגערופען דאס, וואס ער מוז אנקומען צום פאטער, זאל נישט נאך מעהר פערשטארקט ווערען מיט דעם, וואס ער וועט אנטלויפען, — האט ער ביטער געשמייכעלט און די ברילען זיך אראבגענומען און אנגעטהאן זיי צוריק.

די געזעלשאפט האט דאס בעמערקט, און מען האט געוואלט אב־פיהרען דאס געשפרעך — האט זיך די אידענע, די שדכנ'טע, אנגערו־פען מיט א העברעאיש ווארט — געוואלט אימפאנירען:

— ארץ ישראל — ארץ זבת חלב ודבש, ווי אין פסוק שטעהט.

דער דאקטאר, וועלכער איז געווען א ציוניסט, געטראגען די בארד געשארען ווי הערצעל און געהאלטען זיך פאר א גאנצען מאכער ביי די ציוניסטען, האט אנגעהויבען צו רעדען מיט גרוים בעגייסטערונג וועגען דער אויפלעבונג פון ארץ ישראל, די פאליטישע לאגע פון די אידען, און האט אנגעהויבען דערצעהלען בסוד אייניגע וויכטיגע פא־ליטישע אונטערהאנדלונגען, פון וועלכע עס וועט גרוים ישועה ארויס־קומען פאר'ן כלל ישראל. דער עולם ארום האט געשלונגען זיינע ווערטער מיט בעגייסטערונג. עס האבען זיך אנגעהויבען צורוקען צו זייער טישעל בענקלעך און מען האט זיך צוגעהערט צום דאקטאר'ס געשפרעך, ווי ער מאלט אוים אן ארץ ישראל, מיט א אידישע רעגיע־רונג, מיט אידישע פאסאלען, אז עס האבען זיך פייערלעך אנגעצונדען אין די אויגען. און א איד, א בעקאנטער סוחר, וואס האט זיך צום טישעל צוגעזעצט, האט זיך אנגערופען:

— וואס־זשע מיינט איהר, ווען אידען גיבען זיך טאקע אזוי א נעהם און גיבען א פאהר אראב קיין ארץ ישראל מיט דעם ביסעלע קאפיטאל, וואס זיי האבען, מיט דער ביסעלע ענערגיע און קאמערץ!... ווארום דער עיקר הייננט אין לאנד איז קאמערץ, און אידען זיינען א קאמערץ־פאלק.

— ווער וועט דיר די ערד בעארבייטען? א לאנד בעדארף דאך אן ערד־ארבייטער, א פויער — וועלכער איד וועט דיר דאס וועלען ווערען א פויער? — פרעגט א צווייטער.

— צו וואס די ערד ארבייטען? — אראבער וועלען מיר דינגען. עס זיינען דאך דא אראבער. זאלען זיי בעארבייטען די ערד, מיר וועלען זיי געבען צו פערדיענען געלד, פיעל געלד. מיר, אידען, זיינען א קאמערץ־פאלק, מוזען זיך פערנעהמען מיט קאמערץ, ערד אבקוי־פען, זיין די שררות.

— און מיט וואס וועסטו דארט האנדלען, מיט תפילין־בייטלעך, מיט ארץ ישראל־ערד? וואו וועסטו נעהמען א זאווארעל, א צוקער־

פאבריקעל, א נאפט־קוואל? אדער אפשר גאר פאהרען קיין מאסקווע, קיין גיזשנע צו מאראזאוו'ען נאך א שטיקעל סחורה?

— וואס רעדט איהר, עס איז אן ארץ זבת חלב ודבש, אלעס איז דארט דא, אלעס! א פעט לאנד. דערצעהלט איהם, הערר זילבערשטיין, דערצעהלט איהם! אן ארץ זבת חלב ודבש, אלעס איז דא, אלעס איז דא. זאגט איהם, רב איד, איהר ווייסט דאך יא! — האט זיך דער איד געבעטען ביים דאקטאר, מיט טרעהרען אין די אויגען, וואס מ'איז מאכט אזוי אוועק זיין ארץ ישראל פון אונטער־דער־האנד.

דער דאקטאר האט טאקע גענומען דערצעהלען, וואס ארץ ישראל איז אזעלכעס, וואס פאר א אוצרות עס זיינען דארט אין דער ערד בעהאלטען. און אלעס געזאגט אזוי פינקטליך, וויפיעל פוד קופער, מעש און אייזען עס געפינט זיך אין דעם בארג, אין יענעם בארג. די וואסערען זיינען פול מיט פיש, און ביי טבריה וווייזט זיך נאפט, — און אלעס אזוי פינקטליך און גענוי, ווי ער וואלט דארט אונטען געוועזען און אלעס אלייז אויסגעוואויגען און אויסגעמאסטען, — אז דאס פייערעל אין די אויגען האט זיך ביי די אידען געשטארקט מעהר צו די געשעפטלעך, וואס לאזען זיך אונטען מאכען, איידער צו ארץ ישראל.

— דארפסטו דיר א פאניע־לאנד, אויף טויט־אנגסט צו זיצען און פאגראמען דורכצולעבען, אז דו האסט דיר אזא שמאלץ־גרוב, — זאגט א איד מיט א קרעכץ.

— און מיט די אראבער וועלען מיר גאר נישט דארפען מלחמה האלטען. זיי וועלען איינזעהן, אז עס איז פאר זיי גלייכער, אז מיר זאלען זיין די בעלי־בתים. מיר זיינען א קאמערץ־פאלק, מיר וועלען זיי צו פערדיענען געבען; מיר וועלען ביי זיי די ערד אבקויפען פאר א סך געלד, זיי וועלען גוט פערדיענען. מיר דארפען גאר ניט קיין מלחמה פיהרען מיט זיי. — זאגט א איד פון דער זייט.

— אין דער ערשטער צייט וועט מען דארפען א מלך האבען, נישט קיין רעפובליק. א רעפובליק — דערנאך, נור די ערשטע צייט — א מלך, א ראטשילד, למשל. נישט־קשה, ער איז ניט קיין קלענערער בעל־יחוס פון די גוים. מען בעדארף בעציהונגען האבען מיט די הוי־

פען, מען דארף א אידישע אריסטאקראטיע, א טיטעל, א אידישען טיטעל ארויסגעבען, — דורכדעם מוז מען די ערשטע צייט א מלך הארען — פאנטאזירט א דריטער איד פון א ווינקעל ארויס.

מישא איז געזעסען די גאנצע צייט און געשוויגען. יעדעס ווארט, וואס די אידען האבען גערעדט, האט איהם בעליידיגט. זייער גלייכגילטיגקייט צו זייער לאגע, דער ציניזם, מיט וועלכען זיי מעסטען אויס דאס רייכקייט פון ארץ ישראל, אויב עס לוינט זיך אונטען געשעפט צו מאכען; געשעפטען מאכען — און די ערד זאלען די גוים בעארבייטען, און דאס א טאג נאכ'ן פאגראם, וואו מען האט זייער נאקעטע שוואכקייט, זייער יתום'דיגקייט און הפקר'קייט פאר דעם פנים פון דער גאנצער וועלט געוויזען!... ער האט זיך אומגעקוקט אין זאל און האט געזעהן די פיעלע טישלעך מיט די פליטים — אידען בעלי־בתים, גבירים, וואס לאזען בילדען זייערע קינדער אין אלע שפראכען און צושיקען זיי איבער אלע אוניווערסיטעטען, פערוועלטיגען מיט רוסלאנד'ס רייכקייט, זיינען געקומען דא צוזאמען צו לויפען פון אלע ווינקלען פון רוסלאנד, אנטלויפען ווי די הינד פאר דער געפאהר פון זייער לעבען, פון שענדען זייערע ווייבער און זייערע טעכטער און שלעפען זיך ארום ווי די לעדיגגעהערס, ווי די אקטיארען און שרייבערלעך איבער די קאפעס פון דער גרויסער שטאדט; די קעלנערס מאכען פון זיי חוזק, און זיי זיצען און שאצען דא אב, ביים טישעל אין קאפע, די ווערטה פון זייער היסטאריש פאטערלאנד, וואס איז געווארען זייער אמונה — אויב עס האט גענוג רייכקייט דארט געשעפט צו מאכען... ווער זיינע זיי דאס — אט די קופע מענשען, וואס ווערען אויסגעלאכט און געיאגט פון דער גאנצער וועלט? — ווער זיינען זיי דאס! אט די שעהנע פנים'ער מיט די לאנגע שווארצע בערד, און די פעטע ווייבער, וואס זיצען נעבען זיי, אנגעטהאן אין די שעהנסטע, מאדערנסטע קליידער? דאס צירונג פינקעלט אראב פון זיי — פעריל און בריליאנטען; זיי רעדען אלע אייראפעאישע שפראכען און וויסען אלע אייראפעאישע חכמות; זעהען אויס ווי אייראפעער, ווי ציוויליזירטע מענשען — און שוצלאז ווי די ציגיינער; אין זייער הארץ איז נישטא קיין אמונה, קיין ברעקעל ליעבע צו קיינעם ניט אויף צו גארנישט. — ווער זיינען זיי דאס? און איבער וואס ליידען זיי? וואס איז זייער אידעאל? אין וועמעס נאמען שטעהען זיי צרות אויס?

און זיין פאלק איז איהם געווארען אונפערשטענדליך, ווי א גרויס רעטעניש. ער האט ניט געוואוסט, ווער זיינען דאס די אידען, און צו וועמען געהערט ער, — און געפיהלט זיך איינער, איינער אליין אין דער גרויסער, פרעמדער וועלט.

קאפיטעל 7.

א גרוס פון געוועזענע צייטען

ער איז געזעסען די אויגען אריינגעווענדעט אין זיך — און גע־פיהלט זיך פרעמד, ווייט פון דעם אלעמען, וואס רינגעלט איהם ארום — איינער אליין.

ער האט יעצט געהאט א פאנצער פאר אלעם וואס קען איהם טרע־פען — דאס איז זיין אידעאל צו זיין אין ארץ ישראל און דארטען מיט ראחעל'ן עטוואס צו ווערען.

ער האט זיך געזעהן ווי זיי ביידע וואהנען ערגעץ־וואו הינטער א אידישע קאלאניע; ער בעארבייט מיט אראבער, מיט אידישע פוי־ערים זיין טהייל לאנד, און ראחעל דרעהט זיך אין זיין שטוב ארום. קיינער קען זיי נישט, ווייס פון זיי נישט, און זיי נישט פון קיינעם. אט דער אידעאל האט איהם בעשיצט פון אלעם. און איז ער נור געווען אין אן אונאנגענעמע סיטואציע, ווי יעצט, אין דער פרעמדער סביבה, האט ער נור בעדארפט די אויגען צו מאכען און צו טרוימען פון זיין צוקונפט.

ער האט דאס יעצט געטהאן. נור עס וועקט איהם א בעצאגטע, אלט־געליעבטע שטימע. זיין הארץ ערציטערט.

— אך, מישא, קאק פאזשיוואיעש?

ער קוקט זיך ארום און דערזעהט פאר זיך מערי'ן, וועלכע איז אריינ־געקומען מיט איהר חתן, זיין מוטער און סאניע פון טהעאטער. ער האט זי נישט דערקענט. זי איז דורך דער צייט עלטער געווארען און געענדערט, און קליידעט זיך אנדערש — דאמען־ארטיג און עס בלישצעט פון איהר אראב מיט ציהרונג.

ער האָט, ווי תמיד, פערלעגען געשמייכעלט, און זי האָט איהם פאַרגעשטעלט מיט אַ גלייכגילטיגע מינע, אָבער דאָך מיט אַן עקשנות'־דיג געלעכטעריל, איהר חתן, ה' אדלער פון קיעוו, אַ זעהר עלעגאַנטען יונגער־מאַן — די פעריל קנעפּ האָבען איהם ארויסגעשיינט פון העמד. דער חתן איז געווען אַ שטילער מיט אַ גוט שמייכעלע אויף זיינע גע־גאָלטע ליפּען און איז, זעהט זיך אויס, געווען שטאַרק פערליעבט אין זיין כלה, געקוקט איהר מיט גרויס ליעבע אין די אויגען אריין און פאַר קיינעם זיך נישט זשעגירט.

די כלה האָט אָבער ווייניג אַכט געלעגט אויף איהם, האָט זיך צו־געזעצט צו מישאַ'ן און זיך זעהר געפרעהט מיט איהם. — „ווי געהט עס? און וואָס רעכענט ער צו טהאָן?... מיט איהר ווייס זי נאָך נישט וואָס דער סוף וועט זיין. זי לעבט ווי אין אַ חלום, ווי אין אַ טומאַן, אהן מאָרגען". און זאָגט דאָס אין חתנ'ס געגענוואַרט, הויך, אַז אַלע זאָלען הערען.

דער חתן איז אַזש רויט געוואָרען און געפרעגט אַ פראַגע זיין מחותן, ר' חיים. נור באַלד האָט די גראָבע שדכנ'טע, מאַדם זאַנדבערג, צוגעפיהרט דעם יונגען מאַן, וואָס האָט זיך גע'שדכנ'ט צו סאָניע'ן. עס איז געווען אַ הויכער, שטאַרקער יונגער־מאַן, ווי אַן אַטלעט, מיט אַ פּאָר הענד און פיס, אַז ער וואָלט אַלע געקענט דאָ צולעגען, — ה' אַטלאַס פון אָדעס. און דער ה' אַטלאַס פון אָדעס, אין זיין צו קורצען סמאָקינג און אַרבעל (אַלעם האָט געפּלאַצט אויף איהם פון דיקקייט), האָט געהאַט אַזאַ נאַאיווע, אַזאַ פערשעהמטע, אַזאַ חתנ'דיג מינעלע, אַז עס איז אַ רחמנות און אַ שאַנדע געווען צוצוזעהן: אַזאַ שטאַרקער יונג, אַזעלכע פּאָר הענד און פיס = און אַזאַ פערשעהמט. חתנ'דיג מינעלע פון נישט קענען צוויי צעהלען. דער דאָקטאָר האָט באַלד דעם חתן אריינגעצויגען אין אַ געשפּרעך וועגען בעקאַנטע אין אָדעס, וואָס דער דאָקטאָר האָט דאָרט געקענט אַ וועלט מיט אידען. (ער האָט איבערהויפּט געקענט די גאַנצע וועלט) און וועגען דעם, מיט וואָס ער האַנדלעט. „דער פאַרשטעהער פון נעסטלע־מעהל"? יאָ. „נעסטלע מעהל איז די בעסטע שפּייזונג נישט נור בלויז פאַר קינדער, נור אויך פאַר דערוואַקסענע, און דורך דער צייט פון זיין לאַנגע פּראַקטיק האָט זיך דאָס „נעסטלע־מעהל" ארויסגעוויזען אַלס די בעסטע

שפייז. און סען־ראפאעל־ווייַן איז זעהר גוט פאר׳ן מאגען״ — אויף א פארשטעהער פון סען־ראפאעל־וויין.

אין א ווינקעל איז דערווייל געזעסען מישא און מערי. און מערי איז גאר היינט אנדערש ווי אלע מאל. זי איז טרויעריג און רעדט צו מישא׳ן מיט פערטרויען ווי צו אן אלטען גוטען פריינד.

— איך וויים אז איך בין נישט גוט געווען צו דיר. זיי מיר מוחל, מישא. דאס לעבען האט נקמה גענומען אן מיר — קרעכצט זי, און זי וויל איהם האבען פאר א גוטען פריינד: זי איז אליין און האט נישט קיינעם קיין ווארט צו פערטרויען און נור ער האט זי פערשטאנען.

און מישא וואונדערט זיך, וואס די ווערטער מאכען אויף איהם נישט קיין איינדרוק. וואס איבערהויפט איז ער אזוי רוהיג. און דאס איז די מערי, וועלכע ער האט אמאל אזוי געליעבט... אזוי גע־בעקענט און נאך וועלכער ער האט אזוי געטרויערט? און אט זיצט זי פאר איהם און רעדט מיט איהם און עס איז איהם אזוי אלץ איינס. עס איז איהם אזוי אלץ איינס... און דער חתן, דער אידישער יונגער־מאן, מיט די פיינע פערל־קנעפ אין העמד, מיט די עדעלע הענד — קוקט אויף זיי, און א קנאה ליגט אין זיינע שטילע אויגען. איבער־הויפט זעהט זיך אוים דער יונגער־מאן צו זיין זעהר אן עדעלער און פון אן עדעלער פאמיליע, און ער קוקט אויף זיי מיט א פערליעבטע מינע און קנאה אין די אויגען. ער איז פערליעבט, זעהט זיך אויס, אין זיין כלה איבער די אויערן.

און מערי פערטרויט מישא׳ן, אז איהר שטעהט פאר זעהר א וויכ־טיג געשעהעניש אין איהר לעבען, אוןווארפט א פעראכטענדען בליק אויפ׳ן חתן, ווי זי וואלט מיט דעם געוואלט מישא׳ן געבען צו פערשטעהן, אז נישט ד א ס מ י ט א י ה ם מיינט זי. און זי דארף האבען א פריינד, וועמען זי זאל זיך קענען פערטרויען. זי איז אנדערש געווארען. זי איז א קינד געווען, אלעס איז געווען א קינד־שפיעל, יעצט האט זי דאס לעבען פריה רייף געמאכט און זי איז דער־רינען. און זי וויים, אז מישא איז איהר געווען אן אמת׳ער, אויפ־ריכטיגער פריינד, אז קיינער קען עס נישט זיין, נור אזעלכע מענשען ווי ער; און זי איז גאר נישט מקנא ראחעל׳ן, נור וואס זי האט מישא׳ס פריינדשאפט, און פריינדשאפט איז מעהר פאר ליעבע.

און מישא הארכט אוים און שמייכעלט צו, און קלערט בשעת מעשה, וואס טהוט ראחעל יעצט, — ער האט זי א גאנצען אבענד אליין געלאזט — צו האט זי זיך שלאפען געלעגט און איז מיעד פון וועג, און וואונדערט זיך, וואס דאס איז „מערי“ — די מערי — און וואס איז אזעלכעס מערי? און בשעת מעשה האט ער אנגעהויבען צו קלערען. ווי רעדט מען מיט'ן טאטען, און מישב זיך געווען ביי זיך, אז עס איז בעסער איבערצורעדען מיט דער מאמען, און ער וועט עס נאך טהאן היינט אין אבענד.

און מערי זעהט, אז ער איז גאר נישטא אין קאפע־הויז, ער זעהט זי גאר נישט, אז ער איז ערגעץ ווייט, גאנץ ווייט פון אט דעם טישעל און פון די אלע מענשען. זי ווערט בייז אויף זיך, האקט אב דעם געשפרעך אין מיטען און רוקט זיך אב פון איהם. איבער איהר פנים ציהט זיך איבער א וואלקען־טרויער און די ליפען פערקרימען זיך, ווי ביי א קינד צום וויינען. דער חתן, דער עדעלער יונגער־מאן פון קיעוו, בעמערקט עס. ער רעדט מיט ר' חיים'ען און בעמערקט אלעס וואס קומט פאר אויף מערי'ס פנים. ער געהט גאנץ שטיל צו. רוקט צו זיין שטוהל און רעדט צו איהר מיט א שמייכעל: אויב זי וויל נישט עפעס בעשטעלען?

זי ענטפערט איהם נישט. זי איז בייז. נור דער יונגער־מאן נעהמט עס פאר ליעב, וואס ער זיצט כאטש נעבען איהר, און זיין טאן און פנים ווערען גאר פרעהליכער.

אויפ'ן וועג רעדט מישא מיט דער מוטער, אז ער קען דא נישט לענגער בלייבען, בערלין פייניגט איהם; אז ער מוז ווי אם שנעלסטען אוועק. און זיין ווייב פיהלט זיך שלעכט.

די מוטער טרייסט איהם: דער פאטער איז גאר ניט אזוי שלעכט, ווי ער מיינט; דער פאטער ליעבט איהם, און ער קען דאך פערשטעהן, ווי עס איז זייער הארץ, אז זייער עלטסטער זוהן, זייער מישא, האט חתונה אהן די עלטערן'ס ווילען, און די עלטערען פיהרען נישט דאס קינד אונטער דער חופה. נור ראחעל איז איהר טאכטער, אז קוים האט מישא מיט איהר חתונה געהאט, מעג זי זיין ווער זי איז — איז זי איהר טאכטער; און זי וועט איהר צודריקען צו איהר הארץ ווי א מוטער.

פאר'ן האטעל, ביים געזעגענען זיך, געהט מערי צו צו איהם:

צו וויל ער זיך נישט נאך אביסעל דורכגעהן „אונטער דען לינדען“ אין די נאכט אין אזא שעהנע. זי האט איהם זעהר א וויכטיגע זאך צו פער־טרויען. מישא שמייכעלט פערלעגען און נעהמט די ברילען אראב. זעהר גערן, אבער ער האט זיין פרוי אליין געלאזט אין דער היים, ער מוז אהיים געהן. געזעגענט זיך קאלט, געהט אין הויז אריין.

אז מישא איז אהיים געקומען, האט ער ראחעל׳ן געטראפען שלא־פען. אין די קליידער איז זי געלעגען אויפ׳ן בעט. אין שטוב איז ליכ־טיג געווען, דער גאז האט געברענט. ער האט זיך געזעצט נעבען איהר בעט און בעטראכט איהר געזיכט, וואס איז געווען אויסגע־מוטשעט, ווי ביי א היילינגע געפייניגטע. ער האט געהאט דאס געפיהל, ווי בייטאכט, אין שלאף, וויינט זי אוים אלעס, וואס זי פערשווייגט בייטאג. די הייטלעך האבען זיך געצויגען איבער איהרע אויגען מיט שוואכקייט, ווי ביי א קינד, ווי ביי א טויב; און דאך איז דער קינ־דערשער שמייכעל נישט פערשוואונדען איבער איהר יונג מויל. די געשליפענע, קליינע ווייסע צייהן האבען זיך ארויסגעוויזען פון איהרע יונגע ליפען. דאס געזיכט ביים מויל איז גאנץ, גאנץ קינדיש געווען. ער האט אויף איהר גרויס רחמנות געקראגען.

זי האט געמוזט פיהלען זיין בליק, ווארום זי האט מיט שרעק, ווי א טויב, איהרע אויגען אויפגעעפענט. זי האט איהם דערזעהן, א רויטליכקייט, ווי ביי א מיידעלע, האט זיך צוגאסען איבער איהר פנים, און זי האט זיך פערדרעהט אויף דער צווייטער זייט. מישא איז אויך פערשעהמט געווארען, אויפגעהויבען זיך, אויסגעלאשען דעם לאמפ, זיך געלעגט אויף זיין געלעגער און נישט געשלאפען לאנג, לאנג אין דער נאכט אריין.

קאפיטעל 8.

קיין ארץ ישראל

צו מארגענס איז די מוטער פּלוצלונג און אומגעריכט אריינגע־קומען אין פּאנסיאָן. עס איז נאָך געווען אזוי פריה, אז ראחעל האָט זיך ערשט געהאלטען אין אנטהאָן, און די מוטער איז אהן ווערטער ארויפגעפאלען אויף דער יונגער ווייבעל און זי געקושט, געהאלזט און געוויינט: „זי דאַרף גאָר נישט זארגען. זי איז איהר טאָכטער און זי איז איהר מוטער, און אַ מוטער'ס הארץ פיהלט אלעס". — און לאנג דאָרט אָבגעזעסען און אויסגעפרעגט זיך וואָס זיי מאַכען, וואָס זיי דענקען צו טהאָן, גאָר מוטערליך.

ראחעל איז אזוי ערשטוינט געווען און דאס אלעס האט איהר אזוי ווילד־פרעמד אויסגעזעהן, אז זי האָט קיין לשון נישט געקענט געפינען. און גאָר ניט גערעדט, נור געענטפערט מיט יאָ און ניין.

די מוטער האט דוקא געוואלט, אז זיי זאָלען אהין געהן צום פאָטער און זאָלען אינאיינעם עסען מיטאָג. מישא האָט נישט גע־וואָלט, אָבער ראחעל האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יאָ, אז זי וויל. זי האָט זיך אָנגעטהאָן און איז מיטגעגאַנגען. מישא איז אין דער שטיל גליקליך געווען.

אויפ'ן וועג האָט זי געשוויגען. דער פאָטער האָט זי עמפּפאנגען זעהר ליעבליך, אָבער קאלט. אויף ראחעל'ס פנים איז געווען אויס־געגאָסען אַ גלייכגילטיגקייט. סאָניא, מישא'ס שוועסטער, איז אריינ־געלאָפען מיט גרויס פרייד, זיך צוקושט און אויך געוויינט: „זי האָט שטענדיג געוואוסט, דאָס הארץ האָט איהר געזאָגט, אז ראחעל וועט איהר שוועסטער זיין".

עס איז אויך אריינגעקומיין דער פעטער ר' חיים, מערי'ס פאָ־טער, — עס איז שוין קיין סוד נישט געווען — געוואונשען איהר מזל טוב. מערי איז צו איהר געווען פריינדליך, אויפריכטיג־פריינדליך און געפרעהט זיך מיט איהר, ווי מיט אַ שוועסטער. ביסלעכווייז איז אויך ראחעל היימישער געוואָרען, דאָס שטילע טרויעריגקייט האָט זיך

אבגערוקט פון איהר און זי האט געשמייכעלט גליקליך און אנטהייל גענומען אין ריידען. מישא איז גליקליך געווען.

דער פאטער איז נאך אלץ אביסעל קאלט געווען, אבער ער האט עס נישט ארויסגעוויזען.

עס איז אויך אנגעקומען מערי'ס חתן, דער עדעלער יונגער־מאן, מיט גרויסע ווייסע רויזען, וואס ער האט יעדען טאג געבראכט מערי'ן. מערי האט דוקא געוואלט אז ראחעל זאל די רויזען נעהמען: „ניין, אלע, — נישט גור איינע". אויף וואס דער חתן האט מיט שמערץ גע־קוקט.

מיטאג האט מען בעשטעלט אין א אידישען רעסטאראן, ביי א בע־זונדער געדעקטען טיש. ביים עסען, נאך די פיש, איז דער פאטער פריינדליכער געווארען, איבערגעבעטען זיך מיט דעם פאקט. ער האט בעשטעלט וויין, געוואונשען מזל טוב ראחעל'ן און זיך צוקושט מיט איהר און מיט מישא'ן. די מוטער איז ארויס אין א גרוים געוויין, אויסגעטהאן איהר שנור פערעל און זי אנגעטהאן ראחעל'ן.

ראחעל איז געזעסען ווי אין א חלום, איהר פנים האט געשט־ראהלט, כאטש טרויעריג געווען, און אלע האבען זיך מיט איהר גע־פרעהט אם מעהרסטען מערי. די ברידער ר' חיים און ר' לייזער האבען זיך אויך צוקושט: „אם ירצה השם ביי מערי'ן, אין א פרעהליכערער צייט און אין דער היים" . . . דער חתן האט געשטראהלט פאר גליק, מערי איז ברוגז'דיג געווארען . . . נאכ'ן עסען וועט מען פאהרען מיט ראחעל'ן אין די מאגאזינען מתנות קויפען. וועש איז ביליג אין בערלין — אין ספעציעלע געשעפטען, נישט ביי ווערטהיימער'ן — אויפ'ן „יאהר מארק".

נאכ'ן עסען, ווען די פרויען זיינען איבער דער שטאדט געפאה־רען, האט דער פאטער מיט'ן זוהן גערעדט אליין אין א צימער: „יא, חתונה געהאט. און וואס וועט דער תכלית זיין? מען דארף זיך נעהמען אדער לערנען, אדער צום געשעפט. ארץ ישראל, אן ערד־ארבייטער ווערען — א משוגע'נע זאך. וואס מען האט געטהאן, האט מען געטהאן. מילא, אזא צייט געווען. אנדערע קינדער האבען נאך ערגערע זאכען אבגעטהאן, אינ'ם לעבען געקומען, — אבער משוגע דארף מען נישט זיין. אז חתונה געהאט — מוז מען זיין א מענש. אויף בילדונג וועט ער שיקען חודש'ליך פארביידע צו לעבען". „וואס

ארץ ישראל? משוגע! אויף ארץ ישראל וועט ער קיין גראשען נישט געבען, נישט אויף הוצאות און נישט אויף צו לעבען! האסט חתונה געהאט — גיב דיר אליין אן עצה".

מיט דעם איז דער שמועס אבגעהאקט געווארען.

די מוטער האט זיך ארייגעמישט:

„דאס קינד האט רעכט. לאז ער פרובען זיין מזל. אז ער וויל אין ארץ ישראל, אז דאס הארץ ציהט איהם דארט אהין — זאל ער פאהרען. געלויבט צו גאט דערפאר, זייער קינד איז נאך א איד גע־בליבען. וואס מען הערט זיך אן פון אנדערע קינדער, ביי אנדערע עלטערן . . . אז דו וועסט נישט געבען, וועל איך די בריליאנטענע אוירינגלאך פערקויפען און די קינדער אויף הוצאות געבען, מיינע וויאיגרישנע בילעטען פערקויפען".

דער פאטער איז דאך בעסער געווארען — אויף הוצאות געגעבען און אויף א שטיק צייט צו לעבען אין ארץ ישראל אויך. נאך צוויי־דריי טעג זיינען זיי געווען אין בערלין, אין איינעם מיט דער משפחה. באטש פון פאנסיאן אין האטעל אריין האבען זיי זיך נישט געוואלט איבערציהען. די שוועסטער סאניא און מערי, און איבערהויפט מערי, זיינען נישט אבגעטראטען די גאנצע צייט, אין טהעאטערען געשלעפט, מיט אויטאמאבילען שפאצירען געפיהרט, אין טיער־גארטען, צום זאאלאגישען גארטען ארום. ראחעל איז געווען ווי אויף א פרעמדע חתונה — מיטגערעדט, מיטגעפרעהט זיך, אבער ערגעץ אנדערש וואו געווען, ווי אין א חלום... מישא איז גליקליך געווען איבער ראחעל. אין אבענד האבען זיי ביידע צום פאטער, צו דר. לייזערא־וויטש, א בריעף געשריבען, אז זיי פאהרען קיין ארץ ישראל.

אין א פאר טעג ארום זיינען זיי אבגעפאהרען דורך שטעטינער באנהאף איבער טריעסט קיין ארץ ישראל. מערי מיט סאניא'ן האבען דעם וואגאן־פענסטער באגלייט מיט בלומען און די מוטער — מיט טרעהרען.

קאפיטעל 9

אליין מיט זיך

מערי איז געלעגען ביז אין שפעטען טאג אריין אויף איהר געלעגער אין פאנסיאן, אין וועלכען זיי האבען געוואהנט, די טהיר פערשלאסען און קיינעם נישט אריינגעלאזט צו זיך.

איהר שווארץ צולאזענער קאפ האאר איז געווען איינגעטונקט אין די זיידענע קליינע קישענס, וועלכע זי האט מיטגעפיהרט מיט זיך, און פון אונטער דער אטלאסנער קאלדרע האבען ארויסגעשטראהלט איהרע גרויסע, גרויסע אויגען, וועלכע זיינען געווען פול מיט טרעהרען. אין די הערלעך איבער איהרע ווייס־אפעלהייטלעך האט זיך פערבארגען א בענקעניש; פון די ליפען, פערקרימט ווי צו וויינען, האבען ארויסגעשמאכט איהרע ווייסע צייהן, און מיט די הענד האט זי זיך פאר איהרע יונגע ברוסטען געהאלטען. שוין איינינע מאל האט די מאמע, דער טאטע אנגעקלאפט דורך דער טיר: „קינד, גאר נישט אין מויל געהאט". מערי האט נישט געענטפערט און האט זיך נישט גענומען אנצוטהאן.

די עלטערען זיינען נישט אונרוהיג געווארען. זיי האבען געקאנט איהר געוואהנהייט, און זי פלעגט עס לעצטענס טהאן עפטער — גאנצע טעג אבליגען אין בעט און נישט ארויסגעהן פון צימער. זי האט נישט צו וואס זיך אויפהויבען. דאס לעבען איז איהר לאנגווייליג געווארען און אהן אינטערעס. אלעס איז איהר מיאוס און קליין געווען און עס האט זיך נישט געלוינט.

נאך איהר „ערשטע ליעבע", נאך קאוואלסקי'ן האט זי נישט מעהר געבענקט. ער האט זיך איהר אויסגעוויזען ווי געשטארבען. איבריגענס זעהט זי איין, אז אויך ער איז נישט געווען רער ריכטיגער איהר בעשערטער, נאך וועמען זי זאל בענקען. טהייל־מאל דערמאהנט זי זיך אן זיין אונבעהאלפענעם שמייכעל, אן זיין נארישער מינע, ווען ער האט געקוקט אויף איהר מיט בעגעהרען — שמייכעלט זי, אבער ער האט זיין קונסט — זיין לאנדשאפט, און מיט אזעלכע איז

גאר נישט אנצוהויבען: זיי האבען זיך גישט, און וואס זיי האבען גיבען זיי אויף דער קונסט.

די גאנצע צייט איהרע אין פעטערבורג האט אויסגעזעהן ווי א קינדער־שפיעל, ווי א גימנאזיום־ליעבע. איהרע בעציהונגען צו מאקסימאוויטש'ן, צו דעם אלטען „דאן זשואן", — ווי ער האט געפאדערט ארום איהר! פון די אלע מענשען, קומט איהר פאר, איז דער אינטערעסאנטסטער דאך געווען מישא.

זיין נאאיוויטעט און זיין שטומע, טיעפע איבערגעבענהייט — דאס האט זי יעצט גערירט. און זי האט זיך געקענט פארשטעלען א ווייטערדיג לעבען נור מיט מישא'ן. מיט מישא'ן ווען זיי וואלטען חתונה געהאט, וואלטען זיי געפיהרט אן איינפאכען לעבען. זיין ליעבע צו איהר וואלט געווען ווי א שטיל געזאנג, וואס עס הערט קיינער נים, נור עס זינגט זיך אין יעדעס שטילע שעהנע לעבען . . .

מיט קאוואלסקי'ן האט זי זיך נישט געקענט פארשטעלען א ווייטערדיגען לעבען. עס איז געווען ווי אין א חלום. און מיט אזעלכע מענשען לעבט מען נישט לאנג. זיין ליעבע איז נישט ווי מישא'ס — א שטילער וואסער־קוואל, וועלכער פליסט אייביג. דאס איז ווי א געשריי, ווי א פלאם וואס ברענט זיך אוים אין איין מאמענט. און אזעלכע מענשען ווי קאוואלסקי זיינען אויך נישט אינטערעסאנט אויף דער דויער. דאס איז נישט קיין מישא, וועלכענס ליעבע איז ווי א נר־תמיד, ווי א ליכטעל א קליינע, נור עס ברענט תמיד, תמיד . . . דורכדעם, אז זי איז שפעטער געקומען צו לויפען קיין פעטערבורג, איז עס איהר מיאוס און לאנגווייליג געווארען. קאוואלסקי איז נישט געווען. ווען אפילו ער וואלט געווען, וואלט אויך נישט אינטערעסאנט געווען. דער אלטער מאקסימאוויטש, וועלכער האט פלוצלינג אנגעהויבען גראה צו ווערען, פלעגט ארויפקומען צו איהר יעדען טאג. נור עס איז אויך לאנגווייליג געווען מיט איהם. זיינע געשפרעכען האבען זי נישט מעהר אינטערעסירט.

גאט, וויל זי קליגער ווערען, קען זי ביכער לעזען, נישט ארומגעהן מיט דעם אלטען דאן זשואן און אלע, וועלכע געפינען זיך אין זיין געזעלשאפט, זאלען זי בעטראכטען פאר אן אינטערעסאנטען „עקזעמפליאר".

און זי איז גליקליך געווען, אז דער פאטער איז געקומען נאך איהר (אליין האט זי זיך געשעהמט אהיים צו קומען) און מיטגענומען זי קיין בערלין. און דא איז דענסטמאל פאר איהר דאס לעבען לייכטוויליג געווארען. זי האט שוין געקענט שלאפען ביז נאך מיטאג, און גארנישט האט אויף איהר געווארט, צו וואס זי זאל זיך אליין דארפען אויפ־צוהויבען.

די מוטער און די מוהמע האבען זי געפיהרט אין די מאגאזינען, זי האט זיך קליידער געמאכט — דאס האט איהר נאך שפאס געמאכט. און זי האט זיך שדוכים געלאזט רעדען אויס טשיקאוואסטש, ווי וועט אויסזעהן דער יונגערמאן, וואס מען רעדט איהר דעם שידוך. און זי האט זיך זיי אויסגעזעהען און אויסגעקליבען, ווי מען קלייבט אויס קליידער אין מאגאזין. זי האט נור צוליעב דעם אבגעלאזט א שידוך, ווייל עס איז טשיקאווע געווען צו זעהן די נייע יונגע לייט, וואס מען וועט איהר מארגען פארשטעלען, קוקען אויף זייערע נאאיווע, חתן'דיגע מינעס, אויף זייערע געוואשענע העמדער און אויף די קנעפ פון די העמדער. מיט א צופריעדענהייט האט זי בעטראכט יעדע מינע, און אויף דער נאכט האט זי פאר סאניא'ן נאכגעשפיעלט די קאמעדיע פון צופיהרען און בעקענען דעם חתן, די רייד וואס ער רעדט און די מינע וואס ער מאכט...

אויף דעם איצטיגען חתן, ה' אדלער פון קיעוו, איז זי בעשטאנען נור דערפאר, ווייל ער זעהט אויס אנשטענדיגער פון אנדערע און מען קען זיך ווייזען מיט איהם אין א פיינעם רעסטאראן, אויף א באל — און דאס האט זי יעצט געוואלט. זי האט געוואלט א כלה ווערען, האבען א חתן מיט וועלכען זי זאל קענען די האלבע נעכט אין די רעסטאראנען, אויף די בעלער און קאנצערטען געהן. איבריגענס, איז איהר געפעלען די צערעמאניע פון א כלה ווערען. זי האט עס געוואלט דורכמאכען — קריגען מתנות און האבען זיך א פערליעבטען יונגען מאן. און פערליעבט איז דער חתן געווען אין איהר פון דעם ערשטען אויגענבליק. ער איז געווען א שטילער. ער האט קיין ווארט נישט גערעדט. נור אויגען האט ער גרויסע און שווארצע ברעמען און וויל אלעס ארויסזאגען מיט די אויגען, וואס דאס מויל קען נישט...

אז מען האט איהם צוגעפיהרט צום טישעל, איז ער א דערשראָ־קענער געבליעבען. עס האט זי אביסעל געריהרט זיין אונבעהאלפענ־

קיים. איבריגענס, איז איהר זיין אויסערעם זעהר געפעלען: א פיין גענייכט און קליידעט זיך ביי א גוטען שניידער.

דער יונגער מאַן ברענגט איהר יעדען טאָג בלומען — גרויסע ווייסע רויזען. דאָס ריהרט זי אביסעל, אָבער זי האָט איהם נאָך קיין גוט ווארט נישט געזאָגט. און ער געהט נעבען איהר ווי א שאָטען און רעדט נישט קיין ווארט. איז זי גוט אויפגעלעגט — ווערען זיינע אויגען גרויס און א גליקליכע מילע רוהט איבער'ן פּנים; איז זי שלעכט געשטימט — ווערען איהם די אויגען קליין, און ער ווערט טרויעריג, ווי א געטרייער, גוטער הונד.

איבריגענס, איז ער פון די מענשען וואָס מאַכען נישט קאַליע, פערדארבען נישט די שטימונג און קענען שווייגען. דאָס איז זעהר פיעל היינט, ווען עס נישט אזא אומגליק זיין ווען זי וועט דארפען מיט איהם חתונה האָבען. נור וויל זי יעצט חתונה האָבען? זעהט זי איבערהויפּט א צוקונפט פאר זיך?...

זי קוקט זיך איין אין איהר לעבען און טראכט זיך: וואָס האָט זי ליעב? וואָס וויל זי? נאָך וועמען בענקט זי? — און זי זעהט, אז איהר לעבען איז יעצט דורכגעגאנגען ווי אין א טומאן, אלעס איז בעשטאַנען פון צופעליגקייט און זי זעהט נישט קיין איין שטיקעל וועג פון איהר צוקונפט ארויס. אייגענטליך האָט זי קיין ציעל נישט אין לעבען.

איהרע עלטערן האָט זי נישט ליעב, אויף דער מוטער האָט זי רחמנות, ווי מען האָט רחמנות אויף א פרעמדע ארימע פרוי. דער פאָטער איז א עגאאיסט.

אפשר איז ער יא אינטערעסאַנטער פון דער מוטער, אָבער וואָס געהט ער איהר אָן? — איהר פאָלק איז איהר פרעמד, זי ווייסט נישט פאר וואָס מען האָט פיינד די אידען און פאר וואָס ווערען זיי נישט אויס אידען, ווען קיינער וויל זיי נישט ליידען. צו לוינט זיך איבער דעם די צרות, וואָס זיי שטעהען אויס?

זי האָט שוין, ווען זי איז נאָך אין שקאָלע געווען, נאָכגעקלערט וועגען דעם. א חבר'טע האָט זי בעליידיגט און אָנגערופען „יודין“. זי האָט פערקלאָגט די חבר'טע און דערנאָך האָט זי אנגעהויבען צו קלערען וועגען דעם, וואָס זיינע אידען אזעלכעס און פאר וואָס ליידט מען.

זי האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי איהר לעהרער פון רעליגיע. יענער האָט איהר געגעבען צו לעזען לאנגווייליגע ביכערדעריבער: „די געשיכטע פון אידען" — נור מען שלאָגט אידען, קיין איין טהאָט נישט, קיין איין העלד נישט, אין וועלכען מען זאָל זיך קענען פערליעבען. און די פראגע, פאר וואָס אידען שמד'ען זיך נישט אויס, איז איהר נאָך אלץ נישט פערענטפערט געוואָרען. דאכט זיך אזעלכע קלוגע מענשען, און לײדען פאר עפּעס אן אומזין. וואָס פאר אן אונטערשיעד צו די שוהל, צו די קירך אז עס איז דאָ א גאָט, איז דאָך נור איין גאָט. א גאָט פאר אלעמען, און די קירך איז דאָך שעהנער און ריינער פון דער שוהל?

דאָס זיינען אלץ פראגען, איבער וועלכע זי האָט נישט געקענט לאנג נאָכקלערען, ווייל עס האָט זי נישט אינטערעסירט. — און וואָס געהט עס איהר אלץ אן?

זי האָט אמאָל געהאָט א חבר'טע אין דער שוהלע, איז יענע געווען א פּוילישע — האָט זי ליעב געהאָט די פּוילישע ערד און האָט שטענדיג דעקלאַמירט געדיכטע פון ליעבע צו „אָטשיזנא". און וואָס האָט זי ליעב? די ערד האָט זי ליעב? וואָס איז פאר א חילוק וועלכע ערד? — אלע פעלדער, אלע לענדער האָבען איין פּנים.

די רוסישע מיידלעך פערשטעהט זי שוין בעסער, נור יענע האָבען אויך עפּעס אן „אָטשיזנא", און ווען זיי פאהרען פארנאכט איבער'ן דניעפּר שפּאַצירען און זינגען ליעדער, קלינגט אין זייער שטימע אזא בענקענדער, ליעבער טאָן, און אין די אויגען — אזא פייכטקייט. אָדער ווען זיי לעזען פּושקין'ס „קאַפּיטאַנסקאַיאַ דאָטשקאַ", ווערען זייערע באקען אזוי צוהיצט. וואָס פרעהען זיי זיך אזוי דערמיט? עס איז דאָ שעהנערע זאכען. פּושקין'ס „יעווגעני אָניעגין" איז דאָך שעהנער פון „קאַפּיטאַנסקאַיאַ דאָטשקאַ?..."

אזוי איז זי ווי הונדערט אנדערע אידישע מיידלעך, געווען ווי א פערבלאָנדזשעטע שעפעלע, ווי עפּעס א בוימעל, וואָס איז פערפלאַנצט געוואָרען אין א פרעמדען קלימאַט. זי האָט ארום זיך געזעהן בענייסטערונג, ליעבע, בענקען צו לאנד, צו פאָלק, צו מנהגים און צו יום טובים, און זי האָט גארנישט געהאָט. איהרע עלטערן האָבען איהר קיין ירושה נישט איבערגעלאָזט. נאָקעט איז זי געבוירען געוואָרען

און נאקעט שטעהט זי אליין אין דער וועלט, אהן טראדיציע, אהן גלויבען און אהן ליעבע.

וואס האט זי געהאט צו זוכען אין לעבען אויסער ליעבע, אויסער איהר אייגענע קליינע מענשען־ליעבע?

איהר קוואל איז שוין געווען אפען. די ליעבע האט געקוואלען פון איהר, ווי א פרישער קוואל וואסער, אבער עס איז נישט געווען זוער עס זאל אוים דעם ריינעם קוואל וואסער טרינקען. קאוואלסקי האט נור אנגעקלאפט אין דעם קליינעם קוואל, אבער ער האט איהם נישט געעפענט. ער האט נור אויפגעוועקט די שטילע ליעבע־געפיהלען, וועלכע זיינען געווען איינגעוויקעלט ווי א קנויל און ווי א סוד געשלאפען אין איהר...

יעצט איז זי וואך געווען. דער קנויל האט זיך אנגעהויבען פאנאנדערוויקלען, דער ליעבע־קוואל — פאנטאנען צו שלאגען פון אלע איהרע אברים. און עס איז קיינער נישט געווען, קיינער נישט, נאך וועמען זי זאל בענקען, אויסגיסען זיך אין איהר בענקשאפט... קאוואלסקי איז פאר איהר יעצט אזוי ווייט געווען, אזוי פרעמד. אפילו ווען ער וואלט דא געווען, וואלט זי צו איהם אויך גאר נישט מעהר געפיהלט — אן אויסגע'חלום'טער חלום, וועלכער קען איהר מעהר גאר נישט געבען. מעהר האט זי יעצט אינטערעסירט מישא. ער איז ווי אין א סוד איינגעהילט. ער האט אין זיך עפעס אזעלכעס. וואס איז מעהר פון ליעבע, עפעס אזעלכעס, ווי יענע פוילישע מיידעל, וועלכע דעקלאמירט וועגען „אטשיזנא“, אדער ווי די רוסישע, וואס זינגען די ליעדער פאהרענדיג אויפ'ן דניעפער. ער האט אויך דעם סוד פון „אטשיזנא“. און זי איז געשטאנען פאר איהם ווי פאר א סוד און זי האט איהם מקנא געווען. ער וואלט זי געקענט מיט אריינגעהמען אין זיין סוד אריין, געבען איהר עפעס אז וואס זיך אנצורכאפען, אז זי זאל זיך קענען מיטשלעפען, עפעס אזוינס וואס איז מעהר פון מענשליכע ליעבע. ער וואלט איהר פון זיין לעבען, פון זיין אידעאל געגעבען. נור פערמוטהערט איז ער שוין געווען פאר איהר ווי מיט זיעבען מויערען. זיין שמייכעל איז שוין קאלט געווען און בעשיצט איז ער געווען פון איהר. מיטגענומען אין דער טיעפעניש פון זיין סוד האט ער ראחעל'ן און מיט איהר געהט ער אויף זיין וועג, צו זיין ציעל, — אן ארויסגעווארפענע איז זי געווען פאר איהם

זי איז אזוי אבגעלעגען ביז'ן האלבען טאג און געקלערט וועגען זיך, וועגען איהר צוקונפט — און גאר נישט, גאר גישט פאר זיך געזעהן. איהרע אויגען און מויל האבען אויסגעדריקט בענקשאפט. זי האט געבענקט נאך עפעס, נאך עפעס וואס זאל אנפילען איהר לעער־לעבען.

מען האט אנגעקלאפט אין טהיר. עס איז געווען די דיענסט. זי האט איהר געבראכט די בלומען, וואס דער חתן האט איהר געשיקט יעדען טאג צו מיטאג.

זי איז ארויס פון בעט, אויפגעעפענט די טהיר, צוגענומען די בלומען און צוגעשלאסען די טהיר נאך זיך. דעם בריעף, וואס איז געווען נעבען די בלומען, האט זי אוועקגעווארפען, די בלומען — צור־בונדען.

זי האט זיך בעטראכט אין שפיעגעל. איהר לייב איז געווען יונג און רייף. ערשט נאר וואס רייף געווארען, ווי די ווייסע רויזען אין איהר האנד. אנגעצויגען איז געווען איהר קערפער, שטרענג אנ־געצויגען, ווי די שנור פון א פיילענבויגען אין א יונגע גבור'שע האנד. איהרע בריסטען זיינען גליין געווען, אבער פול, און האבען געשאסען פון איהר לייב ווי צוויי יונגע טויבען, און הארט זיינען זיי געווען ווי צוויי קארענדיגע ווייסע עפעל. רונדיג זיינען אראבגעפאלען איהרע פלייצעס ווי צוויי קליינע וואסער־פאלען איבער איהר רוקען און איבער איהר ברוסט. איהרע צוויי הענד זיינען געבויגען געווען ווי די פייל־ענבויגענס — לעגגליך זיך פערשלעגגערט ארום איהר לייב, ווי די שוואנען פערשלענגלען זייערע פליגעל ארום זיך. זי האט בעקוקט איהרע פיס — זיי זיינען דין געווען און ווייס, ווי געשניטען פון העלפען־ביין. זיי האבען זיך צוזאמענגעקושט ווי צוויי הענד, און די רויטע, בלוטיגע פינגער פון איהרע פיס זיינען געוואשען און געפוצט געווען. די נעגעל פון איהרע פיס האבען געבלישטשעט ווי די נעגעל פון איהרע געפוצטע הענד, און איבער איהר גאנצען קערפער איז געלעגען אויסגע־גאסען יענע שמיידיגקייט, יענע ווייכע בעוועגליכקייט, וואס עס האט אין זיך א ווייס וואלד־טהיער וואס קומט פון ווארימע, טראפיש־לענדער. איהר קאלט געגעגזעלט לייב, וועלכעס איז יעצט געווען איבערגעצויגען מיט א טוי פון פרישקייט, וואס ליגט אויף די פרוכטען אין גארטען ביי זונע־אויפגאנג, האט געהויכט פון זיך א ווארעמען

אַטעם פון ליעבע. איהרע ברוסטען זיינען ווארים געווען און גע־אָטהעמט ווי איהרע ליפּען, און איהר בויך אזוי קאַלט, ווי די ווייסע רויזען וואָס זי האָט געהאַלטען אין איהרע הענד.

זי האָט בעטראַכט אין שפּיעגעל איהר יעדעס גליעד און יעדע איזהרע בעוועגונג, געוואָרפען די שווארצע לאָקען איבער איהר לייב און זי האָט זיך ליעב געהאָט. דאָס אַלעס האָט געבענקט נאָך ליעבע — און עס איז קיינער, קיינער נישט געווען.

זי האָט געפיהרט איהרע פינגער צווישען איהרע האָהר און גע־פיהלט דעם ווייכען, ערדעלען הויד, וואָס ליגט אויף די שפּיץ פינגער איהרע, ווי די נשמה וואָלט איהר ארויסגעגאַנגען פון איהר אינערליכעס און געזעצט זיך אויף די שפּיץ פינגער איהרע, אויף די שפּיץ ברוסטען איהרע און בעהאַלטען זיך צווישען איהרע געדיכטע האָהר. אזוי האָט דאָס אַלעס געאָטהעמט, געלעבט, געבענקט און געלעכצט נאָך ליעבע.

זי האָט געוואָלט קושען איהרע בריסטען, קיהלען זיי מיט איהר מויל, נישט געקענט — האָט זי זיי ליכט געשטרייכעלט מיט דער לייב־טער אָגריהרונג פון איהרע הענד. זי האָט גענומען די ווייסע רויזען און צוגעריהרט זיי צו איהרע בריסטען. די רויזען זיינען קאַלט גע־ווען, יעדעס רויזענבלעטעל האָט זיך געהאַט אנגעטרונקען מיט אָטהעם פון פריהמאָרגען לופט, פון רעגען און זונן — און די קאַלטע רויזען האָבען געקיהלט איהרע בריסטען. די ווייכע, ווייסע סאַמעט בלעטלעך האָבען זיך געעפענט, ווי עס עפענט זיך אַ מיילכעל פון אַ קינד און אריינגענומען צווישען זייערע רויזען־לייבלעך די בריסטען איהרע און זי האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי אַ אונשולדיג קליין קינד קושט זי. אזוי האָט זי געקיהלט מיט די רויזען איהר ווארעם לייב.

זי האָט זיך געלייגט מיט זיי אין בעט אריין. צוואָרפען די קאַלטע רויזען איבער איהר לייב און צוגעדעקט זיך מיט זיי — און זי האָט געהאַט דאָס געפיהל ווי אַ נשמה לעבט צווישען די בלעטלעך פון די רויזען און זיי קושען איהר דאָס לייב. זי האָט די אויגען צוגע־מאַכט און געטרוימט פון ליעבע...

אזוי איז זי אנשלאָפען געוואָרען מיט די רויזען און געלעגען ביז פאַרנאַכט.

פארנאכט, ווען זי איז ארויס פון בעט און גענומען זיך אנטהאן, זיינען די ווייסע רויזען געלעגען אונטער איהר, ווי טויטע, קליינע פויגעלעך — די נשמה, וואס האט געלעבט צווישען זייערע בלעטלעך איז שוין נישט געווען. און די רויזען זיינען ווארעם געווען און געהאט אין זיך דעם דופט פון מערי'ס לייב...

קאפיטעל 10.

„טאנץ, שעהנע מאסקע, טאנץ..."

זי האט געוואלט היינט שעהן זיין. און ווי יעדעס מאל ווי זי פלעגט זיך פיהלען נאכ'ן אבליגען אין בעט א גאנצען טאג, האט זי זיך אויסגעפוצט אין איהר ווייס אטלעסען קלייד, שוין דא געמאכט, ענג און אויסגעגאסען אויף איהר לייב, אז עס האט ארויסגעוויזען יעדע בעוועגונג און יעדע ריהר פון א מוסקעל. זי האט געוואלט היינט פארנעהם זיין, עסען מיטאג אין אן ערשט-קלאסיגען רעסטאראן, וואו די ליכט ברענען זיך יום-טוב'דיג און די קעלנער טרעטען מיט שטילע טריט אויף די ווייכע, פערסישע דיוואנען.

זי איז אריין אין צווייטען צימער און האט שוין געטראפען הערר אדלער'ן שמועסענדיג מיט'ן פאטער איהרען.

ה' אדלער איז געווען א זוהן פון רייכע אידישע עלטערען. זיין מוטער — אן אלמנה — האט ניט געוואלט דעם שידוך: די כלה האט צו ווענינג נדן — דרייסיג טויזענד רובעל איינגאנצען, נור זי האט נאכ־געגעבען, ווייל איהר איינציגער זוהן, וועלכער איז תמיד געווען א שוואכער, א פערוויינטער, האט זיך איינגעליעבט אין דער מיידעל, און געוועהנט איז זי געווען איהם נאכצוגעבען פון קליינערהייט אן.

דער יונגער־מאן האט זיך נאך אלץ גע'שרכנ'ט, די תנאים זיינען נאך ניט געווען אפיציעל. האט מען דאס יעצט אבגערעדט מיט ר' חיים'ן, וואו מען זאל די תנאים שרייבען.

ביי מערי'ס אריינקומען האט מען דעם שמועס איבערגעהאקט און דער יונגער־מאן איז רויט און פערווירט געבליבען. מערי האט

פערשטאנען וועגען וואס מען האט גערעדט און זי האט חשק געהאט אויסצורופען צום חתן: „פון דעם וועט גאר נישט זיין!" (זי האט ליעב געהאט מיט איהם זיך צו שפּיעלען און צו רייצען, ווי מיט איהרס א הינטעל), נור זי האט זיך איינגעהאלטען. זי האט געוואלט היינט פערברענגען דעם אבענד אין די רעסטאראנען — האט זי נור געמאכט א ברוגז'דיגע גרימאסע, און אויף דעם יונגען־מאן'ס געזיכט האט זיך איבערגעצויגען א טרויער־וואלקען.

די מוטער איז אריין פון צווייטען צימער מיט א גלעזעלע טהעע און געבעטען מערי'ן, אז זי זאל עפּעס נעהמען אין מויל אריין: „דאס קינד איז נאך ניכטערן, רוף דעם קעלנער!" אבער מערי האט זי אב־געהאלטען מיט דער האנד.

הערר אדלער האט געבראכט בילעטען אין דער אפּערא — קארוזא זינגט — און איז געווען אין פראק.

„ניין, אין טהעאטער וויל זי נישט היינט פאהרען. זי האט קאפּ־שמערצען. און דאס וואס ער איז אין פראק, האט ער גוט געטהאן, ווייל זיי וועלען געהן היינט עסען אין „בריסטאל", און דערנאך וועט מען זעהן. דערווייל וויל זי זיך דורכפאהרען מיט אן אויטאמאביל ביז עס וועט נאכט ווערען". — הערר אדלער האט פערגניגט געשמיי־כעלט און געהאלפען איהר ארויפווארפען איהר בראקאט רויטען מאנ־טעל, אין וועלכען זי האט זיך איינגעהילט, און האט אין איהם אויס־געזעהן אזוי דין ווי א קינד.

דער אויטאמאביל איז געפאהרען ארויף „אונטער דען לינדען" צום בראנדענבורגער טויער. אויפ'ן פראנצויזישען פלאץ ארום די רייכע האטעלען זיינען געשטאנען א סך רייכע אויטאמאבילען, און א שטיק בעוואלקענטער הימעל האט זיך ארויסגעוויזען פון טויער.

עס האט געמוזט זיין נאך א רעגען — די שטיינער זיינען נאס געווען און דער הימעל וואלקענדיג, כאטש די זונן האט זיך פלוצלונג בעוויזען א מינוט פאר איהר אונטערגאנג. זיי זיינען ארוים פון בראנדענבורגער טויער אין טהיער־גארטען, אויף דער ברייטע אלעע, וואס פיהרט קיין שארלאטענבורג צו ביסמארק־שטראסע. עס איז שוין געווען אין מאי, און דער גארטען איז געשטאנען איינגאנצען אין גרי־נעם. די בוימער גרין און די ערד פערשלאסען אין אספאלט.

געפיינינגט האט דאס אויג די גלייכהייט, די סימעטרישע ליניע פון די בוימער, ווי זיי וואלטען דאס געוואקסען לויט קאמאנדע, ווי די דייטשע שוץ־לייט האבען זיי געהייסען. נור אם מעהרסטען האבען געשטאכען אין די אויגען די רויטע בלימלעך, וואס זיינען געוואקסען ביי די רעלסען פון די טראמוואיען. אט די בלימלעך צווישען די אייזערנע שינעס אונטער די טראמוואיען, בעזייהט ביי בײדע זייטען וועג צווישען דעם אספאלט, האבען דאס אויג געשטאכען. און מען האט געהאט דאס געפיהל, ווי מען וואלט קליינע קינדער אונטער'ן טראמוואי ארונטערגעלעגט. אזא רחמנות האבען ערוועקט די ארימע בלימלעך ביי די רעלסען פון די טראמוואיען. מערי האט אוועקגענומען איהרע אויגען פון זיי.

די „קארזא“ איז נישט געווען קיין אינטערעסאנטע. מעהר־סטענס האבען זיך געיאגט געשעפטס־אויטאמאבילען. און אלע האבען אויסגעזעהן ווי פון ווערטהיימער'ן — ווערטהיימער לויפט איבער די בערלינער גאסען. זי האט געקוקט אויפ'ן ברייטען הימעל, וואס האט זיך געעפענט פאר זיי איבער די בוימער. דא זיינען שוין די בלויע וואלקענס גרעסער געווען, און די זונן האט זיך געקוילערט צווישען זיי, ווי א ליכט־באלאן וואלט געשוואומען אין וואסער אין אן עק הארי־זאנט...

דער הימעל איז איבער דער גאנצער וועלט אינטערעסאנט. און קען מען נישט אויף דער ערד זעהען — קוקט מען אין הימעל אריין. יעדער זונן־אונטערגאנג איז גאט'ס א מייסטווערק.

און מערי האט זיך מיט גרוים ליעבע צוגעקוקט, ווי די וואלקען און די נאכט־פלעקען, וואס האבען זיך אויפ'ן הימעל בעוויזען, שפיע־לען זיך מיט דער זונן, ציהען זייערע פליגעל אויס און שלינגען זי איין... און זי שניידט זיך א וועג דורך צווישען זיי, בעהעלט זיי נאך דורך דעם טונקעלען לייב מיט איהר ליכטיגער שיין און קוילערט זיך אזוי לאנג ביז זי פאלט אין א לאך הימעל אריין, וואס איז דארט, נאך די בוימער.

דער אויטאמאביל יאגט זיך. שוין איז ער אריבער די בוימער, דעם גארטען. ער מיידט הייזער, גאסען, טראמוואיען און מענשען אויס. מערי שווייגט, זי רעדט איבערהויפט ווינציג צום יונגען־מאן, וואס זיצט נעבען איהר — וואס געהט ער איהר אן? און וואס האט זי

מיט איהם? — און ער איז גליקליך, אז ער זיצט נעבען איהר, בעקוקט זיך זיינע נעגעל און א גליקליכער שמייכעל שיינט איבער זיינע גע־גאלטע ליפען. אפשר איז יא עפעס בעהאלטען הינטער דעם וויס־געפרעסטען העמד מיט די פערל־קנעפ. אפשר איז יא עפעס דא הינטער די שטראהלענדע קליינע אויגען. עפעס ליגט דארט יא בעהאלטען א סוד — נור עס אינטערעסירט זי נישט. טיילמאל וואלט זי איהם געוואלט פרעגען: ווער איז ער? וואס איז זיין פערגאנגענהייט? וואס האט ער געקלערט ביז יעצט? — נישט ווייל עס איז איהר אינטע־רעסאנט, ווייל עס געהט איהר אן זיין לעבען, נור גלאט אזוי, אויס טשיקאוועס — נור זי פיהלט זיך צו איהם אזוי פרעמד, אז זי קען איהם נישט פרעגען.

עס ווערט נאכט, א קאלטער ווינד בלאזט. מערי וויקעלט זיך איין שטארקער אין איהר מאנטעל. ער בעמערקט עס — אלעס בע־מערקט ער אין מערי'ן. איהרע האהר ציטערען ארום פון איהר טהע־אטער קעפקע.

— זאל מען צוריקפאהרען?

— יא.

— וואו עסען?

— דארט אין דעם קליינעם סאלאן „אונטער דעו לינדען", ווי שטענדיג, יא, דארט איז געמיטהליך, שטיל, און די קעלנער געהען מיט שטילע טריט.

— אונטער דען לינדען! — בעפעהלט ער דעם שאפער.

דער טהיער־גארטען איז שוין אין נאכט געהילט. די לאמפען בלישטשען פון איהם ארוים ווי אויגען. פאר'ן בראנדענבורגער טויער איז א גרויסער פערקעהר. עס ווייזט זיך דורכ'ן טויער צוויי שערענ־געם ברענענדע עלעקטרישע לאמפען. „אונטער דען לינדען" טונקט זיך אין ליכט. מענשען שטעהען פאר די גרויסע שוי־פענסטער. — דער אויטאמאביל האלט פאר א קליינעם איינגאנג פון אן אלט־ווינער רעסטאראן.

די מוזיק אין א ווינקעל שפיעלט א לייכטען וואלצער. די לאמפען ברענען זיך ווי יום־טוב, די טישען — וויים געדעקט, און די אלטע, גרויע בכבוד'ע קעלנער שטעהען אין די ווינקלער.

זיי האָבען זיך אויסגעזוכט אַ בעהאַלטענעם טיש אין אַ נישע. אַן אַלטער גרויער קעלנער האָט זיך בעוויזען אַזוי ליכט און אַזוי שטיל ווי אַן ערשיינונג.

„אויסטערן?" — ניין, זי האָט זיך נאָך נישט אויסגעלערענט צו שלינגען דאָס „לעבעדיגע" אונטער דער צונג. — קאַוויאַר. און נישט קיין שאַמפּאַניער — זי וויל נישט היינט אויפגערוימט זיין. אַ לייכטען פראַנצויזישען ווייסען וויין — נור זעהר, זעהר קאַלט.

די מוזיק שפּיעלט און זיי זיצען ביידע אין אַ ווינקעל אין אַ טיעפער קאַנאַפּע. די ליכט ברענען פאַר זיי יום־טוב'דיג. געגענאיבער זיי זיצט אַ צווייטע פּאָר — אַן עלטערער העהר, נור אַ געזונדער און אַ פרישער, זעהט זיך אויס אַן אַמעריקאַנער, מיט אַ יונג־יונג מיידעל. עס קען זיין זיין טאָכטער, און עס קען זיין אַ געליעבטע. און דאָס מיידעל קוקט דעם מאַן מיט ליעבע אין די אויגען, און דער העהר איז אויפגערוימט און רעדט צו איהר מיט אַ שמייכעל און זעהר בעליעבט. זעהט זיך אויס, ער מוז איהר עפּעס דערצעהלען זעהר פרעהליכעס, איבער וועלכען דאָס מיידעל פרעהט זיך און ווייזט ארויס איהרע שעהנע, ווייסע, אַמעריקאַנער צייהן.

מערי האָט זיי ביידע מקנא געווען און האָט אַ מינוט געקלערט, אויב זי וואָלט געקענט ליעבען דעם אַלטען געגענאיבער. יאָ, — ענטפערט זי זיך. ער איז גענוג שעהן און שטאַרק. און זי וואַרפט אַ בליק אויף איהר חתן, — ווער איז ער? און וואָס טהוט זי איבערהויפּט נעבען איהם? גאָט, ער איז דאָך איהר אַזוי פרעמד, אַזוי פרעמד. און וואָס געהט זי מיט אַ פרעמדען יונגען־מאַן, אַ לאַנגווייליגען, איבער רעסטאָראַנען ארום? — זי האָט אָבגעגעסען שטיל־שווייגענדיג, און דער יונגער־מאַן האָט אויך מורא געהאַט אַ וואָרט אויסצורייידען. — „נור אפשר דאָך שאַמפּאַניער..." און וואָס ווייטער? וואו אהין? אין דעם קליינעם באַר אויף „נאַלענדאָרפער" איז נאָך צו פריה. — אין קינעמאַטאָגראַף „אונטער דען לינדען" און דערנאָך אין „נאַלענדאָרפער באַר". די שפּאַניער טאַנצען. און ווידער זיצט זי אין אַ ווינקעל, אין אַ רויט־לאַקירטען, טיעפען שטוהל. דאָס ליכט איז געדעמפּט, די מוזיק שפּיעלט שלעכט, שרייענד און דאָס שפּאַנישע פּאָר האַלטען זיך צונויפגעפרעסטע איינס צום צווייטען און טאַנצען. דאָס ליכט דעמפּער, די מוזיק שטילער, אינטימער, און דאָס פּאָר לאָזט זיך אָב. דאָס

שפּאַנישע מיידעל בלייבט שטעהן אויף איין אָרט, דעם קאָפּ אַרונטער־געוואָרפען מיט אַ שטאָלצען בליק, מיט אַן אויפגעהויבענער האַנד. ווייזט זי איהר פולע, שלאַנקע פיגור, איהר רייצענדעם שעהנעם פוס. דער שפּאַניער הויד, שלאַנגענדיג אין דער הויד ווי אַ פלאַנץ, טאַנצט ארום איהר. זיין גאַנצע ליידענשאַפט זאָגט ער אויס אין די ריטהמען פון זיין בעוועגליכען קערפּער. ער בעט, און שמעקט ארום איהר ווי אַ הונד, בויגט זיך און טאַנצט. אמאָל ווערט זיין טאַנץ שטיל מיט געבעט און אויסגעצויגענע תאוה, — אמאָל מיט שטורם, ווי מיט גע־וואַלד וואָלט ער זי געוואָלט נעהמען. עס שלאָגט איהם אָב איהר שטרענגער, שטאָלצער בליק. און די מיידלעך ארום די טישען מיט די שווארצע, אונטערגעפארבטע אויגען און ברעמען, מיט די רויט־בעפארבטע ליפּען און אוננאַטירליך געפּוצטע נעגעל קלייבען זיך ארום דער פּאָרל. די אויגען בלישטשען און פון די קערפּערס יאָגט אַ וואַרימער אָטהעם. ווייז און טאַנץ לויפען אין זאָל ארום. עס ווערט איהר היים און אונערטרעגליך. דאָס האַרץ קלאַפּט איהר. זי וויל אין גאַס ארויס — פרישע לופט! פרישע לופט!

געקומען אויף דער גאַס ארויס. די נאַכט איז פריש, די לבנה בע־ווייזט זיך אויסגעריכט איבער די דעכער. גאָט! אַזאַ זעלטענער גאַסט אויף דער גאַס, שוין באַלד געהאַט פערגעסען אַז עס איז פאַראַן אַ לבנה. וואָס ווייטער? וואו אַהין? עס איז נאָך דאָ אַ רוסישער באַלל, אַ סטו־דענטען באַלל — דער לעצטער פון האַי־יאָהריגען סיזאָן. זיי ווען אַהין. — טאַנצען? — ניין. זי וויל נישט זעהן קיין מענשען. זי וויל אַהיים.

אין אויטאָמאָביל נעהמט זי ארום אַ שרעק פאַר דער איינזאַמקייט פון איהר צימער. זי איז דאָך ערשט ארויס פון דאָרטען... גאָט! וואָס וועט דער סוף זיין? אַזוי ווייטער, ווייטער, דאָס גאַנצע לעבען אַזוי, דאָס גאַנצע לעבען — ווי טרויעריג און לאַנגווייליג!...

און זי הויבט אָן צו קלערען פּלוצלונג וועגען אַ תכלית און בע־טראַכט פון אַ זייט, ביי דער שיין פון דער לבנה איהר „בעשערטען“. שטענדיג אַזוי נעבען זיך האָבען דעם שטילען שאָטען (זיין פּנים איז ביי דער לבנה־נאַכט בלייך געוואָרען און מיעד), דאָס גאַנצע לעבען נעבען זיך־—אין אויטאָמאָביל, אין סאַלאָן, אין שלאָפצימער—דעם שטילען שאָטען, ביז צום לעצטען אויגענבליק, ביז צו די אויגען צומאַכען... און—

בעללער, מוזיק, טהעאטער, סאלאנען, — גאט, ווי לאנגווייליג!... איז איהר טאקע אין איהר לעבען שוין גארנישט מעהר בעשערט, נור דער „שטילער שאטען?“ און וואס האט זי אין איהר לעבען אויסער דעם „שאטען“, ווענמען? און וועמען קען זי ליעב האבען?... אה, מישא איז ווייט און מיט אן אנדערע, און קאוואלסקי, — יא, ער איז געווען אינטערעסאנט, אינטערסאנט נור טיילמאל. שעהן איז זיין פנים געווען ווען ער האט געמאהלט. דאן איז ער געווען אין א סוד... האט ער זי מיטגענומען אין זיין סוד? ניין, ער קען קיינעם נישט מיטנעהמען אין אזא סוד, ער מאהלט שטענדיג. ער האט אזא פנים, ווי ער וואלט שטענדיג געווען אין אן אנדער וועלט, אין א שעהנערע, אין א אינטערעסאנטערע... אה, ווען ער וואלט זי יעצט אין זיין וועלט מיטגענומען, געוויזען איהר דעם אייביגען הימעל, וואס שיינט אין זיין אנדערע וועלט, וואס מאכט גליקליך די מענשען, וועלכע קוקען אויף איהם... ניין, אין זיין וועלט וואלט זי אפשר קיינמאל נישט אריינגעגאנגען. און אפשר וואלט עס פאר איהר גארנישט אינטערעסאנט געווען... און ער איז ווייט יעצט, ווייט און מיט אן אנדערע. און פאר איהר איז גארנישט איבערגעבליבען, נור דער שטילער „שאטען“ דא, וואס זיצט נעבען איהר, וואס ווייסט זיך ווי אנצוטהאן, ווי צו האלטען זיך אין א פיינעם רעסטאראן און מאכט נישט קאליע די שטימונג, קען שווייגען און ווייסט אלע פערגניגונגס־ערטער — און דאס איז אלעס, אלעס... און אויף דעם האט זי דאס געווארט, געווארט מיט גליהענדע בענקשאפט צייט זי איז רייף געווארען?... ניין! עס קען נישט זיין!... עס מוז נאך עטוואס אנדערש זיין! אן אנדער וועלט ווארט נאך אויף איהר. יא, דאס הארץ זאגט איהר... אז נישט — איז נישט ווערטה דאס לעבען!...

שלאפען האט זי יעצט נישט געוואלט. דאס בוך, וואס זי לעזט יעצט אין דער היים, איז א פראנצויזישער ראמאן. נור וואס געהט איהר אן וואס קארמען — די העלדין פון ראמאן — טהוט יעצט? וואס געהען איהר יעצט אן פרעמדע לעבענס און פרעמדע ראמאנען?... יא, זי וויל פאהרען אויף דעם רוסישען באלל. עס איז נאך נישט שפעט, ניין. עס איז א מאסקען באלל? פון וואנען וועלען זיי מאסקען נעהמען? עס איז שוין נאך צוועלף. איבריגענס, וועט ער זעהן דארט ביי דער קאסע צו קריגען מאסקעס, ער האט דארט

בעקאנטע. „האלאָ! אומדרעהעז, אומדרעהעז, צום זאַלאַגישען גאָרטען, צום זאַלאַגישען, צום „רוסען־פעסט!“

* * *

זיי זיינען אריין אין אַ געשריי פון פארבען און טענץ. עס איז שוין געווען אין מיטען שפּיעל און דער עולם איז צוזאַווארעמט געוואָרען פון טאַנצען און פרייד. עס איז געווען יוגענד, וואָס האָט דאָ געטאַנצט. אונ'רחמנות'דיג האָבען זיי אָבגעשטופּט פון זיך אַלעס, וואָס איז נור עלטער געווען און אָבגעשטאַנען פון לעבען — זיצען געלאָזט אויף די בענק ארום די ווענד, און ווער עס האָט נור געקענט אין קאָן אריינ־שטעלען יוגענד, לעבען און ליעבען — דער האָט געטאַנצט, געפרעהט זיך און געזונגען. אַלעס איז געווען פערשטעלט, מיט טעם און אָהן טעם, — נור דאָ האָט מען נישט גענומען די מענשען בעזונדער, נור אַלע אינאיינעם. שכור'ע גריכישע „געטער“, פּאַאונען און באַקכוסען, פערקליידעט אין ווייבמרויבען און אין בלעטער, האָבען געיאָגט די האַלב־נאַקעטע פעען צווישען דעם עולם ארום. רוסישע מיידלעך אָנ־געטהאָן אין רוסישע קאָסטיומען, אויסגעמישט מיט צירק־קלאָונען, האָבען זיך געדרעהט אין טאַנץ. מערי האָט זיך אריינגעכאַפּט אין אַ ווינקעל, פערשטעלט דאָס פּנים אין אַ מאַסקע און האָט זיך צוגעקוקט צום שפּיעל, ווי די פּאַרלעך דרעהען זיך פאַר איהר. דער חתן איז אוועק ברענגען בעקאַנטע, און באַלד איז ער טאַקע אָנגעקומען מיט אַ כאַליאַסטרע יונגע לייט, אידישע רייכע בחורים, וואָס לערנען זיך אין אויסלאַנד, מיט גוטזיצענדע רעק און נארישע, געגאָלטע געזיכטער. זיי האָבען געוואָלט צו צו מערי'ן, נור מערי האָט אוועקגעקוקט אין אַ זייט, און דער חתן האָט פערשטאַנען איהר בליק, אַז זי וויל זיך נישט מיט קיינעם בעקענען, זי וויל זיין אַליין — האָט ער צוריק אוועק־גערופען די יונגע לייט.

זי איז געזעסען ווי אויף אַ פרעמדע חתונה. זי האָט נישט פער־שטאַנען צו וואָס און נאָך וואָס איז די פרייד. אָ, זי וואָלט אויך געוואָלט מיט אריין אין דעם טאַנץ, פערגעסען זיך און אַנטרינקען זיך מיט געזאַנג, פאַרב, ווייַן און פרייד. איהר גאַנצע יוגענד האָט געלעכצט נאָך דעם גערויש. זי האָט געוואָלט מיטטאַנצען, נור עס איז גאָרנישט געווען אין איהר לעבען אַזעלכעס, וואָס זאָל זי מיטשלעפּען אין דעם

רויש, און פלוצלונג — עס פערבויגט זיך פאר איהר א יונגער־מאן, מיט א ווייס־אבגעקריידט געזיכט: „שעהנע מאסקע, קום מיט מיר אין טאנץ!" — זי וויל אבזאגען, נור דער יונגער־מאן מאכט אזא בעטענדע מינע, קוקט אזוי שארף מיט די אויגען און האלט די הענד אויסגעשטרעקט: „שעהנע מאסקע, זאג נישט אב!" — זי שמייכעלט און לאזט זיך מיט איהם אין געדרעהע אריין. ער פיהרט זי לייכט ווי געשוועבט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אריין: „שעהנע מאסקע, ביזט אזוי לייכט ווי א פעדערעל און דיינע פיס ריהרען נישט די פאדלאגע אן. שוועב, שוועב, שעהנע מאסקע — עס איז א פער־גניגען צו זעהן דיינע הענד און דיין לייכטען קערפער". זי שמייכעלט און זי דרעהט זיך ווייטער און טאנצט. — „שעהנע מאסקע, מאכסט ווילד און משוגע. טאנץ, טאנץ, טאנץ! ווארום די זינגסט מיט דייך טאנץ"...

קאפיטעל 11.

אום שידוך

צו מארגענס האט העדר אדלער געקריגען פון מערי'ן פאלגענדען קורצען בריעף:

„בעסטער העדר!

„די פערלאבונג צווישען אונז האט צוזאמענגעבראכט נישט אונ־זער טיעפע סימפאטיע איינער צום צווייטען, נור אונזערע עלטערן'ס אויסגערעכענטקייט און אינטערעסען. דורכדעם האלט איך פאר גלייך, ווען מיר זאלען זיך אויפהערען צו בעטראכטען פאר חתן־כלה, כאטש אייער אויפריכטיגע פריינדשאפט און טיעפע איבערגעגעבענהייט צו מיר ערוועקען אין מיר אנגענעהמע עראינערונגען. איך דאנק אייך דערפאר. זייט מוחל פאר אויפריכטיגקייט.

די דאנקבארע מערי.

אום צו פערמיידען יעדע אונאנגענעהמליכקייט, וואס קען ארויס־קומען ביי אונזער ביידענס־צוזאמענטרעפען זיך, פאר אונז ביידע — פערלאז איך נאך היינט בערלין". מ.

הערר אדלער האט געקריגען דעם בריעף ביים אנטהאן זיך צו געהן צו מעריו׳ן.

דער יונגערמאן איז בלייך געווארען, ערציטערט, ווי א ווינד וואלט איהם דורכגעטרייסעלט. ער האט גארנישט געזאגט, איז אריין צו זיך אין צימער, פערשלאסען די טהיר נאך זיך און געווארפען זיך אויף דער זאפע.

די מוטער זיינע, וועלבע האט שטענדיג אויפגעוואכט אויף איהר שוואכען בן־יחיד און בעהאנדעלט איהם נאך ווי א קינד, איז אריין צו איהם אין צימער און, דערזעהן ווי איהר קינד ליעגט א ליידענדער אויף דער זאפע מיט א בלייך שוואך געזיכט, האט זי א גרוים רחמנות ארומגענומען אויף איהר בן־יחיד. זי איז געוועהנט געווען אז איהר קינד זאל קיינמאל, קיינמאל גארנישט פעהלען. זי האט נישט גע־פרובט צו איהםריידען, איהם צו פרעגען — האט זיך נאר געבויגען איבער זיין קאפ און אריינגענומען זיין געזיכט צו זיך, ווי מען נעהמט אריין א קינד, געקושט איהם, געוויינט און געשוויגען. זי האט איהם נישט געפרעגט וואס איז געשעהן — זי האט אלעס פערשטאנען.

דער יונגערמאן האט ארויסגעקרעבצעט פון דער מוטער׳ס ארעם ווי א קראנק קינד: „מאמע, אהן איהר וועל איך נישט קענען לעבען“.

די מוטער האט עס געוואוסט. זי האט געקענט איהר בן־יחיד. דער פאטער זיינער איז אויך געווען א שוואכער און איז יונגערהייט גע־שטארבען איבערלאזענדיג איהם אליין.

א יונגע אלמנה איז זי געווען און שעהן און רייך און האט גאר־נישט נאך פון איהר לעבען געהאט. א וועלט האט זיך געשדכנ׳ט צו איהר, נור זי האט בעשטימט אוועקצוגעבען איהר לעבען פאר איהר קינד — האט זי פון אלעס זיך אבגעזאגט און איהר לעבען אוועק־געגעבען איהר קינד. דעם יונגענמאן האט ערצויגען ליעבע. שטענדיג האט איבער זיין נשמה געציטערט דאס רחמנות׳דיגע הארץ פון א מו־טער, און ער איז אויפגעצויגען געווארען א ציטערדיגער און פערד־ווייכטער. די מוטער האט געוואוסט, אז דאס קינד איהרס, וועלכען מען האט גארנישט אבגעזאגט אין זיין לעבען, אז דאס קינד איהרס וועל־כעס איז א קינד געבליעבען און מיט קינדערשע ליעבע זיך צוגעבונ־דען צו מעריו׳ן, וועט עס ניט איבערטראגען. זי האט שוין לאנג בע־מערקט, אז מעהי איז אן אונגליק פאר איהר קינד און זי האט מעריו׳ן

פיינד געהאט — אייפערזיכטיג געווען פאר איהר קינד'ס ליעבע, נור קיין אנדער עצה האט זי זיך נישט געקענט געבען. יעצט האט זי געזעהען, ווי דאס לעבען פון איהר קינד ליעגט אין א האנד פון א ווילד מיידעל און זי קען טהאן דערמיט וואס איהר ווילט זיך — מיט איהר גאנץ לעבען, איהר האפנונג, איהר פערגאנגענהייט און איהר צוקונפט. און זי האט בעשטימט ביי זיך אויף גארנישט צו קוקען, נישט אויף ערלעקייט, נישט אויף שעהנקייט, נישט וואס עס פאסט און וואס עס פאסט נישט, און צו ראטעווען איהר קינד'ס לעבען. זי האט נישט געקענט צוזעהן איהר קינד'ס ליידען ,דער אינסטיקט פון א מוטער האט זיך ערוועקט אין איהר. זי איז ארויס פון צימער, זיך פלינק אנגעטהאן און איז אוועק צו מערי'ס עלטער'ן.

מערי'ס עלטערן האבען פון גארנישט געוואוסט און זיי האבען זיך זעהר פערוואונדערט צו זעהן די שטאלצע מחותנת'טע וועלכע האט זיי ביז יעצט אויסגעמידען, ניט-וועלענדיג איהר קינד שטערען, ביי זיי אין שטוב אן אויפגערעגטע, מיט פערוויינטע אויגען און בעטענדיג זיך: „וואס האט איהר געמאכט אוים מיין קינד!“ — ר' חיים האט נישט געוואוסט וואס צו ענטפערען און ארייגעקלאפט צו דער טאכטער:

— מערי, קום אריין, די מחותנת'טע איז דא. זעה, ווער עס איז געקומען.

מערי האט זיך אבער נישט אבגערופען. נאך א לאנגע צייט, ווי זי האט געלאזט אויף זיך ווארטען און איז נישט ארויסגעקומען, האט עס שוין מאדאם אדלער ניט אויסגעהאלטען און זיך אריינגעריסען צו איהר אין צימער אריין. זי האט געטראפען מערי'ן איינפאקען זיך. מערי האט זי אנגעקוקט פערפרעמדט און צוערשט זי נישט דערקענט. זי איז געוועהנט צו זעהן די מחותנת'טע שטענדיג אין גרעסטען עלעגאנץ, ווי יענע קוקט אויף איהר עטוואס פון דער הויך, גלייך עס וואלט איהר נישט געפאסט דער שידוך, און דא האט זי פאר איהר א צובראכענע פרוי, איינפאך אנגעטהאן, מיט פערוויינטע אויגען. מערי האט זיך אוועקגעזעצט, ווי ווארטענדיג, און פארגעסען צו בעטען די מחותנת'טע זיצען.

מאדאם אדלער האט געשוויגען, נור א שטראם טרעהרען האט געגאסען פון איהרע אויגען און געקוקט האט זי אויף איהר מיט גרוים

בקשה: „מאך מיר נישט אומגליקליך מיין קינד!‟ אבער דאס האט זי מיט אויגען געזאָגט, נישט מיט'ן מויל. ווען דאס שווייגען האט לאנג אנגעהאלטען און מערי האט שוין עטליכע מאל א קרומע גרי־מאסע געמאכט איבער דער אונאנגענעהמער סצענע, און ענדליך זיך אויפגעהויבען פון איהר ארט און געוואלט ארויס פון צימער, האט זי מאדאם אדלער אנגעכאפט ביי דער האנד, געשוויגען און גע־קוקט גליך אין די אויגען אריין.

מערי האט זיך געלאזט האלטען ביי דער האנד, און מאדאם אדלער האט אויסגעשטאמעלט די ארימע ווערטער: „מאך מיר נישט אומ־גליקליך מיין קינד‟, אויף וועלכע מערי האט פער'עקשנ'ט געשוויגען.

אז מאדאם אדלער האט זיך בערוהיגט, האט זי געזאגט אין א שטילען טאן

— איך וויים, אז א פרוי'ס הארץ קען מען ניט צווינגען, אבער איהר האט מיין קינד געצוואונגען צו זיך. ער וועט עס נישט איבער־טראגען.

דערויף האט מערי אויך שטיל און שווער געענטפערט:

— עס טהוט מיר לייד, אבער אלעס וואס איך האב געהאט צו געבען אייער זוהן, האב איך איהם געגעבען. מעהר קאן איך נישט.

ביי מאדאם אדלער האט געציטערט דער גאנצער געזיכט. אין איהרע אויגען האט זיך אנגעצונדען א שטאלצער גלאנץ פון איהר ווייבערישעס, וועלכעס זי האט ענטזאגט זיך פאר איהר קינד'ס ליעבע. איהר געזיכט איז רויט געווארען, יונג און שעהן. זי האט אבגעלאזט מערי'ס האנד און געוואלט אוועקגעהן אהן ווערטער, אבער זי האט זיך דערמאהנט אן איהר קינד, ווי ער ליעגט א פערשמאכטער אין דער היים און ער וועט אויסגעהן. איהר גאנץ פערשפיעלטעס לעבען האט זי פאר זיך געזעהן, און נישט קלעהרענ־דיג וואס זי טהוט, נור ווי איינער וואס טרינקט זיך און וויל זיך ראטעווען האט זי געכאפט מערי'ס האנד, בעדעקט מיט קושען און מיט טרערען און אנגעהויבען צו בעטען זיך ווי א הונגעריגער וואס בעט ברויט:

— האט רחמנות, האט רחמנות... מיין גאנץ לעבען האב איך אוועקגעגעבען מיין קינד. איך האב קיין הנאה נישט געהאט פון מיין

לעבען, נאָך גאָר נישט געלעבט און איהם אַלעם אוועקגעשאָנקען... מאכט מיך נישט אומגליקליך.

מערי האָט געשוויגען, געמאַכט אַ שלעכטע גרימאַסע און געריסען די האַנד פון איהר.

מאַדאַם אַדלער האָט זיך ווי ערוואַכט, דערמאַהנט זיך וואָס זי טהוט, אַבגעלאָזט איהר די האַנד און געוואָרפען אויף איהר אַ פער־אַכטענדען בליק, ווי דאַמאָלס ווען מען האָט איהר צום ערשטען מאָל פאָרגעשטעלט מערי'ן. איהר געזיכט איז ווידער שטאָלץ און שעהן געוואָרען. זי האָט זיך געגעבען אַ ציה אויס אין גאַנצען, איהר הויכע ברוסט האָט פריי אַבגעאָטהעמט, ווי עס וואָלט גאַרנישט געווען און איז ארויס פון שטוב מיט אַ שמייכעלע, געגייגט לייכט מיט'ן קאָפּ און געוואָרפען אַ פעראַכטענדען לעכעלן צו מערי'ס עלטערען, וועלכע זיי־נען געווען אין צווייטען צימער, און איז ארויס אָהן צו זאָגען אַ „זייר געזונד".

אויפ'ן וועג האָט זי געטראַכט, אַז זי מוז זעהן צו פערנעהמען אין איהר קינד'ס האַרץ דאָס אָרט, וואָס מערי פערנעהמט, צו געווי־נען זיין ליעבע. און זי איז שטאָלץ געווען אויף דער אויפגאַבע און עס האָט איהר אייגענטליך הנאה געטהאָן אויף דעם, וואָס איז גע־שעהן, ווארום זי איז אייפערזיכטיג געווען אויף מערי'ן פאַר איהר קינד'ס ליעבע...

* * *

— און וואָס וועט זיין דער סוף? — האָט דער פאָטער גע'טענה'ט צו מערי'ן, ווען מאַדאַם אַדלער איז אוועק — מאַכסט דאָך אונז אַלע אַלט און גרוי. טרייבסט דאָך אונז אין דר'ערד אריין. — האָט ר' חיים זיך שוין נישט געקענט איינהאַלטען — וואָס ווילסטו פון אונז?... טהו דיר וואָס דו ווילסט און לאָז מיך אָבּ — מיט די ווערטער איז ער ארויס פון צימער.

מערי האָט געוואוסט, אַז איהר פאָטער, וואָס איז זעלטען ארויס פון געדולד און איז געווען גלייכגילטיג צו אַלעם, איז געוואָרען גע־קרענקט פון דער סצענע וואָס זי האָט געמאַכט. עס האָט איהם שוין טיעף אַנגעריהרט און זי האָט בעשטימט ביי זיך לאַנג נישט צוריקצו־קומען צו איהרע עלטערען.

זי האָט זיך אין דער שטיל ווייטער איינגעפּאַקט.

— וואו אהין ווילסטו? וואָס ווילסטו טהאָן? — האָט זיך די מוטער געבעטען ביי איהר.

מערי האָט געשוויגען.

זי האָט בעשטימט צו פאָהרען נאָך זאַקאָפּאַנע, צו קאָוואַלסקי'ן. זי האָט געפיהלט, עס איז דער איינציגער, ריכטיגער וועג וואוהין זי קען.

קאַפּיטעל 12.

פוילען.

זי איז געזעסען אין וואַגאָן, אַרום איהר פרעמדע מענשען, וואָס האָבען גערעדט אין אַ שפּראַך וואָס זי פערשטעהט ניט — פּויליש. עס האָט אָנגעהויבען צו טונקלען און די באַהן האָט זיך דערנעהנטערט אין די בערג אריין. פון דערווייטענס האָבען זיך שוין בעוויזען די הויכע בעשנעעטע בערג: „געבאַנט", דער „רויטער האַרן". זייער שנעע האָט זיך געטוקט אין דער גליהענדער, אונטערגעהענדער זונן און זיי האָבען געוואָרפען פון זיך צוריק אַן אבשיין, וואָס האָט בעלויכטען מיט אַן אויסטערליש רויטליך ליכט די גאַנצע געגענד.

מערי האָט זיך געפיהלט פעראיינזאַמט און פערלאָזען. זי האָט נישט געוואוסט וואו אהין זי פאָהרט און צו וועמען זי פאָהרט. — וועמען האָט זי? — וואָס וועט זי איהם זאָגען? — און אפשר איז ער שוין ווייט פון איהר? — נור עס איז איהר אלץ איינס געוועז. דאָרט אהין האָט זי געצויגען. זי האָט קיינעם ניט אין דער וועלט נור קאָוואַלסקי'ן, צו איהם קעהר זי און ביי איהם מוז זי זיך געפינען. דאָס איז איהר ריכטיגער וועג, און דאָס זעהט זי, און אַלעס אַנדערע, וואָס זי האָט געטהאָן ביז יעצט, איז געוועזן כדי איהם צו פערגעסען, און פערגעסען האָט זי איהם נישט געקענט. זי האָט זיך אבגענאַרט, אבגענאַרט און פאַרט זיך נישט געקענט אבנאַרען... און ווען ער דאַרף זי גאָר נישט? — זי האָט נישט געוואָלט קלערען דערפון. זי וועט אהין געהן צו איהם ווי אַ ווייב צו איהר מאַן, ווארום זי האָט גאָרנישט אין

איהר לעבען נור איהם, און ער אליין קען איהר געבען רוה און גליק. און זי וועט זיך אוועקזעצען ביי איהם אין ווינקעל גריין, דען קיין אנדער היים אויסער זיין ווינקעל האט זי נישט. פון פאטער איז זי אוועק און צוריק אהיים קומען קען זי נישט און וועט נישט... אהן קאוואלסקי'ן האט זי נישט וואס צו זוכען אין לעבען. איהר גליק און רוה ליגט ביי איהם — וועט זי איהם בעטען, שנארען ביי איהם שטיקלעך גליק, ווארום דארט אהין קעהר זי... (זי האט זיך אבגעשאקעלט בשעת מעשה פון דעם געדאנק און געוואוסט ביי זיך, אז זי וועט עס נישט קענען — גלייכער דער טויט). אין וואגאן איז טונקעלער געווארען. די געגענד אין דרויסען האט זיך אנגעהויבען צו טוליען אין נאכטליכען שאטען. א קאלטער ווינד האט געבלאזען. מ'האט זיך געגעהנטערט צו די בערג. וואס ווייטער איז איהר די געגענד אונבעקאנטער און פרעמדער געווארען. — צו וועמען וועט זי זיך ווענדען? וואו וועט זי איבערשלאפען די ערשטע נאכט? — זי פרעגט די דאמען מיט די העררען, וואס זיצען מיט איהר אין וואגאן צווייטער קלאס, אויב זיי קענען איהר ניט רעקאמענדירען א פאמיליען־האטעל אדער א פענסיאן אין זאקאפאנע. זי פרעגט זיי אויף רוסיש — די געזעלשאפט רעדט פויליש, און פויליש איז דאך עהנליך צו רוסיש — ענטפערט מען איהר נישט. זי פערשעהמט זיך און פרעגט אויף דייטש. דער הערר קוקט זי ביז אן און רעדט עפעס אויף פראנצויזיש, אז אין פוילען דארף מעןריידען פויליש. זי דערשרעקט זיך און שווייגט. אין ווינקעל זיצט א יונגער־מאן. ער רעדט עפעס צו דער געזעלשאפט אויף פויליש, זעהט זיך אויס, עס פערדריסט איהם, — און ער ווענדעט זיך צו איהר אויף א גוטען רוסיש: יא, ער קען איהר רעקאמענדירען. אויב זי קומט נישט אויף לאנג קיין זאקאפאנע, איז דאס בעסטע אין א פענסיאן. אויב זי האט וועמען אין זאקאפאנע — ער וואהגט שוין דארט א שטיק צייט און קען אלעמען. מערי איז איהם זעהר דאנקבאר. זי קלערט א מינוט און שלאגט זיך אין דער דעה, צום סוף פרעגט זי דאך, אויב ער קען נישט קאוואלסקי'ן. — דעם מאלער? יא, ווער קען איהם נישט? משוגע, — זיצט די גאנצע צייט אין א פערווארפען דארף, ביי א פויער, אין די בערג — ביי „טשערוואני דוואר". זעהר זעלטען קומט ער אין שטאדט אראב. ווי אזוי מען קומט אהין צו איהם? גאנץ איינפאך — א פיהרער וועט זי אהין פיהרען ביז ארויף.

זי שרייבט זיך אויף אין דער שטיל די אדרעסע: „טשערוואני דוואר“ און דאנקט דעם יונגען־מאן. דער יונגער־מאן איז צו איהר זעהר פריינדליך און ריהמט איהר זעהר די געגענד. זי ענטפערט איהם אויס העפליכקייט און טראכט וועגען דעם ווי אזוי אריינצוקרמען צו קאוואלסקי'ן.

ביים אבשטייגען איז דער יונגער־מאן איהר בעהילפיג, רופט א וואגען און הייסט פערפאהרען אין א האטעל. זי זאל ניט קיין מורא האבען — עס איז א האטעל פאר מיידלעך און פרויען.

די שטאדט ליגט אין א טהאל, אבגעשלאסען אין די בערג ארום, וועלכע שניידען אב הימעל און וועלט פון דער שטעדטעל. די מענשען — מאדנע. אין קורצע פעלצלעך, שלאנקע און שעהנע, דרעהען זיך ארום מיט שטעקלעך אין האנד. און אלעס איז אזוי פרעמד און וויים.

אבגעשטיעגען אין האטעל, ארומגעוואשען זיך, מילך געטרונקען, איז זי איינע אליין ארויס אין גאס.

די נאכט איז שטיל געווען. מען האט געהערט ווי די שטערען שפאציערען איבער די רוקענס פון די הויכע בערג. פון די געבירג אראב האט געבלאזען א קאלטער ווינד. דער שנעע האט זיך געריבען אין דעם ליכט פון די שטערען, און די טונקעלע הייזלעך האבען זיך בעהאלטען אין די גרינע טונקעלע נאדעל־בוימער ביי די פיס פון די בערג. וואס אמאל האבען זיך די ליכטלעך אויסגעלאשען אין די פענסטער און דאס גאנצע שטעדטעל האט זיך געבארגען אין פינסטערן. קיינער איז שוין אויף די געסלעך נישט געווען, נור זי איינע אליין האט זיך ארומגעדרעהט א פרעמדע צווישען די הויכע פרעמדע בערג. און צו וואס איז זי אהער געקומען? — זוכען ליעבע... איהר געליעבטער זיצט דארט ערגעץ טיעף אין די הויכע בערג, און זי איז דא איינע אליין אין דער פרעמדער נאכט, אויף דעם פרעמדען ארט... און וויס ער, אז זי זוכט דא, אז זי האט איהם געבראכט איהר יוגענד, איהר ליעבע, איהר ווארימע נשמה? אלעס, אלעס קעהר צו איהם — אז צוליעב איהם האט זי אוועקגעווארפען איהר פאטער'ס היים, ליעבע, איבערגעבענהייט און זי האט זיך איהם אינגאנצען געבראכט? — און צי וועט ער דאס צונעהמען?

זי דערשרעקט זיך ביי דעם געדאנק און טראכט, אז האנדלען אנדערש האט זי נישט געקענט, און ניט צוליעב איהם האט זי דאס אלעם אוועקגעווארפען, נור צוליעב זיך, צוליעב זיך אליין, ווארום אהן איהם איז גאר נישט דא...

און די בערג זיינען געשטאנען הויך און אבגעשלאסען די ארומיגע וועלט ארום איהר, און געקוקט אויף איהר פרעמד און שלעכט, און אויף זייערע מאיעסטעטישע רוקענס האבען שפאציערט די שטערען. און זיי האבען געהאט, אין זייער טיעפעניש, איהר געליעבטען, איהר מזל, איהר בעשערטען.

און איהר מזל איז אזוי שלעכט און פרעמד ווי די בערג.

זי האט די זאכען איבערגעלאזט אין האטעל און גענומען א פוהרל און געהייסען זיך צופיהרען צו „טשערוואני דוואר".

זי האט איהם נישט געוואלט שרייבען פריהער — זי האט געוואלט פלוצים און מיט אמאל זיך געפינען נעבען איהם.

זיי זיינען געפאהרען איבער שמעקענדע נאדעל־וועלדער. די בער־גער האבען אין טאג־ליכט געווארפען פון זיך א רויטליכען אבגלאנץ. זיי זיינען בעדעקט געווען אין גאנצען ביז אין שנעע ארויף מיט א פיאלעט־בלום. און דאס פיאלעט אונטער דעם ווייסען, ליכט־בעד־נאסענעם שנעע, האט אבגעשיינט רויטליך־בלוי.

ס'איז געווען אין הויכען פריהלינג און די נאדעל־בוימער האבען בעגאסען פון זיך א שוועבעל־פעטקייט, וועלכעס האט פערשפרייט א זיסען, פעטען ריח. זיי זיינען אנגעקומען צו די פיס פון די געבירג, אויף וועלכע עס האבען זיך אראבגעגליטשט גאנצע קופעס שנעע, דארט האט מען שוין נישט געקענט פאהרען. דער פיהרער, אן אלטער, הויכער, שעהנער גוי, ווי א סאסנע, האט מערי'ן געפיהרט צווישען שנעע אויפ'ן בארג ארויף. פאר איהר האט זיך אויפגעעפענט א נייע וועלט. די זונן האט אריינגעדרונגען מיט איהרע שטראהלען טיעף אין שנעע־בארג אריין און צוגאסען איהם. עס האבען זיך אויפגע־עפענט שטראמען און גערונען אין וואסער־פאלען איבער'ן שנעע . פון דעם האבען זיך גאנצע בערג שנעע אראבגעגליטשט פון דער הויך און צושאטען זיך מיט א רעש און א געשריי, פון הונדערטער מעטערם אין דער הויך, איין קופע ארויף אויף די צווייטע. דער צופראהרענער שנעע האט אויפגעעפענט זיינע טיעפע אוצרות פון ווייסקייט און הער־

ליכקייט, וועלכעס איז נאך נישט בעפלעקט געווארען פון קיין מענשען־אנבליק, און דאס פערבלענדעטע ריינקייט איבערגעגעבען אויפצופרע־סען פון די זונען־שטראהלען. און עס האט זיך אבגעשפיעלט א חתונה פון זונען־שטראהלען מיט שנעע־ווייסקייט, ווי דאס וואלט אין איינעם א ווייסע סימפאניע געזונגען פון ריינקייט און פאלקאמענהייט...

זיי זיינען אנגעקומען צו די ערשטע הייזלעך, וועלכע זיינען געווען איז גאנצען פערשאטען מיט שנעע. מערי האט בעצאהלט דעם אי־בערפיהרער און איז אליין צוגעקומען צום דארף, אריינגעקומען אין ערשטען הייזעל און געפרעגט זיך אויף פאן קאוואלסקי.

— דער מאלער? דארט אויבען אין לעצטען הייזעל.

מיט שוועריגקייטען האט זי זיך אויסגעזוכט א וועג אין שנעע צום הייזעל. אריינגעקומען, האט זי דערזעהן: זיין פאלטא, זיין הוט זיינען פערווארפען אין א ווינקעל, אויך א בוך ליגט דארט אהן טאוו־לען. ביי דער קיך שטעהט א פויערטע און ברענט קליינע שטיקלעך קיהן אונטער אן אייזען, פון וואס די גאנצע „כאלופע" איז פערכאפט אין רויך. א קינד וויינט.

די גויע קומט ארויס פון רויך און קוקט זי אן פערוואונדערט און בייז.

— דער פאן מיכאל? ווער ווייסט איהם. ליגט דארט ערגעץ אויבען אין שנעע.

און די גוי'ע בעטראכט זי פון אויבען ביז אראב.

— א וואס, א שוועסטער צי א געליעבטע? — פרעגט זי איהר אהן צערעמאניעס, און, מען זעהט, נישט אהן אייפערזוכט. (די גויע איז נאך יונג און שעהן).

מערי שמייכעלט:

—א שוועסטער.

— איהר קענט דא איבערווארטען, — געהט ארויס און רופט אין די געבירג אריין: „פאן מיכאלו פאן מיכאלו א פאניענקע איז גע־קומען".

פון דערווייטענס הערט זיך זיין שטימע: „האפ־האפ". מערי לאזט זי נים רופען. זי וועט אליין ארויסגעהן. און קריכט אביסעל אין דער הויך, דארט ווייטער, וואו דער שפיץ איז. זי דערזעהט איהם

פון דערווייטענס — עס ליגט עפּעס אין אַ פויערשען פּעלץ איינגעוויקעלט, אין שנעע און קוקט אין הימעל אריין.

דער הימעל איז דאָ אין גאנצן, ברייט איבער דער וועלט, און צוגיסט זיך איבער'ן גאנצען בארג ארום. עס זעהט אוים ווי אַ מעכטיגער ריזע וואָלט געקומען איבער די מעכטיגע יונג־פרוי ערד און וויל זי צוזאַמענדריקען אין זיינע אָרעמס — אזוי צוּאַוואַרימט און צוגיסט די זונן דעם שנעע. פון אלע זייטען גיסען זיך טייכלעך. עס הויבען זיך אָן ווייזען קליינע וואסער־פאלען, וואָס זיינען געווען פערשאָטען איבער'ן ווינטער. און געגענאיבער — דער „געבאָנט“. — ביז אין הימעל אריין שטייגט ער. און עס קוילערען זיך איבער איהם די בערגער שנעע און צושיטען זיך און צופאלען אין אלע זייטען. די זונן שלאָגט אין זיי, אין דער לופטען טראָגען זיך ארום זיעבען־פארביגע רעגענבויגענס. עס רויטעלט זיך די לופט פון קלאָרקייט. און דער ליגט אַהן אַ הוט און קוקט גלייך דער זונן אין פּנים אריין, ווי ער וואָלט דאָ געווען אויסגעוואַקסען, און קוקט זיך צומאָל נישט אום — עס געהט איהם גאָרנישט אָן ווער עס קומט. זי שטעלט זיך אָב און קוקט זיך ארום. דער שנעע דערמאָהנט זי אָן עפּעס — אָן יענעם ווינטער, ווען ער האָט אריינגעבלישטשעט דורך דעם שפּאַלט פון זייער לאָדען אין פינלאנד, ווען זיי זיינען ביידע געזעסען ביים קאַמין־פייער...

עס דערמאָהנט זיך איהר עפּעס. אַ רויטער בלוט־שטראָם בעגיסט איהר קערפּער. זי לויפט צו איהם. זי וויל זיך וואַרפען אויף איהם און קושען זיינע ליפּען און זיינע אויגען. ער הערט איהרע טריט, ער קוקט זיך אום, דערקענט נישט צוערשט, שטעלט זיך אויף, דערקענט. זי שמייכעלט צו איהם. ער, פערוואונדערט, דערנאָך גלייכגילטיג, מיט בייזקייט, ווי עס וואָלט איהם פערדראָסען וואָס מען שטערט איהם, וואָס מען זעהט זיין הייליגקייט.

— אַה, מערי! וואָס טהוט איהר דאָ?

ווי א כוואליע פון ים וואָלט זי אבגעשלאָגען.

זי טאמעוועט זיך, שטילט זיך, האלט איין איהר אָטעם און זי איז רוהיג. און מיט דעמזעלבען קאלטען געלעכטערעל:

— בין געקומען קיין זאקאפּאנע אַברוהען. איך האָב געהערט איהר זייט דאָ, בין איך געקומען צו אייך. איבריגענס, קענט איהר מיר

נישט רעקאָמענדירען אַן אנשטענדיגען פּאַנסיאָן? איך בין דאָ פרעמד.

אַ, געוויס, געוויס, — און ער מאַכט זיך ארוים דעם שנעע פון די האָהר און ווייסט נישט וואָס ווייטער צו ריידען.

זי האָט געקוקט אויף איהם. ער איז נישט געווען צו דערקענען. בעוואַקסען איז ער געווען מיד האָהר און באָרד, ווי אַ ווילדער מענש, און יעצט דאָ ארומגעהילט מיט דעם אויסגעקראַכענעם פּויערן־פּעלץ. מיט די נישט זעהר אַנשטענדיגע הויזען — האָט ער אויסגעזעהן ווי אַ ווילדער בערג־שעפּער. זי האָט איהם די מינוט ליעב געהאַט.

אַבער ער איז קאַלט געווען ווי דאָס אייז ארום איהם.

קאַפּיטעל 13.

שנעע.

— דאָ ביי מיר קענט איהר נישט בלייבען, — זאָגט ער מיט אַ שמייכעל — מיין בעל־הבית'טע וואָלט געוועזן אויף אייך אייפערזיכטיג. און איך מוז איהר דאַנקבאַר זיין פאַר דעם ברויט און באָרשטש, וואָס זי קאָרמעט מיך שוין צוויי חדשים אָהן אַ גראָשען — זאָגט ער מיט אַ שמייכעל, ווי ער וואָלט זי דאָ נישט געלאָזט זיין.

זי האָט איהם געגעבען אַ קוק אָן און פערקרימט די ליפּען, ווי צום וויינען פאַר דעם צער וואָס ער טהוט איהר אָן.

— ניין, איך מיין נישט אַזוי, — וויל זיך קאָוואַלסקי פערענט־פערען מיט שעמעוודיגקייט פאַר דעם צער, וואָס ער האָט איהר אָנ־געטהאָן — קיין רייכע פּאַנסיאָנען זיינען דאָ נישטאָ אין דער הויך. איך האָב אפילו דאָ בעקאַנטע, וואָהנען זיי ביי פּויערים, נור איהר וועט דאָ נישט קענען וואָהנען — דאָס עסען איז שלעכט. בעסערע פּאַנסיאָנען זיינען אונטען אין דער שטאָדט.

גאָט, פאַרוואָס איז ער אַזוי שלעכט, אַזוי שלעכט? — קרעכצט מערי אין זיך — פאַרוואָס? און מיט אַ שמייכעל

— איהר זייט זעהר אייפערזיכטיג אויף אייערע בערג און איהר האָט מורא, אז עס זאָל זיי אימיצער זעהן אַ חוץ אייך.

— מיט אַן אמת געזאָגט, יאָ — שמייכעלט קרום קאָוואַלסקי — איבריגענס, איז ווירקליך דאָ נישט קיין אָרט. אז איהר ווילט בײַ מיינע פריינד — דאָרט וועט אייך גוט זיין. אינטערעסאַנטע מיידלער, אינטערעסאַנטע יונגע לייט.

מערי האָט געקוקט אויף איהם. ווער איז ער דער פרעמדער מענש, וואָס רעדט אזוי צו איהר? און פרעמד איז איהר יעצט קאָוואַלסקי אינגאַנצען פאַרגעקומען. גאָרנישט איז געווען אין איהם, וואָס זאָל זי דערמאָהנען אַן איהר געליעבטען. — און צו וואָס איז זי געקומען צו איהם? און וואָס האָט זי דאָ צו זוכען? — זי האָט זיך געוואָלט אויפהויבען און אוועקגעהן אליין, אליין אוועקגעהן אין די בערג אריין. זי איז אָבער געווען צו שוואַך דאָס צו טהאָן. זי איז געזעסען אויפ'ן שטיין נעבען שנעע און האָט געשוויגען.

ער איז אויך לאַנג געלעגען אויפ'ן שנעע און געקוקט אַלץ אין הימעל אריין, אָדער געגענאיבער דעם „געבאָנט", אזוי ווי זי וואָלט דאָ גאָר נישט געווען.

—און וואָס מאַכט איהר? ארבייט איהר פיעל? — פרעגט איהם פּלוצים מערי.

— ארבייטען, — קוקט זי אָן קאָוואַלסקי — וואָס מיינט איהר?

— מאָהלען.

— אהאַ, אזוי ניין. איך לאָז עס איבער פאַר אנדערע. איך האָב גענוג דאָס זעהען.

— רעכענט איהר דאָ לאַנג צו בלייבען? — פרעגט זי פּלוצים קאָוואַלסקי.

מערי האָט געקלערט אַ מינוט וואָס איהם צו ענטפערען. זי האָט איהם געוואָלט זאָגען, אז זי איז אהער געקומען צו איהם און זי האָט זיך אָנגערופען:

— ניין. ביז איך וועל זיך אַביסעל בערוהיגען. די דאָקטוירים האָבען מיר געהייסען דאָ אהער קומען, דאָ זאָל זעהר גוט זיין.

— יאָ, אָבער דאָרט אונטען. דאָ איז צו געפעהרליך פאַר'ן הארץ. איהר דאַרפט אודאי נישט זיצען אויפ'ן שנעע, — ווערט ער מיט

אמאל ליעבענסווירדיג — קומט, וועל איך איך פיהרען צו מיינע בעּ קאנטע. און ער העלפט איהר אויפשטעהן.

זיי האבען ביידע איבער'ן וועג געשוויגען. קאוואלסקי איז געּ גאנגען פאראויס און האט זיך ווייניג ארומגעקוקט אויף איהר. דורכ געגאנגען דאס הויז וואו ער וואהנט, איז די גוי'ע געשטאנען פאר דער טהיר און זיי נאכגעקוקט מיט גרוים אינטערעס. קאוואלסקי האט געּ געבען א שמייכעל צו איהר און עפעס געזאגט אויף פויליש, וואס מערי האט נישט פערשטאנען.

מערי איז נאכגעגאנגען נאך איהם און האט זיך בעמיהט צו זיין פרעהליך. זי האט עפעס פלוצים אויפגעלאכט. קאוואלסקי האט זיך ארומגעקוקט און זי אנגעקוקט, האט זי זיך פערשעהמט און געזאגט, אז די שווארצע „גאפעס" וואס לויפען ארום איבער די שנעע־בערג און שרייען קראה־קראה, רייצען זי צום לאכען. זיי זיינען זעהר נאּ ריש. קאוואלסקי האט געשוויגען.

זיי זיינען געגאנגען ווייט אראב, ביז צו די בוימער. דארט, ביי א פויעריש הייזעל, געשניטען אין זאקאפאנער סטיל, האבען זיי זיך אבגעשטעלט. קאוואלסקי האט אריינגעפייפט די אריע פון מאניושקא'ס „האלקא". אויף דער שוועל האט זיך בעוויזען א מיידעל מיט א לאכענדיג געזיכט און גאלד־בלאנדע האהר, וואס האבען אין זיך געהאט אריינגענומען די זונען־שטראהלען, ווי די וויינטרויבען אין די ווארימע זיד־לענדער.

זי האט געשמייכעלט, געפרעהט זיך אויף קאוואלסקי'ס קומען און אריינגערופען צו די אנדערע אין שטוב:

— נא זעהט, קאוואלסקי איז אראבגעקומען פון די בערג.

אויף דער שוועל האבען זיך באלד בעוויזען נאך צוויי מיידלעך, קלענערע און שווארצערע, ווי די קליינע טעכטער פון די זיד־לענדער, און צוויי, דריי סלאווישע געזיכטער פון יונגע לייט מיט בלאנדע האהר און בלאנדע וואנצעס. אלע האבען געלאכט און געקומען צולויּ פען זעהן קאוואלסקי'ן בעדוואונדער, געפרעהט זיך אויף זיין הולך און גארנישט געוואונדערט זיך אויף מערי'ס פלוצליכע ערשיינונג.

— איך האב געבראכט א חבר'טע — א רוסישע מיידעל. נעהמט זי צו צו זיך, — רופט זיך אן קאוואלסקי, אריינגעהענדיג מיט מערי'ן אין דער פויערשער כאלופקע, וועלכע איז געווען אוים טרוקענע ברעּ

טער און לאַנגע בענק אַרום די גאַלע הילצערנע ווענד. פערשיעדענע צוויַיגען, רויטע בלעטער פון דעמבאַווע צווייַגען און נאָדעל־דערנער זיינען געשטאַנען אין די ווינקלען פון שטוב אין גרויסע וואַזאַנען. די פּאָדלאָגע געוואַשען ריין, איבערגעצויגען מיט אַ פּויערשען זאַקאַפּאַני־שען דיוואַן. און אַלע זיינען זיי געזעסען אויף דר'ערד, אויף דעם דיוואַן. די מיידלעך מיט צולאָזענע האָהר אין קליידלעך און בלוזקעס אויס פּויערשען שטאָף. די יונגע לייט שלאַנקע און הויכע — אין די בלוזעס אָהן רעק. עס איז נאָך קאַלט געווען. אַ פּייערעל האָט זיך גע־ברענט הינטער דעם וואַנד־אויוועו. איז אויף דעם ווייסען פעלץ זיינען געלעגען אויסגעשפּרייט ביכער. זעהט זיך אויס, מען האָט זיי געשטערט פון לעזען.

— וואָס, די גוי'ע האָט דיך שוין פון שטוב אַרויסגעטריבען? אפשר איז גאָר דער שוואָגער איהרער געקומען און האָט דיר די ביינער געבראָכען? — פרעגט אַ יונגער־מאַן קאָוואַלסקי'ן.

— האָב נישט קיין מורא, די גוי'ע טרייבט נישט פון שטוב, הלואי וואָלטען די אַזוי געטריי געווען — ווייזט ער אויף די מיידלעך, — ווי די פּויערטעס זיינען געטריי... געקומען אַ בעקאַנטע, אַ פריינדין, איך וויל זי איינאָרדנען. ווילט איהר זי נישט צונעמען צו זיך?

די מיידלעך האָבען נישט געפרעגט ווער זי איז און וואָס זי איז, זיינען צוגעגאַנגען צו מערי'ן, געפרעהט זיך מיט איהר און גע־פרעגט זי אויב זי איז שוין לאַנג דאָ, וואו זי האָט איהרע זאַכען. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז די מיידלעך זיינען געווען פון רוסיש־פּוילען און אַלע האָבען גוט גערעדט רוסיש. איינער איז געווען צווישען די יונגע לייט אַ רומעהנישער פּויערען־זוהן, אַ מאַהלער, וועלכער האָט נאָך ליעב געהאַט צו טראַגען זיינע פּויערשע העמדער, — בוימשאַק האָט מען איהם גערופען. בוימשאַק האָט זיך זעהר דערפרעהט מיט מערי'ן. ער האָט געקענט אַביסעל רוסיש. זיך אויסגעלערענט ביי די זעלנער און גערעדט מיט איהר. ער האָט איהר פאַר גדולה די הענד געקושט און פערבויגען זיך מיט פּוילישע מאַניערען.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָט זיך שוין מערי געפיהלט ווי אין דער היים מיט די מיידלעך. זי האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי זי קען זיי שוין לאַנג, גאַנץ לאַנג און איז יעצט אהיים געקומען.

אזוי גוט האָט זי זיך געפּיהלט, אַז זי האָט אין אַ מינוט פערגעסען אַן קאָוואַלסקי'ן און צו וואָס זי איז געקומען, און דעם עמפּפאַנג וואָס זי האָט געהאַט. זי האָט מיטגעלאַכט מיט די מיידלעך.

איינער פון די יונגע לייט האָט זיך באַלד גענומען איהר עסען צו געבען. עס האָט זיך ארויסגעוויזען אַז אַלע זיינען הונגעריג.

— בויטשאַק! דאָס טונדעל האָניג — האָבען אַלע אָנגעהויבען צו שרייען.

דער פּוילישער פּויערן־זוהן האָט פון אַ ווינקעל פון שטוב ארויס־געקייקעלט דאָס טונדעל האָניג, וואָס דער פאָטער פלעגט איהם שיקען יעדעס יאָהר און פון דעם האָט ער זיך דערנעהרט.

זיי האָבען זיך אַלע ארום דעם טונדעל געזעצט, ארויסגענומען ברויט און אָנגעהויבען צו טונקען דאָס ברויט אין האָניג. מערי האָט זיך באַלד געפונען דערינען, אויך איינגעטונקט איהר ברויט אין טונדעל און דערפון געגעסען. מיט דעם האָט זי זעהר נושא חן גע־ווען ביי די מיידלעך און זיי האָבען זי געהאַלטען פאַר אַ זייעריגע

— און וואָס, דו ארבייטסט נאָך אַלץ נישט? — פרעגט בויטשאַק קאָוואַלסקי'ן.

— פאַר דיר, פאַר דיר האָב איך דאָס דערלאָזט צו מאַכען בילד־לעך, ארויפצוכאַפּען אויף לייוואַנד אַ שטיקעל פון דער זונן, פון שנעע און דאָס צו פערקויפען דערנאָך צו אַ רייכען אידען, צו אַ ריי־כען פּריץ. וועט ער עס זיך אויפהענגען אין זיין עס־צימער, עס זאָל איהם אַנגענעהמער זיין צו עסען, אָדער אין סאַלאָן זיינעם, געסט צו וויי־זען, — „האַנד ארבייט" וועט ער ריהמען — אָדער אין שלאָף־צימער, עס זאָל איהם זיין אַנגענעהמער מיט'ן ווייב צו שלאָפען. אַ ניין, אזוי לאַנג ווי מיין יאַדוויגא גיט ברויט מיט באָרשטש, וועל איך נישט נעהמען דעם פּענזעל אין האַנד, וועל איך זעהן — נישט מאָהלען.

— נו, שוין צייט צו געהן. מיין אַלטע וועט שרייען. זי איז איי־פערזיכטיג — אַ שרעק — זאָגט קאָוואַלסקי.

— נו געה, געה. זי וועט דיר נאָך מיט אַ וואַלגער־האָלץ די באַקעם צוקלאַפּען, ווען דו וועסט דאָ לאַנג בלייבען, — שרייט איהם נאָך בויטשאַק.

- דו האסט רעכט, אייפערזיכטיג, די יוכעו — און ער געהט ארויס אהן א זיי־געזונד פון שטוב.

מערי האט זיך מיט אמאל דערפיהלט, ווי אויף דער גאס ארויס־געווארפען, זעהענדיג קאוואלסקי'ן ארויסגעהן. וואו איז זי? צו וועמען איז זי געקומען? און וואס טהוט זי דא? — נור די מיידלעך האבען זי באלד ברוהיגט מיט זייערע לאכענדיגע, פריינדליכע פנים'ער. זיי האבען זי געפרעגט, וואו זי האט די זאכען איהרע. איינער פון די יונגע־לייט וועט באלד די זאכען ברענגען. בויטשאק צו־פלאמט זיך — ער וועט ברענגען די זאכען.

— ער לעבט דאך מיט דער גוי'ע, — דערצעהלט בויטשאק מערי'ן אויף קאוואלסקי'ן נאך זיין ארויסגעהן — זיצט שוין דריי חדשים אויבען אויף די בערג, די „באבע" האלט איהם אין שטוב, גיט איהם ברויט מיט בארשטש און שליסט איהם אין דער שטוב איין. האלט זי איהם אונטער דער „פיערשינע" (דעקע). זי איז אייפערזיכטיג, און זי לאזט איהם נישט אראב פון די געבירג. — דער מאן איהרער איז נישטא — איז אויף ארבייט געגאנגען נאך פרייסען. און ווען ער וועט קומען, וועט ער איהם די ביינער צוברעכען, אוי וועט ער איהם די ביינער צוברעכען!...

אז קאוואלסקי איז צוריק אויף די בערג ארויף, האט איהם שוין די גוי'ע אבגעווארט אויף דער שוועל פון איהר הייזעל.

— א, דו מיין אינגעל, דאס מיידעל געפעלט מיר נישט. דאס איז נישט קיין שוועסטער. דאס איז א געליעבטע. היט דיך, מיין טהייערער, היט דיך, ווארום איך האב אזעלכע זאכען נישט ליעב!

קאוואלסקי האט זיך געשווארען, אז ער האט גאר נישט מיט דער מיידעל. עס איז א בעקאנטע.

ער האט גענומען א שטיק ברויט און ארויפגעקראכען אויפ'ן שפיץ בארג.

די זונן האט זיך שוין אנגעהויבען צו זעצען ארונטער הינטער „געבאנט" און האט אויף דעם רוקען פון „געבאנט" צולאזט דאס ליכט אויפ'ן שנעע און, ווי א קאכענדע ווייס־בעגלענצטע לאווע, האט זיך

עס געגאָסען אראָב פון די בערג. אין דער לופטען האָט זיך געטראָגען דאָס ליכט פון שנעע, בעגאָסען מיט דעם שיין פון דער אונטערגעהענדער זונן, אז עס האָט געבלענדעט די אויגען פאר ווייסקייט. נור נישט אויף דעם האָט קאָוואלסקי געקוקט. אויפ'ן הימעל האָבען זיך אויפגעעפענט יעצט נייע וועלטען. עס איז געווען, ווי דער הימעל וואָלט ענטפלעקט אַ שטיקעל פון זיינע אוצרות. גאַנצע בערג שנעע־וואָלקען האָבען זיך ארומגעטראָגען אין דעם בלאָהליכען ים פון הימעל. חרוב'דיגע וועלטען, שטיקער פאַלאַצען, רואינען אויס מאַרמאָר, לאַזור און הימעל־שיין האָבען זיך געטראָגען אין שטח פון הימעל. ווייסע סטאַדעס שעפּסען האָבען זיך דאָרט אויבען געבאָדען אין בלאָהע ימים. די רייכסטע, לייכטענדע לייבער פון נימפען־פרויען און יונגע פּאַאונען, געהילט און געוויקעלט אין לאַזור־שלייערן, האָבען געשוועבט פון איין וואָלקען צום צווייטען און געבאָדען זיך אין קופּעס שנעען... עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דאָס אַלץ האָט פון הימעל אראָבגענידערט, עס טראָגט זיך ארום אין דער לופטען אַ צווייטע וועלט, אַ שעהנערע און אַ בעסערע, אַז דער הימעל האָט זיך געעפענט און עס האָט זיך ענטפּלעקט פאַר איהם די וועלט, וואָס איז איבער'ן הימעל אָפען און פריי, און ער אַליין זעהט די אוצרות און די הערליכקייט.

אַלעס דאָרט איז לאַזור און שנעע־ריין, אַלעס איז דאָרט הימליש און ענטפּלעקט זיך פאַר איהם אין דער ריינסטער הערליכקייט. עס גליטשט זיך אראָב פאַר איהם אויף די געבירג שנעע און עס וועט זיך באַלד צושיטען און אראָבקייקלען איבער די בערג צו זיינע פיס. און קיינער זעהט דאָס נישט, נור ער אַליין. ער שטעהט אויף דעם באַרג און פאַר איהם האָט זיך דער הימעל ענטפּלעקט. ער איז דער שעפּער פון דעם אַלעס. אַלעס קעהרט צו איהם און פאַר איהם עפענט זיך דער הימעל אויף און עס געהען דורך די הערליכקייטען און ווייזען זייער גלאַנץ. די הענד האָט ער אויפגעעפענט, אויסגעשפּרייט זיך אין דעם שנעע און געשריגען הויך, הויך, ווילדע געשרייען. און דאָס אַלעס האָט געהערט זיין שטים, געפרעהט זיך מיט איהם און צוריקגעגעבען זיין עכאָ. ער האָט אויפגעריסען זיין העמד, זיין האַרץ ענטפּלעקט פאַר דעם ליכט און געטרונקען אין זיך אריין די ווייסקייט און איינגעהערט זיך צו דעם גאַנג פון די וועלטען איבער'ן זיין קאָפּ. און איהם האָט זיך געדאַכט, אַז די וועלטען, אַז די שנעען, די הימעל־לייבער,

דאס לאזור־ליכט און די לייכטערע וואלקען געהען דורך, דורך זיין לייב, און ער שווימט מיט דעם שנעע, מיט דעם ליכט, ער שווימט מיט, ער שווימט מיט אין דער אונענדליכקייט אריין.

קאפיטעל 14.

די פאמיליע בלום.

די מיידלעך, צווישען וועלכע מערי איז אריינגעפאלען, זיינען געווען די שוועסטער בלום — העלנא, מאטילדא און זאשקע. העלענא איז געווען העל ווי א ליכטיגער זונען־טאג; מאטילדא טונקעל, מיט פעך־שווארצע האהר און שווארצע נאכט־אויגען, ווי די דונקעל נאכט. און ביי זאשקען האט זיך אלעס געוועקט און זי איז געווען ווי דער פריה־מארגען שטערן. אויגען האט זי געהאט יונגע, און מויל און צייהן יונגע. און דאס פנים מיט די האהר האט תמיד אויסגעזעהן ווי געוואשענע, ווי ערשט וואס ארויסגעקומענע פון הינטער דעם וואלקען, אזוי ווי דער מארגען שטערן שיינט ארויס פון די נאכט.

ארום זיי האט זיך צוזאמענגעקליבען אלעס, וואס איז געווען אינטערעסאנט פון יונגע לייט, סיי פון אידען, סיי פון גוים, אין דעם פוילישען שטעדטעל זאקאפאנע.

זיי קומען ארויס פון אן אלטע אידיש־פוילישע משפחה, וואס איז שוין לאנג געווען אסימילירט. פיער דורות האבען געארבייט אויף די פירמע ב ל ו ם. דער ערשטער האט געהייסען פשוט ר׳ שמואל און איז ארויסגעקומען פון א קליין שטעדטעל אין פוילען — פון ליענטשיץ. עס איז געווען אין דעם 31טען יאהר, ווען די פאליאקען האבען די פאוסטאניע געמאכט. דער איד, דער שענקער פון ליענטשיץ, האט גענייהט קאפאטעס פאר די פוילישע זעלנער און צוגעשטעלט אקסען אין די וועלדער אריין. אזוי ארום האט ער זיך מיט די שררים בע־קאנט, און דערנאך, אז די צייטען האבען זיך בערוהיגט, איז ער געוואָ־רען ביי זיי א חשוב: געקויפט וועלדער, געהאלטען גארשעלניעס.

געהאט פיעל קינדער — ווי יעדער איד, ווען עס געהט איהם גוט — און אנגעהויבען זיך משדך צו זיין מיט נגידים. גרויסע נדנ'ס געגעבען, געלאזט שוין די קינדער שטודירען, און זיינער א זוהן, דער אינגסטער, וואס איז געווען א סטודענט אין די „שקאלע גלאוונע", האט שוין אין דריי און זעכציגסטען יאהר, ווען די פאליאקען האבען די צווייטע פאוסטאניע געמאכט, ניט קיין קאפאטעס געניהט, און ניט קיין אקסען צוגעשטעלט, נור האט זיך אליין ארומגעוואלגערט מיט די פאליאקען אין די וועלדער, און פערלוירען געווארען אין די פאוסטאניע. דער „פעטער" איז דאס דער „קדוש" אין דער משפחה — זיין בילד, אין א פוילישען קאסטיום, מיט א קרומען שווערד ביים זייט, אין א קאנפעדעראטקע, העגגט ביי יעדען מיטגליעד פון דער פאמיליע מיט שווארצע קרעפע בעהאנגען. מאמעס דערצעהלען זייערע קינדער וועגען „וואיאשעק סטאש". דער „וואיאשעק סטאש" האט נאך מעהר געהויבען די משפחה בלום אין די אויגען פון די פוילישע שררים, און די משפחה בלום האט גרויסע געשעפטען געמאכט, רייך געווארען, פערשפרייט זיך איבער די פוילישע שטעדט און אומעטום געשפיעלט צווישען אידען די ראליע פון די טרעגער פון פוילישע קולטור. קינדער־היימען געגרינדעט, וואו מען האט געלערענט מיט ארימע אידישע קינדער פויליש. עס איז געווען אנגענומען א טראדיציע אין דער משפחה, אז די בחורים פון דער פאמיליע, וועלכע האבען שטודירט אין די גימנאזיעס, זאלען לערנען מיט די בית־המדרש בחורים פויליש, און די מיידלעך זיינען ארומגעגאנגען צו די נייהטארינס, צו די ארבייטארינס, צו די סטראזשעס קינדער אין די קליינע שטעדטלעך, און זיי געלערענט פויליש. ארויסגעשיקט יעדעס יאהר קיין ווארשוי, וואס זיי האבען ארויסגענומען פון די ישיבות, פון בתי־מדרשים.

אין די אידישע שטעדטלעך האט מען זיי פערשאלטען, מען האט זיי געהאלטען פאר אפיקורסים, פאר עוכרים, נור מען האט גאר ניט געקענט טהאן געגען זיי, ווייל זיי זיינען געווען רייך און שטארק.

און דער „וואיאשעק סטאש" האט געלעבט אין דער משפחה, זיין בילד אין פוילישען קאסטיום האט גערייצט ביי די קינדער די פאנטאזיע און געוועקט דעם רעוואלוציאנערען גייסט אין זיי. די קינדער האבען גע'חלום'ט וועגען א פוילישען אויפשטאנד, אין וועלכען מען

זאָל זיך אויך קענען בעטהייליגען, ווי דער „וואַיאַשעק סטאַש". אין די ווינטערדיגע פאַרנאַכטען האָט מען דעקלאַמירט דעם דריטען טהייל פון מיצקעוויטש: „זשאַדי", וועלכעס מען האָט געהאַט אריבער־געשוואַרצט פון דעם קראָקאָווער גרענעץ. אין יעדער צווייג פון די משפחה בלום איז דאָס בוך געווען הייליג און פערבאָרגען בחדרי־חדרים, מיט גרויסע סודות.

דער היינטיגער בלום, דער פאָטער פון די מיידלער, איז ניט געווען קיין גרויסער רעוואָלוציאָנער, געזעסען איז דער גובערניע־שטאָדט פ. ביי דעם ווייכסעל. צוואַנציג מייל ארום איז קיין באַהן ניט געווען. די בעלי־בתים איינגעזעסענע. קיין קאָנקורענץ — חזקה און אנגענו־מענע זאַך. מען האַנדעלט מיט די פּריצים, קויפט אָב וועלדער. טרייבט אָן דערצו אַ קליינע אינדוסטריע — אַ צוקער פאַבריק. דאָס פערמעגען וואַקסט, נור קיין נחת פון די קינדער האָט ער ניט. מילא זיינע ברידער און שוועסטער זיינען אויך געווען „רעוואָלוציאָנערען"— אין אַ ווינטער־נאַכט, ווען מען האָט געמאַכט אַ באַלל, האָט מען אין געהיים דעקלאַמירט פון „זשאַדי". אָבער, פון דעסטוועגען, האָט מען חתונה געהאַט, נחת געהאַט פון קינדער, טעכטער אויסגעגעבען. און די וועלט האָט זיך ווייטער געפיהרט. נור ווען זיינע קינדער זיינען אויפגעוואַקסען, האָבען זיי אָנגעהויבען צו נעהמען די זאַך אויף אַ רעכטען אמת. ניט געהאַט צו טהאָן מיט שררים, ניט גע'חבר'ט זיך מיט פּריצים, ווי דער „וואַיאַשעק סטאַש", נור מיט'ן פּראָסטען עולם, מיט ארבייטער, מיט די ארבייטער פון זיין פאַבריק. און ניט פאַר — „יעשטשע פּאָלסקאַ ניע סגינעלאַ", נור פאַר „עקאָנאָמישע בעדינגונגען" גאָר. און ניט אין געהיים האָבען זיי דאָס געטהאָן, ווי אמאָל יענע, ביים לעזען „זשאַדי", נור אָפען פאַר דער וועלט. האָט מען זיי טאַקע געכאַפּט. די ערשטע איז געגאַנגען זיין עלטסטע טאָכטער, גאַבריעלי. אַ מיידעל געווען נאָך אין אַכטען קלאַס, אַכטצעהן יאָהר אַלט געווען. ביי נאַכט געקומען, אַ רעוויזיע געמאַכט, זי אוועקגענומען, און אוועקגעפיהרט זי מיט'ן עטאַפּ. דער פאָטער איז געווען אַ גאַנץ היימישער מענש ביי דער פּאָליציי, מיט'ן נאַטשאַלניק, מיט'ן פּאָלקאָווניק. געלאָפען צו נאַטשאַלסטוואָ, נור מען האָט איהם ניט צוגעזאָגט. — „דיינע קינדער בונטעווען זיך. אין די „הויכע פענסטער" ווייסט מען פון זיי. אַ פּריקאַז אָנגעקומען פון וואַרשוי.

די ארבייטער ארגאניזירען זיי. די ערשטע סאציאליסטישע חברה האט דיין טאכטער אין אונזערע רוהיגע געגענדען ארגאניזירט. א גרויסע פויגעל דיין טאכטער, א סציאליסטקע". דאס ווארט „סא־ציאליסטקע" האט אין דער משפחה, אין דער שטאדט און דער גאנצער געגענד, וואו אלעס האט געלעבט זיין רוהיג־שטיל לעבען, א שרעק אנגעווארפען. מען האט נאך ניט קלאר געוואוסט, וואס דאס איז אזעלכעס. לעגענדעס זיינען דעריבער אומגעגאנגען, מען האט געזאגט, אז עס איז אזא געהיימער בונד געגען קיסר — א „שווארצע מאסקע". א „רויטער טויט"... אין דער שטיל האט מען גערעדט דערפון, סודות זיך איבערגעגעבען און דא, הערר בלום'ם עלטסטע טאכטער, די רייכ־סטע כלה פון דער געגענד — א „סאסיאליסטקע", אין ארעסטאנטסקע קליידער... האט מען זי מיט'ן עטאפ, מיט צוויי זעלנער, שווערדען רעכטס און לינקס, איבער די שטאדט געפיהרט. א טויטער שרעק איז איבער דער שטאדט געפאלען. מאמעס האבען די קינדער אין די שטובען בעהאלטען.

נור פון דענסמאל אן איז אין דער געגענד אונרוהיג געווארען. צוויי סטראזשניקעס אין דארף גע'הרג'עט. פויערים בונטעווען זיך. און ווי עפעס א רעוויזיע — באלד צו די בלומס. דאס סם האט זיך אריינגעכאפט אין דער משפחה, אין אלע קינדער, ביז צו די קלענסטע, פון צווייטען קלאס גימנאזיע אן. דער „וואיאשעק סטאש" לעבט אין דער משפחה, און ניט אין חלום, נור אויפ'ן וואהר. דאס יונגווארג רייסט זיך צו דער „ארבייט" און דער „וואיאשעק סטאש" איז שוין ניט מעהר דער הייליגער. די הייליגע איז גאבריעלע, די וואס וואלגערט זיך ארום אויף די ווייסע שנעע־סטעפעס פון קאלטען סיביר. איהר נאמען ווערט מיט פרומקייט אויסגערעדט. ביי איהר נאמען איז די הייליגסטע שבועה.

דעם רעוואלוציאנערען גייסט האבען זיי מעהר פון דער מוטער גע'ירשו'ט, איידער פון פאטער (וועלכער איז ארומגעגאנגען צייט דאס אומגליק מיט דער טאכטער האט געטראפען ווי א גע'הרג'עטער, געשעפ־טען אבגעלאזט, און זיך ניט מעהר אינטערעסירט מיט גארנישט). די מוטער איז געווען אן אויסטריש־מענש. זי האט דאס געוועקט ביי די קינדער קליינערהייט די פאנטאזיע, און בעגייסטערט זיי מיט דעם וואַ־יאשעק סטאש". זי איז געקומען פון דער פוילישער מיסטישער פראַ־

ווינץ „קאיאווע“. דארט, וואו די ערד איז תמיד פייכט, זומפּען אויף מיילען ווייט און לצים און שדים געהען ארום צווישען די לעבעדיגע; ביי נאכט פערפיהרען „בלאנדזשענדע ליכטלעך“ דעם פויער און איד אין די זומפּען אריין. שדים־חתונות שפּיעלען זיך אב ביי נאכט אין פערלאזענע קרעטשמעס.

די מוטער איז געוועזן א מיסטישע נאטור. דאר, הויך, מיט שווארצע גרויסע שרעקענדע אויגען, איז זי ארומגעגאנגען אין איהר הויז, ווי א טאפּאליע פון איהר געגענד — שטיל, שווייגענדיג, בעהאלטען אין זיך, און האט דערצעהלט די קינדער, אין די ווינטער־נעכט, מעשות פון די פּוילישע פּאוסטאניע, דעקלאמירט די פּוילישע דיכטער, — „זשאדי“ געקענט אויף אויסווענדיג. איהר האבען די קינדער צו פערדאנקען זייער אונרוהיגען גייסט. און, אז זי האט געהערט ביי־נאכט שווערדען קלאפּען ביי די סטראזשניקעס, וועלכע האבען א רעוויזיע געמאכט, האבען איהרע אויגען געבלישטשעט און זי איז שטאלץ געוועזן דערויף. נור אז זי האט דערהערט, צוליעב וואס איהר טאכטער ווערט ארעסטירט, אז ניט איבער די „פּוילישע ספּראווע“, נור איבער סאציאליזמוס, איז זי ווילד געווארען, געשריען, אז איהר טאכטער איז פאלש געווארען דעם אידעאל, און זיך ניט געוואלט מיט איהר געזעגענען. און פון דענסמאל אן איז זי קראנק געווארען און פלעגט שפּיעלען אויף דער פּיאנא אין איהר סאלאן ווילדע סימפאניעס. זי איז געוועזן מוזיקאליש און האט אביסעל יונגערהייט אקאמפּאנירט. ווען זי איז קראנק געוועזן, פלעגט זי זיך ביינאכט אויפכאפּען, צוגעהן צו דער פּיאנא, און א ווילדע מוזיק האט געשאלט אין די ליידיגע, גרויסע סאלאנען . . . א שרעק פלעגט אנפאלען אויף די קינדער. זיי האבען זי מיט צרות איינגענומען, זי צוריק אין איהר צימער געבראכט. באלד איז זי געוואר געווארען, אז די איבריגע קינדער איהרע זיינען אויך ניט טריי געבליבען דעם „אידעאל“. איהר עלטסטער זוהן טראגט זיך נאך ארום מיט ערגערע זאכען. עס איז דענסמאל אויפגעשטאנען דער ציוניסטישער געדאנק און אנגעהויבען אויך ארייננדרינגען צווישען די שוהל־יוגענד.

זייער זוהן האט זיך גע'חבר'ט מיט אידישע יונגע לייט און גערעדט אידיש, און פון די אידישע יונגע לייט האט ער צו זיך אהיים געבראכט אידישע ביכער. ביים טיש, ווען קריסטען זיינען געזעסען, האט ער עקסטרא גערעדט אידיש און אויפגעמישט זיינע זשיראוו־

סקי ביכלעך און קאמפראמיטירט דאס גאנצע הויז. ער וויל אז אגראָ־נאָם ווערען און אוועקפאהרען אין ארץ ישראל אז ערד ארבייטער זיין. דעם אומגליק האט מען נאך מעהר בעקלאגט ווי די טאכטער׳ס. נור צוויי זיינען איבערגעבליבען טריי דעם „אידעאל“. דאס איז די טאכטער העלענא, וועלכע האט ליעב די פוילישע ערד און די פוילישע פויערים, פון קליינערהייט אן געהאט א נייגונג צו דער קירכע, ליעב געהאט דעם געזאנג פון דער קירכע און פלעגט שטענדיג געהן אויף אבענד־געבעט און וויינען, ווען דער ארגאל שפּיעלט. העלענא׳ן האט די מוטער געלאזט שטודירען אין קראקא, און דארט האט זי זיך פער־ליעבט אין דעם פוילישען פויערן־מאלער בויטשאק, זי האט איהם מיט אהיים געבראכט צו די עלטערן און די מוטער האט זייביידען גע־בענשט אויף דעם טויטען בעט, און מען האט זיי בעטראכט אלס חתן־כלה. (ה׳ בלום האט שוין נישט געוואוסט, וואס עס טהוט זיך ביי איהם אין שטוב און בעטראכט אלע פאר משוגע). דער צווייטער איז געטריי געבליבען דעם אידעאל, דער זוהן יאש, וועלכער האט זיך געהאלטען פאר א פאליאק. נור אויך ער האט באלד ערקלערט, אז היינט צו מאכען א רעוואָלוציע פאר פוילישע אונאבהענגיגקייט איז אן אונזין. די צייטען בייטען זיך, און די היינטיגע רעוואלוציע דארף זיין ניט צו בעפרייען דעם בורזשוא, כדי איהם צו געבען א גרעסערע מאכט, נור צו בעפרייען דעם פוילישען ארבייטער. דאס איז די פוילישע רעוואלוציע פון היינט, און ער האט זיך אנגעשלאסען אן די פּ. פּ. ס. נור די מוטער האט שוין ניט דערלעבט צו זעהן, ווי איהר זוהן ווערט אויך פאלש דעם „אידעאל“. זי איז געשטארבען אין דער צייט פון גרויסען רעש, ווען איהרע קינדער זיינען זיך צולאפען.

זי האט געהאט נעבען זיך נור די קליינע צוויי מיידעלעך, וועלכע האבען נאך פון גארנישט געוואוסט. זי איז געשטארבען חלום׳נדיג וועגען דעם, אז איהרע קינדער שלאגען זיך אויפ׳ן פוילישען פעלד „פאר׳ן פוילישען אידעאל“. פון איהר טויט זיינען די קינדער געוואהר געווארען, ווען זיי האבען געהאלטען אין דער ארבייט פון בעפרייען דעם ארבייטער פון בורזשוא. א טייל זיינען זיך צוזאמענ־

געקומען צו איהר טויט־בעט, א טייל האבען נור געהערט פון איהר טויט „אין די וויסטע סטעפעס פון קאלטען סיביר".

דער פאטער איז געווארען פעראיינזאמט נאך דער מוטער'ס טויט. ער איז ארומגעגאנגען ווי א משוגענער, ניט געוואוסט וואס עס טהוט זיך, געמיינט, אז די וועלט איז משוגע געווארען און מיט איהר זיינע קינדער און ער. ער האט פערקויפט זיינע פאבריקען, זיינע הייזער און איז אוועק אין אויסלאנד. דאס הויז האט ער איבערגעלאזט, עס האט געקעהרט צו דער משפחה, און א סך משפחה־זאכען האבען זיך דערין אויפגעהאלטען, און עס האבען דערין נאך געלעבט צוויי אלטע מומעס, וועלכע זיינען איבערגעבליבען אליין אין דעם הויז, אין די גרויסע שטובען, וועלכע האבען אמאל געשאלט פון קינדער־שטימען און קינדער־פרייד. אויפ'ן וואנד איז געהאנגען דעם „וואיאשעק'ס שטאס" בילד און זיין רעוואלוציאנערער גייסט האט נור געקענט וועקען די צוויי אלטע מומעס צום „טהאט". דאס יונגווארג איז צולאפען געווארען. די עלטערע טאכטער איז געווען ערגעץ־וואו אין סיביר. די איבריגע קינדער זיינען אוועק אין דעם פוילישען פאטריאטישען ארט, אין זאקאפנע. דארטען האבען זיי געוואהנט אין דעם דארף, צווישען די נאדעל־בוימער. ארום זיי האבען זיך געקליבען פוילישע יוגענד, וואס האט זיך אויפגעהאלטען אין דעם פוילישען ארט נאך דער רעוואלוציע. אט אין דעם מיליע צווישען די שוועסטער, האט קאוואלסקי אריינגעפיהרט מערי'ן.

קאפיטעל 15.

אין די בערג.

מערי האט זיך אויפגעהאלטען ביי די דריי שוועסטערן, צווישען וועלכע קאוואלסקי האט זי אריינגעפיהרט. די שוועסטערן האבען געוואהנט אין דער פויערישער כאלופע, הינטער די בערג. זי האט זיך צווישען די מיידלעך גאנץ גוט געפיהלט. זיי, די פויליש־אי־דישע מיידלעך, מיט זייערע שטימונגען, מיט זייער לעבען, זיינען איהר

געפעלען און זי האט אין זיי געזעהן ווייטע שוועסטערן פון אן אנדער מוטער, דאך שוועסטערן. נור אין די אבענדען, ווען די נעכט האבען צוגעדעקט די בערג און פון אויבען האט אראבגעפינקעלט דער ווייסער שנעע, בעשיינט אין לבנה־ליכט, האט עס איהר הארץ געצויגען און זי איז אויסגעגאנגען פאר בענקשאפט. נור זי האט דאס געפיהל פערשטיקט אין זיך, און געפרובט זיך מיט אלע מעגליכקייטען צו פערגעסען אן איהר ליעבע צו קאוואלסקי'ן.

די מיידלעך האבען געלערנט מיט איהר פויליש און איהר זיינען זעהר געפעלען דער קלאנג פון דער שפראך און די געדיכטע פון די פוילישע דיכטער. זי האט זיך געשטארקט צו רעדען פויליש, אנ־צונעהמען די פוילישע מאניערען און צו האלטען זיך אויך פאר א פוילישע.

א חוץ בויטשאק'ן, דער פויער־מאלער, וואס איז געווען העלענעס (דער עלטערערס) חתן, איז אויך אריינגעקומען צו די מיידלעך סטאף, א יונגער סטודענט, וואס געהאט געענדיגט וואלד־אינסטיטוט און זיך אויפגעהאלטען אין די גיטער פון גראף פאטאצקי אויף פראק־טיק. ער האט זיך גע'שדכנ'ט צו דער צווייטער מיידעל פון די שוועסטערן — צו מאטילדען, אדער די „נאכט", ווי זיי האבען זי גערופען. דער יונגערמאן, וועלכער האט זיך אויך בעשעפטיגט מיט פילאזאפיע און איז געווען א נאטור־מענש, האט נאך צייט געהאט צו געהערען צו דער פארטיי, איז נור וואס געהאט געקומען פון דער טורמע, און ער האט געהאט א חשק זעהר פיעל צו רעדען. ער האט קיינעם נישט געלאזט קומען צום ווארט. איבריגענס, איז ער געווען זעהר לוסטיג און אלע האבען איהם ליעב געהאט. דעם האבען זיי גערופען: „דער פראקטיקער" פון דער חברה, ווייל ער איינער האט זיך אפגעגעבען מיט די „פינאנסען", געשאפט געלד, בעצאהלט דער גוי'ע פאר דער וואהנונג, געקויפט ברויט (האניג איז געווען פון בוי־טשאק'ס טונדעל, וואס דער פאטער האט איהם געשיקט). ליעב האט ער געהאט די כלה זיינע — א שרעק! נור דאס מיידעל וואס איז געווען געראטען אין דער מוטער — א מיסטישע, מיט שטימונגען — פלעגט אויף גאנצע נעכט פערשוואונדען ווערען אין די וועלדער, גע'חבר'ט זיך מיט די קאזעס אין וואלד און בעהאנדעלט איהר חתן — א רח־מנות צו קוקען. זי האט איהם געהאלטען צעהן איילען פון דער

ווייטענס פון זיך און נישט גערעדט צו איהם קיין גוט ווארט. נור וואס ערגער דאס מיידעל האט איהם בעהאנדעלט, אלץ מעהר האט דער הויכער שטארקער גוי (וועלכער איז דריי מאל אזוי גרוים גע־וועזן ווי דאס מיידעל) זי ליעב געהאט און אויסגעגאנגען נאך איהר.

דער „ראבין" פון דער געזעלשאפט איז געוועזן קרעמער. א אי־דישער יונגערמאן, פון א רייך בורזשואזיש־אידיש הויז, וועלכער איז אין לעבען געוועזן אין גאנצען אסימילירט, געלעבט אין דער פוי־לישער געזעלשאפט, גערעדט פויליש און נישט פערשטאנען קיין אי־דיש ווארט), איז אין דער טעאריע געוועזן א אידישער נאציאנאליסט, געהערט צום „בונד", און ארומגעקריגט זיך מיט די פוילישע חברים איבער זיינע „ווילדע" אידעען. ער האט דארט געוואהנט מיט זיין פרוי און קינד, וועלכע זיינען געוועזן קריסטען, און ער אליין, דער איין איינציגער פעראייניזאמטער, האט געשריעבען איבער דער אידישער נאציאנאלער אידעע, גערופען צום קאמפף א מאסע, וועלכע ער האט נישט געקענט, אין א שפראך וועלכע ער האט נישט פערשטאנען. מיט זיינע דריי און צוואנציג יאהר האט ער זיך שוין געהאט ארומגעוואל־גערט אין אלע טורמעס פון רוסלאנד. דאס האט איהם ניט אבגע־האלטען צו בעלייגען עקזאמען און צו מאכען זיין אדוואקאטור־פּראוו, צו שרייבען זיינע ארטיקלען און דערביי ווייטער צו לערנען. קיינער האט ניט געוואוסט, ווען קרעמער האט צייט אויף דעם אלעם. קוים פון איין טורמע ארויסגעלאזט, האט ער באלד זיך געוויזען אויף דער ארענא פון געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט, ארויסגעטראטען אויף עפענטליכע פערזאמלונגען פאר די וואהלען. זיין פוילישע בילדונג, זיין אסימילאטארישער אבשטאם און זיין הייסער טעמפעראמענט — דאס האט איהם פערשאפט אכטונג צווישען אלע פארטייען, און ער האט אנגעמאכט מיט זיינע רייד און אויספיהרונגען גרויסע צרות די ווארשעווער אידישע אסימילאטארען. ענדליך האט מען איהם ארויס־געשיקט פון רוסלאנד. ער האט געוואלט באלד צוריק ארייגלויפען, האט זיך דאס ווייב אבגעבעטען אברוהען א קליינע צייט און לעבען אין איינעם (שוין געהאט איבערגעארבייט דאס ווייב אויף זיין שטייגער). האט ער זיך דארט בעזעצט ניט ווייט פון דער גאנצער חברה, און פון דארט האט ער אוועקגעשיקט זיינע ארטיקלען, זיינע פּראָ־קלאמאציעס, זיינע אויפרופען, וואס מען איבערזעצט אין א פרעמדע

שפראך, וועלכע האבען גערופען א מאסע צום קאמפף, וועלכע ער האט נישט געקאנט. אט דער דריי און צוואנציג יאהריגער יונגער מאן, מיט וועלכען אלע פארטייען האבען זיך גערעכענט, איז געווען תמיד לוסטיג און שטיפעריש. זיין קינד, וועלכעס האט געהייסען אין דער משפחה „דאס קינד פון דער גערעכטער ארדנונג" (ווייל ער האט קיין חופה וקידושין נישט גענומען מיט זיין ווייב), איז געווען דאס פרייד און דאס גליק פון די מיידלעך. מיט זיין פרוי, וועלכע איז אליין געווען א פויליש־רוסישע האט זיך מערי אם בעסטען בעפריינדעט, און איהר קינד האט זי ליעב געהאט און זיך דערמיט געשפיעלט. דא, צווישען די מענשען, האט מערי צום ערשטען מאל דערזעהן, אז אויסער פערזענליכעם גליק איז נאך פארהאן אן אנדער גליק און אן אנדער לעבען, וואס איידעלט אויס דעם מענשען און גיט איהם גליק, וואס קיין מענש קען ניט געבען דעם צווייטען. דאס איז דאס גליק, וואס יעדער מענש גיט זיך זעלבסט; דאס איז דאס גליק פון אידעאל. זי האט געזעהן, ווי די מענשען זיינען תמיד פרעהליך, און מיט גרויס פרייד געהן זיי צו זייער ארבייט, וואס שטעלט זייער אייגען גליק און לעבען אין געפאהר פאר א העכערעס, פאר א איידעלערעס, וואס בינדט איין מענש מיט דעם צווייטען און בינדט איהם צונויף מיט דעם גאנצען כלל און מיט דער גרויסער, גרויסער צוקונפט.

נור מערי האט דאס נור פון דער ווייטען דערזעהן דאס גליק. זי האט דאס אנגעהויבען צו פערשטעהן, אבער נאכטהאן וואלט זי נישט געקאנט. זי איז בעשאפען פאר איהר אייגענעם לעבען...

זי האט זיך אבער דערווייל געפיהלט מיט זיי גוט, אנגעוואריעמט זיך אן זייער גליק און געמיינט, אז זי געהערט אויך דארט אהין... אן קאוואלסקי'ן האט זי געוואלט און געמוזט פערגעסען. זי האט גע־קלערט א מאמענט וועגען איבערבעטען זיך מיט'ן טאטען, זי האט גע־שריבען א בריעף קיין בערלין, אין וועלכען זי האט איהר פאטער מיט־געטיילט, אז זי איז זעהר אויפגערעגט געווען און זי מוז זיך בערוהיגען, דורך דעם איז זי אוועקגעפאהרען קיין זאקאפאנע אין די געבירג. דא איז איהר גוט, עס וועט זיך גוט אברופען אויף איהר געזונד. פון בער־לין האט זי געקריגען א טשעק צוגעשיקט, אהן א בריעף פון וואס זי האט געזעהן, אז איהר פאטער איז זעהר ברוגז. זי האט זיך בעליידיגט.

אבגעשיקט צוריק דעם טשעק, אויך אהן איין ווארט, און געוואוסט, אז זי האט שוין מעהר ניט קיין היים און זי איז פון איצט אן אויף זיך אליין אנגעוויזען.

קאפיטעל 16.

דער איבערפאל

איינמאל ביינאכט, ווען די מיידלעך — די שוועסטערען בלום און מערי — זיינען געשמאק געשלאפען אין דער גרויסער פויערישער כאלופע, הינטער די בערג, האט מען אנגעקלאפט אין די לאדען. די מיידלעך האבען זיך אויפגעכאפט דערשראקען און פערוואונדערט, און געפרעגט: „ווער דארט?״ — פון דרויסען האט אבגעענטפערט א שטים, אין וועלכער זיי האבען דערקענט זייער ברודער יאש, וואס איז געווען איבערגעבליבען אין ווארשוי ביי דער „ארבייט״. זיי האבען זיך דערפרעהט, פלינק זיך אנגעטהאן און ארויס צום ברודער אנטקעגען. ביי דער שיין פון דעם לאמפ האבען זיי אבער באלד געמוזט אבטרע־טען. דעם ברודער האט אריינגעפיהרט א צווייטער יונגער־מאן, ער אליין האט נישט געקענט געהן, איז געווען בלייך, פערבונדען און גע־האלטען זיך ביי דער זייט. דער ברודער האט עפעס געוואלט זאגען, נור, בעמערקענדיג מערי'ן, איז ער פערשטומט געווארען און געפרעגט די שוועסטערן מיט א בליק — אויף איהר. די שוועסטערן האבען איהם בערוהיגט מיט די בליקען, און דער צווייטער יונגער־מאן האט זיך אנ־גערופען: „יאש איז פערוואונדעט, מען דארף איהם לייגען אין בעט און עס דארף זיין קאנספיראטיוו, די פאליציי זוכט איהם״.

די שוועסטערן האבען זיך גענומען דעם ברודער אויסטהאן. ער האט ניט געקענט אויסריידען א ווארט, נור געביסען זיינע בלייכע ליפען פאר צער. זיי האבען איהם אריינגעלעגט אין ערשטען בעסטען בעט.

— וואס זאלען מיר טהאן, חבר? — פרעגען די מיידלעך דעם יונגען מאן.

— גאַרנישט, האַלט איהם דאַ אַ פּאָר טעג, ביז עס וועט איהם בעסער ווערען. רופט אַ דאָקטאָר, נור אַן אונזערן. דאָס איבריגע וועט ער אייך אַליין שוין זאָגען. איך מוז אַוועק. עס איז גלייכער. די הינד זיינען אויף אונזער שפּור, רוסישע שפּיאָנען. עס איז בעסער אַז איך טראָג זיך אָב. האָט איהר דאַ ניט וואָהנען קיינעם פון די חברים?

— יאָ, סטאַניסלאַוו וואָהנט דאַ נישט ווייט.

— „דער רויטער"! — שרייט אויס דער פרעמדער יונגער־מאַן — געהט רופט איהם.

מאַטילדאַ מיט מערי'ן זיינען אַוועק ביי־נאַכט צו סטאַניסלאַווען — דעם סטודענט, איהר חתן, וואָס האָט געוואָהנט נישט ווייט פון זיי — געוועקט איהם דורך דעם לאָדען, און ער האָט אויך דערשראָקען גע־עפענט דעם לאָדען. דערזעהענדיג די מיידלעך אין די טיכער אַרומ־געהילט, פערוואונדערט זיך.

— קום אהין, מען דאַרף דיר!

אַז דער יונגער־מאַן איז אַהין געקומען, האָבען זיך די חברים דערקענט. זיי האָבען איינאיינעם געהאַט „געאַרבייט" אין וואַרשוי, אינאיינעם אַריינגעפאַלען, געזעסען צוזאַמען.

— סטאַך?

— טאַוואַרישטש, וואָס איז געשעהן?

דער „טאַוואַרישטש" וואַרפט נאָך אַמאָל אַ בליק אויף מערי'ן, מערי וויל אַרויס פון שטוב, די מיידלעך לאָזען זי נישט. ער האָט זיך נישט וואָס צו קרעמפּירען, אַ אונזעריגע.

ער הויבט אָן צו דערצעהלען.

— „זיי האָבען געקראָגען אַ ידיעה פון אַן אייגענעם, אַז אין אַ געוויסע שטאָדט, ביי דער גרענעץ, דאַרף מען איבערטראַנספּאָרטירען מיט דער פּאָסט אַ גרויסע סומע געלד אין די גובערנסקע שטאָדט. קיין באַהן איז דאָרט נישטאָ, נור די פּאָסט פיהרט מען מיט פערד „פּאָד קאָנוואָי". די „באַיאָווקע" האָט אָרגאַניזירט אַן אָנפאַל. דער אָנפאַל האָט זיך איינגעגעבען. דאָס געלד האָבען זיי אַרויסגעקריגען. צוויי זעלנער טויט און אַ פּאָר פערוואונדעט. און פון זייער זייט איז איין חבר געפאַלען און יאַש פערוואונדעט. שטיקער פון דער באָמבע

זיצען אין איהם. זיי זיינען אריבער דורך דער גרענעץ. א פויער, א איינגענער מענש, האט זיי מיט א שיפעל איבער דעם טייך אריבער־געשיפט. זעלנער האבען געשאסען, זיי זיינען דורכגעקומען. האבען אבער אויף דער זייט גרענעץ דערזעהן רוסישע שפיאנען, וואס האבען בעמערקט, אז יאש איז פערוואונדעט. אין א קליין שטעדטעל, שוין אויף דער זייט גרענעץ, האט זיי דער סטארעווא ארעסטירט. די שפיאנען האבען אנגעוויזען אויף זיי. רוסלאנד פאדערט זיי ארויס. ביינאכט האט זיי דער סטארעווא ארויסגעלאזט (אונטערגעקויפט). זיי זיינען אנטלאפען, מורא געהאט צו פאהרען מיט דער באהן, אז די שפיאנען זאלען זיי נישט בעמערקען. זיינען געפאהרען מיט פוהרען. אהער געקומען, דא. יאש'ן דארף מען בעהאלטען ערגעץ־וואו, אין נע־היים, א פאר וואכען ביז זיין שפור וועט פערשווינדען. ער מוז גלייך אוועק כדי ער זאל נישט אויפפאלען. די שפיאנען זיינען אומעטום דא. רוסלאנד וועט פערלאנגען מען זאל זיי ארויסגעבען, ווי איינפאכע רויבער. ער מוז נאך ביינאכט אוועק".

דער יונגער־מאן האט זיך פערבויגען פאר די מיידלעך, פערלאנגט נור מילך צו טרינקען, וואס ער האט מיט איין זופ אויסגעטרונקען, צו צו יאש'ן און איבערגערעדט מיט איהם אין דער שטיל, געזעגענט זיך מיט סטאך'ן און איז ארויס צוריק אין דער פינסטערער נאכט, פון וואנען ער איז געקומען.

מען האט בעדארפט עפעס טהאן מיט יאש'ן. דער יונג האט איבערגעטראגען די גרעסטע ענוים, וואס די וואונדען האבען איהם פערשאפען אויף דעם געפעהרליכען וועג. פערשטיקט דעם צער און דעם געשריי אין זיך און געפרובט מאכען מיט אלע מעגליכקייטען א לעבעדיג פרעהליך געזיכט, מען זאל נישט בעמערקען, אז ער איז פער־וואונדעט. און איצט דא, אין דעם ווייכען מיידעלשען בעט, האט ער נישט געקענט איבערטראגען און אנגעהויבען צו קלאגען, צו קרעכצען, און עס האבען זיך געריסען פון איהם געשרייען. מען האט איהם באלד בעדארפט העלפען. די מיידלעך האבען באלד א פייער געמאכט, הייס וואסער געקאכט און אנגעהויבען איהם די וואונדען צו וואשען, צו וועלכע דער יונג האט זיך נישט געלאזט צוריהרען. סטאך איז אוועק אין שטאדט ברענגען א בעקאנטען דאקטאר, וועלכער געהערט אויך צו דער פארטיי, וואס איז נישט געוועזן ווינציג אין יענער צייט

אין זאקאפאנע. עס האט געדויערט צו לאנג, דער יונג האט געשריען און האט געוויינט. די מיטעלסטע, מאטילדע, איז ערגעץ־וואו אין די בערג געגאנגען ביינאכט. די איינציגע, וועלכע זיינען דארט געבליבען, זיינען געווען מערי און די אינגערע שוועסטער זאשקע. זאשקע האט איהם געקושט דעם קאפ, געהאלזט איהם. מערי האט זיך נישט פער־לארען, איז ערנסט געווארען, און גענומען זיך צו טהאן. האט ווארים וואסער געקאכט, טיכער גענעצט און געלייגט אויף זיינע וואונדען, און דאס האט אביסעל דעם צער געמילדערט. אין א צוויי שעה ארום זיינען אנגעקומען דער דאקטאר מיט סטאד'ן. דער דאקטאר, א יונגער און א שעהנער, אליין א חבר — אלע געדוצט, האט זיך באלד גענומען צו דער ארבייט. דערזעהען מערי'ן ביים קראנקען, האט ער זי גענומען צו העלפען איהם, האט איהם אבגעוואשט די ראנעס און דערזעהען, אז לעבענס־געפעהרליך זיינען זיי נישט. מען דארף נור די שטיקער ארויסנעהמען, ווארים פון דער צו שטארקער בעוועגונג אויף דער פוהרע, איז דאס אלעס געשוואלען געווארען, פער־לאפען. ער האט מורא געהאט, אז דאס זאל נישט אנהויבען צו ראנ־פירען, עס זאל זיך נישט ענטוויקלען קיין בלוט־פערגיפטונג. דערווייל האט מען גארנישט געקענט טהאן, דער קראנקער האט געדארפט רוהע. און אליין קען ער דאס נישט מאכען, ער מוז האבען נאך א קאלעגע א כירורג, מארגען וועט ער אזעלכען שאפען. אין שטוב פון די שוועסטערן האט מען איהם נישט געקענט האלטען. מען האט געוואוסט אין דער שטאדט, אז די שוועסטערן בלום וואהנען דארט, און ביי זיי קומען זיך צונויף די חברים. א רוסישער שפיאן האט לייכט געקענט געוואהר ווערען פון דעם פערוואונדעטען, וואס האלט זיך דא אויף. און דער אנפאל אויף דער פאסט איז געווען בעקאנט, ווארום זיי האבען צוגענומען א גרויסע סומע געלד. עס איז געווארען בעשטימט, מען זאל איצט גלייך יאש'ן איבערפיהרען אין א בעזונדערען צימער, דערנאך, אז מען וועט מאכען די אפעראציע און ארויסנעהמען די שטיקער אייזען, טאר ער זיך נישט בעוועגען. מען זאל זוכען א שטוב צווישען זיבערע מענשען. און בלייבען זאל ביים קראנקען מערי. מערי איז קאלטבלוטיגער פון די שוועסטערן, וועט זיך רוהיגער קענען אבגעבען מיט דעם קראנקען. דער דאקטאר מיט סטאד'ן האבען אנגענומען דאס בעט, אויף וועלכע יאש איז געלעגען, און אי־

בערגעטראָגען איהם מיט'ן בעט צו סטאַד'ן. אין דרויסען איז נאָך פינסטער געוועזן, און קיינער האָט נישט בעמערקט. מערי האָט זיי געלויכטען מיט אַ ליכט. אריינגעטראָגען האָט מען איהם צו סטאַד'ן און איבערגעלאָזט מערי'ן מיט סטאַד'ן ביי איהם. צו מאָרגענס איז טאָקע דער דאָקטאָר געקומען מיט אַ קאָלעגע און גענומען זיך צו דער אָפּעראַציע. די שוועסטערן האָט מען נישט צוגעלאָזט, נור מערי'ן און סטאַד'ן. די אָפּעראַציע איז גוט אָדורך, נור דער יונג איז אריינגעפאַלען אין אָהנמאַכט און געבליבען בעוואוסטלאָז איינינע טעג. ביים בעט נעבען איהם איז געזעסען מערי.

קאַפּיטעל 17.

אין נעפּעל.

אין די בערג איז געלעגען אַ געדיכטער נעפּעל און האָט פערשטעלט דעם וועג פאַר די טריט. גאָרנישט איז געוועזן צו זעהן, נור דאָס גרויע, אונפאַרמדיגע, וואָס האָט זיך געקרויכערט איבער'ן קאָפּ און אראָבגעדריקט דעם מענשען צו דער ערד. עס האָט אויסגעזעהן, ווי די נאַטור וואָלט דעם מענשען געוואָלט צוריק דערמאָהנען. אַז ער איז אַ ווארים און קריכט אויף דער ערד און טאָר נישט אויפהויבען זיין בליק צום הימעל. אַ געדיכטער, אונהיימליכער רעגען האָט געגאָסען אין דעם נעפּעל. די גרעזער, געוויקסען, קוסטען, פעלד און בוימער זיינען געוועזן אָנגעזאָפּט ווי אַ שוואָם מיט פייכטקייט און געגאָסען פון זיך וואַסער

מערי איז ווי אַ ווארים געגאַנגען אַליין צווישען די גרעזער אין דעם הענגענדען נעפּעל. זי האָט נישט געוואוסט וואו צו געהן און וואָס צו טהאָן. עס איז איהר ענג געוואָרען — ענג די וועלט, ענג דאָס לעבען און ענג דאָס בענקען. וואָכען לאַנג איז זי אָבגעזעסען ביים קראַנקען יאַש ביים בעט. זי האָט געקוקט אויף זיין ווייסען האַלז, אויף זיינע ציטערדיגע נאָז-לעכער, אויף דעם געעפענטען מויל און די צייהן, וואָס קוקען ארויס פון דעם מויל. און געקלערט האָט זי

ווענען קאוואלסקי'ן... צו ערשט האט זי דער יונג נישט דערקענט, צו שוואך געווען, דערנאך, אז ער האט זי דערקענט, איז ער געקומען צו זיך און האט זי אנגעהויבען צו בעמערקען — די שעהנע „ליט־וויטשקע“. דער קראנקער האט געקוקט אויף איהרע הענד, ווי זי דער־לאנגט איהם עפּעס. תמיד געקוקט אויף איהרע הענד, און איהר האט זיין בליק געבריהט, ווי עס וואלט אנגעריהרט א טמא זיך...

נור איהר איז ענג געווארען, ענג אין די בערג, און האט פיינד בעקומען זיי. און זי האט עס נישט אויסהאלטען געקענט. אין נעפּעל, אין וואלקען, ווען דאס לייגט זיך איבער דער ערד און דריקט דיך צו און נעהמט דיר אוועק דעם הימעל פון די אויגען, די ברייטקייט, די לופט — די וועלט איז ווי א וואנד, אז דו האסט מורא די הענד אויס־צוציהען, דו זאלסט דיך נישט אן איהר אנקלאפּען — אין אזא טאג האט זי דעם קראנקען איבערגעלאזט, געכאפּט א טוך איבער'ן קאפּ און געקראכען אין די בערג. דורכגענעצט פון רעגען האבען זיך די האהר געקלעפּט אויף איהר לייב, איהר דינע זיידענע בלוזע אונטער דעם טוך איז שוין פייכט געווארען און די פיס האבען געדרעפּטשעט אין דער בלאטע. זי האט זיך אויסגעגליטשט — ארום איהר זיינען געווען הונדערטער קלאפּטער טיפע תהומ'ן, וואס האבען זיך גע־שפּאלטען אין די בערג, און יעדען אויגענבליק האט זי זיך געקענט אריינוואלגערן אין אזא אבגרונד און איהר פלייש און איהר בלוט וואלט ווי א דינער פריהלינגס־רעגען בעשפּריצט די הארטע בייזע סקאלע, וואס איז איצט געווען פערהילט אין נעפּעל. צו האט זי גע־וואוסט דערפון? יא, און דאך איז זי געגאנגען, און אפשר האט זי געוואלט דאס. זי האט זיך פון צייט צו צייט אנגעכאפּט אן א פייכטע בוים און איז שטעהן געבליבען, און עס האט זיך איהר געדאכט, אז זי איז פערשאלטען געווארען אין אזא בוים, אדער אז אזא בוים איז פערשאלטען געווארען אין איהר און זי געהערט דא אהער, דא אין דעם נעפּעל אריין — צו שטעהן אזוי ווי דער בוים, צולאזט די האהר איבער'ן נאקעטען לייב און דער רעגען זאל שמייסען, שמייסען, שמיי־סען...

וואוהין האט זי געצויגען? צי האט זי געוואוסט? אין איהר איז א אינערליך פייער געזעסען, און די לופט, און די וועלט איז ענג געווארען און זי איז געגאנגען וואו עס האט זי געצויגען — זי

האָט איין מינוט נישט געקלערט דערפון, אַז דאָס שלעפּט זי זיך צו איהם, צו קאָוואַלסקי'ן — און דאַך איז זי געגאַנגען. איז געבליבען שטעהן ביי זיין טהיר, הינטער דער טהיר פון דער פויערטע, ביי וועלכע ער האָט געוואוינט.

די טהיר איז געווען אָפען. אין דער באַלופּע האָט געברענט אַ פייער פון טרוקענע צווייגען אונטער דעם קוימען, און דער רויך האָט נישט געהאַט וואו צו לויפען, נור אין דער שטוב אריין. אַז דעם פייער האָבען די איינוואוינער זיך געוואַרעמט און געטריקענט. נור דער רויך איז שוין געווען אַזוי געדיכט און שטיקענד, אַז זיי האָבען געמוזט די טהיר עפענען. מערי איז געבליבען שטעהן, נור דאָס האַרץ האָט איהר אָנגעזאָגט, אַז דאָ איז ער, און זי האָט אריינגעקוקט דורך דער טהיר, אוועקגעזעצט זיך אין רעגען הינטער דער טהיר. דריגען איז געווען אַ געררודער. אַ קינד האָט געוויינט. די גוי'ע האָט געשאָלטען און געשריען און געוואַלדעוועט. זי איז בייז געווען. און קאָוואַלסקי האָט זיך וואָס אַמאָל מעהר איינגעקאָרטשעט און געלעגען און געוויגט מיט אַ שטריק דאָס קינד, וואָס איז געלעגען אין אַ וויעגעל, וואָס איז געהאַנגען ביים באַלקען. מערי האָט עס שוין נישט מעהר געקענט אויסהאַלטען — זי האָט אויפגעשריען און אַנידערגעפאַלען הינטער דער טהיר.

זיי האָבען זי אין דער שטוב אריינגעבראַכט. זי איז געווען אַ בלייכע, און האָט נישט געקענט קיין וואָרט פון מויל אַרויסברענגען. אָבגעראַטעוועט זי מיט וואַסער, אָבגעוואַשען און אויסגעטהאָן איהר די נאַסע קליידער און אוועקגעלייגט צום פייער טריקענען. די גוי'ע האָט איהר געגעבען אַזאַ ווילדען ווייִן צו טרינקען, פון וועלכען זי האָט באַלד די אויגען געעפענט און געקומען צו זיך. זיי האָבען זיך פערוואונדערט: „ווי האָסטו עס געוואַגט אין אַזאַ וועטער דאַ אַרויף צוקומען, אין אַזאַ נעפּעל!“

— איך האָב פערבלאָנדזשעט. איך האָב נישט געוואוסט ווי צו געהן. זייט מוחל — האָט מערי געשטאַמעלט אונפערשטענדליך.

— פערבלאָנדזשעט, שעהן פערבלאָנדזשעט. נאָך אַמאָל, מיין פריילין, אַזאַ פערבלאָנדזשען שמעקט מיט'ן טויט. אַז דער טויט איז ליעב, קען מען איהם אונטען אין טהאָל אויך געפינען. דאַרף מען ניט קריכען אין די בערג. — האָט זיך די גוי'ע געבייזערט.

קאוואלסקי האט געוואלט די גוי'ע בערוהיגען, רופט ער זיך אן: „זעה, די פאנענקע איז דאך שוואך, בייזער זיך נישט. זי איז דאך דיין גאסט".

— און דאס וועט זיך נאך אנרופען דא — שרייט די גוי'ע אויף קאוואלסקי'ן, ווי זי וואלט אויף איהם דעם גאנצען צארן געוואלט אויס־גיסען — דו האסט זיך גארנישט דא אנצורופען. דו האסט צו ליגען ווי א הונד דארט און צו מילשען, דו בחנם־פרעסער, ליידיג־געהער, וואס האט נישט קיין צוויי גראשען ביים לייב. ער וועט זיך נאך אנ־רופען.

— זי איז היינט אין א שלעכטען הומאר—שמייכעלט קאוואלסקי— זי איז נישט שטענדיג אזוי, מיין גוטע בעל הבית'טע. היינט איז זי נור אזוי. דאס קינד אויסגעשלאגען, די טעלער צובראכען, וועט זיך באלד צו מיר אויך נעהמען.

— איך וועל דיר דא ווייזען אין א שלעכטען הומאר, דו הונדרען־בלוט איינס. איך האב פיינד, אז מען קריכט דא צו מיר, איך וויל עס נישט ליידען. מעג עס זיין דיין שוועסטער־קינד, אדער נישט קיין שוועסטער־קינד. אהא, איך קען שוין אזעלכע „קוזינעס". איך ליעב נישט, אז מען קוקט אין פרעמדע טעפ אריין.

מערי רייסט זיך אויף פון פייער.

— ווי ביזטו שלעכט, יאדוויגא, אהו — רופט אויס קאוואלסקי.

— וויל איך אזוי זיין, און ווער וועט מיר עפעס טהאן דערפאר. עס איז מיין כאלופע, און באסטא. און איך קען טהאן, וואס איך ווילן

מערי איז ארויס פון שטוב.

— וואו געהסטו דו אין אזא וועטער, ווארט, איך וועל דיך אראב־בעגלייטען. דער וועג איז געפעהרליך — זאגט קאוואלסקי און וויל ארויס מיט מערי'ן.

— דו ליג דא, וויעג דאס קינד, היט די כאלופע, איך וועל שוין די פאנענקע אראב בעגלייטען — זאגט די גוי'ע און פיהרט ארויס מערי'ן.

זיי זיינען געגאנגען איבער'ן וועג שווייגענדיג. ווען עס איז גע־קומען צו א גליטשיגען שטעג, וואו דער וועג איז געווען געפעהרליך, האט זי די גוי'ע אהן ווערטער אנגענומען, ווי מען נעהמט אן א קינד ביי דער האנד און זי אריבערגעטראגען די געפהרליכע שטעלע. ביז

זי האָט זי אַראָבגעבראַכט צום גלייכען וועג, וואָס פיהרט זי צו איהר הויז. דאָ האָט זי די גוי'ע אָבגעלאָזט און נאָכגעשריען איהר:

— און אַז „פּאַנענקע" וועט זיך וועלען דעם קאָפּ צוברעכען, זאָל זי זיך אַנדערש וואו זוכען, נישט דאָ אויבען, אין דער הויך, אין די בערג. אין שטוב ביי מיר שטעהט אַ בעזים און אויף דער וואַנד הענגט אַ וואַלגער־האָלץ...

קאַפּיטעל 18.

נקמה.

מיט אַ צופלאָמט געזיכט און דורכגענעצטע קליידער איז מערי אַריין אין דער גרויסער שטוב צו די מיידלעך. עס איז שוין געווען טונקעל, נור בעלויכטען מיט'ן שיין פון דעם אייוועז, וואָס האָט זיך געברענט אין ווינקעל שטוב. ביים אויווען זיינען טאַקע געזעסען די מיידלעך, מיט זייערע חתנים, און איינער פון זיי האָט עפּעס דער־צעהלט אַ לוסטיגע געשיכטע, פון וועלכער עס האָט אין דער שטוב אָבגעקלונגען זייער לויט לאַכען. די מיידלעך האָבען זיך דערפרעהט מיט איהר: „וואו ביזטו געווען? מיר האָבען דיר געזוכט. קום אהער, קום אהער, זאשקע איז ביי סטאַך'ן". „ניין, איך בעדאַרף נאָך עפּעס אין מיין צימער". זי איז אַריין אין איהר צימער'ל. זי האָט זיך פלינק איבערגעטהאָן. ביי זיך האָט זי נישט געקענט זיין. עס האָט זי געדריקט די איינזאַמקייט און די ערנידרונג. זי איז אַרויס. די מיידלעך מיט די חתנים און זייער לאַכען האָט זי אויך נישט געקענט איצט איבערטראָגען. — „וואוהין געהסט דו?" — „איך וויל בייטען זאשקען". — „וואַרט, מיר וועלען אַלע אין אָבענד אַהין קומען". — „קומט, קומט, און ברענגט מיר מיט עסען" — איז זי לייכט אַרויס צום שטוב, מיט אַ שמייכעלע אויפ'ן געזיכט. זי איז אַריינגעקומען צום קראַנקען. — „מערי! וואו ביזטו געווען?" — פרעגט זי זאשקע. — מיר האָבען דיך אומעטום געזוכט. זעה, יאַש וויל נישט עסען פון מיר. ער וואַרט, ביז דו וועסט איהם געבען עסען — ער זאָגט, אַז דו מאַכסט

עס לייכטער. ערה אט זיך אויך נישט געלאזט פערבינדען פון מיר די וואונד — ער זאגט, אז איך האב א שווערע האנד, און דו טהוסט עס אהן שמערצען". — און דער קראנקער יונג קוקט ארוים פון בעט מיט אזעלכע גרויסע אויגען און שמייכעלט:

— נייז, זאשקע, דו מאכסט עס נישט אזוי ווי מערי. מערי מאכט עס לייכט. יא, יא, איך ליעב זעהר, אז מערי טהוט דאס.

— איך בין געווען ביי סטעפאנ'ען, ביים גאראל, אין דער סטא־דאלע. עס רעגענט, דרעשט ער. אין דער סטאדאלע איז א פולע קאמער מיט היי. איך האב זיך אין היי ארומגעוואלגערט, דורך דעם דאך האט אריינגערעגענט, און דער סטעפאן איז אזוי גראב, די פויערים זיינען אזוי גראב — גרעבער ווי ביי אונז — זאגט מערי און קוקט אויף די בלייכע נאז פון קראנקען, אויף זיינע פערשמאכטע ליפען, אויף די בעלעבטע, בעטרעהרטע אויגען, וואס קוקען צו איהר ארוים. זי ווייסט, ער ליידט איצט. ער איז פערליעבט אין איהר (און סטע־פאן איז א יונגער שגץ). און זי האט א פערגניגען איהם צו פייניגען איצט. „א, איך וואלט דיר ניט געראטהען מיט דעם סטעפאנען צו זיין אליין. ער איז פערליעבט אין דיר. און די „גאראלעס" זיינען פרעך און דרייסט, אז די יוכע צוקאכט זיך אין זיי" — לאכט די יונגע מיידעל.

— מיר וועט ער קיין שלעכטס נישט טהאן, איך האב נישט קיין מורא פאר זיי.

— און וואס וואלסטו געטהאן, ווען ער וואלט זיך צו דיר געווען גענעהנט?

— א, איך וואלט איהם אויסגעפאטשט. און אפשר וואלט איך זיך געלאזט ארומנעהמען און אויסקושען. די פויערים זיינען גראב, אבער שטארק און ליעבען זעהר — לאכט מערי און קוקט בעת מעשה אויף דעם קראנקען יאש און זעהט, ווי דאס בלוט אנטלויפט פון איהם פון געזיכט.

— וואס איז דיר, יאש? — פרעגט די שוועסטער.

— גארנישט: געה אהיים, זאשקע. עס ווערט אבענד. און קום שפעטער. מערי וועט מיר שוין דאס איבריגע אליין טהאן.

— איך וועל איהר העלפען, זי וועט זיך דאך נישט קענען אליין קיין עצה געבען.

— א, יעדען טאג גיב איך זיך אליין אן עצה. יעדען טאג פערבינדט מען זיך די וואונד אליין, וועלען מיר היינט דאס אויך טהאן — לאכט זי שעלמיש צום יונג, און זי פיהלט, ווי איהר לאכען צורייסט איהם די נערוועז און קאכט זיין בלוט אויף, און ער קריגט פאנטאסטישע האפנונגען, פון וועלכע זי איז זעהר צופריעדען.

— אויב אזוי, געה איך טאקע. איך בין הונגעריג.

— געהט און ברענגט מיר אויך עפעס. איך בין אויך הונגעריג — לאכט איהר נאך מערי.

אז די שוועסטער איז אוועק, זאגט מערי :

— נו, איצט צו אייך, יאש. נו, ווי געהט עס אייך? ווייזט אייך נור — איז זי צו צום בעט — א, איהר זעהט זעהר גוט אויס. וועניגער שמערצען? די וואונד איז שוין באלד פערביי. אבער לאזט, וועל איך ערשטענס די לאמפ אנצינדען. דער יונג האט זי ביי דער האנד אנגעכאפט.

— ניין, מערי, צינדט נישט אן די לאמפ. זעצט אייך דא אוועק, נעבען בעט, דא, זעצט אייך. א, איהר ווייסט נישט — שרייט אויס דער יונג און קושט איהר די האנד אין שרעקליכער ליידענשאפט.

— וואס טהוט זיך מיט אייך? ווי וואגט איהר דאס! — שרייט אויס מערי, און וויל ארויס פון שטוב.

— א, איך בעט אייך איבער, איך בעט אייך איבער טויזענדער מאל. איך האב אנדערש נישט געקענט, איהר זייט איצט אזוי שעהן, איצט אין דער טונקעלהייט. וואס האט איהר אנגעטהאן ? איך ווייס נישט, וואס איהר האט אנגעטהאן, נור אייערע אויגען גליהען ארויס אין דער טונקעלער שטוב איצט ווי פייערן. זייט מיר מוחל.

— בעוועגט אייך נישט. עס וועט אייך שאדען. ליגט רוהיג, אזוי. אבער געדענקט — איך וועל עס פערגעסען. נור, יאש, זאל עס זיך איבער'חזר'ן, מוז איך פון שטוב אוועק.

— איך שווער אייך ביי מיין עהרען־ווארט, אז איך וועל נישט מעהר, ווען איך זאל אפילו ליידען. איך וועל נישט מעהר, אבי בלייבט — פאלט דער יונג צוריק אין בעט.

— נו שווייגט, שווייגט, בערוהיגט אייך — און זי גלעט איהם מיט איהר קאַלטער האַנד דעם הויכען בעאַנגסטען שטערן און מאַכט איהם גלייך די האָהר אויפ'ן קאָפּ. דער יונג בלייבט ליגען אַ בלייכער אונטער איהר האַנד און אָטהעמט שווער.

— נו, לאָזט מיך איצט די לאָמפּ אַנצינדען, אין שטוב איז טונקעל.

זי האָט די גרויסע לאָמפּ אָנגעצונדען. די שטוב איז בעלויכטען געוואָרען, און ערשט איצט האָט זי דערזעהן דעם יונג. זי האָט געוואוסט, אַז ער איז שעהן און יונג. זי האָט שוין לאַנג בעמערקט זיינע ביינערדיגע גליעדער, וואָס שיסען ארויף אין דער הויך, זיין ברייטע, שטאַרקע ברוסט, וואָס לויפט פאַראויס, ווי אַ ברוסט פון אַ יונג ראַסאַווע פערד. זי האָט געפיהלט די ליניע פון זיין קערפּער דורך די בעוועגונג פון דער קאָלדרע. נור איצט, ביים שיין פון לאָמפּ, האָט זי מיט אַמאָל זיין געזיכט דערזעהן. בלייך איז עס געווען, און די אונטערשטע ליפּ האָט געציטערט — איידעל און לענגליך, ווי די געזיכטער פון זיינע שוועסטערן — נור מענליך שטאַרק האָבען זיך די ציינער ארויסגעביסען אויף די קינדישע יונגע ליפּען. זי האָט געהאַט אַ בעדערפניס דאָס געזיכט צו פּייניגען, ארויסרופען אויף די ליפּען די פּערביטערסטע גרימאַסע פון שמערץ. זי האָט געוואָלט נקמה נעהמען פון דעם יונגען מאַן פאַר אַ גאַנצען טאָג שאַנד, בעליידיגונג און קרענקונג. זי האָט איהם דערלאַנגט אין אַ דינער טעצעל מילך —

„איהר זייט צו שוואַך“ — זאָגט זי קאַלט און שטעלט ארונטער די האַנד אונטער זיין קאָפּ און הויבט איהם אויף מיט איין האַנד און מיט דער צווייטער האַנד דערלאַנגט זי איהם מילך. דערביי איז די בעריהרונג פון איהר האַנד אויף זיין לייב אַזוי לייכט און אַזוי איידעל, ווי אַ טאָן פון מוזיק וואָלט געקומען אַנצופליהען, וואָס דער ווינד האָט פון ערגעץ וואו געבראַכט, אָבער צובלאָזען. ער קוקט אויף איהר און וויל געפינען אין איהר געזיכט אַ שפּור פון דער ליידענשאַפט, פון דער וואַרימקייט, וואָס דריקט איצט אויס די בעריהרונג פון איהר האַנד אויף זיין קערפּער. אָבער איהר געזיכט איז גלייכגילטיג, קאַלט, פרעמד און אַזוי ווייט פון דאַנען, ווי זי וואָלט דאָ גאָר נישט געווען. — „עס איז דאָ ווארים אין דעם שטיבעלן“ — שרייט אויס פּלוצים מערי און רייסט אראָב פון זיך דאָס טיכעל, וואָס זי האָט געטראָגען. איהר בלוזע אָבער איז צו דין, און גאָרנישט טראָגט זי־

אונטער איהר בלוזע, און עס ווייזען זיך ארויס די ברעגען פון איהרע יונגע בריסטען, ווי זיי ציטערן אונטער דעם זייד, און דאס זייד ציטערט מיט. און איהר געזיכט איז דערביי אזוי קאלט און אונשולדיג, ווי זי וואלט גאר נישט געוואוסט, וואס זי טהוט. דער יונג ליגט בלייך, און די אויגען ווערען איהם גרעסער, און דאס מויל פערקרימטער, און עס ווייזען זיך זיינע פער'חלש'טע ציינער. זי שטעהט פאר'ן בעט און האלט נאך די טאץ מיט'ן געטראנק אין דער האנד. און איהר קערפער, ווי ער וואלט זיך אויסגעטהאן פון דער קליידונג — און קאלט שטעהט זי פאר איהם, און זי ציטערט אינגאנצען פאר פריש־קייט און בעגעהרען... ער פיהלט שוין איהר געשמאק — דער אטהעם, וואס יאגט פון איהר. ער פיהלט דאס. ער ווארפט נאך א בליק אויף איהר געזיכט, אבער דאס געזיכט שווייגט. נור זי בייגט זיך וואס אמאל אלץ נעהענטער צו איהם. ער הערט דאס קלאפען פון די בריסטען אויף זיין הארץ. ביז דער יונג פאלט צוריק אויף זיין בעט, פער־גלאצט די אויגען, דאס מויל אפען און די שוים לויפט פון איהם.

דענסמאל בייגט זי זיך איבער זיין געזיכט און קוקט איהם גוט אין פנים אריין, און הערט ווי זיין הארץ קלאפט הויך הויך, און ווי זיינע ליפען און קיהן ציטערן — און זי נעהמט נקמה. נקמה פאר דעם צער, פאר דער שאנד און אהנמאכט פון היינטיגען טאג.

זי האט גענומען א האנד פול מיט אדעקאלאן און איהם דאס געזיכט געוואשען. דער יונג האט שוואך די אויגען געעפענט, און זי זאגט צו איהם מיט א קאלטען שמייכעל:

— וואס, יאש, עס איז אייך נישט גוט געווארען?

קאפיטעל 19.

יאַש בלום

אין א פּאָר וואכען ארום איז יאש בלום שוין אויפגעשטאנען פון בעט און איז ארויסגעגאנגען צווישען בעקאנטע. עס איז איהם שוין אויך אזוי פיעל גוט געגאנגען, אז ער האט זיך געריכט נאך אמאל אין געהיים צו פאהרען קיין רוסלאנד, פון וואס די שוועסטער האבען איהם אבגעהאלטען. ער איז ארומגעגאנגען בייז און אויפגערעגט און נישט געפונען זיך קיין ארט צווישען דעם קרייז פון זיינע בעקאנטע, צווישען זיינע שוועסטער און שוועסטער'ס חתנים.

אלע בעקאנטע דא זיינען געשטאנען אונטער דעם איינפלוס פון דעם „ראבין", קרעמער, צו וועלכען אלע האבען זיך צוגעהערט מיט דרך־ארץ און פאר וועמעס ריינקייט אלע האבען רעספּעקט געהאט. זיי האבען געוואוסט, אז דער מענש האט געאפּפערט פאר זיין אי־דעאל — נישט בלויז זיין קאריערע, זיינע פעהיגקייטען, זיין פאמיליע, נור אויך זיין פריוואט־לעבען, זיין ליעבע צו זיין ווייב און צו זיין איינציג קינד; די טורמע האט שוין געהאט אויפגעגעסען זיין יוגענד און געזונד, און ער איז קראנק געווען. נור נישט דאס האט איהם געהויבען אין די אויגען פון דעם קרייז בעקאנטע — יעדער פון זיי, וואס האט נור געהערט צו א פארטיי, אויסער די בורזשוען „די קינסטלער" — ווי קאוואלסקי און בויטשאק, — האבען אייגענטליך מיט דעם זעלבען פרייז בעצאהלט פאר זייער אידעאל, ווי קרעמער, — וואס האט איהם אבער פון זיי אבגעשיידעט און העכער געשטעלט, איז געווען זיין זיכערקייט און רוהיגקייט, וואס האט ווי מיט פרייד פון זיינע בעגייסטערטע, לויכטענדע אויגען ארויסגעשיינט, פון דעם רו־היגען שמייכעלע אויף זיינע ליפּען — פון דער גאנצער פערזאן האט געפלאסען פרייד. דאס איז געווען די פרייד וואס קוועלט ביי מענשען ווען זיי פערשטעהען זייער ליעבע צו זייער גאט — צו זייער נאטור. ווען דער מענש איז איבערצייגט, אז ער טהוט די פפליכט, וואס איז ארויפגעלעגט געווארען אויף איהם פון דער נאטור, — די פליכט, וואס מאכט אויס דעם מענשען גופא א שטיק ווירקענדע נאטור.

אַז די „פאַרשטענדליכע ליעבע צו זייער גאָט“ האָבען נישט געהאַט קיינע פון די „חברים“, וואָס האָבען זיך געפונען אין דעם קרייז דאָ. יאָ, זיי זיינען געווען רעוואָלוציאָנערען, ווייל זיי האָבען געבענקט נאָך ראָמאַנטיזם, — דאָס יונגע בלוט האָט געקאָכט אין די אָדערען, דאָס יונגע בלוט האָט זיך געריסען צום לעבען. דאָס פוילישע פאָלק איז פון שטענדיג אָן געווען אַ ראָמאַנטיש פאָלק = אַ ריטער־פאָלק; דאָס פוילישע בלוט — גבור בלוט. און אַ פאָלק דאַרף, אַז יעדער דור זאָל האָבען זיין רעוואָלוציע, זיינע קרבנות — קרבנות דאָס איז די גייסטיגע שפייז פון אַ נאַציאָן. נור די היינטיגע רעוואָלוציע איז נישט פאַר אונגאָבהעניגקייט פון פוילען, וואָס דאָס וועט נור דער בורזשואזי געבען די מאַכט, די אויבערהאַנד איבער דעם פּראָלעטאַריאַט. מיר לעבען אין אַן אַנדער צייט; די היינטיגע רעוואָלוציע איז די סאָציאַלע רעוואָלוציע, און אין דער האָט זיך די ראָמאַנטישע יוגענד געוואָרפען.

דער וועג צו איהר, דעם קלאָהרען ציעל זעהען אַזעלכע לייט ווי דער „ראַבין“, זיי ווייסען וואו אהין מיר האָבען צו געהן, און זעהן דעם וועג קלאָהר — דורכדעם האָבען זיי פאַר קרעמער'ן געהאַט גרויס רעספּעקט און צוגעהערט זיך צו זיינע רייד

קרעמער אָבער האָט בעטראַכט די ארבייט, וואָס טהוען יעצט יאַש מיט זיינע חברים, דעם טעראָר, וואָס זיי האָבען ענטוויקעלט, אַלס שעדליך פאַרן סאָציאַליזם און פאַר דער רעוואָלוציע, פאַר דער גאַנצער ארבייט. דאָס איז נישט קיין סאָציאַליזם, נור באַנדיטיזם, און דאָס שרעקט אָן די בורזשואַזיע, וואָס האָבען סימפּאַטיזירט מיט דער רעוואָלוציע, און וואַרפט זיי אין די אַרעמס פון דער רעגיערונג. דאָס וועט אונטערגראָבען די רעוואָלוציע. און דאָס וועט מאַכען אַ תל פון די קרבנות — פון דעם בלוט, וואָס די ארבייט האָט געקאָסט ביז איצט.

— דיא ארבייט אייערע, חבר, וואָס איהר טהוט, איז אַ שעדליכע, איז אַ מגפה, איז אַ אומגליק — האָט זיך געקאָכט דער בלייכער יונגערמאַן, פערקרימט זיין געזיכט ווי צום וויינען און איינגעקאַרטשעט זיך זיך ווי זנר וואָלט אינגאַנצען פערקערפּערט געוואָרען אין דעם וואָרט וואָס ער רעדט — דאָס הייסט אָנשטעלען די קאַנאָנען אויף זיך אליין. די רעוואָלוציע האָט געדאַרפט זעהן צו געווינען צו זיך צוטרויען, אַז זי קען ערהאַלטען די אָרדנונג, און איהר שטופּט די בעפעלקערונג אין די אָרעמס פון דער פּאָליציי. אויף דעם גאַנצען רוהיגען נאָכלויפענדען

עלעמענט, וואָס האָט זיך מיטגעשלעפּט מיט אונז — אויף איהם האָט איהר אַ טויט־שרעק אָנגעוואָרפען מיט אייער באַנדיטיזם און איהר ברענגט איהם, אז ער זאָל זיך זוכען שוץ — הינטער די ביקסען פון סאָלדאַט.

— וואָס ווילט איהר, אז מיר זאָלען מאַכען רעוואָלוציע פאַר'ן בורזשואַ? יאַ, דער בורזשואַ וואָלט דאָס געוואָלט, אז מיר זאָלען פון אונז געבען קרבנות, מיר זאָלען פאַר זיינעטוועגען בלוט פערגיסען, און דערנאָך וועט ער זיך קומען צום גרייטען און איבער אונז הערשען — כאַפּט איהם דער שוואַרץ־יאָהר — זאָל ער אויך בעצאָהלען!

— אָבער אַזוי אַרום גראָבט איהר דאָך אונטער אַלעס... ווען מיר מיט איהם דערנאָך מלחמה האַלטען! אַז מען האָט געקענט גובר זיין דער רעגיערונג, וועט מען דאָך איהם אויך מנצח זיין, און די מלחמה איז נישט אויף איין טאָג, אויף אַ יאָהר, נור אויף זעהר, זעהר לאַנג — די מלחמה הויבט זיך דאָך ערשט אָן — מיר הויבען דאָך ערשט אָן צו געהן אויף דעם וועג.

— איך וויים, אַז איהר וואָלט געוואָלט מאַכען רעוואָלוציע מיט פּאַפּיער און פּראָקלאַמאַציעס — די אידען האָבען אַריינגעבראַכט אין דער רעוואָלוציע זייער תלמוד־לערנען. די עלטערן זייערע האָבען געקאָוועט דעם תלמוד אין זייערע „בוזשניצעס" און די יונגע קאָווען דעם תלמוד אויף מאַרקס. ניין, נישט מיט תלמוד דרשות וועט מען מאַכען רעוואָלוציע, נור מיט טהאַטען, מיט עכטע טהאַטען! — שרייט אוים דער אויפגערעגטער, נאָך קראַנקער יאַש.

קרעמער שמייכעלט, בלייבט רוהיג, ווי פריהער. נעהמט אַראָב די ברילען פון די אויגען און זאָגט גלייכגילטיג:

— אָבער מיט די וועגען, וואָס איהר געהט, ערציהט איהר די אַר־בייטער צו באַנדיטיזם און כוליגאַנסטווא. — די פאָלגען דערפון וועט איהר דערנאָך זעהן.

פון דעם געשפּרעך אָן האָט זיך קרעמער דערווייטערט פון יאַש'ן און האָט נישט געוואָלט האָבען מיט איהם קיין מגע ומשא. אין זיין גע־געגנוואַרט האָט ער איבער אַלץ גערעדט, נור נישט איבער סאָציאַליזם, איבער אַרבייט, איבער דער רעוואָלוציע.

און דאָס האָט געקרענקט יאַש'ן = ווארום ער, נאָך מעהר ווי אַנדערע, האָט נישט געפיהלט אין זיך די „פערשטענדליכע ליעבע צו

זיין גאָט". רעוואָליוציע, יאָ, אָבער אַרבייטער? וואָס פאַר אַ בשותפות'דיגעס האָט ער געהאַט מיט זיי? — איז ער געגאַנגען מיט זיי אין איין שוהלע? — האָט ער מיט זיי גע'חלום'ט וועגען אויפלע־בען פּוילען? — האָט ער מיט זיי דען געליטען פאַר די פּוילישע שפּראַך אין דער רוסישער שוהל? — זיינען דען זיי אַנגעגאַנגען די אַלע זאַכען וואָס זיינען איהם אַנגעגאַנגען? — נור דאָך איז עס געווען פּוילישע אַר־בייטער — פּוילישער פּראָלעטאַריאַט. נישטאָ קיין אַנדער נאַציאָן, נור די פּוילישע אַרבייטער — און דאָס האָט איהם בערוהיגט, אַז ער טהוט פאַר דער פּוילישער „ספּראַווע".

ניין! ער האָט נישט בעדאַרפט קיין רעוואָלוציע פאַר אַנדערע — פאַר פּוילען, פאַר אַרבייטער — פאַר לאַנד און פאָלק — נור פאַר זיך האָט ער זי בעדאַרפט. פאַר זיין אייגען בלוט — פאַר יאַש בלום דעם „זשיד", — זיך צו רעאַביליטירען, צו ווייזען אַנדערע און זיך אַליין, אַז ער איז נישט קיין איד, ווי אַנדערע אידען. ער האָט נישט קיין מורא און איז נישט קיין „טהורזש", ווי אַנדערע, ווי ער האָט דאָס גע־האַט די בעדערפניש צו ווייזען נאָך אין דער שוהלע. ער האָט פיעל געליטען איבער אידען, אין די קרייזען, וואו ער האָט פערקעהרט, צווישען זיינע פּוילישע חברים — די שליאַכטשיצעס. זיי האָבען איהם דאָס צו פערשטעהן געגעבען אויף שריט און טריט. ער האָט גע־וואוסט, אַז די הראַבינִיאַ דאַמבראַווסקאַ האָט איהם נישט פערבעטען אויף וואַקאַציע צו זיך אין דאָרף (כאָטש ער איז געווען דער בעסטער קאָלעגע און פריינד פון איהר זוהן מיט וועלכען ער האָט זיך אינאיינעם געלערענט) נור דערפאַר וואָס ער קומט אַרויס פון אידען. אַז ער איז עלטער געוואָרען האָט ער זיך פערליעבט אין דער שוועסטער פון זיין קאָלעגע סטאַשעוויטש, נאָך וועלכער דער יונג איז אויסגעגאַנגען, און געוואוסט, אַז פון דער ליעבע וועט גאָרנישט ווערען, ווייל ער קומט אַרויס פון אידען. און נישט געוואָגט צומאָל איהר אַנצוהערעניש צו געבען אַז ער ליעבט זי. זיין צער איבער אידען האָט איהם אָבער נישט געבראַכט צו שטאָלץ אויף זיין אידישקייט. די אידישקייט האָט ער נישט געקענט, אַז ער זאָל דאַרויף שטאָלץ זיין. נור ער האָט עס פעראַכטעט און פיינד געהאַט מיט'ן גאַנצען האַרצען. צו וואָס דאַרף מען דאָס? האָט ער זיך געטראַכט, אַז ער האָט געקוקט אויף די שמוציגע אידען מיט די לאַנגע שוואַרצע קאַפּאָטעס, וועלכע האָבען זיך

אין שטאָדט ארומגעדרעהט. — צו וואָס זיינען זיי דאָ? נור כדי צו ווייזען, אז ער האָט אַ שייכות מיט זיי; כדי זיי זאָלען איהם נישט לאָזען זיין ווי אלע זיינע חברים: די קינדער פון די שליאכטשיצעס?

דערפאר אבער האָט ער יאָ געקענט אַנטייל נעהמען אין קאַמפּף פאר זיין אייגענער פוילישער „ספּראַווע“. ווארים אלץ, וואָס האָט געהערט נישט צו דער קאַטוילישער קירכע, נור צו דער פוילישער נאַציאָנאַליטעט, ווי די פוילישע שפּראַך, ליטעראַטור און געשיכטע, דאָס איז אלץ געווען זיין זאַך פּונקט אזוי ווי די חברים׳ס, — און ער האָט געוואָלט ווייזען, אז ער איז נישט קיין ערגערער פּאַטריאָט און וויים צו שעטצען די נאַציאָנאַלע גיטער פּונקט אזוי ווי זיינע חברים די קאַטאָליקען. און אין דער גימנאַזיום, ווען דער לעהרער פון דער רוסישער געשיכטע האָט געליינט די לעקציע איבער דער פוילישער געשיכטע, לויט דעם רוסישען גייסט, וואָס האָט בעליידיגט די געפיהלען פון די פוילישע שיהלער, איז בלום דער ערשטער אויפגעשפּרונגען און אויסגעשריען: „נישט וואהר! איהר זאָגט אַ ליגען!“ דער יונג אבער וואָס האָט געזאָלט דערפאר ווערען אויסגעשלאָסען פון גימנאַזיום, איז דורך דעם פאָטער׳ס פּראָטעקציע אבגעקומען דערפאר בלויז מיט שמיץ און איז צוויי יאָהר לענגער איבערגעבליבען אין דעם זעלבען קלאַס. אָבער ווי שטאָלץ איז ער געווען דערויף! און ווען דער יונג איז דערנאָך, נאָכ׳ן שמייסען, אריינגעקומען אין קלאַס, מיט אַ בלייך געזיכט און ברענענדיגע אויגען, איז קיין גרימאַסע נישט געווען צו מערקען אויף זיין געזיכט. שטיל איז געווארען אין דעם גאנצען קלאַס. די חברים האָבען אויסגעמיידען זיין בליק און אראבגעלאָזט די געזיכטער וויסענדיג פון וואנען און נאָך וואָס פאר אַ אקט דער אכטצעהן־יעהריגער יונג קומט יעצט צוריק. ער האָט אבער זייער בליק נישט אויסגעמידען, שטאָלץ געקוקט זיי אין די אויגען אריין. ער איז שטאָלץ געווען אויף זיין טהאָט — פאר די פוילישע „ספּראַווע“.

נאָך דער לעקציע, אז די חברים זיינען ארויס פון דער שוהלע, האָבע זיי איהם שטום און מיט עהרענפורכט די האנד געדריקט.

אזוי האָט ער אויסגעלערענט זיינע חברים רעספּעקטירען זיינע עכט פוילישע געפיהלען.

און איז ער נאָך געווארען זעלבסטשטענדיג, האָט ער געקענט

מיט שטאָלץ מיטטיילען זיינע חברים, אז ער געהערט צו דער קאַטוי־ליש־רוימישער קירכע.

און האָט זיך געלאָזט נור הערען די ערשטע בעוועגונג אויף דער גאס — דאָרט וואו מען האָט געפאָדערט יוגענד, מוטה און אפּפערונג — האָט ער זיך פון די ערשטע געשטעלט צו דיענסטען. ער האָט נישט פיעל געקלעהרט דעריבער, אויב דאָס וואָס טהוט זיך דאָרט שטימט מיט זיינע איבערצייגונגען — ער האָט בעדאַרפט זיין יונגען טעמפּעראַמענט שטילען. דאָס בלוט האָט געקאָכט און האָט געוואָלט עפּעס, די יוגענד האָט פערלאַנגט דאָס איהריגע. און די רעוואָלוציע איז דורך אזוי פיעל גוטע חלומות פערבונדען געווען מיט פּוילען.

נור א פּוילישע רעוואָלוציע מוז האָבען אין זיך פון יענעם שוואונג, פון יענעם ראָמאַנטיזם, וואָס האָבען געהאַט אין זיך די אַלטע פּוילישע העלדען. דאָס טאָר נישט זיין קיין סאָציאַליסטישע טרוקענע חברה, עס מוז זיין אַן אויפשטאַנד. דער רויש פון וואַלד, דאָס קלאַפּען פון וואַ־סער מוז בעגלייטען דעם שאָס פון ברויניגג, דאָס פּלאַצען פון דער באָמבע. „די פּוילישע וועלדער מוזען ווייטער הערען דעם פּוילישען שאָס" — און אַנגעשלאָסען זיך דאָרט, וואו מען האָט פערלאַנגט צום מייסטען מוטה און העלדענטהום. דאָרט, וואו ער קען צו מייסטען ארויספּווייזען ווי ווענוג איך ער איז און וויפיעל ער האָט שוין פון פּוילען איבערגענומען. אַבער ווי פערוואונדערט איז ער געוואָרען, אז ער האָט דערזעהן, אז אויך ביי זיי, ביי די „חאַלאַשאַרשעס", האָט זיך אויך ערוועקט דער מוטה, די קראַפט צו „טהאָט". און אז ער איז געוואהר געוואָרען, אז א אידישער יונגער־מאַן, א געוועהנליכער אי־דישער ארבייטער, וואָס רעדט „זשאַרגאָן", א חאַלאַשאַרש, האָט אַב־געראַמט פון וועג איינעם פון די געפעהרליכסטע און מוטהיגסטע דיע־נער פון דער רעגיערונג, איז ער דערשראָקען געבליבען. פון וואַנען קומט עס צו זיי? — זיי, וואָס האָבען דאָך גאָרנישט אין זיך פון פּוי־לישען גייסט — אפשר האָט זיך ערוועקט ביי זיי דער חשמנאים'שער גייסט? ער האָט זיך פערטראַכט. —

די בעציהונגען פון יאַש בלום צו מערי'ן זיינען געוואָרען וואָס אַמאָל ערנסטער. צוערשט האָט זיך דער יונג גאָר נישט געקענט פּאַס־

שטעלען, אז ער זאָל זיך פערליעבען אין אַ רוסישער, און דערצו אין אַ אידיש קינד. זיינען דען ביי איהם איבערהויפּט אידישיע מיידלעך נישט געווען פאַראוים פעראורטיילט פאר זייער אויבערפלעכליכקייט און אויסגעלאַסענקייט? פאלש זיינען זיי און אָהן איין עכט געפיהל, און נאָך מעהר די „ליטוואַטשקעס", די „אידישע ליטוואַטשקעס" — קען דען עפּעס זיין מעהר אבשטויסענדעס? — און זיין אידעאל האָט ער דאָך שוין געהאַט אַ פּאַרטיגען, אַן אַבגעמאַכטען. זיין אידעאל — דער „ווייסער קאַפּ". די, וואָס אין איהרע זיטען איז פערקערפּערט דער אידעאל פון דער פּוילישער פרוי, וועלכע האָט אין זיך דעם געשמאַק פון פּוילישען פעלד און בעוואַקסענעם סטאַוו. די, וואָס איהר געשטאַלט איז אַ סימבאָל פון דער טראַגעדיע פון דער פּוילישער נשמה, שטאָלץ און אַ טרויעריגער גלאַנץ שיינען אויף איהר. — האָט ער נישט דען פון דעם אידעאל געטרוימט נאָך ווען ער איז געזעסען אויף דער באַנק אין דער גימנאַזיע, ווען ער האָט געלעזען „פּאַן טאַדעאוש", „מאַזעפּאַ"? איז נישט די פרוי פון דער פּוילישער ליטעראַטור פערקערפּערט אין לעבען, אין יעדער פּוילישער מיידעל: — שטאָלץ, טרויעריג און אָפּפערונגס־פעהיג. און ווי דאָס טרויעריגע געזאַנג פון דער פּוילישער „אַטשיזנאַ"? האָט ער זי ניט געזעהן אין די שוועסטערן פון זיינע קאָלעגען, און האָט ער זיי דען נישט אוועקגעשאַנקען זיינע אינגלישע חלומות, זיינע וואַרימע נעכט אויף זיין געלעגער און זיין אונשולדיגקייט? (וואָס ער האָט בעהאַלטען ביז יעצט, כדי צוצוקומען ריין צו יענער, וועלכע ער וועט זיך אויסוועהלען, ווי די פּוילישע פרוי איז עס ווערטה — אזוי אונשולדיג ווי זי וועט צו איהם קומען).

און ווער איז זי דאָס, וועלכע ציהט איהם אזוי, וועלכע צושטערט איהם אלע זיינע חלומות? די ליעבע צו איהר — איז עס נישט אַ זינדיגע ליידענשאַפט, וואָס דאָס אָריענטאַלישע אין איהר האָט ערפלאַמט אין איהם? און איז עס נישט די סבה פון זיין קרענקליכען צושטאַנד, אין וועלכען ער האָט זיך געפונען? נור וואָס ער איז געזינדער געוואָרען און מעהר געקומען צו זיך, האָט ער זיך געמוזט זאָגען — ניין, עס איז נישט בלויז אַ זינדיגע ליידענשאַפט, וואָס ער פיהלט צו מערי'ן — אַ טיעפערעס געפיהל ציהט איהם צו איהר, און וואָס אמאָל ווערט עס ערנסטער אָהן זיין וויסען און ווילען. עפּעס

איז אין דער „ליטוואטשקע“ אויך אויפבעוואהרט געהיימניסען פון אנ־דערע פעלקער און פון אנדער סטאווען, וואס ער קען נישט, און דאס זינגט פון איהר יעדער בעווענונג.

און וואס איז דאס דער שטילער ריטם, וואס ליגט בעהאלטען אין איהר שטילען געהן, אין איהר שמייכלען, אין איהר בליק? איז עס נישט א גרוס פון עפעס ווייטעס... און נאהנטעס... וואס האט עפעס א שייכות מיט איהם און דאך וייט פון איהם? ער דערפיהלט דאך, ער דערהערט דאך דעם ריטם פון דעם נאהענטען גרוזאנג, וואס ליגט אויסגעגאסען אין דעם שטילען פערפיהרערישען שמייכעל, אויף דער האלב פערקרימטער ליפ, אין דער טונקעלער הויט־פארב, אין דעם עגיפטישען, אינגלישען שניט פון איהר געזיכט, אין די אויגען וואס זיי־נען אזוי פרעמד, אזוי נאהענט און אזוי טרויעריג און אזוי סודות'דיג...

ער האט מלחמה געהאלטען מיט זיך, אויסגעלאכט אליין זיינע גע־פיהלען און פארווירפע זיך געמאכט איבער זיין נייגונג צו סעמיטישעס. וואס איז נאך איבערגעבליבען אין איהם. דער „שבת“ האט זיך אנ־גערופען אין מיר — האט ער חוזק געמאכט פון זיך. אבער דער „שבת“, וואס ער האט ענטפלעקט אין דער „ליטוואטשקע“, האט איהם קיין רוה נישט געגעבען — ער האט ענטפלעקט אין דעם „שבת“ וואס אמאל מעהר שבת'דיגקייט און שעהנקייט. און דאס איז געלעגען אין איהר שטילקייט, אין איהר שטאלץ, אין איהר טרויער, וואס האט זי איינגעהילט ווי א סוד, ווי אין א שטילען טרויעריגען נגון, — און דער יונג האט וואס א מאל מעהר געקריגען רעספעקט פאר דעם שבת'דיגען נגון וואס האט געשפּיעלט פון איהר.

עס איז געווען ווי זיי וואלטעןביידע צווישען זיך אבגעמאכט, אז די סצענע, וואס האט זיך אבגעשפּיעלט צווישען זיי אויפ'ן קראנקען בעט, זאל ווערען פערגעסען..

מערי איז געבליבען אזוי גלייכגילטיג, אז דער יונג האט זיך גע־מוזט איינרעדען, אז דאס איז נאר א חלום געווען. ער האט זיך אנגעהויבען ערנסט צו שדכנ'ען צו מערי'ן. איז ער מיט איהר ארויס־געגאנגען שפּאצירען, האט ער איהר אנגעהויבען צו דערצעהלען פון זיינע געפיהלען. מערי איז דערביי געבליעבען קאלט און עפעס גע־שמייכעלט, און בשעת מעשה געקלעהרט „וועגען סוף“. און דאס איז שוין אלעס? ניין, שטארבען האט זי נישט געוואלט. פון די בערגער־

זיך ארונטערוואַרפען, אז דאס בלוט זאל צ שפריצט ווערען ווי אַ רעגען איבער די סקאַלע? — ניין, — זי איז צו יונג, און זי וויל לע־בען און זי וויל נקמה נעהמען פון לעבען. פאר קיינעם נישט, פאר קיינעם נישט לעבען, נור פאר זיך!

האָט זי אויסגעהערט זיינע ערקלערונגען און זיינע שבועות און האָט געשוויגען און געשמייכעלט. דער יונג האָט נישט געוואוסט, וואָס דער שמייכעל בעדייט, און זי האָט ביי זיך געטראַכט בשעת מעשה: זי מוז אוועק פון דאַנען — עס האָט קיין טעם נישט דאַ צו זיצען. אריינוואַרפען זיך אין לעבען אריין, ווי עס וועט זיך טרעפען, און עס וועט שוין זיך מאַכען...

און דער יונג האָט פערטרויט זיין האַרץ זיין אינגערער שוועסטער זשוטקען, (מיט איהר האָבען זיך אַלע מישב געווען — זי איז געווען די מוטער. אַלעס האָבען זיי פערטרויט פאר איהר, וואָרים זי איז גע־ווען די מיושבסטע פון אַלע דאָ). זי האָט געוואוסט מערי'ס פער־העלטנים צו קאַוואַלסקי'ן, מערי האָט איהר פערטרויט — און זי האָט געבעטען איהר ברודער, „נישט צו בעליידיגען דער „פרעמדע'ס" געפיהלען", און נוען דער ברודער וועט נישט וויסען צו רעספעקטירען מערי'ס טרויער, „וועט זי זיך פון די בערגער וואַרפען". — „אַ, געוויס וועט ער וויסען צו רעספעקטירען, ער איז אַ פּאָליאַק און אַ סאָציאַ־ליסט" — און טאַקע פון דענסמאָל אָן האָט ער פאר מערי'ן פערשוויגען זיין ליעבע, און מיט קיין איין וואָרט נישט פערראַטהען זיינע געפיה־לען. ער האָט ארויסגעוויזען צו מערי'ן אַ טיעפען דרך־ארץ, אַ גרויסע אַכטונג. ער פלעגט זיך תמיד אויפהויבען, אז מערי איז אין שטוב אריינגעקומען, איהר אונטערטראָגען אַ שטוהל, ווי זי וואָלט געווען אַ ליידענדע אַלטע פרוי. איהר די־האַנד געקושט און טיעף פאר איהר דעם קאָפּ גענייגט. מערי, וועלכע האָט נישט פערשטאַנען די צערעמאָ־ניעס, האָט לכתחילה געשמייכעלט און מיט לייכטיגקייט צוגענומען דעם כבוד, פון וואָס דער יונג האָט פיעל קרענקונג געהאַט. זי האָט גע־זעהן אַז זי טהוט איהם אַן צער, האָט זי אויך געמאַכט אַן ערנסטע מינע, יעדעס מאָל, עמפּפאַנגענדיג דעם כבוד, וואָס דער יונג האָט איהר אָבגעגעבען. נור פון דעם אַלעם האָט זיך ביי יאַש בלוט ענט־וויקעלט אַ זעהר ערנסט געפיהל צו דער „ליטוואַטשקע". מערי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן, אז ז' האָט דאָ צו טהאָן מיט זעהר אַ

פערוויקעלטע נאַטור, וואָס זי קען נישט. זאָל זי זיך אריינוואַרפען אין דער פערנעבעלטער וועלט? יאָ, צו די פּאַליאַקען האָט זי שוין לאַנג געצויגען! — יעדענפאַלס איז עס געווען די העכסטע צייט פון דאַנען אוועקצופאָהרען, און דאָס האָט זי יעצט געוואָלט. זי האָט גע־וואַרט אויף העלענקעס חתונה — מיט'ן פּויער בויטשאַק, — צו וואָס אַלע האָבען זיך איצט פאַרגעגרייט. די חתונה האָט געזאָלט זיין אין דאָרף ביי זיין פאָטער דעם פּויער.

קאַפּיטעל 20.

די פּויערים-חתונה.

די כלה העלענקאַ האָט געוואָלט, אז איהר חתונה פאַר דעם פּויער בויטשאַק זאָל זיין אין דאָרף ביי זיינע עלטערען, און עס זאָל זיין אַן אמת'ע פּויערים־חתונה מיט אַלע פּויערישע צערעמאָניעס און זיטען. צו דעם צוועק איז דער חתן שוין מיט אַ פּאָר וואָכען פריהער געפאָהרען צו זיך אהיים אין דאָרף אריין, הינטער קראַקוי, צוגרייטען צו דער חתונה — און די כלה מיט די מחותנים, די שוועסטערען, מערי, יאַש און אויך דער „ראַבין", קרעמער מיט זיין ווייב, זיינען געפאָהרען אין דאָרף צו דער חתונה. צו דער חתונה פון זיין טאָכטער איז אויך געקומען דער פאָטער ה' בלום פון באַד מאַנהיים, וואו ער איז אָבגע־וועזען דורכ'ן גאַנצען זומער. די חתונה האָט זיך אָנגעהויבען פון פריה־מאָרגענס אָן. די כלה, אָנגעטהאָן אין פּויערישע קליידער, איז ארומגעגאַנגען מיט'ן חתן, — מיט בויטשאַק'ן, בעטען די מחותנים און די „דראשבעס" צו דער חתונה. פון איין זייט האָט געפיהרט אונטער דער חופּה זיין טאָכטער — ה' בלום, דער צוקער־פאַבריקאַנט און דער דאַזער פון דער אידישער שטאָדט — און פון חתן'ס צד האָט געפיהרט זיין זוהן אונטער דער חופּה, דער פּויער סעוואַרין בויטשאַק, פון דאָרף דאַרברישין, אונטער קראַקוי.

די יונגע בחורים פון דאָרף האָבען די פערד און וועגען געשפּאַנט. אויסגעפּוצט זיינען געווען די פערד אין בלומען, איינגעפלאָכטען די גריוועס און די עקען מיט בענדער, און די וועגען בעפּוצט מיט גרינס

און מיט בלומען, ווארים עס האט געזאלט זיין א פויערישע חתונה מיט'ן גאנצען בלאסק. פון דער שטאדט זיינען אויך געקומען אייניגע אינטעליגענטען, סטודענטען, דאקטוירים'לעך, סאציאליסטען, נאציא־נאליסטען, אידען און גוים — אלעס גלייך, אלעס אויסגעמישט. אין דער דעמאלדיגער צייט איז א חתונה צווישען פויערים און אינטעלי־גענטען נישט געווען קיין זעלטענהייט. זיינען די „פרעק" מיט די פויערישע קליידער, די אידישע סעמיטישע נעזער מיט די פערקנייט־שטע שטערענס און די טויזענד יאהריגע דערשראקענע אויגען מיט די בהמה'דיגע, תמ'עוואטע פויערישע פנים'ער אויסגעמישט געווארען. — אלעמען האבען די וועגען געפיהרט אין דער דארף־קירכע, וואס איז געלעגען אין צווייטען דארף. די מיט בענדער בעפוצטע בייטשען האבען געקנאלט, די דראשקארעס האבען געשאקעלט און געפאכט מיט זייערע קאלירטע בעפוצטע הימ. די קרעלען אויף די ברוסטען, די בענ־דער אין די צעפ און די פויערישע פארבען פון די קליידער האבען געשריען און די גליהענדע זונן מיט זיי און אלעס האט געשריען: — „נא וועסעלא! נא וועסעלא!" און צווישען די דארפישע קינדער איז געזעסען דער איד בלום — א פערזארגטער — דער גלות האט גערוהט צווישען די איידעלע פאלדען פון זיין געזיכט, און די אויגען זיינען געווען בעטריבט, און די ווייכע ליפען האבען געשמייכעלט צווישען די גראהע האהר אין דער בארד אריין, און זיך אליין געפרעגט: „וואס איז דאס? צי איז די וועלט נישט משוגע געווארען? — און אינאייי־נעם מיט איהר = אויך ער, און זיינע קינדער — און אלעס, אלעס?

די קירכע איז געווען א קליינע נור א הייליגע און א פויערישע. אלעס איז געווען פראסט און איינפאך. דער יעזוס, א געשניצטער אויס האלץ, פון א פויערישען שעפער־מעסער, האט געהאט אזא פנים און אזא אויסזעהן, ווי די פויערים וואס דאווגען דא דעריין. אלע הייליגע בילדער זיינען גלייך געווען צו די געזיכטער פון די פויערטעס, און בע־האנגען איז עס געווען מיט גרינע בלעטער, און דער אלטאר ארום בעפוצט — לכבוד דער חתונה — מיט פויערישע גערטנער־בלומען — געלע גרויסע קווייטען און ווייסע וואסער ליליען. און די כלה — איהר'ע גאלדענע העלע האהר ווי אויסגעשטאנענע זאנגען אין דער גין־גאלד זונן האבען בעלייגט איהר קאפ. — און אויסגעפוצט איז איהר קאפ געווען מיט א קראנץ פון קליינע בלויע „פערגעס־מיך־נישט" און

פויערישע מירטען־בלעטער. א שאָם פון ווייסע וואקסענע קרעלען — ווי אַ קרוין — האָט בעהאָפטען איהר וואוּאל צו איהר קאָפּ, ווי עס איז דער מנהג ביי די קאטוילישע פרויען. און געבליהט האָט זי ווי אַ ליעבער זומער־טאָג און גליקליך געווען, געפיהרט פון צוויי יונגע פויערים שקצים. דעם חתן האָט צו דער חופה געפיהרט די דראשבאַ „מערי און די אינגערע שוועסטער". אַ, מערי איז גליקליך געווען — איהר איז אַלעם דאָ געפעלען אין דאָרף, די קאטוילישע צערעמאָניעס, און די פויערים־חתונה, און די יונגע שקצים מיט די בעפוצטע בענדער, און דאָס געזאַנג. זי איז ווי איבערראשט געווען און געפיהלט זיך ווי זי וואָלט געווען גע׳חלום׳ט. די כלה האָט שוין געהאָט אַנגענומען דעם הייליגען סאקראמענט נאָך נעכטען. היינט איז עס געווען די צערעמאָניע פון דער חופה, און אז דער אָרימער פויערישער אָרגאַל האָט אַנגעהויבען צו שפּיעלען, דער כאָר פון די פויערישע שיקסעלעך האָט אַנגעהויבען צו זינגען, האָט זיך דער גאַנצער עולם אויף די קניה אַראָבגעלאָזט און דער גלח האָט אַנגעהויבען צו זאָגען אַ לאַטייניש געבעט.

דאָס אהיים פאָהרען פון דער חתונה איז נאָך צוגעגאַנגען פרעה־ליכער, ווי דאָס פאָהרען. די יונגע דראַשבעס האָבען געריטען אויף די פערד און געקלאַפּט מיט זייערע בעמבעליך, ווי עס וואָלט געגאַנגען אַ מיליטער פּאַראַד. — די שיקסעס האָבען הויך געזונגען און דאָס גאַנצע פעלד ארום און דער ליכטיגער טאָג־שיין האָט מיטגעזונגען. חתן־כלה, וועלכע זיינען שוין יעצט אינאיינעם געווען, האָבען זיך געהאַלטען אין איין קושען ווי די אמת׳ע פויערים — די כלה נאָך שעמעוודיג, דער חתן דרייסטער, האָט גערעדט צו איהר פויעריש. — און דער אַלטער ה׳ בלום איז געזעסען אויפ׳ן פויערישען וואגען, צו וואָס ער איז נישט געווען געוואוינט, און אַ טיעפער אונבעוואוסטער טרויער האָט געדריקט זיין נשמה. דער מחותן, דער פויער, איז צו איהם צוגעגאַנגען און געזאָגט הויך אויפ׳ן קול: „פּאַני, זיינען מיר משפּחה".

דער טאָג איז געווען אַ וואַרימער. געזעצט האָט מען די געסט אין גאָרטען אונטער די עפּעל און בארנען־בוימער. די זונן האָט געשיינט און ארויסגעוויזען פון דער בעהעלטעניש אויף דער ליכטיגער שיין יעדעס קעפּעל פון אַ בלימעל, פון אַ קווייטעל, וואָס האָט זיך געהאַט

פערשטעקט צווישען די גראָזען. עס איז שוין געווען שפּעטליך אין זומער אריין — די תבואות פון די פעלדער געשניטען, געבונדען אין בינטלאך און געטריקענט זיי אויף דער זונן. זיינען די פעלדער בע־גאָלדעט געווען אין א ליכטיגען אראנזשען גלאנץ פון געלבע אָבגעשני־טענע זאנגען און בינטלעך געררייטעלטע קוניטשינע. אין גארטען זיי־נען געשטאַנען ארום די וואנד — די גרויסע זונען־בלומען, ארום וועלכע עס האָבען זיך געראויעט ביהנען און אָנגעמאַכט א רעש מיט זייער זשור־מען. די גרויסע געלבע זונען־בלומען האָבען זייער אראנזשען־פארב געגליהט אין דער זונן. פון הינטערן שווארצען סטאוו האָט זיך ארויס־געוויזען דער געקרוינטער בעוואקסענער וואלד, וואָס איז געלעגען משופּע — און פון דער חתונה, וועלכע איז פאָרגעקומען אויף דעם „פלעטצעל“, פאר דעם גרויסען איינפאָהר הויז, האָט דאָס אויסגעזעהן ווי א ים אין גרינס. און צווישען דעם גרינעם טונקעלען און גאָלד־געגליהטען שיין האָבען זיך אויסגעשאָטען די חתונה־געסט. די רויטע צוהיצטע געזיכטער פון יונגע בלומענדיגע מיידלעך זיינען אָנגעצונדען אין פארבען פון רויטע בענדער און פערשיעדענע קאָלירטע קרעלען: זיי ווערען געיאָגט פון יונגע בחורים — שקצים, וואָס זיינען שטאַרק ווי די יונגע בוימער, וואָס האָבען אין זיך די זאפט פון דער ערד.

די מוזיק שפּיעלט — גרימפּעלט א פּויערישען פּוילישען נגון — א פּוילישע מוזיק — בעגלייט מיט דעם אידישען שענקערס פידעל שפּיעלען. דער חסיד׳ישער, פרום־שבת׳דיגער נגון פון איד׳ס פידעל רייסט זיך ארויס פון דעם פּויערישען בים־באָם פון באָס — נור עס שפּיעלט. עס שפּיעלט נישט בלויז פון דער פידעל, פון דער פּויערים־מוזיק, נור פון די פעלדער, פון דעם קיהלען גרינעם וואלד און די צו־היצטע האָניג־בלומען, ארום וועלכע די ביהנען בעהעפטען זיך און מעהרען זיך, און פון די יונגע פּויערישע מיידלעך און פון די בחורים. און אלעס שפּיעלט און זינגט און איז שכור — מעהר פון גליק און יוגענד און אייגענער נאַטירליכער פרייד — איידער פון דעם בראנפען און מעד, וואָס גיסען זיך ארום די טישען אונטער די בוימער. זיי פרע־סען דאָס פעטע חזיר, דאָס חזיר־שמאַלץ רינט זיי איבער די פעטע מיילער און די יונגע שקצים לויפען נאָך די יונגע שיקסעס אין פייכטען בוש אריין — אין פערוואקסענעם וואלד און סודות׳דיגען גרינס ארום

דעם סטאוו, און קושען זיך מיט די פעטע מיילער און מעהרען זיך און זשומען ווי די ביהנען ארום די האָניג־בלומען.

און אין דעם חתונה־רעש דרעהט זיך ארום דער ה׳ בלום, דער טרויעריגער איד, דער דאזאר פון דער גרויסער שוהל אין זיין שטאָדט, און ווייסט נישט וואָס ער טהוט דאָ... פיער דורות האָבען אויף זיין פערמעגענס געארבייט און דערהאַלטען די פירמע. די משפחה האָט זיך משדך געווען מיט די שעהנסטע מענשען אין דער געגענד. אז עס איז אַ חתונה געווען ביי זיי אין דער משפחה, איז עס געווען אַ פאמיליען צוזאמענפאָהר. אַלע האָבען דעם אַלטען גרויס־פאָטער, וואָס איז געווען אויף אַלע חתונות — די האנד געקושט. טראדיציאָן אַ גרויסע זאַך — אין די „סינאַגאָגע" געגאַנגען. דער חזן האָט שעהן געזונגען. דער ראבינער האָט געפּרעדיגט... און ווי האָט זיין קינד חתונה? און וואָס טהוט ער דאָ? צווישען פּויערישע שיקסעס און שמוציגע שקצים, פון וועלכע מען שפירט פערד און שטאַל געשטאַנק. דאָס גיט ער אוים אַ טאָכטער זיינע — פאַר אַזאַ שגץ, פאַר זיינס אַ פערד׳ס מענש.

און ווי ה׳ בלום געהט אזוי ארום אַ פרעמדער צווישען די גערטנער, באַמערקט ער קרעמער׳ן, ווי ער שטעהט אין זיין זייט, קוקט זיך צו צום טאַנץ פון די שקצים מיט שיקסעס און שמייכעלט פון די ברילען ארויס. ה׳ בלום האָט געהערט פון איהם — ער ווייסט, אז ער איז גאָר אנדערש פון זיינע קינדער. געהט ער צו צו איהם, גיט איהם די האנד און זאָגט מיט אַ קרעכץ:

— עס איז זעהר גוט וואָס איהר טהוט, פּאַני קרעמער, מען האָט מיר געזאָגט דערפון. איהר גיט אוועק אייער ארבייט די אידען — דאָס איז גוט, טראדיציאָן איז אַ גרויסע זאַך.

קרעמער עפענט אויף אַ פאָר גרויסע אויגען און קוקט איהם אָן.

— אָבער איך פערשטעה אייך נישט...

— נישט? — פערכאַפּט זיך ה׳ בלום — מען האָט מיר געזאָגט, דאָס זי ארבייטען קולטורערער צו מאַכען די אידישע מאַסען — דאָס איז גוט. זעהן זי, מיינע קינדער קענען גאָר קיין אידיש נישט, ארבייטען זיי צווישען קריסטען, האָבען חתונה מיט פּויערים. (ער קוקט זיך ארום אויב קיינער הערט נישט) איך ווערדע איהנען זאָגען, ה׳ קרעמער — געהט ער איבער פון פּוילישען צום דייטשען — זעהן זי, איך

בין אויך א פרייער מענש און רעליגיאָן שפּיעלט ביי מיר אויך קיינע גרויסע ראָליע, אויך בין איך אָן איבערגעגעבענער פּאטריאָט צו מיינעם פאטערלאנד — פּוילען, אָבער צוליעב דעם אַלעם דארף מען דאָך נישט חתונה האָבען מיט פּויערים. יאָ, איד, נישט איד, אָבער ווי קומט אַ פּויער דערצו ?

— וואָס איז אַ חילוק אַ פּויער אָדער אַן אַנדער גוי ? — מיט אַן אַנדערן גוי, מיט אַ שליאַכטשיץ מעג זי יע חתונה האָבען, מיט אַ פּויער נישט — וואָס איז דער חילוק ?

— איך מיין נישט דאָס — אַ שליאַכטשיץ איז נאָך פערשטענדליך; אָבער אַ פּויער ? איבריגענס וויל איך איהנען זאָגען, איך וויים נישט אויב אויך אַ שליאַכטשיץ... איך האַלט פון טראַדיציאָן — טראַדיציאָן איז אַ גרויסע זאַך, ווי זאָגען זי ?

— אז אייער טאָכטער האָט זיך פערליעבט אין אַ פּויער און אז עה געפעלט איהר, וואָס אַרט עס אייך ?

— וואָס זאָגען זי ? מען האָט דאָך מיר געזאָגט, דאָס איהר זענט פרום און אַרבייט צווישען אידען.

— אָבער אין גענענטייל, ה' בלום, מיר גלויבען אין דעם, אז עס וועט קומען אַ צייט, ווען צווישען אַ אידישען בחור אַן אַרבייטער און אַ פּויערישער אַרבייטאָרין פון דאָרף וועט נישט שטעהן אין וועג קיין רעליגיאָן, קיינע נאַציאָנאַלע אונטערשיידען. און זיי וועט פערבינדען נישט די קירכע, נור דער גרויסער הימעל איבער'ן קאָפּ און די הייליגע ליעבע פון זייער הארץ.

— זענט איהר דאָך אויך ווי זיי ? איז דאָך ביי איהנען טראַדיציאָן אויך גאָר נישט ? — שאָקעלט מיט די הענד ה' בלום און פערלאָזט איהם.

נאָך איינע האָט זיך אַרומגעדרעהט אויף דער חתונה ווי אויף אַן אַנדער וועלט, און דאָס איז געווען מערי. זי האָט געהערט אַרום זיך פרייד און געהאָט אויך די פרייד אין זיך. און ווי זי האָט זיי מקנא געווען די שיקסעס פון דאָרף, ווי וואָלט זי געוואָלט זיך לאָזען יאָגען פון אַ בחור, אַ שגץ, און זיך לאָזען כאַפּען אין זיינע אָרעמס. עס האָט געגליהט אין איהר דאָס לעבען און דער ווילען, און דאָס בענקעניש אין איינעם מיט די שיקסעס זיך צו פרעהען. זי האָט געטרונקען בראָנפען ווי זיי, און געקושט זיך מיט די שיקסעס, און געטאַנצט מיט די

בחורים ביז צו מיעדקייט. זי האט געפיהלט די גראבע אויסגעארבייטע הענד אויף איהר דינע, ציטערנדיגע טאליע, און עס איז איהר גוט געווען. וואס ענגער די רויהע שקצים האבען צוגעדריקט איהר טאליע צו זיך, וואס ווארימער זיי האבען זי בעהויכט מיט זייער בהמה'שען נעד זונדען אטעם, אלץ בעסער האט זי זיך געפיהלט. זי האט זיך געוואלט פערגעסען און ארייגלעבען זיך אין דעם דאזיגען לעבען און אנגעהמען זיינע פארמען.

די כלה האט זי צוגעפיהרט צו איהר'ס א שוואגער, א אינגערן ברוד דער פון חתן — א שעמעוודיגער אכטצעהן־יעהריגע שגץ מיט בלאנדע האר ווי זונען־זאנגען, מיט א פאר גרויסע בלויע קאטצען־אויגען — און געגעבען איהר פאר א דראזשבע. דער שגץ האט זיך געשעמט — געווען נישט דרייסט — און מערי האט איהם געפיהרט, ארומגענומען און געשפיעלט זיך מיט איהם, ווי מיט א ליאלקע, בעקושט זיינע ליפען, און דער שגץ האט געשמייכעלט — ביז ענדליך איז ער אויך דרייסט געווארען, אנגעכאפט זי ביים ארעם און געזאגט: „קום, דראשבע".

און הינטער זיך האט זי שטענדיג געהאט יאש'ס אויגען — דער יונג איז בלייך געווען, און דאס פנים האט אויסגעזעהן, ווי עס וואלט גרייט געווען אויף אלעמען. — ער האט געמערקט, ווי דאס בלוט קאכט אין איהר און ווי זי טאנצט מיט די שקצים — קושט זיך מיט זיי און עסט זיך איין אין די שטארקע שקצים'דיגע לייבער ביים טאנצען. זיי ווערען משוגע פון איהר — און ער איז ווילד געווארען. האט אויסגעזעהן, ווי ער וואלט יעדן אויגענבליק גרייט געווען צוווארפען זיך אויף איהר און זי צו שלאגען. אזוי בלייך איז זיין געזיכט געווען, די אויגען אויפגעריסען. און עס האט אויסגעזעהן, ווי מערי וואלט נאך מעהר געוואלט צורייצען איהם — און זי לויפט פון צייט צו צייט מיט אן אנדערן שגץ אריין אין א פערוואקסענעם בוש, אדער לויפט צו — צום יונגען, בעוואקסענעם וואלד וואס איז אויפ'ן ברעג סטאוו. דרעפטשעט ער נאך איהר, בעגלייט ער זי מיט זיינע בליקען.

דערווייל ווערט טונקעל — ווארים, גליהענד, ליידענשאפטליך בעגיסט די זונן דעם הימעל אין א ברענענדען אראנזשען־פלאם, וואס גיסט זיך ארוים ווי א קאכעדיגער ים פון דעם טונקעלען גרינעם וואלד. די פעלדער ווערען בעגאסען מיט דעם ליבט פון דעם הימעל,

און די נאַכט הויבט זיך אָן צו בעהאַלטען צווישען די בעוואַקסענע בוימער.

און די מוזיק שפּיעלט, דער בים־באַם קלאַפּט און דער באַס גרימ־פּעלט צו — און דער טאַנץ האַלט אָן, אַהן אויפהער, ביז די גאַנצע זונן ווערט פערלאַשען אונטער'ן וואַלד. די נאַכט איז טונקעל, נור בעזועט מיט שטערען, ליכטער ברענען אין די פענסטער, לאַמטערן, — און די נאַכט איז וואַרים און ליינט זיך אויף דער ערד, ווי אַ שוואַרצע ליבטע שמעקענדע דעקע וואָלט אַלעמען צוגעדעקט און פערהוילען פון הימעל, און קיינער זעהט נישט און ווייסט נישט וואָס אַנדערע טהוען. זי דעקט אַלעם צו, זי איז די מוטער — דער ים, אין וועלכען עס ווערען פערטריבען אונזערע סודות

און מיט דער נאַכט קומט די ליידענשאַפט. דער מעד קאָכט דאָס בלוט אויף, און דער טאַנץ מאַכט די גליעדער לייכטער, און דער באַס און דעם אידענ'ס שבת געזאַנג אויף דער פידעל ציהט די נשמה אַרויס. צווישען די בוימער שיינען די ליכטלעך אַרויס, און וואו די ליכטלעך ברענען, דרעהען זיך אין שאָטען רעדלעך אַרום און טאַנצען — אַ פּויערטע, אַ איד, אַ פּראַק, אַ כאַלאַט. און די יוגענד אַנטלויפט אין די בעוואַקסענע דערנער, אין די פּייכטע בושען האַלטען זיי זיך אויף. עס רייסט זיך פון דאָרט פון צייט צו צייט צווישען דעם גרינס געשרייען אַרויס, ווי אַ ליעד פון ליעבע, און באַלד ווערט שטיל... טיילמאָל פלאַמט אויף פון אַ בעהאַלטענעם טונקעלען ווינקעל אַ ליכט, — און ווערט באַלד פערשוואונדען... און אין טיעפען סטאַוו, בעהאַלטען צווישען גראָז — באָדען זיך יעצט די וואַסער דאַמען און זייערע נאַקעטע לייבער ווערען בעגאָסען מיט שטערן ליכט. — און עס הערט זיך פון דאָרט אַ געזאַנג אויפגעהן, און עס ווערט פערשוויגען...

ווי אַ משוגע'נער דרעהט זיך יאַש אַרום און זוכט צווישען די נאַסע גרעזער און טונקעלע בעהאַלטענע פערוואַקסענע ערטער. ער געפינט אַ פּויעריש מיידעל וואַרטענדיג אין אַנגסט און שרעק מיט תאוה־לייד אויף איהר חתן. זי שרייט לייכט אויף און וואַרפט זיך יאַש'ן אין אָרעם אַריין, און מיט עקעל וואַרפט זי יאַש פון זיך אַב, און זוכט ווייטער צווישען די קשאַקעס. זיין בעגעהרטע מערי'ן זוכט ער. ער קריכט אַריין אין ראָוו צווישען דעם סאַד און פעלד. פון דערווייטענס ליגט עפּעס — ער לויפט צו — אין דעם גלאַנץ פון די שטערן דערקענט

ער איתר שווארצען קאפ האהר, זי האלט אויף איהרע קניהען דעם בלאנדען שגץ — דעם חתן'ס ברודער — און קושט זיין מויל. ווי א ווילד טיער שפרינגט ער צו צו איהר, ווארפט זיך אויפ'ן שגץ, און פאטשט איהם אויס ווי א איגגעל, — דער שגץ ווייסט נישט פארוואס. — שרייט אויף און אנטלויפט. ער קוקט אז די גלייכגילטיגע מערי, זי לאזט נישט דעם קאפ אראב — ווערט נישט פערשעמט, — קוקט אויף די שטערן און בייסט זיך די ליפען.

דער יונג האט זי ביי דער האנד אנגעכאפט און געשלעפט זי נאך זיך אין די פייכטע גרעזער אריין. — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

צומארגענס זיינען זיי שוין איינס מיט צווייטען אויף די געוועז. און אלע האבען געוואוסט, אז זיי זיינען חתן־כלה.

(ענדע פון'ם ערשטען טהייל).

צווייטער טייל

קאפיטעל 21.

אין יהודה

אויף יענער זייט פון הרי יהודה, ביי די פיס פון א טאל, געגעבער די אלטע אידישע אוניווערסיטעטען שטאדט יבנה, זיינען געשטאנען א צעהן־צוועלף אידישע יונגע־לייט, אויף א הארט ווייס שטיק פעלד, וואס האט אויסגעזעהן ווי צוזאמענגעגאסען פון איין שטיין, און האבען צום ערשטען מאל אויפגעהויבען די העק און די שאפלען אויף זייער פערלאזטער היים. עס איז געווען איינער פון יענע הייסע טעג אין די טראפישע לענדער, וואו די זון צוואווארימט די לופט ווי גליהענדע בליי, און קאכט צונויף די ערד אינאיינעם מיט דעם הימעל; און די ביינער פון דעם מענשען און טיערען ווערען לויז אין דעם קערפער, און ווערען אונבעוועגליך. דאך האבען די יונגע לייט, וואס זיינען גאר נישט צוגעוואהנט געווען צו דעם קלימאט און צום ערשטען מאל די העק אנשטאט זייערע פעדערן בענוצט — דאך האבען די יונגע לייט, (וואס דער הייליגער אידעאל צו בעלעבען צוריק זייער אלטע היים האט זיי דא אויף די פעלדער צונויפגעבראכט,) נישט געקוקט אויף די זון, וואס האט בעגאסען זייערע לייבער ווי מיט ברענענדיגען בליי, און אויף די מיעדיגקייט, וואס איז זיי בעפאלען, נישט געפיהלט די ביסען פון די מיקען, וואס האבען געגרינצעלט זייער הויט. זיי האבען געטהאן זייער ארבייט ווי אין עקסטאז, ווי אין געבעט. טהייל האבען בשעת מעשה געקלערט וועגען דעם, אז זייערע פיס געפינען זיך אויף דער ערד, וואס איז אויסגעהייליגט געווארען אין דעם בענקעניש פון זייער פאלק דורך טויזענדער יאהרען, און די הארטערע

צווישען זיי האבען פעריאגט פון זיך יעדע וויכקייט — געמאכט זייערע הערצער הארטער פון א שטיין, און געזאגט זיך — זיי טהוען נור א גע־וועהנליכע ארבייט פון פויערים. — טהייל האבען געקוקט גענענאיבער, פון וואנען עס ווייזען זיך די ווייסע הייזלעך, און גערעדט צו זיך אין דער שטיל, כדי זיי זאלען נישט פערשעמט ווערען פאר זייערע חברים פאר דעם סענטימענטס: „דריבען איז געווען יבנה"... טהייל האבען אין זייערע פאנטאזיעס, צוואווארימט אין דער זונן, געזעהען אידישע חילות דורכציהען אין די ווייסע אונענדליכקייט פון האריזאנט, און זיי אלע,—סיי די וויבע פון זיי, און סיי די הארטע פון זיי — האבען געהאט יענעם געפיהל, וואס קען נור האבען א פאלק, וואס איז צוויי טויזענד יאהר פערטריבען געווען פון זיין היים. און דורך דער באנצער צייט ניט אנגענומען קיין אנדערע — נור אויסגעהיילינגט זיך. אין זיין בענקשאפט, אין זיין אמונה — קומט דאך ענדליך צוריק, און הויבט אויף צום ערשטען מאל זיין האק און זיין שאפעל אויף זיין ערד — דאס האט זיי געגעבען די קראפט. שוואכע אידישע יונגע לייט צוזאמענגעלאפען פון די רוסישע „גראמאטיקעס" דורכצוטראגען די טראפישע היטץ — אויף דעם בעשטיינערטען פעלד. אט ווארום זיי האבען יעצט געארבייט אין א צושטאנד פון עקסטאז — אין א פיבער־געפיהל.

ווארום עס האט זיך געהאנדעלט אום איבערצוציינען די בעלי־בתים פון נייעם ישוב, אז דער אידישער פועל איז אימשטאנד אויסצוהאלטען די קאנקורענץ פון דעם ביליגען אראבישען ארבייטער. נאך די פאגראמען אין רוסלאנד האבען א סך אידישע יונגע לייט פערלאזט די אוניווערסיטעטען, די גימנאזיעס, זיינען אראב קיין ארץ־ישראל ווערען ערד־ארבייטער. דער אינטעליגענטען־פראלעטאריאט, וואס האט ערשט נור וואס פערלאזט די רוסישע שוהל — האט זעהר ווייניג צוטרויען ערוועקט ביי די קאלאניסטען, וועלכע זיינען אמאל אויך געווען אזעלכע אידעאליסטען און זיינען אויך דא אהער געקומען פון דער רוסישער שוהל נאך די ערשטע פאגראמען פון די אכציגער יאהרען. זיי האבען שוין אבער צייט געהאט, מיט דער הילף פון די פיעל אידישע שטיצעס, בעלי־בתים צו ווערען פון זייערע שטיקלעך ערד, און זיי האבען ליעבער געוואלט ארבייטען מיט דעם אראבישען אר־בייטער, וועלכער איז אויסגעהאלטען, צוגעפאסט צום קלימאט.

ביליגער און ארבייטס־פעהיגער פאר די אַט „אינטעליגענטלער“, וועל־
בע דער סענטימענט האָט זיי אראָבגעבראַכט קיין ארץ־ישראל, כאָטש
מיט דעם האָבען זיי געשטעלט דעם גאַנצען ישוב, וואָס איז אַנגעקומען
מיט אזוי פיעל מיה, אין געפאהר. די אידישע יונגע לייט, וועלכע
האָבען אלעס אוועקגעוואָרפען — פיעל, דעם וואהלשטאַנד פון זייערע
עלטערן, פיעל, זייערע שטודיעס, און — געטריבען פון דעם אידעאל
צו בעזעצען און בעלעבען זייער אלטע היים — האָבען זיך ארומגעוואָל־
גערט פון איין קאָלאָניע אין דער צווייטער. דער אידעאל האָט זיי
געגעבען כח אריבערצוטראָגען די אונמענשליכע בעדינגונגען, זיי האָבען
נישט געוואָלט אַננעהמען קיין געזעלשאַפטליכע שטיצע, ברידער האָ־
בען געאַרבייט ביי ברידער, און נישט געוואָלט עסען ביי זייער טיש
פון זייער ברויט, נור אינאיינעם מיט די אידישע ארבייטער, אין זייער
ארבייטער־קיך, כדי נישט צו ערוועקען קיין חשד אין זייערע כחות.

און טאַקע פיעל פון זיי האָבען בעזייהט דאָס לאַנד פון זייער
אידעאל מיט זייערע בייטער — נישט קענענדיג איבערטראָגען די אונ־
מענשליכע בעדינגונגען, אונטער וועלכע זיי האָבען געלעבט — נור
די שטאַרקערע פון זיי האָבען דאָס איבערגעטראָגען — עס האָט זיי
ערהאַלטען דער כח פון גלויבען, די בענקשאַפט נאָך דעם אידעאל, מיט
וועלכען זייער פאָלק האָט דאָס פערהייליגט דורך אזוי פיעל יאָהר
טויזענדער.

פון די ארבייטער האָט מען געגרינדעט די ערשטע אידישע ארבייר
טער קאָלאָניע אויף קאָאָפּעראַטיווע יסודות — די פערוואַלטונג פון דער
קאָלאָניע האָט מען איבערגעגעבען דעם דייטשען אגראָנאָם בלומענ־
טהאל. דער ה' בלומענטהאל, וועלכער איז נישט אויפגעצויגען געוואָ־
רען אין קיין אידישער טראַדיציאָן — האָט נישט געהאַט די אַלע סענ־
טימענטען צו ארץ־ישראל, וועלכע עס האָבען געהאַט די אלע יונגע
לייט. צו ארץ־ישראל האָט איהם געבראַכט דאָס נאַטירליכער געפיהל —
דער גלייכער וועג — וואָס פיהרט יעדען אסימילירטען אידען, ווען ער
פערלירט זיין אידעאל אין דער אסימילאַציע. אויפגעצויגען געוואָרען
אין דעם דייטשען גייסט, האָט ער פערלאָרען דעם דייטשען פּאַטריאָ־
טיזם און איז איבערגעגאַנגען צו זיך אליין — צו אידען, האָט ער אלער
ערשטענס געזוכט עטוואָס אזעלכעס ביי אידען, וואָס אנדערע נאַצי־
אָנען האָבען: לאַנד, שפּראַך. און דער וועג איז געווען פאר איהם

קלאהר: לאנד — ארץ־ישראל, און א שפראך — לשון־קודש, נור מען דארף דאס לאנד בעזעצען און די שפראך בעלעבען. ער האט זיין אידעאל דורכגעפיהרט ביז דעם קאנסעקוועטנט, שטודירט אגראנאמיע און גענומען זיך לערנען לשון־קודש פון די מעטאדעס. געענדיגט אגראנאמיע — האט ער אנגעהויבען זיין ארבייט ביי די אידישע קאלאניזאציאן־געזעלשאפטען. זיין פראקטישער זין, און דאס וואס ער האט נישט נערערט וועגען סענטימענטען — נור וועגען דעם אידעאל פון א אידישען פויער, איבריגענס זיין אבשטאמונג, זיין אסימילאטארישער יחוס, איז געפעלען, און מען האט איהם איבערגעגעבען די פערוואלטונג פון דער מוסטער־קאלאניע. זיין אידעאל איז געווען א פארטינער, — א איבערגעזעצטער פון זיין דייטשענטהום, ער האט געוואלט בעשאפען אין ארץ־ישראל א דייטשען פויער. אין דעם האט ער געזעהן די ישועה פון נייעם ישוב. און צו דעם האט ער זיך גענומען אויסצופיהרען מיט זיין גאנצער ענערגיע. דער עלעמענט אבער, מיט וועלכען ער האט געהאט צו טהאן, איז געווען וועניג מסוגל צו פערווירקליכען זיין אידעאל פון א אידישען פויער, ער וואלט זיך געוואונשען צו ארבייטען מיט פראסטע אידען: סעדער, פישער, קבצנים, און פון זיי בעשאפען א אידישען פויער. ער האט איהם, דעם טיפ, געזעהן קלאהר, נור אזעלכע זיינען נישט געפאהרען קיין ארץ־ישראל. און פון דעם מאטעריאל וואס ער האט געהאט, האט ער נישט געקענט שאפען דעם טיפ פון זיין אידעאל, האט ער פעראכטעט זייער סענטימענטס, זייער געבילדעטקייט, ער האט דערינען געזעהן א מניעה. ניט מיט סענטימענטען וועט מען בויען ארץ־ישראל, נור מיט ארבייט, האט ער געשריען, אנרעדענדיג די יונגע לייט, אז זיי זאלען די שטיינער פון די פעלדער צונויפקלייבען. בעשטראפט פאר יעדען ווארט אידיש, וואס האט זיך ארויסגעכאפט פון אן ארבייטער, וועלכער איז נאך נישט צוגעוואוינט געווען צו דער שפראך. ווארים אזוי ווי דאס לאנד, אזוי איז דאס שפראך — האט ער געוואלט זעהן אינגאנצען אויסגעהאלטען. ער האט געוואלט זעהן, אז אין זיין קאלאניע זאלען די פויערים לעבען פויעריש — מיט פויערישער פרעהליכקייט און פויערישע טענץ, האט ער נאך דער ארבייט, אין שבת און יום־טוב, געלערנט די ארבייטער טאנצען רונד־טענץ, רקודליך, און געזוכט ווערטער, וועלכע מען האט צוגעפאסט צו אראבישע נגונים.

קאפיטעל 22.

מישע.

צווישען די יונגע לייט, וואס זיינען געשטאנען אויפ׳ן פעלד הינטער יבנה האט זיך אויך געפונען מישא. שוין פיער חדשים ווי ער איז אין לאנד. און היינט איז ער צום ערשטען מאל געקומען צו דער ארבייט. ער האט זיך אויך, ווי די אנדערע יונגע לייט, געשטארקט זיך אויסצומעקען פון זיין הארץ יעדען סענטימענט און בעטראכט זיך פאר אן איינפאכען ערד־ארבייטער. פון פאטער האט ער בעשטימט נישט מעהר קיין געלד צו נעהמען, און נור זיין אנגעוויזען אויף זיך אליין — ראחעל׳ן האט ער איבערגעלאזט אין ירושלים. ער האט זיך דאך נים געקענט איינהאלטען און אהין געפאהרען זעהן דעם כותל מערבי, דעם הר הבית, אין בעהאלטענהייט פון זיינע חברים, כדי זיי זאלען נישט לאכען פון איהם, אז ער איז אראבגעקומען קיין ארץ־ישראל ווי די אלטע חלוקה אידען אויף „קבר אבות“. ראחעל האט זיך געזאלט צוגרייטען זיין א לעהרערין אין א העברעאישע פרעבעל־שוהל, דאס געלד וואס ער האט געהאט איבריג פון דער רייזע האט ער איבערגעלאזט איהר צום לעבען און צום לערנען, און אליין האט ער אין די קאלאניעס ארום־געוואלגערט זיך פון איין קאלאניע אין דער צווייטער, מיט נאך חברים „פועלים“, געזוכט ארבייט, וואו מען האט זיי אויסגעלאכט צוליעב זייער „אידעאליזמוס“ און געהאלטען זיי אז זיי פארשווערען נאך דעם ישוב. א סך פון זיינע חברים האט ער געזעהן זיך מיאש זיין, פער־לאזענדיג דאס לאנד מיט טרעהרען אין די אויגען — ער האט זיך אבער נישט מיאש געווען, אויסגעהאלטען הונגער און שפאט — ביז ענדליך איז איהם דאך געלונגען, נישט קוקענדיג אויף זיין קערפער־ליכע ארימקייט וואס האט איהם פיעל שמערץ און הארץ־שרעקען פער־שאפט — אריינצוקומען אין די ארבייטער קאלאניע.

ער האט אבער געמאכט ביי זיך א שרעקליכע ענטדעקונג נאך פון דער ערשטער צייט וואס ער איז נאר אראבגעקומען אין לאנד אריין — וועלכע ער שטארקט זיך מיט אלע מעגליכקייטען צו פערשטיקען אין זיך — זי רייסט זיך אבער ארויס און נאגט ווי א ווארם מיט יאוש

זיין הארץ — אז דאס איז ניט דאס ארץ־ישראל, וואס ער האט געזעהן אין זיין קינדערשער פאנטאזיע, ווען ער האט געלערענט צום ערשטען מאל דאס חומש. יענעס ארץ־ישראל, דאס ריכטיגע, וואס ליגט ביי איהם טיעף אין זיין הארץ, ביי יעדען אידישען קינד, ביי יעדען אידען. וואס האט נאך נישט אנגעוואהרען דעם אידעאל פון זיין פאלק, מוז זיין, ווי די לעגענדע זאגט, בעהאלטען מיט גאט אין הימעל, און ער וועט עס אראבשיקען דענסמאל, ווען משיח וועט קומען, און אידען וועלען אין זייער לאנד צוריקקעהרען. דאס ארץ־ישראל פון היינט, וואס ער האט ערקענט, וואס ער זעהט זייט די צייט וואס ער געפינט זיך אין לאנד — האט גאר נישט צו טהאן מיט זיין אידעאל, און מיט דעם אידעאל, דעם חלום און דער אמונה פון זיין פאלק. די מענשען פון נייעם ישוב זיינען אנגעלאפענע — פראסט פשוט'ע אידען, וואס האבען זיך אנגעכאפט אן זייער שטיקעל פעלד און ווילען מאכען דער־פון געשעפט; די בעסערע פון זיי פערלאזען זיך שוין אויף זייערע בחות און האבען שוין נישט קיין פרעטענזיעס צום פאלק ישראל, וואס מען האט זיי דא אהער געזעצט פערטריבען פון אידען; — און די ער־גערע פון זיי — האבען נאך פרעטענזיעס און האלטען שטענדיג די האנד אויסגעשטרעקט, בעטענדיג נאך הילף. אפשר איז אמאל געווען צווישען זיי דער אידעאל, א, געווים איז ער געווען — דער אידעא־ליזם — אבער די אידעאליסטען זיינען אויסגעשטארבען, און די וואס זיינען איבערגעבליבען, זיינען וואכעדיגע אידען, וועלכע זיינען גרייט צו פערקויפען זייערע נחלות, וועלכע זיינען אנגעקומען מיט אזוי פיעל מיה, און אזוי פיעל האפנונגען, פאר יעדערעס בעסערעס געשעפט. יערענפאלס, זייערע קינדער טהוען שוין נישט דאס גארישקייט — און שענקען זיך שוין נישט אוועק כלל ישראל און ווערען נישט מעהר קיין ערד ארבייטער צו בעזעצען זייער לאנד. נישט אין זייער לעבען, נישט אין זייערע פארמען, וואס זיי האבען געשאפען, זיינען זיי נישט ענהליך צו יענע אידען, וואס האבען דא אמאל געלעבט אויף דער ערד; נישט צו די ביבעל אידען, נישט צו די העלדען־אידען פון די חשמונאים — זיי האבען גאר נישט אין זיך עפעס אזעלכעס, וואס זיי זאלען זיך שוין האבען איינגעווארבען דא, אין דער לופט דא, וועלכע איז פול מיט דער עלעקטריציטעט פון אידישען בענקען און פון אידישעם אויסגעהייליגטעס רעליגיעזעס געפיהל. די ערד האט זיי

נאָד גאָר נישט געגעבעו. און זיי פיהרעו א קלאָגעדיג אָרימעם לעבעו פון אינטעליגענטעו. וועלכע זייער מזל האָט פערטראָגעו אין אַן אַנדער לאַנד צו אַן אַנדער פּרנסה. צי איז עס נישט דערפאַר, וואָס אונזער מאָרד איז געוואָרעו אויסגעטריקענט דורד דער צייט פון לאַנגעו גלות, דורד דער צייט פון לאַנגעו קנעלעו די „תורה“, זיינעו מיר געוואָרעו אונשעפּפעריש. און מיר זיינעו נישט מעהר אימשטאַנד צו שאַפעו נייע פאָרמעו, צוגעפּאַסט לויט אונזער גייסט און לויט אונזער טראַ־דיציע. ער האָט געזוכט די נשמה פון זיין פאָלק צווישעו די אַלטע אידעו — דאָרט וואו עס האַלט זיך נאָד אויף דער רעזערוואָר פון די אלטע אידישע מדות. וואָס ציהעו זייער השפעה נאָד פון דער ביבעל. ער האָט אין געהיים פערלאָזט די קאָלאָניע און איז געגאַנ־געו קיין ירושלים, זיך אויפגעהאַלטעו אין די אַלטע שוהלעו — איינ־געהערט זיך צו די שמועסעו פון די אַלטע אידעו מיט די ווייס־גראָהע בערד. אויך צווישעו זיי האָט ער נישט געפיהלט יענעם הייליגעו עקסטאַז. יענעם הייליגעו געפיהל, וואָס עס לעבט צווישעו די זיידעס פון זיין פאָלק, בענקענדיג „אַז די גערעכטיגקייט זאָל הערשעו איבער די וועלט“. א. נישט געפיהלט האָט ער דאָ צווישעו די אלטע אידעו דאָס גרויסע געפיהל פון א בענקשאַפט נאָד משיח, נאָד ירושלים, וואָס לעבט צווישעו די אַלטע אידעו אין גלות. דאָס געשפּרעד און דער אינטערעס איז דאָ ארומגעגאַנגעו ארום די חלוקה, ארום די מחלוקת׳עו, ארום די קנאה און שנאה—און איבער זייער קליינעם טעגליכעו קלאָגליכעו לע־בעו. א. ער האָט געבענקט נאָכ׳ן גלות, נאָד די אלטע שוהלעו און בתי־מדרשים. וואו עס זיצעו די אַלטע פרומע אידעו מיט די מעשענע ברילעו ביי מדרשים, און זייערע טויזענד־יעהריגע וויינענדיגע שטי־מעו זיינעו דורכגעזאַפּט מיט בענקשאַפט. ווען זיי דערצעהלעו זיך די מעשיות וועגעו מלך־משיח. א. יענע אידעו. אין וועלכע עס לעבט נאָד דער גייסט פון דער ביבעל; ווי האָט ער געבענקט נאָד די אידעו—דאָרט אין גלות — אין וועלכע עס האָט זיך ערוועקט דאָס גרויסע גע־פיהל פון בעלעבעו דעם אידעאַל פון זייער אַלט פאָלק, נישט א לאַנד, און ניט א פאָלק צו בעפרייעו — נור א וועלט! און רייסעו זיך אויף

אלע פעלדער, דארט וואוהין די גערעכטיגקייט רופט זיי, שלאגנען זיך אין אלע מלחמות, וואו עס האנדעלט זיך אום אונטערדריקונג. דא איז ארץ־ישראל האט ער דערהערט דאס קלאפען פון דער אידישער נשמה אין גלות, צווישען די פעלקער פון דער וועלט.

מיט שרעק האט ער ענטדעקט, אז די, וועלכע דערמאהנען איהם אן דעם לעבען פון זיינע עלטערען אויף דער ערד, זיינען גאר זיינע „שונאים", די אראבער. ער האט זיך מיט פליים צוגעקוקט צו זייער לעבען, און דערזעהן אין זיי א לעבעדיגע איליוסטראציע צו דעם לעבען פון די ביבעל־העלדען. יעדער אלטער, איינגעזעסענער אראבער איז געגליכען אין זיין לעבען ווי צו א אברהם, און דער יונגער ווי צו א יעקב. זייערע טעכטער פאשען, ווי רחל, די שאף און זאמלען זיך צונויף מיט די פאסטוכער, מיט זייערע סטאדעס אין די מיטאג שעה ביים ברונען אין פעלד — קומט אן א פרעמדער פאסטוך, א יעקב — און פרעגט זיך אויף לבן זיין פעטער — און דערזעהט זיין טאכטער רחל מיט די שעפסען אנקומענדיג פון פעלד, פערליעבט ער זיך אין איהר, נעהמט זיך אנטרינקען איהרע שעפסען און דערצעהלט איהר, אז ער איז געקומען צו איהר פאטער און שטעלט זיך אוועק דיענען ביי איהר פאטער פאר איהר זיבען יאהר, ווארים ער האט זי ליעב און קיין געלד צו בעצאהלען פאר איהר האט ער נישט. קויפט ער זי מיט זיין ארבייט. א, וויפיעל קנעכט, יונגע אראבער, האט ער געטראפען ארבייטען פאר זייערע ווייבער. די אלטע אראבער זיצען פאר די טהויערען פון זייערע געצעלטען, וואס איז ביי זיי אין די וויטע דערפער, די פרויען ארבייטען מיט די אקסען פאר זיי, און זיי זיצען ווי א אברהם אוןווארטען אב אן אורח אין געצעלט איהם אריינצור־ברענגען. אדער זיי זיצען אין האלבען ראד אין פארנאכטליכען זור־נען־שיין און דערצעהלען זיך מעשיות פון אלי מיט זיין נביא מחמד — קומט אן א פרעמדער דורך־רייזענדער מיט זיין ווייב און קעמעל, שטעלט זיך אב ביים ברונען צו ווארטען, ביז עס וועט איהם ווער אהיים נעהמען. קומט אן אן אלטער אראבער און בעט זיי אהיים צו זיך אין זיין געצעלט או לאזט זיי קיין שלעכטס נישט טהאן, האלט זיך פעראנטווארטליך פאר זייער לעבען און זייער גוט, ווייל זיי זייי־נען געקומען הינטער דעם „שאטען פון זיין באלקען".

ביי זיי, ביי די ווילדע אראבער, אין זייער לעבען, אין זייערע פאר־

מען, אין זייער מאראל האט ער געזעהן די פערקערפערונג פון דעם לעבען פון די אבות, פון די אלטע אידען, די בעשטענדיגע איינוואהנער פון דער ערד, און צוגעקוקט זיך מיט פרייד און ליעבע צו זייער לעבען. צו זייער פיהרען, און געהערט פון זיי א גרוס, אן אלטען גרוס פון דעם אמאליגען אידישען לעבען, וואס האט זיך אבגעשפיעלט אויף דער ערד.

אבער ער האט פערשטיקט דאס געפיהל אין זיך, מיט אלע מעג־ליכקייטען. האט נישט געוואלט זעהן דאס שעהנע ביי זיך. פערקעהרט, ער האט געפרובט צו זעהן דאס שעהנסטע אין דעם אידישען ישוב. און נאכגעטאנצט די רעדלעך מיט די יונגע לייט, וואס דער עקאנאם בלומענטהאל האט געלערענט — וועלענדיג זיך איינריידען, אז דאס טאנצען די בחורים אין ירושלים אין די גערטנער, זיי ווילען געפעלען די בתולות. געפרובט פערגעסען זיין אייגען לעבען, זיינע געדאנקען, זיינע ספקות, און געלאזט זיך אריינציהען אין דעם נייעם לעבען. מיט די ארבייטער אינאיינעם געוואהנט אין די נייע הייזלער, וואס מען האט אויפגעשטעלט אין די קאלאניעס. א, מיט וויפיעל פרייד האט ער בעמערקט, ווי יעדען טאג וואקסט זייער קאלאניע — קומען צו נאך פיער איילען ערד אין ארץ־ישראל בעארבייט. — געגעסען אינ־איינעם מיט די פועלים, בעמיהט זיך צו רעדען לשון־קודש, מיט התמדה און פרייד האט ער זיך מארגענס אויפגעכאפט צו דער ארבייט, דערמאהנענדיג זיך, אז ער געפינט זיך אין ארץ־ישראל, און ער געהט בעארבייטען די אלטע אידישע ערד. ער האט געזעהן די אידישע העלדען, וועלכע ציהען זיך איבער דעם שטיק לאנד. און דארט דריבען איז יבנה געווען — די אלטע אוניווערסיטעטן־שטאדט, וואס דער תנא רבי יוחנן בן זכאי האט זי אויסגעבעטען פון אספסינוס, ווייל ער האט איהם נביאות געזאגט, אז ער וועט קייסער ווערען, און גע־גרינדעט די יבנה׳ער ישיבה, וואס האט דערהאלטען דאס אידישקייט נאכ׳ן חורבן, און דארטען איז אזוי לאנג דער נשיא געזעסען, און פון דארט איז די תורה ארויסגעגאנגען און פערשפרייט זיך איבער אלע לענדער, וואוהין אידען זיינען אוועק. און איז ער אויפדערנאכט אהיים געקומען נאך דער ארבייט און געלעגען אויף דר׳ערד און גע־קוקט אין די גרויסע שטערן, וואס זיצען אין דעם הימעל אין ארץ־ישראל, און דערמאהנט זיך, אז די שטערן האבען אמאל געזעהן זיין

פאלק אויף דעם לאנד פריי און שטארק — אז דאס איז דער הימעל איבער ארץ־ישראל — און ער ליגט אויף דער ערד, אויף וועלכער די טעכטער פון זיין פאלק האבען אמאל פרעהליכע ליעדער געזונגען, און די בחורים פון זיין פאלק האבען די שווערדען געשארפט, מלחמה צו האלטען פאר זייער פרייהייט — און ער איז איינער פון די בויער, פון די בענייער פון דעם אלטען לאנד, איז ער גליקליך געווען. שטאלץ געווען אויף זיין ארבייט און געפיהלט זיך אנגעבונדען אין די אלטע דורות, אין דעם אלטען לעבען, וואס דא איז אמאל געווען אויף דער ערד, און צום נייעם לעבען, צום צוקונפטיגען לעבען, וואס וועבט זיך דא און וועט אמאל צוריק זיין דא אויף דער ערד.

קאפיטעל 23.

יום־טוב אין דער קאלאניע.

אין דער קאלאניע איז געווען א גרויסע שמחה — מען האט פערענדיגט דעם ברונען. דריי חדשים האט מען געגראבען אין דער קאלאניע א ברונען און עס האט זיך נישט געפונען קיין וואסער. זיי האבען געהאט גרויסע צרות מיט וואסער, וואס זיי האבען עס געבראכט פון דער צווייטער אידישער קאלאניע — וועלכע איז געלעגען צווישען זיי און א אראבישעם דארף — און די טרעגער האבען שטענדיג צרות געהאט פון די אראבער. פלוצים, ווי די פעלים זיינען געשטאנען אויפ'ן פעלד, האט מען זיי אנגעזאגט די בשורה, אז עס האט זיך וואסער געוויזען. עס איז געווארען א גרויסע שמחה, זיי האבען געווארפען די ארבייט און געלאפען אין די קאלאניע — זעהן דאס וואונדער. און עס איז געווארען בעשטימט איבער דער געלעגענהייט צו מאכען א קאלאניע־יום־טוב. מען האט דעם יום־טוב אבגעלעגט, ווארים מען האט געהאט בעקומען די ידיעה, אז א געוויסע אידישע געזעלשאפט האנדעלט אונטער אבצוקויפען דאס דערמאהנטע אראבישע דארף, וואס ליגט צווישען איין אידישער קאלאניע און דער צווייטער. דערנאך איז טאקע בעשטעטיגט געווארען, אז די ערד פון

דעם אראבישען דארף געהט איבער צום „נאציאנאל פאנד“ און די־
צוויי אידישע קאלאניעס גענעהגען זיך איינע צו דער צווייטער. דעם
יום־טוב האט מען געזאלט פייערען מיט גרוים פרייד, די פועלים הא־
בען זיך געלערענט מאכען קונצען אויף די פערד, כדי צו בעווייזען
דאס, ווארום א סך מענשען האבען זיך געזאלט צוזאמענקומען אין דער
קאלאניע צום יום־טוב. אבער די פועלים אליין, וואס צוליעב זיי דאס
האט געזאלט זיין דער יום־טוב, זיינען גאר נישט געווען אזוי זעהר
יום־טוב'דיג געשטימט. עס זיינען מעהרסטענס געווען יונגע־לייט,
וואס האבען דורכגעמאכט דאס זעלבע לעבען, וואס מישע, און זיינען
אראב קיין ארץ־ישראל, בענקענדיג נאך א אידישע פארם, צו זוכען דא
א צוזאמענהאנג מיט דעם גרויסען אידישען לעבען, מיט דעם אלטען
אידישען לעבען, וואס האט זיך אמאל דא אבגעשפיעלט. זיי האבען
געוואלט אמאל הערען אין ארץ־ישראל דאס קלאפען פון דער נשמה
פון דער אידישער אמונה — דורך זיין גאנצע עוויגקייט. נישט גע־
זעטיגט זייער בענקשאפט דורך די נייע פארמען, וואס מען פיהרט דא
איין, זיינען זיי מעהרסטען געבליבען קאלט צו דעם נייעם לעבען,
וואס האט זיך דא געשאפען, סקעפטיש געשטימט און מיט חשד גע־
קוקט אויף אלעם. מעהרסטען זיינען עס געווען יונגע לייט, וואס הא־
בען שוין הינטער זיך געהאט א צובראכען לעבען. טייל, פערלארען
זייערע האפנונגען אין דער רוסישער רעוואלוציע, טייל, — ערוואכט צו
נייעם לעבען, האבען זיי געזוכט נייע פארמען — און זיי האט דאס
ארץ־ישראל מיט די אויבערפלעכליכע רקודים'לעך און לשון־קודש
רעדען נישט געקענט בעפרידיגען. זיי האבען געזוכט דעם אידעאל,
דאס בילד, נאך וועלכען זיי האבען געבענקט. דורך דעם זיינען צווישען
זיי און צווישען דעם אגראנאם בלומענטהאל שטענדיגע מחלוקות
געווען. ער האט זיך געפרעהט אויף יעדען נייעם ליעדעל, וואס מען
האט צוגעמאכט, אויף יעדען נייעם טאנץ, וואס מען האט ערפונדען,
אויף יעדען נעציעלטען שאס, וואס א פועל האט פון זיין ביקס געטרא־
פען, אויף יעדעם לשון־קודש'ע ווארט וואס מען האט צוגעטראכט צו
א כלי, ווארום ער האט געוואוסט, אז נישט מיט דעם מאטעריאל פון
בענקשאפט און חלומות וועט ער קענען בויען זיין קאלאניע, און ער
האט זיי מיט אן אמת פיינד געהאט, זעהענדיג זייער סקעפטיציזמוס:
„איך וויים ניט וואס איהר האט מיטגעבראכט פון דער היים, און איך

וויל נישט וויסען פון אייערע חלומות און בענקעניש‏ען, וועלכע איהר שלעפט מיט מיט זיך פון גלות, ווי א שווארצער שאטען פון א שקלאף. נישט מיט קיין חלומות און בענקשאפטען וועט מען דא עפעס בויען, נור מיט מעשים, מיט ווירקליכע טהאטען — אהן בענקעניש‏ען, וואס איהר שלעפט מיט פון גלות, פון אייער בית־המדרש".

דער יום־טוב האט זיך אנגעהויבען מיט גרויס פאראד. צוערשט האבען די יונגע לייט פון די אנדערע קאלאניעס געוויזען גימנאסטישע איבונגען, דערנאך האבען זיך די יונגע קאלאניסטען געלאזט זיך יאגען אויף די פערד. אנגעטהאן אין אראבישע אבייעס מיט די ביקסען הינטען אנגעבונדען, האבען די סעמיטישע געזיכטער, אבגעברענט פון דער זונן, אויסגעזעהן ווי די עכטע קינדער פון דער וויסטע. זייער אנבליק האט אויף די אנוועזענדע ארויסגערופען גרויס בעגייסטערונג— יעדער שאס פון ביקס, יעדעס טאפען פון די פערדישע פאדקאוועס, יעדע ציוניסטישע פאהן אין א רייטער'ס האנד האט ארויסגערופען בעגייסטערטע געשרייען פון קינדער און מענליכע מיילער. די בעגייס־טערונג פון די פערזאמעלטע איז געוואקסען. עס האט זיך געדאכט, אז דאס אלטע פאלק ישראל בעפרייט זיך פון יאך פון זיין תורה, וועל־כע ער האט געטראגען דורך זיין בלוטיגען עוויגען וועג — בעפרייט צום לעבען, שרייט נאך פארם! בענקט נאך לעבען, וואס האט פער־לוירען — און האט נישט מעהר.

און אין איין ווינקעל זיינען געזעסען אייניגע יונגע לייט פון דער קאלאניע אויף דער שוועל פון דער שוהל, צווישען זיי אויך מישא, און צוגעקוקט זיך צום שפיעל, און א שווערער יאוש האט געדריקט זייער הארץ: „דאס איז אלעס", און איז עס דאס, וואס זיי האבען גע־זוכט אין ארץ־ישראל? איז דאס, וואס וועט בעפרידיגען זייער נשמה? וואו איז דאס פאלק? דאס פאלק זיטצט אין גלות און צולויפט זיך איבער אלע ימים, און אלע לענדער, און ווערט אויפגעפרעסען צווישען די פעלקער פון דער וועלט. און וואו איז דאס, וואס זאל אונז ממלא מקום זיין, וואס אונזערע אבות האבען געהאט, דעם גלויבען, דער אידעאל פון א משיח'ן? צוליעב דעם זיינען אידען אזוי פיעל אויסגעשטאנען און דורכגעטראגען די פאהן פון אידישקייט איבער אלע

פייערען פון גלות, אז זיי זאלען זי אם סוף דערפיהרען צו דעם, אז מיר וועלען עהנליך ווערען צו אראבער — לויפען אויף פערד ווי זיי, און שוין קענען שיסען ווי זיי? עהנליך צו זיין צו א ווילדען שטאם פון אראבער, אהן די פארם און אהנע די יניקה צו שעפען פון די אבות, פון דער ביבל — אראבער צו זיין מיט אייראפעאישע שלעכטע מידות, וואס מיר האבען זיך אנגעשעפט אויף דעם גרויסען וועג פון גלות? נור נישט אלע האבען זיי געקלערט ווי מישא, עס זיינען געווען אזעלכע, וועלכע זיינען שוין מיעד געווען פון גלות און מיעד פון דער מיסיע פון אידישען פאלק. זיי האבען זיך געזאגט, אז שוין גענוג האט דאס אידישע פאלק אויסגעשטאנען צוליעב זיין „מיסיע". יעצט זאל די „מיסיע" אן אנדערער אויף זיך נעהמען, און מיר וועלען אנהויבען לעבען דאס נאטירליכע לעבען פון פראסטע מענשען, נישט קיין „קדושים". זיי האבען דערזעהן אין אגראנאם בלומענטהאל א משיח. טאקע ער, וואס האט גאר נישט אין זיך פון גלות, קיינמאל נישט פערזוכט דעם טעם פון דער „מיסיע"; דער וואס איז איבער־געגאנגען פון אן אנדער סביבה צו אונז אין גאנצען און איז א גע־זונדער, נאטירליכער מענש, ער איז אימשטאנד צו פיהרען אונז צום ברעג פון נאטירליכען לעבען, פון פראסטע מענשען. ער האט די נא־טירליכקייט אין זיך; ער הויבט אן פון זיך, און דורך איהם קען עפעס געשאפען ווערען.

און ווי מישע מיט זיינע חברים זיטצען אויף דער שוועל פון דער שוהל און קוקען זיך איין, מיט חוזק אויף די ליפען, צום שפיעל, געהט אדורך ה' בלומענטהאל און רופט זיך אן צו זיי: „וואס זיצט איהר דא קאלאניסטען? איך וויים נישט, וואס אייערע ספקות זיינען. איך האב נישט אין אייערע ספרים געלערנט, איך בין טאקע א גראָ־בער יונג, נור יעדעס שטיקעל וואס ווערט דא געטהאן בויט דאס אי־דישע פאלק. יעדער ברונען, און יעדע אייל ערד, וואס ווערט דא בעארבייט, איז די צוקונפט פון אידישען פאלק. אין דעם גלויב איך און דאס איז מיין גלויבען און אויף דעם האט מען מיר די קאלאניע איבערגעגעבען. ווער עס האט ספקות קען די קאלאניע פערלאזען" — זאגט ה' בלומענטהאל צו מישען ערנסט.

מישא האט געשוויגען.

קאפיטעל 24.

די מלחמה מיט די אראבער.

אין אבענד האט די שמחה געהאלטען אין מיטען בעסטען גאנג; די נאכט איז געווען א דונקעלע און א ווארימע, און דער עולם איז גע־ווען פערשפרייט איבער די פעלדער, צווישען די ווייסע הייזלעך, און אונטערגעזונגען ליעדלאך, און מען האט זיך אזוי גאר ערלויבט צו זינ־גען א אידיש־פאלקס ליעדעל. א יונגע מאן, פון א חסיד'עשע משפחה, האט אנגעהויבען צו זינגען:

אין מיטען וועג שטעהט א בוים,
האט ער זיך איינגעבויגען;
פאהרט א איד קיין ארץ־ישראל
מיט פערוואוינטע אויגען...

דעם עולם איז דאס ליעדעל געפעלען, אונטערגעכאפט דעם חסיד־ישען ניגון, און אלע האבען מיטגעזונגען אין כאר. אגראנאם בלו־מענטהאל איז צוערשט נישט צופרידען געווען פון דעם „זשארגאנישען" זמר, נור בשעת חדוה האט ער מוחל געווען. נור אין מיטען זינגען, ווי דער עולם הערט זיך איין צו דעם יונגען מאן'ס ניגון, דערהערען זיך צוויי שאסען. זיי האבען פערשטאנען, אז עס איז א צייכען פון שומר אויף געפאהר. עס הייסט, די אראבער זיינען אנגעפאלען, און די יונגע לייט האבען זיך געגעבען א לאז צו די שטעלער, געכאפט די ביקסען אויף די פלייצעס, און געווארפען זיך אויף די פערד — אלע יונגע לייט סיי די גלויביגע, סיי די סקעפטיקער. עס האט זיך אין זיי אנגעצונדען דער נאטירליכער פערלאנג צו בעשיטצען זייער איינענטהום. צו־ערשט האט מען געכאפט א שטאלקאטש און בעלויכטעט דעם וועג; דערנאך האט מען זיך מישב געווען, אז עס איז געפאהר, דאס ליכט, וואס קען ווייזען די אראבער דעם ציעל צו זייערע ביקסען: זיי זיי־נען געווים בעהאלטען אין דעם ווייז. ארויסגעקומען הינטער דער קאלאניע, האבען זיי שוין אנגעטראפען דעם שומר, וועלכער איז אקעגענגעלאפען אין דער קאלאניע אריין אנזאגען די סכנה. עס האט זיי געלאזט, די אראבער, אין כעס, וואס מען האט ביי זיי אבגעקויפט

דאס דארף, האבען זיי אויסגענוצט די געלעגענהייט, וואס די יונגע קאלאניסטען און די מענער פון זייער שכנ׳ישער קאלאניע זיינען ארי־בער צום קאלאניע־יום־טוב, זיינען זיי בעפאלען די „גנות“, די פעל־דער און אנגעהויבען צו ראבעווען די תבואות פון די פעלדער. די צוויי אידישע שומרים וואס זיי איז געווארען אנפערטרויט דאס גוט פון דער קאלאניע, האבען מוטהיג בעשיצט דאס אידישע גוט, אוועק־געשטעלט זיך אין צווייען געגען די אראבער. ערשט אז איינער פון זיי איז געפאלען פון א שאס פון א ביקס, האט דער צווייטער דערזעהן, אז אליין וועט ער נישט זיין בכח צו בעשיצען די פעלדער, האט ער זיך געלאזט איבער דעם אראבישען דארף אין דער קאלאניע רופען הילף. עס איז געווען א זיכערער טויט, און נישט קוקענדיג אויף די קוילען וואס זיינען געפאלען פון די גריבער, אין וועלכע די אראבער האבען זיך בעהאלטען, האט איהם זיין פערד געטראגען דורך דער גע־פאהר, און פון דערווייטענס האט ער געשאסען צואוויסענגעבענדיג וועגען דער געפאהר. אנגעטראפען די רייטערס, וואס זיינען ארויס פון דער קאלאניע, האט ער באלד אומגעקערט זיין פערד, פאראויסגעלא־פען און אנגעפיהרט זיי, וואו די אראבער זיינען. אלעמען האט בעלעבט א בעגייסטערונג און א מוטה: זיי האלטען מלחמה נישט פאר זיך, נור פאר דעם גאנצען כלל, צו בעפעסטיגען דעם ישוב דא, צו רעטען דעם אידישען שטאלץ און איינצופלייסען צווישען די אראבער מורא און אכטונג פאר אידישעם אייגענטהום, פאר דעם נייעם איד, פאר דעם נייעם ישוב, וואס בויט זיך דא. און מיט קיין זאך קען מען די ווילדע שבטים נישט איבערצייגען, נור מיט מוטה און געפאהר. האבען טאקע די יונגע לייט מוטה ארויסגעוויזען. אנקומענדיג צו די מחנה אראבער, וועלכע זיינען שוין געפאהרען צוריק פון דער קא־לאניע און האבען געפיהרט דאס אידישע גוט אויף וועגען אין זייער דארף אריין, האבען די אידישע יונגע לייט בעשטימט מיט׳ן טויט אבצוקויפען צוריק דאס אידישע אייגענטהום און עם אוועקצונעהמען צוריק פון די אראבער. נישט קוקענדיג אויף די קוילען, וואס האט זיי בעגעגענט פון די גוט ציעלענדע אראבישע רייטער, האבען זיי זיך אקעגען געלאזט די אראבער. אנקומענדיג אין דער נאהנט האבען זיי זיך פערשפרייט אין די ווינקעלעך, יעדער בעזונדער, כדי די אראבער זאלען זיי נישט טרעפען און בעגעגענט די אראבער מיט א מחנה

קוילען. די אידישע יונגע לייט, האבענדיג בעסערם אייראפעאישעם געוועהר, ווי די אראבער, האבען זיך געקענט שטעלען ווייטער ארוים פון דעם אראבישען שוס שטח; די אראבישע קוילען זיינען פון זיי אבגעפאלען. דאגעגען די אידישע קוילען האבען געטראפען אין די אראבישע מחנות. דאם גציעג האט אנגעפיהרט דער אינזשעניער בלומענטהאל, וועלכער האט קאמאנדירט דערביי, ווי א פאלקאווניק זיין פאלק. ער איז בעגייסטערט און שטאלץ געווען, וואס ער פיהרט די מלחמה.

— פערשפרייט אייך — האט ער קאמאנדירט — יעדער אין אן אנדער ווינקעל, שטעהט נישט אין אראבישען ציעל, לעשט אוים די שטאלקאטשען, ווארפט אראב די ווייסע טיכער פון די קעפ, כדי די אראבער זאלען נישט זעהן אייערע פאזיציעס, אראב פון די פערד, שאנצט זיך הינטער די פערד. — צו האט ער שוין פערגעסען זיין לשון־קודש דערביי און קאמאנדירט אויף זיין מוטער־שפראך, אויף דייטש. נור די יונגע לייט האבען איהם פערשטאנען און מיט אימפעט נעפאלגט איהם. די אידישע קוילען האבען באלד צו שווייגען גע־בראכט די אראבישע; די אראבער האבען אנגעהויבען צו לויפען מיט־שלעפענדיג מיט זיך די וועגען. מישע האט גערופען צו זיין חבר משה, מיט וועלכען ער האט אינאיינעם געוואהנט: — „קום ראטע־וועז די וועגען". געגעבען זיך א כאפ ארויף אויף די פערד און גע־לאזט זיך אין די אראבישע מחנה אריין. א פאר יונגע לייט הינטער זיי שוין, די קוילען פליהען פאר זייערע אויגען פארביי, ווי פונקען פייער, — זיי קוקען נישט, איילען מיט אימפעט אין די מחנה אריין, כאפען שוין אן די אקסען ביי די לייצעס — טאקע זיין פריינד משה גיט א געשריי אוים: „אוי" — און גיט א פאל אראב פון פערד און דאם פערד אנטלויפט פון אונטער איהם אין סטעפ אריין. אבער די יונגע לייט וואס זיינען זיי נאכגעריטען, זענען שוין ביי די וועגען, רינגלען ארום דאם אידישע גוטס מיט זייערע פערד. דאם אידישע גוט האבען זיי געראטעוועט און די אראבער אנטלויפען, איבערלא־זענדיג די וועגען ביי זיי, שלעפען מיט זייערע פערוואונדעטע, לאזען זיך אין דארף אריין.

מ'איז אראב פון די פערד און אנגעהויבען צו זוכען די פערוואונדעטע. צוויי יונגע לייט זיינען געווארען פערוואונדעט און איינער איז געפאלען

א טויטער — מישע׳ס חבר און פריינד, צייט ער איז דא אין לאנד, משה, וואס איז געפאלען צו מישא׳ס פיס. די אראבער האבען זייערע פערוואונדעטע און טויטע מיטגענומען מיט זיך אין דארף אריין. די פערוואונדעטע האט מען אויף די פערד מיט די וועגען גערעטעטע אידישעם גוט געפיהרט אין דער קאלאניע אריין; ביי דעם טויטען איז געווארען אויפ׳ן פעלד אויפגעשטעלט א וואך, ווארים עס איז זעהר וויכטיג געווען נאך די טערקישע געזעצען אויף וועמענס פעלד מען געפינט די טויטע ביים שרייבען דעם פראטאקאל. מורא האבענדיג, אז די אראבער זאלען דעם געפאלענעם חבר נישט איבערטראגען אויף דעם אידישען פעלד, האט מען אויפגעשטעלט א עהרען וואך. עס זיינען איבערגעבליבען דער אינזשעניער בלומענטהאל, מישע און א פאר חברים. די פערד אנגעבונדען, די שטאלקאטשען אנגעצונדען, די ביקסען גרייט געמאכט צו בעשיצען זיך פון א נייעם איבערפאל, איז מען איבערגעבליבען איבער נאכט אויפ׳ן פעלד ביים טויטען חבר. די נאכט איז געווען א דונקעלע, טיעף אין הימעל האבען זיך בעהאלטען די שטערן, א קאלטער ווינד האט געבלאזען פון די הרי־יהודה אראב, פון דערווייטענס האט זיך דערהערט דאס קלאגען פון די שאקאלען, וואס האבען געוויינט צווישען די שטיינער אין די היילען. עס האט זיך גערדאכט, אז עס ברומט ביי־נאכט די אלטע אידישע נשמה, וואס קומט דא אהער פון דעם פינסטערען גלות און קלאגט אויף איהר גורל. יעדער פון די יונגע לייט איז געווען פערזונקען אין זיינע געדאנקען, געזעסען אין זיין ווינקעל מיט זיין ביקס אין דער האנד און געקלערט וועגען א צוקונפט, נישט פאר זיך, נור פאר זיין גאנץ פאלק. שטאלץ האט זיך ארויף און אראב געדרעהט דער אינזשעניער בלומענטהאל מיט זיין ביקס אין האנד ווי אן אנפיהרער, און איז שטאלץ געווען אויף דעם טהאט, וואס ער און זיינע קאלאניסטען האבען בעוויזען. ער איז געווען אן איינפאכער מענש, א איינפאכע נשמה, קיין קאמפליצירטע נאטור. ער האט נישט געוואוסט די אידישע געשיכטע און נישט געוואלט וויסען, געוואוסט, אז עס איז געווען א אידישעס לעבען אמאל, ווען עס איז געווען א אידישע מדינה דא אויף דעם ארט און עס הויבט זיך אן אזא אידיש לעבען פון דעם טאג אן, וואס ער איז ווידער דא אויף דעם ארט. אויסגעשטריכען האט ער דעם גרויסען גלות און נישט געוואלט וויסען דערפון

און פיינט געהאט עס — א נאטירליך געזונד לעבען האט ער געוואונשען פאר זיין פאלק דא, אויף דעם לאנד וואו יעדער שריט וועט ווערען אויסגעקויפט מיט בלוט. ער האט גע'חלום'ט פון א גרויסער מלחמה, וואס וועט אמאל דא זיין אויף דעם ארט אין דאס לאנד, צו בעפרייען א גאנץ פאלק. ער האט געהערט די טריט פון די פערד, דאס קלינ־גען פון די כלי־מלחמה, וואס טראגט זיך אין דער לופטען. דא אויף דעם פעלד וועט אמאל אויסגעקעמפפט ווערן די אידישע פרייהייט, דאס אויסלייזען פון גלות. דא וועט זי געבוירען ווערען.. ער האט גע־זעהן דעם אידישען פארלאמענט, אין וועלכען עס ווערט געפייערט די אידישע בעפרייאונג. עס זיצען די בכבוד'יגע אידען פון אלע לענדער, די אידישע נאציאנאלע רעגיערונג, דער אידישער סנהדרין. ער דער־קענט בעקאנטע געזיכטער, און די עלדען טראגען אריין אין פארלא־מענט די פאהנען, וואס זיי האבען אוועקגענומען פון שונא קעמפ־פענדיג פאר פרייהייט, און בויגען די פאהנען פאר הערצעל'ס פאר־טרעט, און אפשר איז ער אויך צווישען די פאהנען־טרעגער...

און מישע... ער איז געזעסען ביים טויטען חבר, מיט וועלכען ער האט געטהיילט אלע זיינע חלומות, אלע זיינע אידעען. ער, דער ברו־דער זיינער, וועלכען ער האט זיך געפונען, ביידע אויפגעצויגען בע־זונדער, געטראפען זיך דא אין לאנד. און ביידע גע'חלום'ט די זעלבע חלומות, ביידע דאס זעלבע געקלערט, געהענדיג אין געהיים אין די היילען, אויף די קברים, אויף די אידישע היסטארישע ערטער, און האבען געוואלט ביידע הערען דארט דאס ברוימען פון דער אידישער נשמה. און דא ליגט ער פאר איהם א חלל אויף דעם אידישען פעלד מיט זיין ביקס אין דער האנד. נישט געפאלען איז ער ווי יענע קרבנות, וועלכע מען האט ארויסגענומען ווי די שעפסען פון דער סטאדע ארויס, און גע'שחט'ן, נישט געפאלען איז ער א קדוש בעל כרחו ווי א שעפס, ווי די אלע אידישע קדושים אין גלות. נור מיט דער ביקס אין דער האנד בעשיצענדיג אידישעס גוט און אידישען שטאלץ. א, ווי ער האט מקנא געווען זיין חבר דעם טויטען, דער וואס בינדט איהם צונויף מיט די עלדען, וואס זיינען אמאל אויך דא געפאלען. ווי האט ער דעם טויטען קושען געוואלט, קושען געוואלט זיין בלוט, זיינע יונגע יאהרען און ווי גליקליך און שטאלץ איז ער

געוועז אויף איהם. שרייען האט ער געוואלט מיט דעם גאנצען קול, איבער דעם גאנצען לאנד, אז די ערד זאל הערען.

— „אידען, א גרויסע ישועה איז געקומען, דער ערשטער קרבן, וואס פאלט נישט ווי קיין שעפס, נור ווי א העלד!" — אזא בלוט איז היילעג און ריין, און דאס איז שפייז פאר דעם חיות פון א פאלק. איז אזא בלוט נישט היילעגער און שעהנער פאר די אלע טייכען בלוט, וואס זיינען געווארען פערגאסען ביז יעצט ביים אידישען פאלק? — ער איז ערציטערט געווארען ביי דעם געדאנק...

קאפיטעל 25.

די תימנ'ער אידען.

איבער דער וויסטע איז געגאנגען א שטים און איז אנגעקומען אין תימן, אין אראביען, אז עס איז געקומען די ערלייזונג פון אידען. און די בני־ישראל הויבען זיך אן צו בעזעצען אין זייער פאטערלאנד. און די אונגליקליכסטע פון די אונגליקליכע — די תימנ'ער אידען, וועלכע האלטען זיך דארט אויף פון ערשטען חורבן אן און זיינען גע־ווארען די קנעכט פון פעטער ישמעאל, די וואס טראגען נאך דעם פלעק פון דער געטהא ביז'ן היינטיגען טאג, — האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען אין זייער פאטער־לאנד. אויף קליינע שלעפ־שיפען האבען זיי זיך געלאזט מיט ווייב און קינד איבער'ן ים, פערוואגעלט גע־ווארען אויף פערשיעדענע ברעגען, די העלפט איז פון זיי אויסגע־שטארבען אויפ'ן וועג פון פערשיעדענע קרענק, הונגער און נויטה, און אין א שעהנעם פריה־מארגען זיינען צום יפו'ער ברעג צוגעשוואומען צוויי בערלענקעס מיט די תימנ'ער אידען. זיי האבען געלאנדעט אויפ'ן ברעג מיט די ווייבער און קינדער, און דערהערט, אז זייערע פיס האבען מיט אן אמת בעטרעטען דעם היילעגען באדען, האבען זיי זיך מיט די געזיכטער געווארפען אויף דר'ערד און געקושט די ערד. זיי האבען נישט געוואוסט וואס צו טהאן פאר פרייד, געוויינט פאר גליק, גע־זונגען, געטאנצט און ארויסגעלאזט פון זיך ווילדע געשרייען, וואס

זיי האבען מיט זיך מיטגעבראכט פון דער וויסטע. צוערשט האט מען זיך מיט זיי זעהר דערפרעהט — די פני און די „חשובי יפו" זיינען זיי אקעגען ארויס אויפ'ן ברעג, אויפגעשלאגען פאר זיי שטעלער, ביידלעך און בעזארגט זיי מיט ברויט צו שטילען זייער ערשטען הונגער. אבער די תימנ'ער אידען האבען נישט געוואלט בלייבען אין יפו, וועלכע האט א קליינע ראליע געשפיעלט אין זייער פאנטאזיע, און זייער רעליגיעזער עקסטאז האט געטראגען זייער ערשטען טריט קיין ירושלים, צום הר־הבית, צו דער כותל־מערבי. דעם וועג פון יפו קיין ירושלים האבען זיי געמאכט מיט ווייב און קינד צו־פוס, און אז זיי האבען פון דערווייטענס דערזעהן די הייליגע שטאדט, פון וועלכער שפיצען פון קאטוילישע קירכען און מאכמעדאנישע מעטשע־טעם האבען ארויסגעקוקט, איז געווארען צווישען זיי א שרעקליך גע־וויין, א געוויין פון פרייד און פון צער, וואס זיי זעהן די הייליגע שטאדט און זעהען זי אין איהר פערשקלאפונג. לאנג זיינען זיי גע־לעגען אויף דער ערד, איינגעגראבען די פנים'ער אין דעם זאמד, און געגעבן פון זיך שרעקליכע ברומען.

אין ירושלים זיינען זיי אנגעקומען צו תשעה־באב, ווען די גאנצע אידישע בעפעלקערונג קומט זיך צונויף פאר דעם כותל מערבי. די נאכט איז געווען א דונקעלע, א שרעקליכע ירושלים־נאכט; פון די היילען ארום דער שטאדט האט זיך געהערט דאס קלאגען פון די שא־קאלען און עס איז געווען, ווי עס רופען די בת־קולות פון די היילען, און ברומען ווי די טויבען: „וועה איז מיר, וואס איך האב מיין הויז חרב געמאכט". פאר דעם כותל מערבי זיינען שוין געווען פערזא־מעלט אלע פערשיעדענע עדות פון אידען, וואס וואוינען אין ירושלים. די ספרדים זיינען געקומען אין זייערע טערקישע טורבאנען, מיט די גרויסע גרינע גארטלען, שווארצע בערד, מיט אבגעברענטע געזיכטער, מיט גרויסע שווארצע אויגען, רמב'ם קעפ, און שבתאי־צבי־קעפ; אין די זאקען האבען זיי זיך געווארפען אויף דר'ערד פאר דעם כותל מערבי. פוילישע אידען אין די שווארץ־אטלאסענע צוריסענע קא־פאטעס מיט די שטריימלען; די אויסגעבלייכטע פנים'ער האבען זיי איינגעגראבען אין די גרויסע שפארעס צווישען די שטיינער פון דעם כותל מערבי און אריינגעוויינט אין זיי; די בוכארער אידען אין זייערע קאלירטע מאנטלען, אין די פוטערנע היטלען — אלעם איז

בעלעגען אויף דער ערד. די ליכט אין די אויל לעמפלעך האבען זיך געברענט צווישען די שפאלטען פון די גרויסע שטיינער, און די קולות און די יללות האבען זיך געריסען אין הימעל אריין: „איכה ישבה בדד העיר". עס האט זיך געדאכט, ווי עס זיינען זיך צוזאמענגעקומען די אידען פון אלע עקען און ליגען אונטער דער וואנד, זיי זיינען ארויסגעווארפען אויף דער צווייטער זייט וואנד, צווישען זיי און גאט שטעהט א וואנד און זיי רופען און שרייען צו גאט דורך דער וואנד: „גאט, פערהייליג דיין נאמען איבער דער גאנצער וועלט". און די וואנד איז שטום און קאלט, און זאפט אין זיך אריין די טרעה־רען און געשרייען און פערשווייגט אלע געבעטען, וואס ישראל וויינט איבער זיינע צרות. אלע טרעהרען קומען אהער צושווימען דא, צו דער וואנד, און דא, ביי דער וואנד, שטארבען זיי אב, און ווערען פערלארען און איינגעזאפט פון שטיינער. א, ווער וואלט געקומען און צובראכען די וואנד צווישען ישראל און זיין גאט!...

די נאכט איז געווען שווארץ און צארענדיג, א שרעקליכע קאלטע ירושלים־נאכט פון ערנסטקייט; גאט־פארכט איז געלעגען אין דער לופט און די שטימע פון דער שכינה האט געקלאגט אין אלע תיילען ארום דעם אלטען מויער. אין דער שווארצער נאכט האבען זיך אריינגעריסען די תימנ'ער אידען; זייערע ווייסע קיטלען האבען זיך געבלייכט אין דער דונקעלער נאכט, און ווי זיי זיינען אנגעקומען פאר דעם כותל מערבי און דערזעהן די אידען, וואס ליגען פאר איהם, און דערהערט דאס געוויין, זיינען זיי ווי איין מענש, מיט ווייב און קינד, געפאלען מיט די פנים'ער פאר דער וואנד, אויסגעשפרייט די הענד צום הימעל און א גרויס געשריי, דאס געשריי פון דער וויסטע, דאס געשריי פון דער אידישע עולה האט זיך געריסען פון זיי אין דעם שווארצען הימעל אריין. זיי האבען דערזעהן, אז זיי זיינען געווארען אבגענארט, משיח איז נאך נישט געקומען, די ערלייזונג איז נאך נישט דא.

קאפיטעל 26.

די אבגעגארטע האפנונג.

אבער מען האט עפעס געמוזט טהאן מיט די תימנ'ער אידען; די האבען זיך ארומגעוואלגערט איבער די גאסען מיט ווייב און קליינע קינדער, ארעם און קראנק, קיין העמד אויפ'ן לייב, קיין ביסען ברויט אין מויל, קיין דאך איבער'ן קאפ. זיי זיינען געקומען מיט די ווייבער און די קליינע קינדער צו די טהויערען פון די שוהלען און די בתי־מדרשים און אויסגעשפרייט זיך ווי אין דער וויסטע, און גע'טענה'ט, אז דאס איז דאס לאנד, וואס גאט האט פערשפראכען זייערע עלטערען, אויף דעם לאנד האבען זיי אזוי לאנג געווארט און אויסגעשטאנען אלע עגויים פון די אראבער — דאס איז דער שכר? די שטארקערע פון זיי האט מען גענומען און צושיקט אין די אידישע קאלאניעס, און די שוואכערע, און די עלטערע, און די ווייבער און די קינדער האבען זיך, ווי דער זאמד, איבער אלע גאסען פון דער הייליגער שטאדט ארומגע־וואלגערט מיט פערבלענדטע, טרוימענדע אויגען פון הונגער, קראנק־הייט און רעליגיעזען עקסטאז.

אויך אגראנאם בלומענטהאל האט אריינגעקראגען אין זיין קאלאניע א צאהל תימנ'ער, מיט די ווייבער און קינדער. פאר וועלכע די פועלים האבען אויפגעשטעלטביידלעך אין דער קאלאניע און צוגע־נומען ווי ברידער. ביי די פועלים האט זייער אנקומען ארויסגערופען גרויס בעגייסטערונג. זיי, די „טרוימער", האבען דערזעהן, אז די אידעע פון משיח'ן איז נאך נישט אבגעשטארבען ביי אידען, אז זי לעבט צווישען פאלק, און דער נאמען פון משיח'ן האט גערופען די אונגליק־ליכע פון דעם ווייטען תימן און געטראגען זיי איבער דעם ים אין הייליגען לאנד אריין. זיי האבען דערפיהלט די ברידערליכע נשמה וואס האט געלעבט ווי ביי זיי, ביי זייערע עלטערען, אויך דארט אין דער וויסטע, ביי יענע אידען, כאטש זיי האבען זיך נישט צוזאמען־געטראפען, נישט בעגעגענט זיך דורך דער גאנצער צייט, וואס אידען זיינען אין גלות. זיי, די אידיש־רוסישע סטודענטען, וואס האבען שוין אליין קיין אמונה געהאט, זיינען בעגייסטערט געווארען פון דעם

רעליגיעזען עקסטאז, וואס לעבט נאך צווישען די תימנ'ער. זיי האָבען דערזעהן אין זיי די נאַקעטע אידישע נשמה, וואס האט זיך אומעטום געקענט ערהאלטען אין איהר קלאָרהייט — צי צווישען די ציוויליזירטע אייראָפּעער, צי צווישען די ווילדע אזיאטישע שטאַמען. אין די וואַרימע צוהיצטע זאמדען פון דער וויסטע. זיי האָבען זיך אָנגעכאפּט אן די תימנ'ער און געלעבט מיט זיי, נור די תימנ'ער האָבען נישט געוואָלט געהן צו דער ארבייט אין די אידישע קאָלאָניעס. זיי האָבען נישט געוואָלט זיין קיין עבדים, נור האָבען געפאָדערט זייער חלק אין ארץ־ישראל. זיי האָבען געגלויבט באמונה שלמה, אז ארץ־ישראל געהערט צו אלע אידען, אז יהושע בן נון האט אלעמען צוטהיילט דאָס לאַנד. זיי האָבען זיך צוזאמענגעקליבען אין די פעלדער און ניט געוואָלט ארבייטען — געפרעגט: „וואו וואוינט דער נשיא, וועלכער צוטהיילט די ערד פון ארץ־ישראל?"

עס האָבען זיך באלד געפונען ביי זיי איינינגע יונגע לייט פון די „פועלים", אונטער זיי מישע, וועלכע האָבען געוואָרפען די ארבייט און ארויסגעגאַנגען צו די תימנ'ער, וואָס האָבען געהאָרט ווי אַ מחנה פערלאָזטע פייגעל אויף די פעלדער. וואָס אמאָל זיינען זיי זיך מעהר צוזאמענגעקומען.

די ווייבער האָבען געטראָגען זייערע קינדער אָנגעבונדען אויף די רוקענס. די מענער, דארע, אָבגעברענטע געזיכטער, מיט די שווארצע געגרייזעלטע פאות, וואָס האָבען ארויסגעקוקט פון די ווייסע ליילעכער, האָבען געציטערט פון ווינד, אנידערגעלעגט זיך אויף די פעלדער מיט ווייבער און קינדער. די קינדער האָבען געשריען, געוויינט, די מוטערס האָבען זיי איינגענומען, טייל געשטעקט אין די קינדער'ס רויטע מיילכעלעך ביינדעלעך, וועלענדיג זיי אָבנארען, אז זיי זויגען אָדער טרינקען; די מענער זיינען געזעסען נעבען זיי, די קעפּ אראָבגעלאָזט אויף דער ערד, און נאָכגעקלערט וועגען דעם, וואו איז גאָט'ס הבטחה. דער ספק איז קיינמאָל, קיינמאָל נישט אריינגעדרונגען אין זייערע הערצער, אויסשטעהענדיג די אלע ענויים און שאַנד פון זייערע אראבישע שכנים, גלויבענדיג, אז דער רבונו־של־עולם וועט אמאָל זיי בעצאָהלען פאר די ענויים. די אמונה, וואָס האט אויסגעהאלטען אזוי פיעל הונדערטע יאָהרען און אזוי פיעל צרות, האט אָנגעהויבען צו וואַנקען אויף דעם באָדען פון זייער צוגעזאגט לאַנד. אין

טאקע אלעס, וואס גאט האט צוגעזאגט אונזערע עלטערען אברהם, יצחק ויעקב — דאס ארץ זבת חלב ודבש, זאל עס חלילה נישט וואהר זיין? איז דאס נור א חלום געווען? א, ווי שרעקליך זיינען געווען די ענויים דא, אויף דעם הייליגען באדען, נישט איבער געלד און הונ־גער, נור, חלילה, וואס גאט'ס הבטחה ווערט נישט מקוים. עס האט זיך געדאכט, אז דאס אלטע פאלק ישראל, קומענדיג אויפ'ן ברעג פון זייער צוגעזאגט לאנד, הויבט אן צו צווייפלען אין די הבטחות פון יהוה, און א שרעק קוקט ארוים אין די אויסגעלאשענע שווארצע אויגען פון די מענער, פון די ווייבער, דער שרעק פון אבגענארטע האפנונגען, וואס האבען אזוי פיעל געקאסט.

שרעקליך איז געווען איבערצוטראגען דאס בילד פון יאוש. די יונגע לייט זיינען געלאפען אין די קאלאניעס ארום, האבען געבראכט מעהל, ברויט, קארטאפעל, אנגעלעגט א פייער און געקאכט פאר זיי. די נאכט האט זיך שוין געדונקעלט, א שווארצע פינסטערניש האט ארומגענומען די פעלדער, די קינדער האבען זיך אנגעהויבען צו טוליען צו די מוטערס, דא און דארט האט מען געהערט ווי א תימנ'ער לערנט זיין משניות, אדער גיט ארוים פון זיך א משונה'דיג ווילד קול, זינ־גענדיג א טרויעריג, מעלאנכאליש ליעדעל צו יהוה, און עס איז געווען א גרוס, א צייכען, א געשריי, אז ניין. נאך נישט האבען זיי אנגע־וואהרען די האפנונג אין יהוה, זייער גאט לעבט און זיינע הבטחות וועלען מקוים ווערען.

קאפיטעל 27

איבער די פעלדער פון יהודה.

איבער די וויסטע פעלדער פון יהודה איז מישא צוריקגעגאנגען קיין ירושלים צו זיין ווייב, וואו ער האט זי געלאזט, ווען ער איז אב אין די קאלאניעס.

א טרויעריגער געפיהל האט געדריקט זיין הארץ, ווען ער האט פער־לאזט דעם פעטען טאל, וואס ליגט הינטער די הרי־יהודה. צום לעצטען מאל, ווען די זונן איז אויפגעגאנגען, האט ער פון די פער־

שטיינערטע יהודה־בערג געווארפען זיין בליק אויף דעם טאל, אין וועלכען עס ליגען די קאלאניעס פון יהודה.

א גרויסער ים פון ווייסען קאלך־שטיין האט געבליכט זיך אין דער אויפגעהענדער זונן. און אין דעם ים האבען זיך געוויזען, ווי קליינע אינזלען, קליינע גרינע קופקעלעך בוימער און שטיקער גרינע בעוואקסענע פעלדער פון די אידישע קאלאניעס.

די קליינע אינזלעך זיינען עדות פון א גרויס בענקעניש, וואס האט זיך ערוועקט אין אידישען פאלק נאך ערד, נאך א היים — האט ער זיך געטראכט — און דאס זיינען די ערשטע פונקטען, די ערשטע ווינקעלשטיינער, וואס זיינען געלעגט געווארען צו ערבויען די נייע היים. און די ווינקעלשטיינער פערלאזט ער יעצט... פערלאזט ער ניט מיט זיי דאס גרויסע בענקשאפט, וואס האט זיך אין הארץ ערוועקט צו זיך אליין, וואס האט איהם דא אהער געשלעפט צו די ווינקלען? — און ער האט זיך ארומגעקוקט איבער דעם גאנצען לאנד ארום, וואס האט זיך אויסגעצויגען הינטער די פיס פון די הרי יהודה און איז גע־לעגען אויסגעשפרייט פאר איהם, ווי אויף דער האנד.

די לופט איז געווען אזוי קלאהר און דורכזיכטיג, אז מען האט געזעהן די ברעגען פון לאנד ארום יפו, ווי זיי טרעטען אריין אין ים אריין. און דאס לאנד איז וויסט ארום און ארום. וואר־נישט־וואו ווייזט זיך א בוים, גרינט זיך א גרינע בייט, צינדט זיך אן א רויט ציגעל־וואנד פון א שטיבעל, ווייסען זיך ווייסע קליינע, רונדיגע קופעלן, שטארט ארויס א הויכער שפיטץ פון א מחמדנישען מאשעט וואס האט זיך פערבלאנדזשעט אין א אראבישען דארף. און דאס איז עס דאס ווינקעל, וואס האט געזאלט שטילען זיין בענקשאפט, וואו ער האט גע־זאלט געפינען די רוה און דעם וועג צו זיך. און זיין בענקשאפט האט ניט אויפגעהערט. עטוואס האט ער יא געפונען — נור דעם וועג צו זיך איז דאס נישט געווען.

א גרויס בענקשאפט האט איהם ארומגענומען נאך דער נשמה פון פאלק. דארט וואו דאס אידישע פאלק לעבט — לעבט די נשמה פון פאלק. און נאך דעם האט ער געבענקט. און דאס האט ער נישט געפונען. אליין האט ער זיך געפיהלט דא. יעדער איינער פון די דא, וואס זיצען דארט, איז אליין — קליינע אינזעלעך, וואס זיינען אב־געריסען פון גרויסען, גרויסען לאנד. און צווישען זיי און דער מוטער

ערד ליגט א גרויסער ים און קיין וועג געפינט זיך נישט צו דער מוטער ערד. זיי זיינען פערשאלטענע דא אליין, דורך דעם געפינען זיי זיך נים.

און עפעס ווי א גרויסע משא איז איהם אראב פון די פלייצעס. ער פיהלט, ער האט א גרויסע זאך פערלארען. נור דאס מאכט איהם נישט טרויעריג, פערקעהרט, ער פיהלט זיך לייכט. עס איז איהם עפעס ליכטיגער געווארען פאר די אויגען. אין הארץ צינדט זיך אן א נייע בענקשאפט. און ער פיהלט וואס דאס איז — ער בענקט נאך דעם אידישען פאלק.

דארט וואו אידען זיינען, טראגען זיי מיט זיך נאך עפעס אזעלכעס, וואס דער איד דארף דאס, זייער לופט און זייער היימאט. און עס דאכט זיך איהם, א שכינה געהט מיט מיט זיי וואו זיי קומען. און די שכינה איז דארט געבליבען אין גלות און איז פערטריבען געווארען פון די בערגער דא, פון דער ערד דא. און די שכינה, און די נשמה זוכט ער. און דארט איז זי מיט זיי.

און עס האט זיך איהם פארגעשטעלט א בילד — ער זעהט ווי נבוזראדן טרייבט די אידען פון ירושלים ארוים, טרייבט זיי פון די בערגער פון יהודה אראב צום ים צו. דארט ביים ברעג פון ים שטעהען די שיפען גרייט, וועלכע זאלען פיהרען די אידען אין גלות אריין. און ער איז אויך צווישען די גולים. אט האט ער זיך ארויס־גע׳גנב׳עט פון דער מחנה, אוועקגע׳גנב׳עט זיך פון נבוזראדן׳ס זעל־נער, בעהאלטען זיך אין א טאל און איז אליין אין לאנד איבערגעבליבען. ער וועט זיך דא בעזעצען, דא וועט ער זיך אויפהאלטען, אין לאנד אריין און ווידער אמאל דעם ישוב בעשאפען. פון דערווייטענס זעהט ער די גולים זיינען שוין צום ברעג ים צוגעקומען, ווערען שוין אין די שיפען געטריבען, און ער אליין איז דא, אין די בערגער איבערגעבליבען. און עס כאפט איהם אן א גרוים בענקשאפט נאך די גולים, נאך אידען, צו געפינען זיך דארטען וואו זיי זיינען, מיט זיי צוזאמען זיין. עפעס פיהרען זיי מיט מיט זיך, עפעס האבען זיי מיטגענומען מיט זיך... און ער קוקט זיך אין די בערג ארום, אויף די פעלדער, אויף די פערלאזטע דערפער. ווי פרעמד זיי זיינען איהם ... און ער אנטלויפט פון זיי, לויפט צום ברעג ים אראב. אט זיינען שוין די שיפען אבגעפאהרען, פיהרען שוין די אידען אין גלות אריין. און ער איז אליין אויפ׳ן ברעג געבליבען. ער שטרעקט אוים די הענד נאך

די שיפען און שרייט מיט א גרויס קול און בעט זיך ביי זיי: „נעהמט מיך מיט! נעהמט מיך מיט!... איך וויל אויך זיין צווישען אייך!"...

מישא האט, בשעת ער האט געטראכט דאס, אין די בערגער זיך אומגעקוקט, וואו ער איז געגאנגען אויף דעם אויסגעטראטענעם וועג. ארום און ארום זיינען געשטאנען די שטיינערנע הויכע בערג און זיינען שטום געווען, און פערשאלטען זיינען זיי געווען. עס האט זיך געדאכט, ווי א קללה ליגט אויף זיי, אז נישט אידען זיינען אין גלות, נור זיי, אט די בערג און דאס לאנד זיינען אין גלות. די נשמה פון לעבען איז אוועק פון זיי, איז מיטגעגאנגען מיט די אידען אין גלות אריין און זיי איבערגעלאזט — טויטע, פערשאלטענע שטיינער. און פריהער וועלען זיי נישט בעלעבט ווערען, ביז אידען וועלען נים צוריק קומען און זיי מיטברענגען די נשמה.

און מיט דעם געווינס, וואס ער האט יעצט געפונען, איז ער גע־גאנגען א פרעהליכער איבער דעם בארג קיין ירושלים אריין צו זיין יונג ווייבעל.

מיט דעם טאג מיט איז ער קיין ירושלים אריינגעקומען. די נאכט האט זיך גערוקט איבער ירושלים א פעטע און א פינסטערע ווי די טרויעריגע נעכט אין די אלול־טעג. אין מערב האט זיך אנגעצונדען א גרויס ליכט פון דער אונטערגעהענדער זון און דער באלעם פון דער זון האט זיך לאנג, לאנג געקוילערט איבער דעם ווייטען, ווייטען ארץ־ישראל הימעל, ביז ער איז פערטרונקען אין די טונקעלע נעבעל־ימים, וואס האבען, ווי שווארצע פינסטערע חיות, געלויערט אויף איהם ביים עק הימעל.

און פון דער צווייטער זייט איז ירושלים שוין אין טונקעלהייט בעלעגען.

ער איז דורכגעגאנגען די גאלגאטע און א ציטערניש האט איהם ארומגענומען פאר דער טרויעריגער בלוטיגער געשיכטע פון זיין פאלק, פאר דער גרויסער בלוטיגער נקמה, פאר דעם, וואס האט זיך אמאל א אבגעשפיעלט אויף דעם פלאץ.

און ווי קומען זיי, די פרעמדע פעלקער, די ווייטע, צו נעהמען נקמה פאר דעם וואס האט זיך געטהאן צווישען ברידער? — האט ער זיך געטראכט — און ווי שרעקליך מוז דער יעניגער, פאר וועמען זיי נעהמען נקמה, ליידען פאר דעם בלוט און טויט פון זיין פאלק, פון זיינע ברידער און שוועסטער. ווען וועלען זיינע ליידען אן ענד נעהמען? — עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער הערט די קרעכצען פון דעם, וואס איז דא געפייניגט געווארען, נישט פאר די ענויים, וואס ער האט אמאל דא געליטען, נור פאר די ענויים וואס ער ליידט ביז'ן היינטיגען טאג, פאר די עולות וואס מען טהוט אין זיין נאמען. און א גרויס רחמנות האט איהם ארומגענומען אויף דעם ליידענדען...

ער איז ווייטער געגאנגען און איז אנגעקומען אין דעם קליינעם געסעל וואס פיהרט דורך די בעגרעבנים־קירכע. שטיל איז געווען ארום און טויט, ווי מען וואלט געהערט דא דעם צער פון דער וועלט־נשמה, וואס איז ארויסגעגאנגען פון דעם קבר דא. יעדעס ווינקעל דא האט געעטעמט מיט טויט און שרעק פאר דעם גרויסען ערנסט, וואס ליגט דא אויפבעוואהרט, פאר דעם כח פון דעם וואס האט געפיהרט די וועלט, און נאך מעהר, פאר דעם כח פון די, וואס האבען זיך געשטעלט געגען דער וועלט און אויסגעהאלטען די קאנקורענץ פון פייער און שווערד ביז'ן היינטיגען טאג... דאס ארט דא האט איהם דערמאהנט אן דער שטארקייט פון זיין פאלק, און שטאלץ איז ער געווארען איבער דער גרויסער פערגאנגענהייט, איבער די געשיכטע פון די ריעזען, פון זיין פאלק...

אנגעקומען איז ער אין די אלטע שטאדט אריין. בעלעגערט און איינגענומען איז געווען דאס ווינקעל פון דער וועלט, די מוטער וואס האט געטראגען אין איהר שויס די לעהרער פון דער וועלט איבער אלע דורות — דורך ווילדע, שמוציגע אראבער, וועלכע האבען יעצט געהארט פאר זייערע הייזער, פון וואנען עס האט זיך געטראגען א געשטאנק פון געבראטענע שעפסען־פלייש. ביי דער שיין פון זייערע אויל־לעמפלעך האבען זיי זיך אויסגעזעצט פאר די טהירען, קאווע געטרונקען, הויך געשריען, געהאנדעלט, געבעטען צו אללא, און די קעפ און בערד זיך געגאלען.

ער איז אנטלאָפן פון זיי און איז אריין אין דעם אידישן קוואר־טאַל, וואָס איז געלעגן אויף יענער זייט מויער, ביי דעם בוכארער קווארטאַל.

פון די פענסטער האָבן זיך שוין געוויזן אנגעצונדענע ליכטלעך, פון טייל שטיבן האָט זיך געהערט זינגען דעם שבת מקבל פנים זיין, באלד האָבן זיך איבער די גאסן געוויזן אָבגעוואשענע אידען, אין זיידענע קאפּאָטעס אנגעטהאָן. בוכארעס אין זייערע קאָלירטע כאַלאַטן, ספרדים אין בלאָה־פערבינדעטע קעפּ זיינען אהיים גע־גאנגען פון דעם כותל־מערבי, פון דאַווענען. פאר די טהירען האָבן זיי אָבגעוואַרט די אָבגעוואשענע ווייבער און פון די אָפענע פענסטער האָט זיך ארויסגעריסען דער געשמאַק פון פיש

ער האָט זיך דערמאָהנט, אז ס'איז היינט פרייטאג אבענד, און דער היימישער געשמאַק האָט איהם אַ גרוס אָבגעגעבען פון דער היים, און ער האָט זיך דערפרעהט, וואָס ער געפינט זיך צווישען דעם היימישען עולם. עס האָט איהם געפרעהט, וואָס ער געהט אהיים צו זיין ווייב. ער האָט געוואָלט האָבען איצט אַ הויז, אַ היים, און געבענקט נאָך קינדער, און אנגעהויבען צו טראַכטען וועגען אַ תכלית. די טונקעלע נאַכט האָט אין איהם געוועקט דאָס געפיהל צו ווערען איינגעזעציג, צו זוכען זיך אַ היים, אומצוקעהרען אין פאָלק אריין. און געטראַכט האָט ער וועגען דעם, אז ער דאַרף נעהמען זיין ווייב און ווי אַם שנעלסטען אוועק פון דאַנען, אוועק צווישען אידען און זיך נעהמען צו ארבייט, צו אַ תכלית. עס איז די העכסטע צייט.

ראחעל האָט געוואָהנט ביי זיינעם אַ פריינד, אַ יונגען קינסטלער, וועלכער האָט זיך בעזעצט אין ירושלים, געוואָלט שעפּען אידישע פאָרמען פון אידישען מקור.

ער איז אריין אין שטוב מיט אַ געוויסע שאַהם, מיט אַן איינ־געהאַלטענער איינגעשפּאַרטער פרייד און בענקשאַפט נאָך זיין גע־ליעבטע. ער האָט זי ניט געטראָפען אין דער היים. דער פריינד האָט געשמייכעלט: „ראחעל איז געגאַנגען צו אַ שכן, אַ בעקאַנטען חסיד, הערען קידוש. זי איז פרום — שמייכעלט דער פריינד — און זי געהט הערען יעדען שבת קידוש".

ער איז איהר ארוים אקעגען. ער האָט זי געטראָפען געהענדיג צוריק. אין דער טונקעלער נאַכט האָט זיך געווייסט איהר העל קלייד

און די שמאַלינקע פיגור, וואָס איז געווען געגליכען צו אַ יונגע פּאַלמע. זי האָט איהם נישט דערקענט, איז עפּעס געווען פערקלעהרט, ביז ער איז נאָהנט צוגעקומען צו איהר און זי גערופען מיט'ן נאָמען. זי האָט גרויס די אויגען געעפענט און די פרייד האָט זיך גערערט אין איהר שטים:

— ווען ביסט דו געקומען?

— נור אָט וואָס, אין שבת אריין. איך האָב פערגעסען, עס איז היינט פרייטאג — פערענטפערט ער זיך — קום אין שטוב אריין.

און זי פיהרט איהם אין שטיבעל אריין. אויפ'ן טישעל, בעדעקט מיט אַ ווייס טישטוך, ברענען זיך צוויי ליכטלעך אין לייכטערלעך. זי ווערט רויט, וויל זיך פערענטפערען:

— אַ שעהנער מנהג. ביי דער שכן'טע געלערענט.

מישאַ האָט זי פערשטאַנען, געזעהן איהר גאַנצע נשמה אין די ליכטלעך. ער האָט געוואוסט, אז זי האָט געהאַט אַ נייגונג צו פרומקייט, ווען זי איז נאָך געווען אין דער היים, און דאָ, אין ירושלים, ביי די פרומע אידען, האָט זיך די נייגונג ביי איהר געשטאַרקט. און אפשר יעצט, ביי איהר צושטאנד, איז עס אַ טרייסט, וואָס זי זוכט זיך אין דער אַלטער אידישער פאָרמע. אין די צוויי ליכטלעך האָט ער געזעהן איהר גאַנץ בענקשאַפט נאָך רוה, און ארט וואו דעם קאָפּ אהין צו טהאָן... און ער האָט אויף איהר גרויס רחמנות געקראָגען און געוואָלט איהר זאָגען אַ טרייסט־וואָרט, און זי, זעהט זיך אויס, האָט געוואַרט דערויף, נור ער האָט געשוויגען און פאַר גרויס אויפרעגונג די ברילען זיך געווישט. ער האָט אָנגעהויבען צו שטאַמלען:

— ראחעל, איך האָב דיר עפּעס צו זאָגען... עפּעס צו זאָגען... אָבער זיי פרעהליך, ראחעל... עס וועט גוט זיין, זעהר גוט זיין... — און איהר דעם ארבעל געגלעט.

— ביסט דאָך הונגעריג, — האָט איהם דאָס ווייבעל אָבגעענטפערט אויף די רייד.

ער האָט זיך ביי איהר אין שטיבעל דערפיהלט אין דערהיים, צום ערשטען מאָל אין דערהיים, און איהר שטים — „ביסט דאָך הונגעריג" — האָט ביי איהם געקלונגען ווי אַ טיעפע, טיעפע מוטער־משפחה'דיגע שטים. ער האָט געשמייכעלט:

— יאָ, ראחעל.

זי האָט איהם פון שכן, דעם קינסטלער, דאָס נאַכט־עסען אריינ־געבראַכט, וועלכעס ער האָט געגעסען מיט גרויס אפעטיט און פער־געסען זי מיטצובעטען, נור עפּעס וועגען וואָס געקלערט, עסענדיג.

נאָכ'ן עסען האָט ער זי געבעטען, אז זי זאָל מיט איהם אויף דער גאַס ארויסגעהן. ער האָט איהר עפּעס צו זאָגען. זיי האָט געוואָרפען אויף זיך אַ טיכעל און איז מיט איהם אין געסעל ארויס.

די נאַכט איז געווען פעט און טונקעל און די גרויסע שטערען האָבען פון דעם הימעל אראָבגעשיינט. פון די אָפענע פענסטער האָבען אין גאַנצען געסעל די שבת־ליכט ארויסגעשיינט און דאָס גאַנצע געסעל איז געווען פערכאַפּט אין אַ גרויס זמירות־געזאַנג, וואָס האָט זיך פון אלע פענסטער ארויסגעריסען. דאָס גאַנצע געסעל איז גע־ווען פערנומען שבת'דיג. פון אַ פענסטער האָט זיך דערהערט אַ אינגלישער קול, וואָס האָט זעהר שעהן און זיס געזונגען. פאַר דעם פענסטער איז געשטאַנען אַ קופּקעלע ווייבער און איינגעהערט זיך צום שעהנעם קול. זיי האָבען זיך אויך אָבגעשטעלט און איינגעהערט זיך. דאָס זמירות־געזאַנג און דער שבת, וואָס איז געלעגען אויסגע־שפּרייט איבער'ן געסעל, האָט איהם אַ גרוס אָבגעגעבען, אַ גרוס פון דעם גרויסען פאָלק, וואָס איז ערגעץ ווייט, וויים פון דאַנען, און איהם האָט זיך פערבענקט נאָך דעם פאָלק.

— איך האָב בעשטימט, ראחעל, אז מיר זאָלען קיין אמעריקא אראָבפאָהרען — רופט זיך מישע פּלוצלונג אָן.

— פאַרוואָס, מישע? — וואונדערט זיך ראחעל.

— איך וויל זיין דאָרט, וואו דאָס גרויסע פאָלק איז — ענטפערט ער אָב.

— און דאָ, און דאָס לאַנד? — פרעגט ראחעל אין דער שטיל.

— מיט דעם פאָלק איז די נשמה מיטגעגאַנגען, די שכינה. און וואו די אידישע נשמה האַלט זיך אויף, דאָרט איז אונזער פאַטערלאַנד, און דאָרט ווילען מיר אונזער רוה געפינען. — האָט ער אָבגע־ענטפערט.

זי האָט איהם ביי דער האַנד אָנגענומען און זיי זיינען ביידע אין זייער שטיבעל אָבגעגאַנגען.

מישא האָט דערפיהלט, אַז די גרויסע וואונד אין איהר האַרץ הויבט זיך אָן צו היילען...

מישא האָט נאָך שבת צוזאַמענגעקליבען זיינע זאַכען. פון דעם געלד, וואָס ראחעל האָט איבעריג געהאַט, איז זיי קוים איבערגעבלי־בען אויף הוצאות קיין אַמעריקאַ. צום פאָטער האָט ער ניט געוואָלט שרייבען וועגען קיין געלד מעהר. ער האָט ביי זיך געהאַט אַבגעמאַכט צו לעבען שוין אויף זיין אייגענעם חסר.

געבליבען איז די פּעריל, וואָס מישא׳ס מוטער האָט אויסגע־טהאָן פון זיך און אָנגעהאַנגען אויף ראחעל׳ן ביים אַוועקפאָהרען. עס איז זיי ניט לייכט אָנגעקומען די פּעריל אין ירושלים צו פערזע־צען. זיי האָבען פערקויפט אַלעס, וואָס איז זיי געבליבען פון דעם אויסשטייער, וואָס מישא׳ס מוטער האָט זיי אָנגעקויפט אין בערלין. און פון דעם אַלעס איז זיי געבליבען קוים אויף הוצאות דריטער קלאַס און צו ווייזען דאָס נויטהיגע געלד ביים אַמעריקאַנער האַפען.

קיין סך בעקאַנטע און פריינד האָבען זיי נישט געהאַט אין ירושלים. אין די קאָלאָניע געהן זיך געזעגענען מיט זיינע אַמאָליגע חברים, וואָס זיינען דאָך איבערגעבליבען ביי דער ערד, האָט זיך מישא געשעהמט. ער האָט דאָך ביי זיך אויסגעזעהן ווי ער אַנטלויפט פון שלאַכט־פעלד — האָבען זיי זיך ארויסגע׳גנב׳עט פון הייליגען לאַנד. בעפאָר אָבער ער האָט פערלאָזט ירושלים איז ער אַרויף אויפ׳ן הר־הזיתים אָבגעזעגענען זיך מיט׳ן לאַנד, וואָס האָט געטראָגען זיינע האָפנונגען און זיין בענקשאַפט און וועלכעס ער פערלאָזט יעצט אויף אימער.

ער האָט נאָך אַמאָל געוואָרפען אַ בליק איבער דעם ברייטען, לאַנגען לאַנדשאַפט, וואָס האָט זיך אויסגעצויגען אויף צעהנדליגער מיילען ווייט און ברייט. די לופט אין ארץ־ישראל איז קלאָהר און דורכ־זיכטיג, און די לאַנדשאַפט פון הר־הזיתים אַראָב ליגט ווי אויף דער האַנד אויסגעשפּרייט.

ער האָט דערזעהן דעם ירדן, וואָס ליגט אויף מיילען ווייט, ווי ער שלענגעלט זיך איבער דער גאַנצער לענג פון לאַנד. דאָס לאַנד איז

וויסט ארום. קיין גרינער וואלד, קיין טייך, קיין בעזייהטער טאל פערוואָרפט זיך נישט אין דעם גראָהליך־רויטען לאנדשאפט, נור א מאטער־זילבער, יום־טוב'דיגער זילבער שיין. און דארט, צווישען די שטיינער, אין דעם קאלך־זאמד, ליגט בעהאלטען די האפנונג פון זיין פאלק פון אזוי פיעל טויזענדער יאהרען, די האפנונג און די בענקשאפט... און די האפנונג און בענקשאפט האבען איהם דא אהער גע־בראכט און זיי טרייבען איהם פון דאנען...

פלינק איז ער אראב פון בארג, איינגענומען אין זיך דעם אנבליק פון דעם לאנדשאפט און בעהאלטען אין זיך אויף זיין גאנצעם לעבען. און עס איז איהם געווען ווי ער וואלט זיך אבגעזעגענט מיט א גרויס בית־הקברות, וואו עס ליגט נישט נור בעגראבען אלעס, וואס געהערט צו איהם און קומט פון איהם, נור אלעס, וואס וועט ארויסקומען פון איהם, און ער אליין, וועלען אמאל צווישען די קאלך־שטיינער זיין אויפבעוואהרט.

קאפיטעל 28.

א האָכצייטס־רייזע.

אין א פאר וואכען ארום איז יאש בלום צוריקגעקומען קיין זאקא־פאנע, וואו ער האט געלאזט מערי'ן מיט די שוועסטער. ער האט גענומען זיין כלה און איז מיט איהר אוועקגעפאהרען אין דער וועלט אריין. ער האט איהר נישט געזאגט וואו אהין זיי פאהרען און זי האט איהם אויך נישט געפרעגט. עס איז איהר געווען אלץ איינס און זי האט זיך מעהר מיט זיך ניט אינטערעסירט, נור געהאט דאס בע־דערפניש אנצו'שכר'ן זיך מיט דעם לעבען און זיך פערגעסען אין לעבען.

אין דער ערשטער שטאדט וואו זיי האבען אבגעהאלטען — אין וויען, זיינען זיי פערפאהרען אין א האטעל, געשטאנען נור א טאג, געזעהן קיינץ'ן אלס אנטאניוס אין „יוליוס צעזאר“, און ווייטער גע־פאהרען. זיי האבען גענומען די באהן קיין איטאליען און מערי איז גליקליך געווען.

אז זיי זיינען ארויסגעפאהרען פון וויען האט גערעגענט. עס איז שוין געווען אין שפעטען הערבסט. נור וואס נעהנטער זיי זיינען געקומען אין זיער, אלץ שעהנערען וועטער האבען זיי געקריגען. דער הימעל איז געווארען קלאהרער. די פעלדער זיינען געווען גאלד־בעשניטען, נור דא און דארט האבען זיך אדורכגעווארפען גרין־גערטנער אבגעשטאנענע, וואס האבען גערויטעלט זייער איבערבלייבעכטס אויף דער זון. איינצעלנע רויטע האניג־בלומען האבען זיך אין דער זון געגאלדעט. איינצעלנע ארבוסען. מעלאנען האבען ארויסגעקוקט ווי טראגענדע ווייבער פון אונטער די בלעטער, פון דער ערד. דא און דארט האט זיך נאך פערווארפען א פעלד אבגעשניטענע קאניטשינע, געבונדענע אין גאלדענע בינטלעך; א בייט רויטע בוראקעס וואס מען האט נאך איבערגעלאזט אין פעלד, און דאס אלעס האט אויסגעזעהן ווי רעשטלעך איבערגעבליבענע פון א רייכע חתונה, וואס האט זיך ערשט נור וואס דא אויף די פעלדער אבגעשפיעלט.

זיי זיינען געזעסען ביידע, יאש און מערי, אין וואגאן צווייטער קלאס אדער אין רעסטאראן.

יאש איז עפעס געווען פערנומען מיט זיך, געקלעהרט אין דער שטיל און האט זעהר ווייניג גערעדט. נור אז עס האבען זיך אנגעהויבען צו ווייזען די ערשטע מויערען, בעהאנגען מיט וויינטרויבען, אדער מיט איבערגעבליבענע רויזען, האט ער אויסגעבראכען אין פרייד.

מערי האט עפעס דערפיהלט, אז דער יונג טראגט אין זיין הארץ א גרויסען טרויעריגען סוד, וואס ער זאגט איהר ניט אויס. זיין פרייד און שמייכלען איז געווען אונגאטירליך, און ווען ער האט טיילמאל געקוקט אויף מערי'ן, האט זי בעמערקט, ווי אין זיינע אויגען האט זיך אריינגעגנב'עט א טרויעריגער, ערנסטער בליק, וואס עס פאסט נאר נישט צו זיין יונג, זארגלאז פנים און וואס ער האט ניט געהאט פריהער, בעפאר ער האט זי פערלאזט.

זי האט איהם נישט געוואלט פרעגען, וואס ער טראגט אין זיין הארץ. עס איז איהר שליסליך אלץ איינס געווען, און דאס לעבען האט אויפגעהערט צו שפיעלען ביי איהר א ראליע, אלס גאנצעס. זי האט שוין ניט געקאנט זעהן איהר צוקונפט. עס איז איהר נור אינטערעסאנט געווען, וואס וועט זיין אין דער נעקסטער מינוט. און די נעקסטע מינוט, האט זי געוואוסט, וועט איהר זיין אינטערע־

כאנט, ווייל זי פאהרט קיין איטאליען. דעם יונג'ס טרויעריגער בליק, וואס האט זיך אריינגע'גנב'עט אין זיינע אויגען, און דאס ערנסטע באדקלערען זיך, אין וועלכען ער פאלט אריין פון צייט צו צייט — האט זי עפעס נעהנטער געמאכט צו איהם. ווער ווייסט? דאס האט געווארפען א נייעם שיין אויף איהם, און זי האט איהם אנגעהויבען ליעב צו קריגען. דער סוד, וואס ער טראגט ביי זיך אין הארצען, האט איהם אינטערעסאנט און זי נייגעריג געמאכט. נור זי האט נאך בעהאלטען דאס געפיהל טיעף אין זיך און געווען אזוי גלייכ־גילטיג ווי פריהער. דאס בוך, וואס זי האט געלעזען, איז געלעגען אפען פאר איהר און זי האט די גאנצע צייט ארויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער.

אין וואגאן־רעסטאראן, ביים „טאבל ד'אט", זיינען זיי געזעסען מיט אן עלטערען הערר, א דייטש, וועלכער האט געמאכט א לוסט־רייזע קיין איטאליען. דער הערר איז געווען זעהר לוסטיג און געזאגט, אז עס איז א גוטער סימן פאר איהם, וואס ער האט ביי זיין טישעל די יוגענד — „א חתונה־פאר". און אז יאש האט איהם געענטפערט, ווייזענדיג אויף מערי'ן, אז דאס איז זיין יונג־ווייבעל ערשט נאך דער חתונה און יעצט מאכען זיי זייער חתונה־רייזע — האט דער דייטש זיי הערצליך געוואונשען און ער איז גליקליך געווען דעריבער, וואס דאס מזל האט איהם צוגעפיהרט צו עסען ביי איין טיש מיט חתן־כלה־פאר. עס איז א גוטער צייכען. און ער האט דוקא פערלאנגט פון זיי, אז זיי זאלען זיך אונטערשרייבען אויף דער קארטע פון מעניו, און ער האט זי אהיים געשיקט צו זיין פרוי.

אויף מערי'ן האבען יאש'ס ווערטער געמאכט א טיעפען איינ־דרוק: „א האבצייט־רייזע"... און זי מוז זיך זאגען, ווי נישט ערנסט דאס איז געווען געמיינט, דאך האט זי געפיהלט א געוויסע בעפרידיגונג אין דעם ווארט. און עס איז איהר געווען, ווי ער וואלט איהר געזאלט דערמיט גוטס טהאן, און זי איז נייגעריג געווארען צו וויסען זיין סוד.

אין מיטען דער נאכט זיינען זיי אנגעקומען קיין ווענעדיג. און אז זיי זיינען געפאהרען מיט דער גאנדאלע איבער גרויסען קאנאל אין זייער האטעל אריין, האט די לבנה געשיינט איבער'ן קאנאל און איז

מיטגעשוואומען מיט זיי איבער אלע קאנאלען און וואו זייער גאנ־דאלע האט זיך פערקערעוועט.

ארום און ארום איז שטיל געווען. די הייזער זייטען געווען פער־מאכט, די פענסטער אויסגעלאשען, לאמטערן האבען זיך איינזאם געברענט איבער די בריקען, וואס זיינען געלעגען פערוואָרפען איבער'ן קאנאל. און עס האט אויסגעזעהן, ווי עפעס א שטילע לויה וואלט ערשט איבער דעם קאנאל געווען אדורכגעפאהרען. זיי איז עפעס מיט אמאל זעהר שטיל געווארען אויף דער נשמה. איבער'ן וואסער האט זיך געווארפען א שווארצער שאטען, און מערי האט געהאט דאס געפיהל, ווי עס וואלט זיי און אונבעוואוסטע, נישט-זיכטבארע גאנדאלע געווען נאכגעפאהרען, און דארט, אויף יענער, זיצט דער טויט...

זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען און האט זיך איינגעקארטשעט. זי האט זיך געוואלט בעהאלטען אין יאש'ן, און זי האט געקוקט אויף איהם. זיין געזיכט איז אין דער ליכט פון דער לבנה בלייך געווען און פרעמד. און יאש איז איהר מיט אמאל אזוי אונבעקאנט געווען, אזוי פרעמד, אז זי האט זיך געשראקען פאר איהם און נישט געוואוסט, וואס זי טהוט ביי איהם. זי האט זיך דערפיהלט אזוי עלענד און אליין יעצט, אויף דער גאנדאלע, ביי יאש'ן, אז עס האט זיך איהר אויסגעדאכט, דאס די גאנדאלע, וואס פאהרט זיי נאך, פאהרט דאס נאך נאך איהר, זי צו כאפען, און יאש וועט זי ארויסגעבען.

און אזוי זיצענדיג איינגעקארטשעט אין זיך, האט זי געקלערט וועגן א נאהנטען מענשען, א מענש וואס זאל זי אנגעהן, וועלכער וואלט זיך אנגענומען פאר איהר. און זי האט קיינעם נישט געפונען און געווען איינע אליין אין דער וועלט. א מינוט האט זי זיך אב־געשטעלט ביי מישא'ן, נור אויך זיין געשטאלט איז צורונען אין איהר זכרון, ווי אין א נעבעל.

און ביי דעם נאקעט-בלויז זיין אין דער וועלט, האט זי זיך גע־פיהלט גרייט אויף אלעם. און זי האט פלוצים מוטה בעקומען און אנ־געכאפט יאש'ס האנד און געקוקט איהם אין געזיכט אריין. און איהרע אויגען האבען קאקעטיש געשמייכעלט און איהרע נאזלעכער האבען גע־ציטערט. און זי האט'געזאגט צו איהם מיט פרייד:

— פארוואס שווייגסטו, יאש?

ווי זי וואָלט געוואָלט קויפען די זיכערקייט מיט איהר ווייבליכעס. האָט זי צוגעבויגען איהרע ליפּען צו זיינע און איהם לאַנג און טיעף גע־קושט, און צוגערוקט זיך צו איהם און איינגעגעסען זיך מיט איהר שמאָלינ לייב אין איהם אריין, ווי זי וואָלט געוואָלט דערוואַרימען זיין קאַלטע נשמה מיט איהר יונג, וואַרים לעבען.

דער יונג האָט איהר אַקעגען געשמייכעלט און ערווידערט איהר וואַרימען קוש. עס זעהט זיך אָן, אַז ער האָט אויך געוואָלט אַנטלויפען פון אַן אונבעוואוסטע שרעק, וואָס איז איהם בעפאַלען, און רע־טען זיך מיט דער תאוה.

אַזוי אַנגעהאַנגען מיט די ליפּען, צוגעטוליעט איינער צום צווייטען זיינען זיי צוגעשוואומען אין אַ טונקעלע האַלע אריין, פון וואַנען זיי זיינען אראָב און מען האָט זיי געפיהרט אין האָטעל אריין.

יאַש האָט מיט אַ פרעהליכען טאָן פערלאַנגט אַ גרויסען צימער. באַלד האָבען זיי זיך געפונען אין אַ גרויס, בעקוועמען צימער, איינגע־ריכטעט האָטעל־מעסיג, אין לעדער און רויטען מעבעל. די דריי גרויסע עלעקטרישע לייכטער האָבען בעהעלט דאָס צימער, און די שרעק, וואָס איז זיי בעפאַלען אויף דעם קאַנאַל, איז פון זיי אוועק און עס איז נור איבערגעבליבען די יוגענד און די לוסט, וואָס האָט זיך אין זיי אַנגעצונדען.

דער יונג האָט געקוקט אויף איהר מיט בעטלענדע אויגען. זי האָט פערשטאַנען זיין בקשה און זי האָט איהם היינט געוואָלט צוליעב טהאָן. זי האָט היינט געוואָלט איהם געפעלען און אַרויסקריגען פון איהם דעם סוד, וואָס דריקט זיין נשמה זייט ער איז צוריקגעקומען, און ער האָט איהם נאָך נישט ענטפּלעקט פאַר איהר.

לאַנג האָט געדויערט די באַד, וואָס זי האָט גענומען, ביי וועלכער דער יונג איז געלעגען אויף זיין געלעגער אין אַ פיעבער און אַ שטורעם איז דורך זיין לייב און נשמה דורכגעגאַנגען. ער האָט געציטערט און ער האָט געפרווירען. דאָס לייב און געזיכט האָבען געהיצט פאַר וואַרימקייט...

ענדליך איז זי ערשיענען. די האָר זיינען איהר געווען אַרויף פער־קעמט. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען איהר גאַנצער הויכער שטערען. און איהר געזיכט האָט אויסגעזעהן, ווי די הייליגע אַננאַ ביי לעאָנאַרדאָ דאַ ווינטשי. די פיס, וועלכע זיינען איהר ניט געווען גאַנץ גלייך, נור גע־

ציטערט פאר פרישקייט און רויט אפגעפארעט, האט זי געשטעלט ווי אויף די פרימיטיווען פון קראנאך'ס בילדער. פאראויס פאר זיך — איהר בויך וועלכער איז געוועז פול און רונדיג און ווי א טוי־פרישקייט וואלט געווען בעהויכט אויף איהר. איהרע צוויי יונגע טויבען־בריסטען האבען ארויסגעשאסען פון איהר, ווי די פולע גרויסע וויינטרויבען און אבגעשפרונגען פון ביידע זייטען. פון איהר לייב האט געוועהט דאס זיסקייט און טוי־בעדעקטע פרישקייט וואס עס ליגט אויף א יונגען, פעסטען סאסנע־וואלד אין פריהע גרויען מארגען. און זי האט געשמייכעלט צום יונג מיט פרייד און אויסגעשטרעקט צו איהם די הענד.

דער יונג איז אראב פון בעט, געפאלען צו איהרע פיס, און איינגעגעסען זיין געזיכט אין איהרע פיס און געבעטען זיך...

קאפיטעל 29.

דער טויט און וועגעדיג.

עס איז געווען א ווארימער נאכמיטאג, און זיי האבען זיך ביידע ארומגעדרעהט איבער די שמאלע געסלעך פון וועגעדיג, איבער דעם סט. מארקוס פלאץ. די טויבען זיינען איבער דעם מארק געפלויגען, געדרעהט זיך ווי גוטע שכנים צווישען די מענשען און האבען אראבגעגעסען פון די מענשענס הענד.

וועגעדיג איז געלעגען איינגעהילט אין א ווארימען, לייכטענדען נעבעל, וואס האט זיך געהויבען פון ים און איז געהאנגען איבער דעם סט.־מארקוס־קירכע, איבער די הויכע, אלטע הייזער. און דאס ליכט אין דער לופט האט אויסגעזעהן, ווי פער'כשופ'טע זינדיגע דאמען זיצען אין הימעל און ווארפען אויף אלץ זייער זונען־שלייער אראב, און פון די שלייערס עטעמט ארויס דער גערוך פון זייערע שמעקענדע לייבער, פון זייערע זיסע פערפומען, פון זייער ליעבע־דורשט — ווארים אזוי דורכגעזאפט איז געווען די לופט. מענשען האבען געלעבט ווי אין א טומאן, ווי אין חלום. און אין דער לופט איז געשטאנען מאי.

און איהר אינגלישער קערפער האט זיך ארויסגעשניטען פון איהר קליידונג. די שווארצע האר־לאקען האבען זיך ארויסגעריסען פון איהר רונדיגען סטראטהוט, מיט וועלכע דער ווינד האט זיך געשפיעלט. ארום איהר האבען טויבען געקלאפט מיט זייערע פליגעל, געפלויגען איבער איהר קאפ, ארומגערינגעלט איהר קערפער און געגעסען אויס איהרע הענד. און זי האט זיך געפרעהט מיט זיי און געלאכט צו זיי און איז עהנליך געווען צו א פויגעל, צו א טויב פון אן אנדערן מין, וואס שפיעלט זיך אין ליעבע מיט די טויבען.

יאש האט געקוקט אויף איהר, ווי זי שטעהט צווישען די פליגעל־טויבען, און געשמייכעלט צו איהר. דער סוד, וואס האט זיך געלעגט ווי א טרויער איבער זיין שטערען, איז אויך נאך היינט נישט פערשוואונדען, נור היינט איז ער פרייער, זיכערער עפיס און שוין שטארקער. און ער נעהמט אן מיט זיין שטארקער האנד מערי'ס ארים און פיהרט זי ארויס פון טויבען־געדרויש.

— קום צום ברעג פון ים.

און דער ים גיסט זיך אויס פאר זיי אין דער אונענדליכקייט און ווערט פערשוואונדען אין א לייכטענדען ליכט, וועלכעס קאכט אויף די וועלען. איינצעלנע גאנדאלען, קליינע שיפלעך פערפיהרען די וועלען אין דער ליכטיגער אונענדליכקייט אריין. און מערי און יאש געהען אויף דעם לאנגען בולוואר. קעגען זיי קוקען אראב די אלטע ווענעציאנישע הייזער מיט זייערע ערנסטע געוועלבען, מיט זייערע ערנסטע שווערע פענסטער, מיט זייערע גארדינען און אלטע גראהע קעפ פון די איטאל־יענישע סענארעס. און יאש פיהרט מערי'ן פארזיכטיג ביי דער האנד, קוקט איהר אין די אויגען אריין — און זאגט אזוי:

— דאס לעבען איז שעהן, מערי, און א שאד עס צו פערלאזען. עס מאכט נייגעריג און מען וויל וויסען, וואס עס וועט זיין א טאג נאכ'ן טויט.

און ער האט איהר געקוקט אין די אויגען אריין און געשמייכעלט און אנגענומען זי ביי דער האנד.

— זאג דעם אמת, עס וואלט דיך געארט א טאג נאך מיין טויט צו געהן מיט א צווייטען ביי דעם ברעג פון ים? מיין נישט אז איך האב דיך דערפאר פייגט, פערקעהרט, אפשר ליעב, די מענשען זייגען

אזוי פעראיינזאמט, אז קיינער קען נישט מעהר געבען דעם צווייטען, וויפיעל ער לאזט איבער אויפ'ן טיש נאכ'ן זאט ווערען...

דערויף איז ער טרויעריג געווארען און געזאגט פאר זיך:

— די אלטע זיידעס האבען כאטש אויסגעטראכט א לעבען אויף דער צווייטער וועלט. יענער טויט איז אזוי לייכט אנגעקומען— איבער־געגאנגען פון איין וועלט אין דער צווייטער. די סאציאליסטען מוזען אזא צווייטע וועלט ערפינדען. נישט פאר די לעבעדיגע, נור פאר די וואס שטארבען. ווארום א צווייטע וועלט דארף מען נישט פאר די לעבע־דיגע, זיי האבען גענוג די וועלט — נור פאר די טויטע. אז נישט, וועלען די סאציאליסטען קיינמאל ניט ארייגדרינגען אין לעבען אריין און קיינמאל ניט בעהערשען, ווארום זיי זיינען צו ארימלעך פאר די מענשען.

— צו וואס זאגסטו מיר דאס אלעס?

— איך וויים נישט. האסטו נישט דאס געפיהל, אז אין ווענעדיג אין דא דער טויט? אפשר איז עס איבער א בוך, וואס איך האב געלעזען איבער ווענעדיג, נור איך האב געהאט דאס געפיהל נעכטען אין אבענד, ווען מיר זיינען אין שטאדט אריינגעפאהרען, אז דער טויט פאהרט אונז נאך אין א גאנדאלא.

מערי האט פערשארט געשמייכעלט, געוויזען איהרע ציינער און געזאגט:

— איך האב געמיינט, אז די רעוואלוציאנערען און דערצו נאך די „פוילישע בויאוועצעס" האבען נישט קיין מורא פאר'ן טויט.

ער האט זי ביי דער האנד אנגענומען.

— ווען איך וואלט געווען געוואוסט, וואס דאס איז אזעלכעס. איבריגענס געוועהנט זיך א מענש צו דעם טויט. דער טויט ווערט היימישער מיט'ן מענש, וואס עלטער דער מענש ווערט. אט למשל, ווען איך בין א קינד געווען, האב איך גאר נישט געגלויבט, אז מענשען שטארבען. איך האב געמיינט, אז דער טויט איז נור אין אייניצעלנע צופאלען. דערנאך, אז דער טויט האט צו ערשטען מאל פון מיינע בע־קאנטע צוגענומען מיינס א חבר, האב איך אנגעהויבען צו גלויבען, אז דער טויט איז יא דא, נור איך וועל תמיד לעבען. מיין לע־בענס אינסטינקט האט מיך נישט צוגעלאזט אז איך זאל צוגעבען, דאס איך וועל אמאל שטארבען. אז איך בין עלטער געווארען, בין

איך נאך בעקאנטער געווארען מיט'ן טויט, היימישער געווארען. ער האט וואס אמאל מעהר פון מיינע בעקאנטע צוגענומען. אזוי אז נאך מיין מאמעס טויט בין איך שוין גאר מיט איהם משפחה געווארען און איך בין בערייט אויף איהם, און איך האב שוין קיין מורא פאר איהם. נור דאס וואס איך רעד פון איהם איז דערפאר, ווייל וועגענדיג שטימט אזוי. יא, קוק אויף די שווארצע גאנדאלען, אויף די טויטע שטומע הייזער, וואס שטעהען פערשלאסענע ביי די קאנאלען — איז עס ניט א טויטע שטאדט? דא, דאכט זיך מיר, געהט דער טויט ארום אין א מאסקע אנגעטהאן צווישען די לעבעדיגע.

דער יונג איז געווען זעהר ערנסט ביי זיין רעדען. דאס האט אויף מערי'ן געווירקט און זי האט דערפיהלט, אז דער סוד, וואס דער יונג טראגט אין זיין הארץ, האט א שייכות מיט'ן טויט און ער ריכט זיך אויף איהם.

זי איז דערשראקען געווארען פאר איהם און ער איז איהר פרעמד געווארען, ווי ער וואלט שוין אין אן אנדער וועלט געקעהרט. דערביי האט זי דאס פרעמדארטיגקייט גערייצט, די סכנה, וואס שמעקט נעבען איהם און דער טויט וועגען וועלכע ער רעדט. זי האט איהם צוגערעדט, אז זיי זאלען פאהרען מיט א גאנדאלע איבער דער שטאדט.

אין איינע פון די סטאנציעס האבען זיי גענומען א שווארצע גאנ־דאלע און געלאזט זיך איבער די קאנאלען פון שטאדט.

דער יונג איז געווארען פרעהליך און האט אנגעהויבען צו פייפען פון מאניושקא'ס אפערע, און גערייצט זיך מיט מערי'ן, און פערפיהרט א געשפרעך מיט די פיהרער — נור מערי האט זיך פלוצלונג אבגערופען:

— און גלויבסטו נישט, אז ס'איז דא א צווייטעס לעבען און מיר, לעבעדיגע, האבען א בעציהונג מיט די, וואס זיינען שוין אין צווייטען לעבען... זיי זיינען נעבען אונז און מיט אונז, נור מיר הערען זיי נישט, ווייל זיי זיינען אזוי שטיל און אזוי אונזיכטיג, אז אונזערע חושים זיינען נאך צו גראב צו דערפיהלען זייער נאהענטקייט. ווען מיר ווע־לען זיך אונזערע חושים אויסאיידלען און זיי וועלען מסוגל ווערען צו פערנעהמען די איידעלסטע טענער, דענסמאל וועלען זיי אויך פער־נעהמען די נשמות, וואס זיינען ארום אונז. אזוי ווי די חושים פון א גראבען מענשען קענען נישט פערנעהמען די טענער פון אן איידעלע

מוזיק, אזוי קענען מיר נאך נישט פערנעהמען דעם לעבען פון די נשמות, וואס שוועבען ארום אונז.

— אז מען שטארבט, באקט מען בייגעל, מיין געליעבטסטע — זאגט דער יונג, אנגעלעהנט אויף דער בארקע — קושט די קליינע, פרישע ליפלעך (ווייזט ער אויף מערי'ן) אן אנדערער, עסען די קרומע ווייסע צייהן אן אנדערע, טראגט אויף די הענד דעם לייכטען שמעקענדען קערפעריל, ווי א פלעשעלע פארפיום, אן אנדערער. און ביסט דו נאר דערביי, קענסטו נישט קיין צוויי צעהלען — לאכט דער יונג.

— און איך קען א פאר, וואס האבען געלעבט צווישען זיך נאכ'ן טויט, — זאגט מערי.

— נאכ'ן טויט! דאס איז אינטערעסאנט, ווערסט אפשר דער־צעהלען?

ער זעצט זיך נעבען איהר. די נאכט הויבט זיך אן ארייננצושלייכען אין וואסער אריין.

— איז געווען אין פעטערבורג א יונגער מוזיקער. איך האב איהם געקאנט — א איד. האט גאר נישט געוואוסט און גאר נישט מעהר גע־קענט, נור זיין מוזיק, זיין פידעל און זיין מענדעלסאן. א סענטימענטא־לער, א דינער און אן איידעלער ווי א מוזיקער. און געהאט האט ער א געליעבטע אויך אזוי ווי ער — א סענטימענטאלע, א דינע, אן איי־דעלע—צוויי שיללערישע טיפען אידעאליסטען. און אז זיי זיינען ביידע צוזאמענגעזעסען, ער האט געשפיעלט און זי האט געהערט, איז עס געווען איין וועזען. מיר האבען זיי גערופען די פייגעלעך, ווארים זיי זיינען טאקע געווען א פאר ווי פייגעלעך. שטענדיג האט מען זיי געזעהן געהן אינאיינעם, קיינמאל נישט בעזונדער, אזוי אז עס האט זיך גע־דאכט, אז זיי זיינען שוין אזוי בעשאפען געווארען. פלוצלונג איז זי קראנק געווארען און איז געשטארבען. און ער האט ווייטער געלעבט. ער האט נור אויפגעהערט צו שפיעלען אויף זיין פידעלע. זיך נישט גע־וויזען פאר מענשען, געזעסען איינגעשלאסען ביי זיך אין שטיבעל גאנצענע טעג און פערגעסען אן דער וועלט.

איינמאל האט איהם א פריינד מיטגענומען אויף א ספיריטיסטי־שען סעאנס, וואו מען האט ארויסגערופען זיין פערשטארבענע כלה. זי האט איהם געלאזט זאגען, פארוואס ער רופט זי קיינמאל נישט ארוים

און אז מען האט זי געפרעגט דורך וועלכען וועג קען זי קומען צו איהם, האט זי געענטפערט: דורך זיין פידעלע.

פון דאמאלס אז איז דער ארימער שפיעלער געזונד געווארען. ער האט ווייטער געלעבט מיט מענשען, לעקציעס געגעבען, נור אהיים גע־קומען אויף דער נאכט, האט ער זיך אין זיין שטיבעל איינגעשלאסען, דעם לאדען צוגעמאכט, דעם לאמפ אנגעצונדען און אנידערגעשטעלט א שטוהל פאר איהר, גענומען דאס פידעלע אין דער האנד אריין און האט אנגעהויבען צו שפיעלען. איז זי ערשינען פאר איהם, האט ער זיך געפרעהט מיט איהר און ווייטער געלעבט מיט איהר ווי פריהער...
יא, מען קען די טויטע צוריק ארויסרופען. מען דארף נור האבען מיט וואס און מען דארף נור וועלען. זייווארטען נור אויף אונזער רופען און ווען מיר קלערען פון זיי, זיינען זיי מיט אונז.

— א געטרייע פארעל געווען, זעהט זיך אויס דיינע בעקאנטע אין פעטערבורג, אזש זיך אין זינען געהאט נאכ'ן טויט.

מערי האט געשוויגען.

— איך וואלט געוואלט וויסען אויב עס וועט מיך אויך ווער אמאל ארויסרופען נאכ'ן טויט. איך וואלט זעהר דאנקבאר געווען צו האבען א געלעגענהייט נאך אמאל זיך געפינען צווישען די לע־בעדיגע.

— וואס, דו קלייבסט זיך דאך נאך נישט צו שטארבען?

— אין היינטיגע צייטען, ווער קען זאגען וואס איינער קלייבט זיך צו טהון.

אין דעם אויגענבליק איז פון א זייטען־קאנאל ארויסגעפאהרען א שווארצע גאנדאלע, אין וועלכער עס זיינען געשטאנען פיער מענשען מיט שווארצע מאסקעס אנגעטהאן און האבען געהאלטען פיער שטול־קאצען אין די הענד. אויף דער גאנדאלע האט זיך געפונען א שווארצע טרונע, בעלעגט מיט בלומען און די פיהרער פון דער גאנדאלע, וועלכע זיינען געווען פון דער חברה בעגרעבער, וואס טראגען נאך דעם טראכט פון מיטעלאלטער, האבען אויך געטראגען די געהיימניספולע אנגע־טהועכם מיט די שווארצע מאסקעס. עס האט אויסגעזעהן ווי די טרע־גער װאלטען געווען די שלוחים פון טויט. און דער טויט פאהרט נאך זיי. הינטער זיי איז געפאהרען א לויה.

יאַש און מערי האָבען זיך אַנגעקוקט. דער יונג איז בלייך געווארען.

קאַפּיטעל 30.

רויטע רויזען.

צווישען מענשען האָבען זיי זיך געוואָלט בעהאַלטען פון דער שרעק פאַר'ן טויט, וואָס איז זיי בעפאַלען. זיי האָבען זיך נישט אָבגערעדט און דאָך האָבען זיי ביידע געוואוסט, אז אין דער היים זיין קענען זיי נישט. זיי האָבען זיך אַנגעטהאָן און זיינען אַוועק אין אַ קאַבארעט, אין איינעם פון די שמוציגסטע ווינקעלעך פון שטאָדט.

דאָרט האָבען זיי אָנגעטראָפען אַ חברה ציגיינער, וועלכע האָבען געזונגען ליעדער און צוויי פעלהאפטע „איטאַליענער", וועלכע האָבען זיי בעגלייט מיט די גיטאַרען. אַ קליין שוואַרץ־חנ'עוודיג „כשוף־מיידעל", וועלכע איז ארומגעגאַנגען צווישען עולם און אָלעמען געטראָפען אויף דער האנד, האָט זיי מעהר צוגעצויגען ווי אַלע אַנדערע אין קאַבארעט. דאָס מיידעל האָט געהאַט אַ לייב ווי אַ שלאַנג און אויגען פער'שכור'טע. און אַז זי האָט גערעדט מיט זיי, האָט דאָס מיידעל זיי אַזוי טיעף אין די אויגען אריינגעקוקט, אַז עס האָט זיך זיי געדאַכט, אַז דאָס מיידעל ווייסט דעם סוד פון טויט, וואָס יאָגט זיי נאָך, און גיט זיי אַנצוהערען דערפון מיט איהר בליק.

יאַש האָט געפּרובט אָנ'שכור'ן זיך. מערי האָט איהם אָבער אייגעהאַלטען, נישט געלאָזט און ארויסגעצויגען איהם מיט געוואַלד פון דעם שרעק־גרוב. זיי האָבען זיך נאָך לאַנג ארומגעדרעהט איבער די גאַסען. די גאַסען זיינען געווען שטיל און טונקעל בעלויכטען. מערי האָט איהם אַנגעקוקט און אַנגענומען ביי דער האַנד:

— וואס, ביסט קראנק, יאש?

דער יונג האט זיך דערשראקען און פערשעהמט פאר דעם ווארט. עס האט זיך אין איהם ערוועקט זיין גאנצע קראפט און עס האט איהם ארומגענומען א שאנד איבער זיין שוואכקייט. ער איז ארויס מיט א געלעכטער.

— פערשטעהסטו נישט, אז איך לאך, מערי? גיב דיין מויל, מיין שעהנע פויגעל. — און ער האט זי געכאפט אויף זיינע הענד און אנ־געהויבען זי ארומטראגען איבער די גאסען.

זי האט זיך געריסען פון איהם, זי האט געהאט דאס געפיהל, ווי עס וואלט זי אנגעריהרט נישט־גוטעס. אבער דער יונג האט געפרובט צו פעריאגען פון איהר דעם שרעק, וואס ער האט איינגעפליסט אין איהר מיט זיין פיהרען זיך. ער האט פערשטאנען ווי ער מוז יעצט שעהן אויסזעהן ביי איהר און אז זי וועט זיך עקלען אנריהרען זיך אן איהם — האט ער געלאכט, איבערן וועג זי טראגענדיג:

— קינד דו, וואס איז דער טויט? ער איז מיין פריינד, מיין אינטימסטער, אינטימסטער פריינד.

מיט די רייד זיינען זיי אין זייער צימער אריין.

ער האט זי גענומען אויף זיינע קניהען און געהאלטען זי ווי א פולען קעלך מיט געטראנק און געקושט איהרע ליפען, האט צו איהר גערעדט אין ווארימקייט, ווי ער וואלט געוואלט אנטלויפען פון דער שרעק פון טויט צו איהר לייב.

— איז דיין ליעבע דען נישט אינטערעסאנטער און שטארקער נאך פון דעם טויט? ווען דו קוקסט אויף מיר, ווען דיינע שווארצע לאקען ריהרען מיין הארץ אן. ווען איך פיהל דעם געשמאק, וואס יאגט פון דיין לייב — א, ווען הונדערט טויטען וואלטען געווען אויף דעם וועג צו דיר, וואלט איך דורך זיי דורכגעטראטען און געקומען צו דיר!

זי האט איהם געקוקט אין די אויגען אריין. פון זיי האט יעצט דאס לעבען ארויסגעשפראצט. אבער דאך האט זי זיך געשראקען פאר איהם. עס איז איהר געווען, ווי ער אנטלויפט פון עפעס און זוכט שוץ ביי איהר.

אבער פון זיין געזיכט און פון זיינע בעוועגונגען איז שוין פער־שוואונדען די שרעק פון טויט, און דער יונג האט יעצט געשמעקט מיט לעבען.

צו מארגענס זיינען זיי אוועק פון וועגעדיג קיין פלארענץ.

אין דער זונען־שטאדט, ביי דעם געמיטליכען, פרעהליכען לעבען, וואס עס פיהרט דער מיטעלאלטערישער געסט — איז איינגאנצען פער־שוואונדען די טרויעריגע שטימונג, אין וועלכע עס האט זיי אריינגע־בראכט דאס האלב־פערנעבעלטע ווענעדיג מיט זיינע קאנאלען און מיט זיינע שווארצע גאנדאלען. זיי האבען זיך דא ביידע געפיהלט ווידער יונג, פריש און פערגעסען אן דעם „סוד", וואס שוועבט צווישען זיי. עפעס ווי א משא איז אראב פון יאש'ס פלייצעס, ווען ער איז געגאנגען לוסטיג איבער די פלארענטינער גאסען, אויף דעם מיטעל־אלטערישער בריק איבער דער „ארנא", וואו עס שטעהען נאך אויס־געשטעלט די ביידלעך פון די סקולפטארען, ווי אין מיכאל־אנדזשעלא'ס צייטען. אלץ איז דא געוועז אזוי בעקאנט, עפעס היימיש און דערביי אזוי אלט, ווי דער זיידע און די באבע וואס זיצען אין זייער פאטער־שטוהל. די שטאדט שטעהט נאך מיט איהרע מנהגים, ווי דענסמאל, ווען עס האבען נאך געלעבט אין איהר די אלטע גרויסע מייסטערס. און עס דאכט זיך זיי, אז געהען זיי דורך א בודקעלע, אין וועלכע עס וואהנט דער מאסטער דאנאטעלא, אז זיצט ער פאר דער טהיר. און פאר זיין טהיר, אלס שילד פון זיין מלאכה, שטעהט זיין קליינער „דוד". זיי קומען אריין צו איהם: „באן זשאנא, מאסטרא דאנאטעלא!" און בעשטעלען ביי איהם א קליינע בראנז־פיגור אויף א קאמינ־זייגער...

זיי האבען נישט געוואלט געהן אין די מוזעאומס. די זונן האט צו ליכטיג געשיינט, און די גאסען מיט די געוועלבלעך און די שעהנע פלארענטינער מיידלעך, וואס אלע האבען זיי אויסגעזעהן ווי ארומ־געהענדיגע לעבעדיגע קאפיעס, פון באטיטשעלי'ס, פון טיציאן'ס פון לעאנארדא־דע־ווינטשי'ס בילדער, זיינען געווען די שעהנסטע רייכסטע מוזעאומס.

גאנצע טעג האבען זיי זיך ארומגעדרעהט איבער די רוישענדע מיטעלאלטערישע גאסען, וואו דאס לעבען איז עהנליך געווען, ווי ווען די אלמעכטיגע מעדיציס וואלטען נאך אין זייערע שלעסער געזעסען און די דאזשען דרעהען זיך אין די גאסען ארום. און באלד ערשיינט א קורטיזאנקע מיט איהר גאנצען שטאב. די קליינע אפעלעך לויפען איהר נאך און זי האלט א פאפוגאי אין די האנד צום צייכען פון איהר פראפעסיע און די דאזשען בעשטעלען ביי איהר נאכט־לאגערס, צו פרי־הער... אויף דעם מיקעל־אנדזשעלא־פלאץ האט געהערשט די קאפיע פון אנדזשעלא'ס "דוד". ווי א יונגער נאקעטער בעזיעגער איז דער שעהנסטער מענשען־קערפער געשטאנען אויף דעם בארג און בע־הערשט מיט זיין אינגלישען לייב דעם גאנצען טאל, דעם טייך און די האלבע שטאדט, וואס זיינען געלעגען צו זיינע פיס. זיי האבען זיך צוגעקוקט צו זיינע יונגע שטארקע בריסטען, אין וועלכע די שטראהלען פון דער זונען האבען זיך אבגעשלאגען, און ער איז געגליכען געווען ווי א יונגער גאט וואס שטעהט דא און בעהערשט די וועלט מיט זיין שעהנקייט.

מיט א טאג פריהער האבען זיי דעם אריגינאל געזעהן איז מיקעל־אנדזשעלא'ס זאמלונג. דארט שטעהט ער ווי א רעליקוויע. דער שטיין צו וועלכען מיקעל אנדזשעלא האט זיך אנגעריהרט און פון זיין האנד איז ארויס זיין „דוד". דארט איז דער דוד צוגעשלאסען אין דער האלע און ער רייסט זיך פון די פיער וועגד ארויס, ער קען נישט פערטראגען דעם וואך איבער זיין קאפ. און דא שטעהט ער אין דער פריי, אין דער זונן. איבער זיין קאפ איז גאט און דער הימעל, צו זיינע פיס — די ערד און די וועלט, און ארום איהם — די זונען־שטראהלען. דאס איז די ריכטיגע וואהנונג פאר דעם שעהנסטען מענשען־קערפער, וואס דער מייסטער האט בעשאפען.

נאך בעסער האבען זיי זיך געפיהלט, ווען זיי זיינען בידע אין א פאר טעג ארום געקומען קיין רוים.

רוים איז געווען איינגעטונקט אין א ים פון רויטע רויזען. די רויזען זיינען צייטיג געווארען און די גאסען, און די פאלאצען און די ווילען און די קארסעם זיינען פול געווען מיט רויזען. איבער די גע־מויערטע ווענד האט זיך געגאסען דער רויזען־שטראם, ווי דער וויין וואלט זיך איבער זיי געגאסען. און רוים האט אויסגעזעהן, ווי עס

וואלט פערטרונקען געווען אין דעם ליכטיגען, רויטען, בליהענדען רויזען־רעגען.

אין די מוזעאומס זיינען זיי נישט געגאנגען. זיי האבען זיך ארומגעדרעהט ארום די אלטע מויערען, ארום די שטיינער און די פאַלאצען, אויף וועלכע עס האט זיך אבגעשפיגעלט די געשיכטע פון דער וועלט. און עס האט זיך זיי געדאכט, אז זיי זיינען מיטגעווען ביי די אלע טהאטען, וואס האבען זיך אבגעשפיעלט דא, אין דעם רוים. אלעס האט זיך ביי זיי אויסגעמישט: צעזאר, פעטרוס, יוליוס דער צווייטער, מיקעל־אנדזשעלא, ראפאעל מיט זיינע שילער, אינאיינעם מיט א היינטיגען רוימער סוביעקט, וועלכער געהט אין קינעמאַטאגראף; די אלטע לעקטיקעס אינאיינעם מיט די עלעקטרישע טראמוואיען, וואס יאגען איבער די גאסען; די זיילען, די רעשטען פון אלטען רוים, מיט די אפישען פון די מאגאזינען — אלעס איז געווארען אויסגעמישט און אלעס איז געווען בעשאטען מיט רויזען, רויזען, רויזען...

און באלד דערביי איז א בעוועגונג, א בעלעבונג, א געשריי און א האנדעל = פערקויפען די אידען פיש אויף די אלטע מארמארנע פלעצער, וואס זיינען איבערגעבליבען פון וועגוס און אפאלא'ס טעמפלען... און די עלעקטרישע און גאז־ליכט בעלויכטעט זייערע פארמעט־געזיכטער, לאנגע נעז און דערשראקענע אויגען, אין וועלכע עס איז פערשטיינערט געווארען די שרעק פאר'ן קארנאוואל, וואו מען האט זיי געיאגט איבער דער קארסא און זייערע טעכטער, וואס האבען אמאל געמוזט טעפיכען אויסהעפטען צו בעפוצען טיטוס'עס טריאומף־בויגען צום קארנאוואל־פעסט, דרעהען זיך יעצט איבער די שמאַלע טראטוארען ארום, ווינקען מיט פערשארטע אויגען, הויבען אויף די שמאלע קליידלעך, ווייזען זייערע געטאקטע פיסלעך און פערפיהרען דעם פרעמדען אין די טונקעלע קארידארען פון די אלטע הייזער אין זייערע קליינע שטיבלעך אריין.

זיי זיינעןביידע ארומגעגאנגען ווי שכור אין דער אלטער זינדיגער שטאדט, שכור פון דעם לעבען, וואס איז דא אמאל געווען און איז נאך יעצט, פון דעם רויטען איטאליענישען וויין, פון די רויטע רויזען, מיט וועלכע עס זיינען פול די מערק און די פלעצער; פון די שעהנע מיידלעך, וואס דרעהען זיך אין די גאסען ארום; פון די אויסגעלאסענע הערמא־אפראדיטאס און די קורטיזאנקעס, און פון די אידישע הערמא־

אפראדיטאס אין דער פישער־גאס; פון די שאטענס אין דער לבנה־נאכט אין קאליזעאום און די שאטענס פון די אפאסטאלען; פון די קירכען־גלאקען און פון די חורבות פון דער אלטער שטאדט. און די נעכט, די נעכט מיט די שטערען איבער דעם איטאליענישען הימעל...

זייער צימער איז פול געווען מיט רויזען, רויטע רויזען, פולע און זאפטיגע, וואס האבען געיאגט פון זיך א גערוך, וואס האט געוועקט יעדער טראפען בלוט... רויטע רויזען — אומעטום און איבעראל. און הינטער די רויטע רויזען, האט זיך געדאכט, זיינען בעהאלטען גיפטיגע שלאנגען, וועלכע ווארטען נור אויף דער גינסטיגער מינוט, אז זיי זאלען זייערע קעפ און גיפטיגע צונגען ארויסשטעקען פון צווישען די סאמעטענע רויטע רויזען בלעטלעך...

קאפיטעל 31.

גיפטיגע שלאנגען.

א גרויסע און שווערע אויפגאבע האט יאש בלום אויף זיך גענומען. די גרופע פון זיין פארטיי, וועלכע האט זיך פאר קיין זאך נישט אב־געשטעלט, אבי אויפצורודערן די וועלט, אום מען זאל רעדען פון איהרע ראמאנטישע טהאטען — האט געקריגען א ידיעה, אז אזעלכע און אזעלכע הויכגעשטעלטע פערזאן וועט זיך אויפהאלטען ביי איהרס א טאכטער, וועלכע איז א פרוי פון א רוסישען קאנסול, אין איינעם פון די אויסלענדישע אריסטאקראטישע באדע־ארטען.

די הויכגעשטעלטע פערזאן, וועלכע האט פערנומען א הויכע פאסטען, איז גראדע געווען א ליבעראל, דורכדעם האט זי זיך נישט געהיט און איז נישט געווען ארומגערינגעלט מיט שפיאנען ווי די אנדערע. נור דער ליבעראליזם פון דעם מיניסטער, האט יאש'ס פארטיי אנערקענט, איז מעהר שעדליך און מעהר געפעהרליך פאר דער רעוואלוציע, ווי דער רעאקציאניזם פון די אנדערע הויכגעשטעלטע פערזאנען. דער מיניסטער, וועלכער האט געוואלט בערוהיגען דאס לאנד מיט זיין ליבעראליזם, האט עס קיינמאל נישט געמיינט אויפ־

ריכטיג און ער האט נור געזוכט צו פערבלענדען די אויגען, צו צוצי־הען די מעהר רוהיגע עלעמענטען צו דער רעגיערונג און די רעוואלוצי־אנערען צו איזאלירען. אייניגע פערזאנען פון יאש'ס גרופע האבען בעשטימט אבצוראמען די הויכגעשטעלטע פערזאן פון וועג און אויס־צופיהרען דעם פלאן אויף אייגענער האנד מיט די געלד־מיטלען, וואס זיי האבען צוגענומען פון דעם פאסט־טראנספארט אויפ'ן קאלי־שער וועג. צו דעם טהאט האט זיך געריסען אינאיינעם מיט אנדערע אויך יאש. און זיין כראברע האלטען זיך ביים אנפאלען, זיין פראנ־צויזש רעדען, וואס איז אונבעדינגט נויטהיג געווען אין פערקעהרען אין די הויכע הטעלען, וואו די הויכגעשטעלטע פערזאן וועט איינ־שטעהן, האט ערוועקט צו איהם צוטרויען און ער האט עס זיך גענומען אויספיהרען אויף אייגענער האנד.

צוויי חברים זיינען ארויסגעפאהרען נאכשפירען די הויכגעשטעלטע פערזאן, צו האבען זי אויפ'ן אויג, און יאש איז דאס דערווייל געפאה־רען קיין זאקאפאנע, גענומען זיין שעהנע ליטוויטשקע אבצופרעהען זיך מיט איהר פאר'ן טויט.

די טהאט האט ערשט געזאלט ווערען אויסגעפיהרט אין א פאר וואכען ארום, ווארים עפעס אן אונגעריכטע מניעה האט די הויכגע־שטעלטע פערזאן אויפגעהאלטען נאך אין פעטערבורג, וואו עס איז אונמעגליך געווען צו איהר צוצוקומען. און יאש האט צייט געהאט דערווייל אבצופרעהען זיך מיט מערי'ן. נור יאש בלום, וואס איז אלע מאל גליקליך געווען אויף א „טהאט" און געריסען זיך צו יעדע פא־זיטיווע ארבייט, דער יאש בלום, וואס צוזאמען מיט די חברים, ווען זיי זיינען בעפאלען א פאסט־וואגען, א קאראוול, האט ער ארויסגע־וויזען אזא מוטה און אזא אפפערונגס־וויליגקייט, אז ער האט פער־וואונדערט און פערשעהמט זיינע קריסטליכע פריינד — האט זיך יעצט, ווען עס איז איהם אויסגעקומען צו האנדלען אויף אייגענער פעראנטווארטונג און מיט קיין בעטהיילונג פון די חברים, געפיהלט זיך מיט דער „טהאט" אונהיימיש און שלעכט. ער האט מורא געהאט צו מאכען ביי זיך די שרעקליכע ענטפלעקונג, אז צום ערשטען מאל אין זיין לעבען זאל ער אפשר פורכט האבען פאר'ן טויט. ער האט פעריאגט דעם אנגסט פאר דעם וואס שטעהט איהם פאר פון זיך, נור יעדעס מאל איז זי איהם ווידער געקומען.

אז אַנדערס מאָל האָט ער גאָר נישט געקלערט איבער די פאָלגען, וואָס קענען ארויסקומען פאַר איהם פון דעם „טהאַט“. ער האָט נור געזעהן די טהאַט אליין און איז גליקליך געווען איבער איהר. יעצט אָבער איז די טהאַט אליין פערבאָרגען געווען פון איהם. זי האָט זיך ווי בעהאַלטען הינטער די פאָלגען, וואָס וועלען ארויסקומען פון איהר, און ער זעהט נור דעם שווארצען אונענדליבען אבגרונד, צו וועלכען עס פיהרט איהם זיין וועג. און צום ערשטען מאָל שרעקט איהם דער טויט, וואָס שטעהט הינטער דער טהאַט.

צוערשט האָט ער נאָך ניט צוגעלאָזט דעם געדאנק צו זיך, פעריאָגט פון זיך יעדן חשד פון שוואכקייט, דערנאָך האָט ער גענומען נאָכקלעהרען פארוואָס איז דאָס אזוי, וואָס האָט זיך געענדערט אין איהם, און ער האָט געמאַכט די שרעקליכע ענטדעקונג, אז שולדיג איז אין זיין שוואכקייט די שעהנע ליטוויטשקע, אז זי האָט איהם פערסם'ט מיט'ן לעבען, מיט איהר ליעבע.. און ער האָט זי אנגעהויבען פיינד צו קריגען, געקלערט דערפאַר נקמה צו נעהמען פון איהר, אויסצוטרינקען דעם גאנצען בעכער פון לוסט און תאוה, וואָס שטעקט אין איהרע ביינער און זי לאָזען שטעהן אַ אויסגעטרונקענע, אַ אויסגעזויגענע און אוועקגעהן זיין וועג צו דער "טהאַט“.

מיט יעטווידער נאַכט, וואָס זיי האָבען געהאַט הינטער זיך, האָט זיך איהם געדאכט, אז ער קומט נעהנטער צו צו זיין וועג — אוועקצולויפען פון איהר און געהן צו דער „טהאַט“, אָבער וואָס מעהר ער האָט פון דעם בעכער געטרונקען, וואָס מעהר עס זיינען געפלאָסען פון די שעהנע ליטוויטשקע די קוואַלען־שטראָמען פון איהר ליעבע, וואָס מעהר ער האָט געגאָסען פון זיי — דאָס שווערער און פערוויקעלטער איז איהם געוואָרען דער וועג צו דער „טהאַט“. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז זי שפרייט אויס אויף דעם וועג צו דער טהאַט גיפטיגע שלאַנגען, וואָס זי שליידערט ארויס פון איהר ליעבע־קוואַל.

דורכדעם האָט ער זי פיינד געהאַט און געוואָלט נקמה נעהמען פון איהר — פאַר זיין לעבען — מיט איהר ליעבע... נור איין זאַך האָט ער געפיהלט, אז ווי עס זאָל נישט זיין = די טהאַט מוז געשעהן. עס איז נור אַ אבשלעפעניש, אָבער עס וועט זיך ערוועקען אין איהם. ער וועט זיך צוזאַמענעהמען און איבערלאָזען איהר בעט און בעכער און געהן דארט, וואו די פליכט רופט איהם. יאָ, דאָס מוז געשעהן

ווי אם געשווינדסטען, און אויף דער מינוט האט ער יעדען טאג געווארט.

דאס זיינען געווען די גיפטיגע שלאנגען הינטער די רויטע רויזען אין רוים.

דערווייל האט יעדער טאג געבראכט די הערליכע זונען איבער'ן איטאליענער הימעל. יעדער טאג האט געבראכט זיין לעבען און יעדע נאכט — איהר ליעבע. און דאס לעבען האט איהם ווי איינגעוויעגט, פערשלאפען און פערגעסען געמאכט פון דער טהאט, פון דער פליכט וואס ליגט אויף איהם.

ער האט זיך אנגעשכור'ט מיט איהר ליעבע און נקמה גענומען פון איהר, געמיינט, אז אט־אט וועט ער זי איבערלאזען אין האטעל אליין מיט א בריעף און א פאר פראנק און אנטלויפען. און געזאגט האט ער זיך, אז מארגען וועט ער דאס טהון, איבערמארגען, — אבער דער מארגען און דער איבערמארגען זיינען געקומען און דאס לעבען האט זיך ווייטער געגאסען ווי אוים א קוואל. דענסמאל האט ער זי נאך מעהר אנגעהויבען פיינד צו קריגען און חושד געווען, אז זי איז פאלש און זי ווייסט פון אלע געדאנקען וועגען וואס ער קלעהרט; אז זי האט דאס געטהאן אבזיכטליך, אבער איהר מינע און איהר פיהרען זיך זיינען געווען אזוי נאאיוו, אזוי אונוויסענד. זי האט טאקע ניט פערשטאנען, וואס ס'איז מיט דעם יונג. זי האט נור געפיהלט אז ער ליידט עפּיס, אז ער טראגט עפּיס אויף זיין נשמה, און זי האט אויף איהם רחמנות געקריגען.

איינמאל איז דאס געווען אין פאלערמא, וואוהין זיי זיינען אנטלאפען, זוכענדיג זונן. זיי זיינען געגאנגען ביים ברעג ים, וואו דער ים ווארפט פון זיך אזא בלאהליכען, דורכזיכטיגען שיין, אז מען זעהט אלעס, וואס עס טהוט זיך אויף זיין אונטערגרונד.

איבער דער גאס ציהט זיך א רייה לאסטוועגען מיט טעאטראלישע דעקאראטיור־געמעלדער און די מענשען וועלכע זיצען אויף די וועגען זעהן אוים, ווי זיי וואלטען געווען אוים די פיגורען פון די געמעלדער.

געהן זיי אזוי ביים ברעג און שווייגען. און דער יונג קלעהרט וועגען דעם, אז עס מוז דאך נעהמען א סוף. קומען זיי אן פאר אן אלטער פראנציסקאנער קלויסטער. זיצט אן אלטער מאנאך און ציהט אויף קרעלען אויף א שנירעל און פרעגט זיי, אויב זיי ווילען

ניט זעהן די סקלעפּעס מיט די טויטע. זיי לאָזען זיך אַראָב אין א גרוב. איבער א לאַנגען, לאַנגען קעלער, וואו עס ציהען זיך אַוועק גאַנצע גאַסען, הענגען אין די נישעס פון די ווענד טויטע מענשען אין זייער פּאַראַדנע אָנטהון, אַזוי ווי זיי זיינען געווען ביים לעבען.

די אַלטע בכבוד'ע בעלי־בתים פון סיציליען האָבען זיך נאָכ'ן לעבען געלאָזט אין זייערע פּאַראַדנע מלבושים פּערטריקענען און אויפהענגען זיך אויף די ווענד פון די מיילען־ווייטע „סקלעפּעס" פון דעם הייליגען פראַנציסקאַנער קלויסטער אין פּאַלערמאָ. און דאָ הענגען, זיי אַלע פון דור־דורות: מענער, ווייבער, קינדער, יונגע און אַלטע, בחורים און בתולות אין די פּאַראַדנע קליידער פון זייער צייט. אין זייערע פּנים'ער האָט זיך איינגעשניטען די לעצטע גרימאַסע, וואָס זיי האָבען געמאַכט ביי דער יציאת־נשמה.

מען זעהט ווי טייל, ראַנגלענדיג זיך מיט'ן טויט, האָבען אויפגעעפענט די מיילער, ווי זיי וואָלטען א גרויס פּראָטעסט־געשריי געוואָלט פון זיך אַרויסגעבען איבער דער עולה וואָס מען טהוט זיי, וואָס די פּרעמדע, אונבעקאַנטע הענד שניידען זיי אָב פון לעבען. אַנדערע ווידער, איבערגעבענדיג זיך אין די אָרעמס פון א גרויסער האָפנונג און גלויבען, וואָס זיי האָבען געזעהן אין זייערע וויזיאָנען אין דער לעצטער מינוט, זיינען איינגעשלאָפען מיט א שטיל שמייכעלע אויף די ליפּען. א טייל פון זיי האָבען נאָך די אויגען אָפען און זייערע פּנים'ער דריקען אויס שרעק און אַנגסט פאַר דעם אונבעוואוסטען, וואָס זיי זעהן אין דער לעצטער מינוט.

א קינד האָבע זיי געזעהן הענגט צווישען די אַלטע און עס זעהט אויס, ווי עס וואָלט נאָך די הענטלעך און די אויגען צו דער מוטער אויסגעשטרעקט בעטענדיג זיך: „ראַטעווע מיך פון דעם, וואָס שלעפּט מיך יעצט אין זיינע קאַלטע אָרעמס"!... אויף א סך פון זיי זיינען שוין די געזיכטער און די קערפּערס פּערטריקענט געווען און אַרויסגעפאַלען פון די פּאַראַדנע רעק, פון די שטיוועל, פון די היטלען.

די מלבושים, געאַרבייט אויס א דויערנדען שטאָף, האָבען לענגער אויסגעהאַלטען די ציהען פון דער צייט, ווי דער פליש און בלוט שטאָף, אויס וועלכען עס איז אויסגעאַרבייט דער מענשליכער אָרגאַניזם. די מענשען זיינען צופאַלען, די קליידער זיינען נאָך גאַנץ געווען.

מען האט געקענט אנזעהן, ווי אזוי עס שיידט זיך ארויס דער שארבען פון פערטריקענטען פלייש, ווי דאס פלייש און הויט ווערען גערונצעלט, פערוועלקט, פערטריקענט און פאלען איין אין דעם ביין פון שארבען און סקעלעט.

און די סקלעפען ציהען זיך איבער גאנצע געבויען. עס זעהט זיך אויס, ווי עס וואלט געווען א יאהרמארק פון טויטע. אזוי פיעל זיינען זיי זיך צוזאמענגעקומען. און די טויטע רעדען, שרייען, האנדלען. מען הערט זייער ברומען, זייערע גוואלדען, וואס רייסען זיך ארויס פון די גריבלעך פון זייערע פנים'ער, פון זייערע דערשראקענע אויגען, פון זייערע פערקרימטע, פערביסענע ליפען. דער טויט רעדט אין דער טויטער שטאדט און מען הערט זיין שרעקליכען ברום פון די ווינקלען ארויס.

יאש האט געשלעפט מערי'ן טיעפער און דעם סקלעפ אריין, פער־דרעהט זיך מיט איהר אין די קרומע געסלעך, וועלכע האבען זיך גע־צווייגט אין סקלעפ. אומעטום און איבעראל האט דא דער טויט גע־לעבט און גערעדט. מען האט געהערט זיין שטים, וואס האט געשריען פון די שרעקליכע געזיכטער, וואס האבען דא געשטאנען אויף די ווענד.

מערי האט מורא געהאט און געריסען זיך ארויס. יאש האט זי אבער ניט אבגעלאזט. פעסט זי האלטענדיג ביי דער האנד, האט ער זי טיעפער, טיעפער אין דעם סקלעפ אריינגעצויגען און אנגעוויזען איהר אויף די שוידערליכסטע גרימאסען, אויף די עקעלדיגסטע פנים'ער.

זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען פאר איהם. עס האט זיך איהר געדאכט, אז אויך ער קעהר שוין דא אהער, אז ער איז איינער פון זיי, וועלכער איז אראב פון דער וואנד און ער האלט זי מיט דער קאלטער האנד און שלעפט זי טיעף אין סקלעפ אריין.

און זי האט זיך ארומגעקוקט אויף דעם טויט, וואס קוקט פון די ווענד אראב, אויף זיין בלייך, בעז געזיכט און א שרעק איז זי בעפא־לען. זי האט זיך געפיהלט איינזאם און פערלאזט אין דער טויטער שטאדט דא; אז זי איז אריינגענומען פון טויט און וועט שוין נישט מעהר קענען ארויסקומען פון דאנען, אז זי וועט אויך ווערען אזוי ווי זיי. זי האט געהאט דאס געפיהל, אז זי טרינקט זיך דא אין טויט — האט זי אנגעהויבען צו שרייען, צו רופען נאך הילף. יאש האט זיך

ווי אויפגעכאפט, געוואלט זי בערוהיגען, ארויספיהרען — זי האט מורא געהאט פאר איהם און גערופען נאך הילף ביז מען איז געקומען און מען היט זי גרויסגענומען.

אבגעראטעוועט זיך, האט זי פון דעםסטמאל אן געפיהלט אן עקעל צו איהם. זי האט געוואלט אנטלויפען פון איהם און איינע אליין געהן אין די גאסען פון פאלערמא, נור זי האט זיך געפונען פערזאמט, איינע אליין אויף דער וועלט און זי איז דארטמיט איהם מיטגעגאנגען א היים אין זייער האטעל.

און ביינאכט, אז ער האט זי געהאלטען א נאקעטע אויף זיינע הענד און בעטראכט איהר נאקעטע לייב, האט ער געזעהן ווי דער שארבען און סקעלעט שניידט זיך אויף שוין ארויס פון איהר לייב. און דער טויט האט איהם פער'סמ'ט דאס לעבען און ער האט נישט געקאנט מעהר געניסען פון לעבען.

קאפיטעל 32.

א נייער געזאנג.

זייער לעבען איז געווארען אונערטרעגליך. מערי האט געקלעהרט וועגען זעלבסט־מארד, נור דאס לעבען, וועלכעס זי האט געפיהרט, ווי אין א שכרות, צווישען טויט־אנגסט און ליעבע — האט זי אזוי קערפערליך אבגעשוואכט, אז זי האט זיך געמוזט לעגען אין בעט אריין.

יאש איז געווארען צו איהר זעהר צערטליך. ער איז געלאפען און געבראכט א דאקטאר. דער דאקטאר האט זי בעטראכט, דערנאך האט ער פערטרויט יאש'ן א סוד אויפ'ן אויער, פון וועלכען דער יונג איז צו ערשט בלייך געווארען, דערנאך רויט־פערשעהמט ווי א קינד, און א שרעק און א פרייד איז איהם בעפאלען און ער האט ניט געוואוסט, וואס עס טהוט זיך מיט איהם.

מערי איז געלעגען אין בעט בלייך און דערשראקען. איהרע אויגען זיינען געווען פער'חלומ'ט. זי וואלט געוועזן שוין אריינגעגאנגען

אין אן אנדער וועלט, און דאס מויל איז געווען פערקרימט ווי צום וויינען.

און דער יונג איז געלעגען ביים בעט ווי א הונד, געקושט איהרע בלייכע הענד און געשריען מיט פרייד, ווי עס וואלט אויף איהם א גרוים גליק געקומען:

— מערי, מערי, איז עס וואהר?! איז עס וואהר?!..

עפעס ווי דער הימעל וואלט זיך איהם געעפענט. עס איז איהם מיט א מאל א גרויסע זאך קלאהר געווארען — זיין לעבען, זיין צוקונפט. פערשוואונדען איז פאר איהם דער אנגסט. די שווארצע גרוב פון טויט האט איהם נישט מעהר געדראהט אויף זיין וועג. עס איז איהם אלעס קלאהר און פערשטענדליך און גוט געווארען. ער האט זיך שוין פאר גארנישט געשראקען, און אויף אלעס איז ער בערייט געווען און געזעהן זיין זיכערקייט, און שטארק איז ער געווארען. און ער האלט איהר האנד און קוקט אויף איהר מיט גרויסע, גליקליכע אויגען:

— מערי, מערי! איז עס וואהר?!..

זי פערשטעהט נישט וואס עס איז מיט דעם יונג געווארען. זי האט נישט קיין צייט צו קלעהרען נאך וועגען איהם. איהר אליין איז עס נאך נישט קלאהר, וואס עס ווערט מיט איהר, צי זאל זי זיך פרעהען, אדער טרויעריג ווערען איבער דער בשורה, וואס דער דאקטאר האט איהר אנגעזאגט. עס ווערט איהר נור נייגיעריג. דאס לעבען ווערט נייגעריג און אינטערעסאנט, און דאס איז גוט.

— מערי, מיר מוזען ווי אם שנעלסטען אפיציעל חתונה האבען. אפיציעל, פאר מענשען. ווי אם שנעלסטען!

זי האט איהם אנגעקוקט ווי פערוואונדערט. זי פערשטעהט נישט, וואס ער מיינט. און זי שמייכעלט לייכט, ווי זי וואלט געווען געלאכט פון איהם:

— פאר וואס אזוי באלד? וואס איז געשעהן?

— איך האב זעהר א נויטיגע זאך צו בעזארגען, מערי. איך ווייס נישט ווי עס וועט זיין. מיין קינד מוז האבען א פאטער, ווי אם שנעלסטען.

— אבער יאש?

— מערי, עס איז זעהר וויכטיג. דו האסט א פאס, איך האב ביי מיר תמיד מיט א מעטריקע. איך טראג זי מיט מיר, וויל ווי עס

זאָל ניט זיין, זאָל מען שטענדיג וויסען מיין ריכטיגען נאָמען, ניט ווי איך היים אויף די געמאַכטע פּעסער. מיר פאָהרען נאָך היינט נאָך לאָנדאָן. דאָרט קריגט מען „שלוב“ אם לייכטעסטען, אָהנע יעדע צערע־מאָניעס. דאָס מוז ווי אם שנעלסטען געמאַכט ווערען. איך וועל נישט פריהער רוהען, ביז איך וועל עס נישט האָבען געטהאָן.

— אָבער וואָס איז געשעהן, יאש?

— פרעג מיך נישט. איך ווייס, וואָס איך טהו.

און ער קלינגט אָן און בעט די רעכענונג און פרעגט זיך נאָך אויפ'ן נאָהענסטען וועג קיין לאָנדאָן און נעהמט גלייך די זאכען צו פּאַקען.

— אָבער וואָס איז געשעהן?

— גאָרנישט, מיין טייערע, — קושט דער יונג אזוי צערטליך איהרע הענד, ווי ער וואָלט עס נאָך קיינמאָל נישט געטהאָן. און זיין צערטליכקייט צו איהר ווערט מיט אמאָל גאַנץ אנדערש. ער האָט מורא צו קוקען שאַרף אויף איהר. ער לאָזט זי נישט אָראָבבויגען, בעוועגען זיך.

— איך וועל עס שוין אלעס אליין טהאָן. דו זיץ דאָ, מיין קליינער, שעהנער מזרח־פויגעל, דו, וואָס פערמאָגסט די בעהאַלטענסטע ליעבע־אוצרות פון די ירושלים'ער טעכטער...

— אָבער וואָס איז געשעהן מיט איהם?

ער איז שטילער געוואָרען און איז געוואָרען צו איהר מיט אמאָל עפּעס אזוי, ווי דאָס וואָלט גאָר ניט דער ווילדער יאש געוועזן, וואָס האָט זי אין די ווילדע נעכט ווי א שטורעם גענומען, וואָס אין זיין ליעבע האָט זיך געפיהלט א נקמה, א געשריי. ער איז ווי א צערט־ליכער פאָטער געוואָרען, ווי אן עלטערער ברודער. אין זיין בליק האָבען זיך קאָנצענטרירט די טיעפסטע געפיהלען פון זיין הארץ. און ער וויל זי קושען, בערוהיגען מיט זיין בליק.

צי האָט דאָס געמאַכט אויף איהם אזא איינדרוק? וואָס זיינען אזעלכעס די מאַנס־פערשוינען? ווי קליינע קינדער זיינען זיי. און אלע זיינען זיי אונשולדיג. אין א מינוט פון זייער לעבען ווערען זיי קינדער, — טראַכט זיך מערי.

אין א פּאָר טעג ארום זיינען זיי קיין לאָנדאָן אַבגעפאָהרען. דער יונג איז גליקליך געוועזן.

איבער'ן גאַנצען וועג האָט ער געפייפט, אויסגעפייפט אלע אָפּערעס און אָפּערעטעס און אזוי פריי און הויך געלאַכט, אז דער סוד, אין וועלכען ער איז איבער דער גאַנצער צייט געווען איינגעזונקען, איז צורונען געוואָרען, ווי מען וואָלט פון איהם א שרעקליכען טויט אורטייל אראָבגענומען, ווי דער יונג וואָלט ערשט יעצט צו לעבען אָנגעהויבען.

ער האָט איהר קיין בעוועגונג נישט געלאָזען טהאָן, גענומען א קופּע ערשטער קלאַס און געגעוויט זי, אז זי זאָל ליגען. מערי'ן האָט געפּייניגט זיין צערטליכקייט און דאָס וואָס ער געהט אום מיט איהר ווי מיט אַ קליין קראַנק קינד, אָבער דערביי האָט זי גערייצט, געלאָס־צעט און געפרעהט זיין אונבעהאָלפענקייט, זיינע צערטליכע געפיהלען, און ווי ער לויפט אראָב אויף די סטאַנציעס און ברענגט איהר צו טרינקען, ווי ער האַלט זי פעסט און צערטליך אונטער'ן אָרעם, אריינ־פיהרענדיג זי אין וואַגאָן־רעסטאָראַן, ווי ער קוקט איהר פאַטערליך מיט א ליעבען שמייכעל אין די אויגען אריין.

וואָס האָט זיך דאָס אין איהם געענדערט? ציי האָט זיין פאַטער ווערען אזוי געווירקט אויף איהם? וואָס מאַנספּערשוינען זיינען! דאַכט זיך — א רעוואָלוציאָנער, ווי קומען צו איהם די געפיהלען?... און זי? זי איז דאָך נאָך אזוי נישט קלאָהר, און דאָס נייע געפיהל איז פאַר איהר נאָך אזוי ניי, אז זי ווייסט נישט, וואָס דאָס איז. זי שרעקט זיך דערפאָר, וואָס זי ווערט אַנדערש, זי פערליערט עפּעס, פערליערט און געווינט...

אָבער יאַש בלום איז יעצט גליקליך געווען. אוועק איז מיט א מאָל די שרעק און דער אַנגסט פאַר'ן טויט. ער האָט קלאָהר געזעהן דעם וועג צו דער טהאַט, און די טהאַט איז יעצט ביי איהם אזוי זיכער געווען, ווי ער וואָלט מיט א מאָל געווען ווידער געפונען אין זיך דעם גלויבען. ער איז יאַש בלום און איהם איז איבערגעגעבען געוואָרען אויסצופיהרען די טהאַט, און ער וועט דאָס אויספיהרען געוויס און זיכער. זיין האַנד וועט נישט ציטערען, זיין האַרץ וועט נישט קלאַפּען און מיט פרייד וועט ער געהן צום טויט, וואָס שטעהט נאָך דער טהאַט. נאָך איהם וועט לעבען זיין זוהן. זיין זוהן וועט שטאָלץ זיין מיט דעם פאַטער'ס טהאַט.

אוועק זיינען מיט אמאל די שלאנגען אויפ'ן וועג. די פערבלענ־דעטע געליעבטסטע, דער סם פון זיין מוטה, איז יעצט זיין ווייב. נאך זיין טויט איז זיין זוהן, און די טהאט פיהרט צום וועג פון רוהם.

אין אט טעג ארום זיינען זיי שוין אפיציעל מאן און ווייב געווען.

יאש בלום האט געבראכט זיין פרוי נאך דער שווייץ, וואו ער האט זי איינגעארדענט פאר איהר וואהנונג אין אן ערשט־קלאסיגען פענסיאן, הינטער ציוריך. געווען מיט איהר צוזאמען נאך אכט־צעהן טעג. דורך דער צייט האט ער זיך ארויסגעוויזען אלס דער געטריי־סטער, צערטליכסטער מאן . ער איז געווען פרעהליך און גוט גע־שטימט. און ווען ער איז ארומגעגאנגען מיט מערי'ן שפאצירען, האט ער זי נישט געלאזט פלינק געהן, נישט מאכען קיין שווערע בעוועגונג, איבער וואס מערי האט זעהר געלאכט.

זי האט חוזק געמאכט פון איהם, זעהענדיג איהם אין אזא קאמישע' ראלע, וועלכע האט גארנישט צוגעפאסט צו איהם. ער האט זיך גע־לאזט אויסלאכען, פערענטפערט מיט א וויץ און ווייטער זיך אזוי געפיהרט.

ער האט דורך די צייט נישט ארויסגעוויזען קיין אויפרעגונג, קיין נערוועזיטעט — אלעס איז פערשוואונדען.

איינמאל האט ער געקריגען א טעלעגראמע, וועלכע ער האט מערי'ן נישט געוויזען. דער יונג האט דורכגעלייענט די טעלעגראמע, בע־האלטען זי און געבליבען אין דער זעלבער שטימונג וואס פריהער. און מערי האט קיין אורזאכע נישט געהאט נייגעריג צו ווערען, אדער אין איהם עפעס חושד צו זיין.

צו מארגענס אין דער פריה האט מערי געפונען אין איהר שלאפ־צימער א קליין בריוועל:

„איך מוז דיך פערלאזען. איך ווייס נישט אויב איך וועל דיך ווידערזעהן. וועסטו הערען פון מיר = זיי מיך דן לכף זכות. פאה פאליציי, אז עס וועט אויסקומען, זאג דעם אמת: דו האסט נישט געוואוסט פון מיינע געשעפטען. זאל דאס וואס עס שטעהט פאר גע־בוירען צו ווערען זיין א זוהן, בעט איך דיך — רוף איהם יאש. דעם פאטער און די שוועסטער האב איך שוין געשריבען וועגען אונזער חתונה האבען. דאס טייל פערמעגענס, וואס מיר קומט פון מיין מוטערס צד, געהט געזעצליך איבער פאר דיר מיט מיין קינד. אין

שופלאַד וועסטו געפינען די סומע פון צוויי טויזענד פראַנק דערוויילן צו לעבען ביז דו וועסט דיך איינאָרדנען. איך האָף אַז דו וועסט אויס־קומען מיט מיינע שוועסטער. זיי מוחל פאַר די אומשטענדען. פאַר דיין ליעבע דאַנק איך דיר נישט. איינער גיט גאָרנישט דעם צווייטען, ווען ער האָט נישט פאַר וואָס.

יאַש".

אַז מערי האָט דורכגעלעזען דעם בריעף איז איהר אַלץ מיט אַ מאָל קלאָהר געוואָרען, און אויך דעם יונג'ס לעצטע טעג.

זי האָט זיך געפיהלט ווי מען וואָלט זי אויף דער גאַס ארויס־געוואָרפען און די טהיר הינטער איהר צוגעשלאָסען. נור זי איז עפּעס נישט טרויעריג געווען און זי האָט זיך געוואונדערט פאַר וואָס זי איז נישט טרויעריג. זי האָט געפיהלט, אַז עפּעס וואָס איז אָבגעשטאָרבען און עפּעס וואָס ווערט געבוירען ביי איהר. און דאָס נייע, וואָס ווערט געבוירען, איז אַזוי ניי, אַזוי פרעמד און אַזוי נאָהנט...

קאַפּיטעל 33.

אויפ'ן וועג צו דער טהאַט.

יאַש בלום איז צוגעפאָרען מיט זיין גרויס געפּעק אין אַן אויטאָ־מאָביל פון באַנהאָף צו דער ווילא „פרידענהיים", וואָס איז געלעגען אויסער דער שטאָדט אין אַ גרויסען קולטיווירטען פּאַרק אין דעם שעהנ־סטען טאָל פון דער געגענד אין דער שווייצאַרישער דייטשלאַנד, וואָס עס הערשט דער אויביגער פריהלינג.

די וואַנטעס זיינען יעצט ביי איהם געווען ראַזירט. אַנגעטהאָן אין אַ ברייטען ספּאָרט־מאַנטעל און אַן אויטאָמאָביל הוט, איז איהם שווערליך געווען צו דערקענען

די שווייצער זיינען איהם אַנקעגען געלאָפען, נאָך זיי דער „מעטער ד'האָטעל", און יאַש בלום האָט געפרעגט אויף דער וואָהנונג, וואָס עס

האט בעשטעלט טעליגראפיש דער הראביא מאקאלאווסקי פון נאפ־ליציען.

אז דער „מעטר ד'האטעל" האט דערהערט, אז דאס איז דער הראביא אליין, האט ער זיך טיעף פערבויגען און מיט א לאקייאישע מינע איהם געפיהרט אין זיין אפארטמענט, וואס איז געווען רעזער־ווירט פאר איהם שוין איינינע טעג און איז בעשטאנען פון א סאלאן, שלאפצימער און באדע־צימער אויף דעם צווייטען שטאק, מיט די פענ־סטער אין פארק ארוים.

דער הראביא האט בעשטעלט די וואהנונג אויף א גאנצען מאנאט און נאך יעצט, אין שפעטען הערבסט, ווען דאס הויז איז נור געווען בעוואהנט פון זעהר א עלעגאנטעם פובליקום, וואס האלט זיך אויף אין דעם באדע־ארט אין שפעטען הערבסט נאך דעם סעזאן, ווען עס איז שוין מעהר נישטא אזוי פיעל געסט.

דער „מעטער" האט איהם איבערגעגעבען די בריעף און די טעלע־גראמען, וואס זיינען אנגעקומען אויף דעם הראביא'ס נאמען ביז איצט. די בריעף האבען אלע געטראגען אויף זיך די הערבען פון דער פוילישע אריסטאקראטיע וואס האט געדיענט צו דעם, כדי צו ערוועקען צוטרויען אין דעם אריסטאקראטישען האטעל צו דעם אנגעקומענעם הראביא.

יאש האט זיך איבערגעטהאן און אנגעקלונגען. שטיל האט זיך אריינגעשלייכט א יונגער שעהנער קעלנער אין א קורצען פראק מיט ווייסע שטרימף און שווארצע שיך.

— אבער, עס זיינען נאך די „פייף א קלאקס" אין הויז מיט מוזיק?

— יא, צו טהיי קומען זיך די הערשאפטען צוזאמען אין דער גרויסער האלע. זיי האבען הערליכע מוזיק, זעהר א גוטען קווארטעט.

— גוט, ער קאן געהן, ער ווינשט גאר נישט. יא, די ליסטע פון די געסט.

יאש האט גענומען די ליסטע, האט זי געהאלטען אין האנד, נישט בעאיילט זיך אריינצוקוקען, און נאכגעפרעגט דעם קעלנער:

— אבער, עס שפיעלט נאך טעאטער אין באדע־ארט?

— יא, איינס איז נאך איבערגעבליבען — די אפערעטא. אבער די געסט פאהרען ליעבער מיט אויטאמאביל אין דער שטאדט — א האלבע שטונדע — אין דער גרויסער אפערע.

— מיסטער ווארמס איז שוין לאנג דא?
— זייט צוויי וואכען.
— און פאן מילהויזען?
— פאריגע וואך אנגעקומען.
— איז עס גישט קיין יונגער הערר?
— ניין, דאס איז שוין אן עלטערער הערר מיט אן עלטערע דאמע און זיי פערנעהמען א גרויסען אפארטמענט אין ערשטען שטאק.

— איז עס נישט מיין פריינד? — זאגט יאש ווי פאר זיך, אז דער קעלנער זאל הערען, — גוט, ער וועט די טהיי צוזאמען מיט אלע אין דער האלע טרינקען.

דער קעלנער פערלאזט דעם צימער. יאש שליסט פלינק צו די טהיר נאך איהם, נעהמט ארויס א פאטאגראפיע, קוק זיך גוט איין צו איהר און רעדט ווי צו זיך: „אזוי, הערר פאן מילהויזען, ביזט יעצט אין מיין האנד. איך האב דיך ליעב. אוי, ווי איך האב דיך ליעב“...

ער קוקט זיך גוט איין אין דער קארטע, שטודירט גוט דאס געזיכט, דערנאך פערפאקט ער זי און לעגט זי זיך אין זיין בוזים־טאש.

ער האט פאמעליך זיך גענומען אנטהאן אין אן אבענדס דרעס. אז ער איז שוין געוועזן אין סמאקינג, דעם מאנאקל אין אויג, קוקט ער זיך גוט איין אין שפיגעל. און ווי ער וואלט געשמייכעלט צו זיך, פערגעניגען געהאט, וואס ער זעהט אויס אזוי אז דער מיוועל אליין וואלט נישט חושד געווען דעם אריסטאקראטישען יונגען מאן אין די פלענער, וועלכע ער וויל יעצט אויספיהרען.

ער האט ארויסגענומען פון זיין געפעק א קליינעם טאשען־ברוי־נינג, איבערגעקוקט איהם, בעהאלטען אין א קעשענע, און איז אראב אין דער האלע אריין.

די האלע האט מען ערשט וואס געהאט געלופטערט. אין דער לופט האט זיך געטראגען דער פרישער גארטען־אטעם, מיט וועלכע די גאנצע האלע איז יעצט פול געווען. אין דרויסען האט שוין אנגעהויבען צו טונקלען און קיהלער צו ווערען. אונטער א גרויסבילד, א קאפיע פון וועלאסקעז'ס „אדמירזאל“ איז געווען דער פייער קוימען, אין וועלכען עס האבען געפלאקערט איינינע שטיקער האלץ. עס זיינען געווען אויסגעשטעלט קליינע, רונדיגע טהיי־טישלעך סערווירט מיט די פיינ־

שטי'נ דעקעס אין רוסישען סטיל. די עלעקטרישע לאמפען האָבען זיך אנגעהויבען אנצוצינדען. די בלומען אויף די טישלעך האָבען פער־שפּרייט א יום־טוב'דיג שטימונג אין דער גרויסער, אבער אינציטיג אינטימער האלע.

די מוזיקער האבען געשטעלט זייערע אינסטרומענטען און די אָבּ־געריסענע טענער, וואָס האבען זיך ארויסגעכאפּט פון די פידלען, האָבען געבלאָנדזשעט איבער דעם לעדיגען זאַל. עס זיינען געקומען אריינ־צולויפען די יונגע ענגלישע מיסעס אין די העל־בלאָנדע האָר, אין די ווייסע קליידלעך מיט די טענים־שטעקלעך אין די הענד. און זייער לויט־לאַכען און רעדען האָבען זיי אזוי געבלאָנדזשעט אין דער האלע ווי די אָבגעריסענע טענער פון די פידלען, ווי דער שטראהל פון זייערע העלע האָר.

יאַש האָט זיך אוועקגעזעצט אין אַ טיעפער פאטערשטוהל ביים קוימען. פערלעגט איין פוס אויפ'ן אנדערען, האָט ער גענומען בעָ־טראכטען דורך זיין מאָנאָקל די איינצעלטע געסט, וואָס האָבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען ארום די טישלעך.

ער איז יעצט רוהיג געווען, אינגאַנצען רוהיג און בערייט אויף זיין טהאט. און געטראַכט האָט ער וועגען מערי'ן, וועגען דעם נייעם, וואָס דאַרף אנקומען, וועגען איהר טראַגען.

יעצט דאַ, גאָהענט און אויף דעם וועג צו דער טהאט, נאָך דעם, ווי זי האָט שוין געלעזען זיין בריעף, איז די טהאט געווען ביי איהם אזוי ווי שוין אויסגעפיהרט. דאָס לעבען, וואָס ער האָט אַ מאָל גע־לעבט, האָט זיך שוין אָבגעשניטען. מיט דעם בריעף, וואָס ער האָט אנגעשריבען צו מערי'ן, האָט עס זיך געענדיגט, און ער האָט יעצט געקענט בעטראַכטען אלעס, וואָס האָט זיך מיט איהם אָבגעטהאָן די לעצטע חדשים, אלס גאַנצעס. עס איז איהם געווען ווי אַ שעהנער חלום און ער האָט אין זיך יעצט געשמייכעלט. עס האָט איהם אַ הנאה געטהאָן, וואָס עס איז איהם נאָך בעשערט געווען פאר זיין ענד מיט־צולעבען דעם חלום. דער חלום איז שעהן געווען = און אויס, ער איז נישט מעהר.

אָבער איז ער נישט מעהר? פיהלט ער דען נישט, ווי עפּעס האָט זיך אויס דעם חלום ארויסגעשפּינט און ציהט זיך ווייטער, און האָט אַ שייכות מיט איהם, און לויפט איהם נאָך ביז דאַ אַהער, נאַכדיעם

ווי ער האָט זיך שוין ענטשלאָסען צו דער מהאַט, געשריבען דעם בריעף, און ער האָלט זי שוין ביים אויספיהרען? פיהלט ער דען נישט, אַז דאָרט, טיעף, טיעף אין הארצען לעבט דער חלום ווייטער, און ער הויבט ערשט אָן צו לעבען און צו פאָדערען פון איהם זיין טהייל אין דעם לעבען?...

ער דערשרעקט זיך ביי דעם געדאַנק. ניין, דער חלום מוז זיין צו ענד. דאָס לעבען, וואָס ער האָט געלעבט, האָט זיך געענדיגט. יעצט געהערט ער שוין צו קיינעם נישט — נישט צו זיך, נישט צו מערי'ן, נישט צו דעם וואָס קומט נאָך מערי'ן — ער געהערט צו דער מהאַט.

די האַלע איז געוואָרען וואָס אַ מאָל מעהר בעלעבט. די געסט האָבען זיך געקליבען ארום די טישלעך און האָבען גערעדט, געלאַכט און גערוישט, ווי די ביהנען ארום די בלומען.

עס זיינען מערסטענס געווען יונגע ענלענדערינס. הויכע אויס־געצויגענע, ניכטערע ענגלישע יונגע־לייט, אָדער לאַנג־ביינינגע אמערי־קאַנער. פיעלע דייטשען, אייניגע סלאַווישע פעראיידעלטע געזיכטער, און יאַש האָט גענומען בעטראַכטען די געסט דורך זיין מאָנאָקל פון איין טישעל צום צווייטען.

דער קעלנער האָט צוגערוקט אַ טישעל צו איהם, סערווירט פאַר איהם טהיי. די מוזיק האָט געשפיעלט און ער האָט געקענט רוהיג בעטראַכטען די געסט, ווי זיי מענש וואָס טראָגט זיך ארום מיט די רוהיגסטע געדאַנקען און ער איז דאָ געקומען אברוהען. ער האָט זאָגאַר פערפיהרט אַ שמועס מיט זיין שכן, אַ יונגען ענגלענדער, וואָס איז געזעסען ווי ער ביים קוימען אין אַ צווייטען פאַמער־שטוהל. און דעם איז אַ שוידער דורכגעגאַנגען דורך זיין לייב, די הענד האָבען איהם אָנגעהויבען צו צוקען און ער האָט ענערגישער אָנגעהויבען צו רעדען מיט זיין שכן. צווישען די געסט האָט ער בעמערקט פאָן מיל־הויזען. אַ הויכער, פאַרנעהמער הערר, אַ טיפּיש סלאַוויש געזיכט מיט אַ ציכטיג געשוירענעם באָרד, וועלכער האָט זיך צוטיילט אין צוויי שפּיצען, איז ער פאַראוים געגאַנגען מיט זיין פּאַטריאַרכאַלישען, רוהיגען גאַנג און ווי אַ שמייכעל איז אַראָבגעפאַלען פון זיינע גראָבע

פליישיגע ליפּען אין זיין געדיכטער גראהער באָרד אריין. נאָך איהם איז נאָכגעגאַנגען זיין פרוי מיט א סעמיטיש געזיכט, אין שווארצע אָנגעטהאָן, פיעל אינגער פון איהם און האָט עפּעס גערעדט צו איהם הויך א פראנצויזישע פראזע, פון וועלכער עס איז שטעקען געבליבען אין יאש'ס אויערען דאָס ווארט "פּאפּא", און ער האָט דאָס אונוויסענדיג א פּאָר מאָל איבערגע'חזר'ט אין זיין זכרון. ביי זייער טישעל האָט זיך אויך אוועקגעזעצט א יונג פּאָר. א שעהנע יונגע דאַמע, אין וועלכער מען האָט גלייך דערקענט די טאָכטער פון דער פרוי, מיט א יונגען מאַן אין פראק, מיט א שמאָליג פראנצויזישע בערדיל און שפּיציגע קלוגע אויגען. אין דעם קליינעם ארדער, וואָס האָט זיך ארויסגעוויזען פון א ווינקעל אין פראק, האָט יאש באלד דערקענט אין איהם זיין איידעם, דעם קאָנסול.

יאש האָט ווייטער גערעדט מיט זיין שכן, דעם יונגען ענגלענדער אין פראנצויזיש וועגען גרינגע זאכען, וועגען א רייזע מיט'ן אויטאָמאָביל איבער דייטשלאַנד, און דערווייל זיך גענומען גענוי בעטראכטען זיין אָפפער. ער האָט שטודירט אלע בעוועגונגען און מינעס פון דעם „פאָן מילהויזען". ער האָט געזעהן זיין פאטערליך לעכלען, וואס פערלירט זיך אין זיין געדיכטער באָרד, די קליינע אויגען, וועלכע כאַפּען זיך מיט מיה ארויס פון הינטער די געדיכטע ברעמען, און זיין ציטערן מיט דער האנד, ווען ער רעדט. אלעס האָט איהם יעצט אין דעם „פאָן מילהויזען" אינטערעסירט. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז ער קען זיך שוין מיט איהם זעהר, זעהר לאַנג און ער איז זיינער א משפחה און ער קעהר דארט אהין צוגעהן צו יענעם טישעל, א קלאַפּ טהאָן דעם „פאָן מילהויזען" אויף די פּלייצעס און זאָגען „באָן זשור, פּאפּאַ!" — אזוי היימיש, אזוי נאָהענט איז איהם געווארען און אזא שייכות האָט ער שוין געפיהלט מיט דעם „פאָן מילהויזען"

נאָך דעם זעלבען אבענד האָט זיך איהם געטראָפען א געלעגענהייט צו בעגעגענען זיך מיט דעם „פאָן מילהויזען" אויג אויף אויג און דוקא אין אזא ארט, וואָס יאש בלום האָט געהאלטען פאר דעם אויסערוועהלטען, וואו עס איז צום בעסטען געווען זיך צו בעקענען מיט דעם מיניסטער...

אז יאש בלום איז ארויפגעגאַנגען פאמעליך אויף די ברייטע טרעפּ אין דעם ליכטיגען ברייטען, אויסגעפּוצטען קארידאָר, האָט ער זיך גע־

טראכט: ווען מיר טרעפען זיך דא מיט דעם „פאן", א וואי"... און טאקע האבען זיך באלד פון אויבען דערהערט שווערע טריט, א כראפען. יאש האט געגעבען א קוק ארויף און דערקענט דעם „פאן" וואס קומט איהם אקעגען. ער האט זיך אומגעקוקט. קיינער איז נישט געווען אויף די טרעפ. פון אונטען הערט זיך נאך לאכען און מוזיק. ער טאפט אן דעם רעוואלווער, אין קאפ ווערט עפעס אנגעצונדען, אין הארץ ווערט עפעס ליכטיג און פינסטער, וואס ער האט עס קיין מאל נישט געפיהלט. ער האלט דעם רעוואלווער מיט דער האנד אין דער טאש און פאן מילהויזען איז שוין נעבען איהם. ער געהט עפעס פערטראכט און אטהעמט שווער. יאש קוקט אויף איהם. דער מיניסטער דערפיהלט דעם בליק, כאפט אויף דעם קאפ, גיט א שטרפען בליק אויף יאש'ן און, ווי עס וואלט זיך איהם געדאכט, אז ער האט יאש'ן אנגעטראטען, גיט ער א ברום „פארדאן" אין דער באָרד אריין און געהט ווייטער פערטראכט און סאפענדיג.

יאש'ן איז די פערזאן, וועלכע איז איהם ערשט פאר א מינוט אזוי היימיש און נאהענט געווען, פרעמד און אונבעקאנט געווארען. ווי דער „פארדאן", וואס דער מיניסטער האט ארויסגעשטאמעלט, וואלט א וואנד געשטעלט צווישען איהם און דער אונבעקאנטער פערזאן, וועלכער ער האט יעצט טויטען. ער האט דערפיהלט עפעס א מענשליכע שטים אין דעם ווארט „פארדאן" און ער האט זיך ניט געפיהלט בכח יעצט אויסצופיהרען די "טהאט".

ער האט זיך פון דעם קיין געוויסענסביסע ניט געמאכט. ער האט זיך געזאגט, אז ער האט דעם פאן מילהויזען אורלויב געגעבען אויף דער היינטיגע נאכט, און אז ער האלט דעם מיניסטער אנגעבונדען ווי הונד אויפ'ן שנירעל. ער איז זיינער און ער וועט שוין פון זיינע הענד ניט ארויסקומען. און אנקוקענדיג זיך אין שפיעגעל האט ער צו זיך אליין געלאכט. עס איז איבער'ן סמאקינג. עס איז אונאנגענעהם אבצושפיעלען אזא חתונה אין סמאקינג.

ער האט ארויסגענומען די פאטאגראפיע פון פאן מילהויזען, גוט זיך איינגעקוקט און גע'טענה'ט צו דער פאטאגראפיע, שנעלענדיג איהר אין נאז, כדי ער זאל היימישער און נאהנטער ווערען מיט דעם געזיכט: „וועסט פון מיינע הענד נישט מעהר ארויסקומען... איך האב דיך ליעב, פאן מילהויזען, דיך ליעב, ליעב"...

די נאכט איז יאש גוט געשלאפען. עס האט זיך איהם אנגענעהם געחלומ'ט מערי און דאס ניי־געבוירענע, און ער איז נישטא און ער איז יא דא...

ער איז אויפגעשטאנען א פרישער, אריינגעווארפען זיך אין זיין ספארט־קאסטיום און איז ארוים אין פארק.

עס איז געווען א הערליכער יעסען־טאג, די רויטע בלעטער, וואס זיינען געפאלען פון די ביימער, האבען זיך געגלאנצט אין דער זונן. אין דער לופט האט זיך געטראגען דער ריח פון צייטיג אויבס. א אנגענעהמער ווינד, געמישט מיט באבע־יאכנע שנורען, האט זיך גע־צויגען פון בוים צו בוים. אין פארק זיינען ארומגעלאפען די גאלד־בלאנדע ענגלישע מיסעס און עס האט געלאכט זייער ברייטע שפראך: „מיי דעער", וועלכע זיי האבען דאס ארויסגעווארפען פון מויל ווי לאקשען.

ער האט בעגעגענט יענעם ענגלענדער, מיט וועלכען ער האט זיך נעכטען בעקאנט, מיסטער ווארמס, און יענער האט איהם אנגעבאטען א שפאציער צו מאכען אויף פערד איבער'ן וועג, וואס יאש האט מיט פערגניגען אנגענומען.

איבערגעריטען זיך, אהיים געקומען, האט איהם יענער ווידער אנגעבאטען א טענים־פארטיע, פון וועלכער יאש האט זיך אבגעזאגט. ער האט אנגעהויבען צו פיהלען א ביסעל געוויסען־ביסע. ער איז געקומען אהער אויספיהרען א „טהאט". פאר זיינע נאהנטע לעבט ער שוין נישט. ער האט נישט קיין רעכט אויף איין מינוט עקזיסטענץ, ווען נישט פאר דער „טהאט".

ער האט זיך פערענטפערט, אז דאס וואס ער טהוט יעצט איז נויטהיג פאר דער טהאט. מיט דעם האט ער זיך אויבערפלעכליך בע־רוהיגט. אין הארץ האט שוין אנגעהויבען צו גריבלען דאס ווארים, וועלכען יאש האט פערשטיקט מיט אלע מעגליכקייטען, דער ווארים: „דורכגעלאזט די ערשטע געלעגענהייט"...

דעם גאנצען טאג האט זיך פאן מילהויזען נישט געוויזען. יאש איז אונרוהיג געווארען, אפשר איז ער אוועק. און מיט שרעק האט ער בעמערקט, אז עפעס אינערליך וואלט ער געוואלט, אז עס זאל אזעל־כעס געשעהן. ער האט זיך פארגעווארפען די מיאוס'טע בעשולדי־

גונג און אבגעמאכט ביי זיך אויסצופיהרען די „טהאט“ ביי דער ערשטער געלעגענהייט.

ארויפגעהענדיג אויף די טרעפ, האט ער בעמערקט ביי דער טהיר פון מילהויזען גרויסע קאסטענס. דער קעלנער איז פון דארט ארויס מיט א טאץ אין דער האנד. אינוויינינג איז ליכטיג געווען. ער האט פערשטאנען, אז פאן מילהויזען איז נישט אוועק. פאר זיך האט ער געמאכט א שמייכעלדיג געזיכט, אבער אין הארץ איז איהם בעפאלען די אנגסט פאר'ן טויט.

דערווייל האט זיך אזוי פלינק קיין געלעגענהייט ניט געמאכט. מעהרסטענס האט זיך „פאן מילהויזען“ נישט געוויזען. און האט ער זיך יא געוויזען צום „פייף־א־קלאק“, איז ער געווען אין געזעלשאפט פון זיין פרוי און טאכטער. און בעשטימט האט יאש ביי זיך, אז די „טהאט“ מוז נור אויסגעפיהרט ווערען אויף דעם „פאן“ אליין און קיין זייטיגע פערזאן טאר נישט ליידען דערביי.

און דאס לעבען האט דערווייל געטהאן דאס זייניגע. דאס לעבען דא אין פענסיאן איז געווען אזוי פערשיעדענארטיג און האט יעדען אויגענבליק געבאטען עפעס אנדערש, דא א נייע בעקאנטשאפט, א הערליכע אויסזיכט, א שפאציער אויפ'ן וואסער, אן אויטאמאביל־טור — אז עס האט געמאכט פערגעסען אלע פפליכטען. און יאש האט זיך אויך פערגעסען.

דאס עסען האט איהם גרויסארטיג געשמעקט, דער מיסטער ווארמס האט איהם געוויילט. ער האט ליעב געהאט צו רייטען מיט איהם יעדען טאג נאכ'ן עסען אויף די פערד. די „טהאט“ האט זיך ווי עפעס ארויסגעגליטשט פון דער האנד און עס איז געווארען ווי א אונאנגע־נעהמער חוב, וואס מען דארף בעצאהלען. ער האט פערלארען דעם טעם פון דער „טהאט“, עס איז איהם נאר איבערגעבליבען די הוילע, נאקעטע טהאט אליין, וועלכע ער האט יעצט נישט פערשטאנען און אבגעשלעפט זי פון איין טאג אויפ'ן צווייטען.

ביי־נאכט האט ער געבענקט נאך מערי'ן און ער האט זיך אנגעהויבען צו וואונדערען, פארוואס ער האט זי נישט מיטגענומען. ער האט זי זיך יעצט דערמאהנט און געזעהן אינגאנצען. און ווען ער האט בעמערקט, ווי אלע ערהאלטען יעדען מארגען בריעף און פרעהען זיך אויף

זיי, האט ער אנגעהויבען צו פיהלען דעם געברויך צו קריגען א בריעף פון מערי'ן און צו שרייבען צו איהר.

נור איינמאל ביי־נאכט האט ער נישט געקענט שלאפען און ער האט געקלעהרט פון זיך און דערמאהנט זיך די ראליע, וואס ער שפיעלט יעצט, אז ער איז איינענטליך א פעררעטהער, א פעררעטהער אין פשוט'ן זין פון ווארט. מען האט איהם פערטרויט א היילינע זאך, וועלכע וואלט זיין נאמען איינגעשריבען אויף שטענדיג אין דער געשיכטע פון דער רעוואלוציע, און זיין קינד וואלט שטאלץ געווען אויף דער טהאט פון זיין פאטער — און ער זיצט דא און גיט אויס דאס געלד, לעבט א גוטען טאג און אן דער טהאט האט ער פערגעסען.

ער האט ביי זיך אבגעמאכט — מארגען מוז די טהאט ווערען אויס־געפיהרט. זאל ער זי נישט אויספיהרען, מוז ער מארגען שטארבען. יעדענפאלס איז דאס די לעצטע נאכט, וואס ער ליגט דא אין בעט, די לעצטע פון זיין יעצטיגען לעבען. נור קוים האט ער ביי זיך דעם בעשלוס געפאסט, איז איהם ווידער בעפאלען די אנגסט פון טויט. ער האט געזעהן די ענד: בלוט אויפ'ן ווייסען העמד אין סמאקינג, געפאנגענשאפט, מיט שטעקענס שלאגען איבער'ן קאפ, תליון, א גרוב— אלעס האט ער געזעהן פאר די אויגען. אנגסטען זיינען איהם בעפאלען און ער האט דערפיהלט, אז ער איז נישט אימשטאנד די „טהאט" אויס־צופיהרען.

און ער האט זי ווירקליך נישט אויסגעפיהרט. כאטש ער האט געהאט די געלעגענהייט דערצו. ווי דאס מזל וואלט זיך מיט איהם גע־שפיעלט, האט ער דוקא בעגעגענט דעם מארגענדיגען טאג פאן מיל־הויזען אייניגע מאל אין פארק שפאציערען. ער האט איהם אויפ'ן אויטאמאביל געטראפען, ביים „פייף־א־קלאק" — און יעדען צופאל אב־געלעגט אויף אן אנדערס מאל. נור ווען עס איז געקומען דערצו, האט די האנד נישט געדיענט און דאס הארץ האט הנאה געהאט דערפון.

און האט ער געפרובט זיך אליין די קויל אין מויל אריינגעבען, האט די האנד אויך נישט געפאלגט. וואס ער האט זיך נישט אויסגע־זידעלט און וואס ער האט נישט געפרובט אויף די געדאנקען ארויפ־צוברענגען די שרעקליכסטע בילדער פון זיין צוקונפט, ווי ער דרעהט

זיך ארום אלס פעררעטהער — האָט ער דאָך נישט געקענט קיין ענד מאַכען צו זיין לעבען. ער האָט יעדעס מאָל דערזעהן מערי'ס לייב, דעם פרישען ציטער, וואָס יאָגט פון איהר לייב, און דאָס האָט איהם ווי פער'סם'ט און ער האָט געבענקט דערנאָך.

דאָס זיין ווייטער אין פענסיאָן איז פאר איהם געוואָרען אונ־ערטרעגליך. ער האָט „פרידענהיים" פערלאָזט אהנע אויסצופיהרען די „טהאָט".

די חברים האָט ער מיטגעטיילט, אז ס'איז אונמעגליך געווען, נישט געמאַכט זיך קיין געלעגענהייט. ביי זיך האָט ער געוואוסט, אז ער איז אַ פעררעטהער, נאָך ערגער — אַ פחדן.

און פאר אזעלכען האָט ער זיך געהאַלטען.

ער איז געפאָהרען נוקס זיין זיך אין מערי'ן, זיך נוקם זיין אין זיך זעלבסט און אין איהר. זאָל זי איהם זעהן, דעם פאָטער פון איהר קינד, נאָך דעם בריעף וואָס ער האָט איהר געשריבען — אַ פחדן, אַ פעררעטער. און מיט איהם זאָל זי לעבען, קוקען אויף איהם און לעבען.

נור איין זאַך האָט ער בעשטימט, אז דאָס, וואָס עס האָט גע־דאַרפט ארויסקומען פון זייער צוזאַמענזיין, דאָס טאָר מעהר ניט זעהן די ליכטיגע שיין. ווייל דער פאָטער זיינער איז אַ פעררעטער.

ער איז אהין געקומען אין פענסיאָן, וואו זי האָט נאָך דאָרט גע־וואָהנט, אונטער צוריך. ער האָט געמיינט, אז מיט זיין ווייזען זיך יעצט פאר איהר, נאָך דעם בריעף וואָס ער האָט איהר אָנגעשריבען, וועט ער אין איהר נקמה נעהמען. דאָס וועט זיין פאר איהר די גרעסטע שטראָף צו האָבען אַ געליעבטען אַ פחדן. אָבער זי האָט קיין פערוואונדערונג ניט ארויסגעוויזען אויף זיין פּלוצליכען קומען. זי האָט איהם עמפּפאַנגען מיט דעם זעלבען קיהלען שמייכעלע, ווי עס וואָלט איהר גאָר קיין חידוש נישט געווען נישט זיין אוועקגעהן, נישט זיין צוריקקומען. און גלייכגילטיג איז זי געווען, מיט דער גלייכגיל־טיגקייט פון אַ מענשען, וואָס לעבט שוין גאָר מיט עפּעס אַנדערש. עס אינטערעסירט איהר שוין גאָר נישט, נור דאָס נייע, די וועלט, וואָס שטעהט איהר פאָר.

ער האט פלוצלונג דערזעהן די וואנד, וואס שטעהט צווישען זיי, און דער יונג האט געהאט דאס געפיהל, אז ביידע האבען זיי זיך געטרונקען, נור זי האט זיך ארויפגעכאפט אויף א שיף און שווימט ווייטער, ווייטער צום ברעג, און איהם האט זי איבערגעלאזט אין ים טרינקענדיג זיך...

אין דערזעלבער נאכט האט יאש בלום געהאט א שרעקליכען חלום. ער האט געזעהן א גרויס, גרויס בית־עולם. די גאנצע וועלט איז א בית־עולם, וואס ציהט זיך בארג ארויף. און אלע מענשען געהען איבער דעם בארג, וואו אויף יעדען טריט און שריט שטעהט א מצבה. ערגעץ־וואו אויף דעם בארג ציהט זיך א ריכטיגער וועג, אן אויסגעטרעטענער וועג, נור די מענשען, וואס קריכען אויף דעם בארג, האבען פערלארען דעם ריכטיגען וועג און זיי היפען איבער די שטיינער, איבער די מצבות. יעדעס מאל פאלט אן אנדערער פון זיי און בלייבט ליגען. און די מענשען געהען ווייטער. אויף דעם בית־הקברות־בארג קריכט ער אויך מיט מערי'ן. זיי האלטען זיך ביי די הענד און געהען צוזאמען אויף דעם בארג, ארויף, ארויף. פלוצים איז ער אויך, ווי פיעלע אנדערע, געבליבען ליגען. און מערי האט זיך ארויסגעריסען פון איהם און געהט ווייטער. ער רופט איהר נאך — זי הערט איהם נישט און געהט ווייטער, ווייטער מיט די מענשען אויף דעם בארג ארויף. ער בלייבט אליין איבער. עס רוקט זיך צו א שטילער, שרעקענדער פארנאכט. די הימעל און די לופט ווערען ענג איבער זיין קאפ און זיי ווערען איינגעשלונגען אין א שווארצער כמארע, וואס איז אזוי שטיל ווי פאר א דונער. און די כמארע געהט וואס אמאל נעהנטער און נעהמט ארום זיין קאפ. אט איז זי שוין איבער איהם. און ער קוקט זיך אום — אין א זייט שלענגעלט זיך דער ריכטיגער וועג אויפ'ן בארג, און ער איז די גאנצע צייט געגאנגען נעבען וועג: און ער האט נישט געוואוסט, אז דער ריכטיגער וועג איז דאך אזוי נאהענט געווען. און איהם טהוט באנג, באנג...

אז ער איז אויפגעשטאנען אין דער פריה איז איהם א זאך קלאהר געווארען — אז מערי טאר נישט ווייטער געהן. די רעטונג פאר איהר טאר נישט זיין. זי מוז מיט איהם טיילען דעם שווארצען וואלקען, וואס דעקט צו זיין צוקונפט...

קאפיטעל 34

פאריז.

יאש און מערי האבען זיך געקליבען קיין פאריז. אין א פאר טעג ארום זיינען זיי אבגעפאהרען. יאש האט געזאגט, אז ער האפט צו בעקומען א שטעל אלץ קארעספאנדענט פון א פוילישע צייטונג, און זי האט זיך געמאכט אז זי גלויבט איהם, און אהן עקשנות האט זי זיך איינגעפאקט די זאכען און איז מיט איהם געפאהרען. דאס ערשטע וואס מען דארף טהאן, האט זיך יאש בלום געטראכט, איז זי ארויסצונעהמען פון דעם רוהיגען פאמיליענדיגען פענסיאן, און זי אריינברענגען קיין פאריז — „און אין פאריז וועלען מיר שוין זעהן“. די גאנצע צייט, זינט ער איז אהיים געקומען, האבען זייביידע נאך נישט ווי געהערט צו זיך. יאש בלום האט בעמערקט, אז נישט זיין פלוצליך פערשווינדען ווערען, נישט זיין ערשיינען נאך דעם בריעף, האט ארויסגערופען ביי איהר פערוואונדערונג. זי איז גלייכגילטיג צו אלעס, און אייגענטליך אינטערעסירט איהר גאנץ ווייניג ער און וואס ער טהוט, זי איז אינגאנצען פערנומען מיט זיך. אויפ'ן וועג, אין וואגאן האט ער געמאכט א פרואוו צו רעדען מיט איהר וועגען דעם פארגעפאלענעם.

— וואס, דו האסט טאקע געגומען מיין בריעף, וואס איך האב דיר געלאזט, ערנסט? —פרעגט ער פלוצלונג פון דער הוילער הויט, און מען דערקענט באלד זיין געמאכט לעבעלן.

— א, געוויס נישט. איך האב באלד פערשטאנען, אז מן־הסתם האסט דו בערזארפט ערגעץ וואו צו פאהרען. און דו האסט מיך געוואלט איבערשרעקען, — זאגט זי מיט דעם זעלבען בעקאנטען שמייכעלע.

דער יונג האָט באַלד אַרויסגענומען פון דעם אַנטוואָרט, אַז זי וויים פון זיינע כונות, און זי איז בעדייט מיט איהם מלחמה צו האַלטען. ער האָט פערשטאַנען, אַז אַזוי לייכט וועט דאָס איהם נישט אַנקומען זי מיטאַריינצושלעפּען אין זיין גרוב. דאָס האָט איהם נאָך מעהר גערייצט, און ער האָט בעשטימט זיין פּלאַן דורכצופיהרען אפילו מיט געוואַלד, ווען מען וועט דאַרפען.

דערווייל איז ער געוועזען צו איהר גאַנץ עלעגאַנט, צערטליך אפילו, נור עס איז אַלעם צוגעגאַנגען אין שווייגען.

— קיין גוטער שפּאַס איז עס אפילו נישט געוועזען — האָט זי נאָך אַ לאַנגע פּאַוזע פּלוצים געזאָגט.

יאַש בלום האָט זי אַנגעקוקט, ער האָט אַ מינוט אַנגעהויבען צו צווייפלען אויב זי זאָגט דעם אמת מיט אַ כיוון, אפשר גלויבט זי טאַקע אין דעם וואָס זי זאָגט. ער האָט אָבער באַלד בעמערקט דעם גנב'ישען בליק וואָס זי שיקט אַרוים טיעף, טיעף פון אונטער איהרע אויגען, ווי זי וואָלט זיך געוועזען בעהאַלטען אין אַן איינגעשלאָסען שטיבעל, און פון דאָרט שמייכעלט זי אַרוים צו איהם.

— איך זעה נישט, אַז דו זאָלסט דיך האָבען אַזוי דערשראָקען — זאָגט ער ערנסט.

דאַרויף האָבען זיי שטיל געשוויגען אַ ווײַלע.

נור באַלד איז דער געשפּרעך אַנדערש געוואָרען.

— אָבער, מערי, מיר וועלען זיך דאָך נישט קריגען, ווען מיר פאָהרען קיין פּאַריז. פּאַריז, מערי, זאָגט דיר דאָס גאָרנישט? — פיהלסט דו נישט, אַז אַ גרויסער וואונש דיינער ווערט יעצט ערפיהלט? דו האָסט דאָך אַזוי געוואָלט פאָהרען נאָך פּאַריז.

— אַ, געוויס, געוויס.

— ווייסט דו וואָס, מערי, איך וועל זיך גאָר נעהמען צו לערנען. דאָס גימנאַזיום האָב איך געענדיגט, אין וועל אַריין אין דער סאָרבאָנע. אַ ביסעל געלד האָבען מיר נאָך. דער פאָטער וועט אויך שיקען אַ ביסעל געלד, — און דאָס איבריגע וועל איך פערדיענען מיט מיינע קאָרעספּאָנדענציעס. מערי, מיר וועלען איניאַיינעם לעבען אין פּאַריז. איך וועל זיך לערנען. — מיר זיינען דאָך נאָך אַזוי יונג, אונזער לעבען הויבט זיך דאָך ערשט אַן, נישט וואָהר, מערי?

זי האָט איהם אָנגעקוקט און דערקענט ווי דער יונג מיינט עס ערנסט, ער אַנטלויפט פון זיין תליון. אַזוי ווי אַ הונד נעבעך רייסט ער זיך פון דער קייט, האָט זיך מערי געטראַכט.

— געוויס, יאַש, וואָס קען זיין גליקליכער און שעהנער, ווי צו לעבען אין פּאַריז.

— נישט וואהר—מערי, בעגייסטערט זיך דער יונג—אין האַרץ פון דער וועלט, פּאַריז איז דאָך דאָס האַרץ פון דער וועלט. וואָס עס טהוט זיך נור אין עק וועלט, ציטערט צום ערשט דער ערשטער געראָו—פּאַריז. טהעאַטער, אויסשטעלונגען, אַלעס בעסטע און שעהנסטע וואָס די וועלט גיט אַרויס — ברענגט זי נאָך פּאַריז. אַלע קינסטלער ברענגען דאָרט צום ערשט אַהין זייערע מייסטערווערק. דו הערסט די וועלט, אַז דו וואָהנסט אין פּאַריז, נישט קיין טהייל, נישט קיין שטיקעל — נור די וועלט. מערי, מערי, ווי גליקליך בין איך, איך וועל לעבען מיט דיר אין פּאַריז, מיר וועלען זיך דינגען אַ קליין שטיבעל. דו ווייסט, אין פּאַריז זיינען נור דאָ קליינע, נידריגע שטיבעלעך, ווייסט פאַרוואָס? כדי דער מענש זאָל זיך קענען קאָנצענטרירען און זיך אינגאַנצען אָב־געבען פּאַריז. אין פּאַריז וואָהנט מען ניט אין די שטובען, נור אין פּאַריז, יעדער איינער האָט נור אַ שלאָף־צימער׳ל, און אַ גאַנצען טאָג איז מען אויף די בולוואַרען, אין די גערטנער — מען לעבט אין דעם סאַלאָן וואָס הייסט פּאַריז, — מערי, מערי, ביזט דו נישט גליקליך?

זי האָט געזעהן, אַז דער יונג האָט זיך ווירקליך פערגעסען, זי האָט געוואָלט ווייטער שפּינען:

— יאַש, וועגען געלד מאַך דיר נישט קיין זאָרג, איבריגענס וועל איך פּרובירען זיך איבערבעטען מיט מיינע עלטערען, כאָטש, איך ווייס נישט וואָס עס טהוט זיך מיט זיי, דאָך איך רעכען, אַז מיין געלד וועל איך אויך האָבען.

דער יונג האָט איהר געקושט די הענד:

— און מיר וועלען זיך לעבען אינאיינעם. דו מיינסט אין פּאַריז דאַרף מען געהן אין דער סאָרבאָנע זיך לערנען? די בולוואַרס לערנען, די גאַסען, אויף יעדען שריט און טריט האָסט דו די שעהנסטע מאָ־מענטען.

— אַ, געוויס, יאַש, געוויס.

נור פון איהרע אויגען איז נאָך נישט אויסגעלאָשען געוואָרען יענער שמייכעל, וועלכער עס האָט יאַש בלום דערמאָהנט אָן זיין לאַגע, און אַ מינוט האָט זיך איהם געדאַכט, אַז זי לאַכט אויס איהם...

אין די ערשטע פּאָר טעג האָבען זיי זיך טאַקע ביידע פערגעסען. פּאַריז האָט זיי אָנגעשכור׳ט, און זיי האָבען זיך ביידע, ווי צוויי קינדער, ארומגעדרעהט איבער די בולווארען, איבער די גערטנער, איבער די פּלעצער, און אַזוי ווי עס וואָלט הינטער זיי גאָרנישט געשטאַנען און פאר זיי גאָרנישט געווען — האָבען זיי זיך געפרעהט מיט דעם לעבען, מיט דעם גליק און מיט די זונן פון פּאַריז. יעדער טאָג און יעדע שעה האָט זיי עפּעס נייעס געבראַכט. דאָ אַ הערליכער מאָנומענט, דאָ אָן אַלט־היסטאָריש הויז, נור דער עיקר, דאָס לעבען אויף די בולווארען, די מאַסע מענשען וואָס שטראָמען ווי קוואַלען וואַסער. גאַנצע טעג פלעגען זיי זיצען אין די קאַפעען, אויף די גאַסען, און פאר זיי פלעגט דורכגעהן גאַנץ פּאַריז, ניין, די גאַנצע וועלט.

געוואָהנט האָבען זיי אין אַ קליינעם, נור זעהר אַן עלעגאַנטען האָטעל אין דער נאָהנט פון "נאָטר דאַם". כאָטש מען האָט זיך ביידע געהאַט אָבגערעדט אויפ׳ן וועג צו מאַכען עקאָנאָמיע, וואָרים מען ועט דאָך דאַרפען אויף „ווייטער“, דאָך אַז זיי זיינען אריינגעקומען אין פּאַריז איז קיינעם פון זיי ניט איינגעפאלען איינצושפּאָרען. זיי האָבען ביידע געהאַט דאָס געפיהל, אַז פּאַריז איז פאר זיי דער לעצטער וואונש וואָס מען גיט נאָך דעם געהאָנגענעם פאר דער תליה... כאָטש זיי האָבען ביידע געזעהן צו פערשטיקען דאָס געפיהל מיט אמת׳ער התפּעלות און געמאַכטער פרייד...

דאָס האָטעל אין וועלכען זיי האָבען געוואָהנט איז געווען אַן אַלט פּאַריזער הויז, אין אמפּיר סטיל, און די מעבעל, וועלכע עס האָט זיך געפונען אין זייער קליינעם צימערעל איז אויך געווען אַלטער אמפּיר. אין פענסטער האָבען זיי געהאַט דעם טונקעלן שאָטען פון „נאָטר דאַם“ און זיי האָבען די טייוואַלים און די אילוזיאָנען אויף די דעכער פון „נאָטר דאַם“ געקענט בעטראַכטען פון זייער פענסטער. אַז זיי האָבען זיך אויפגעהויבען אין דער פריה, זיינען זיי מיט׳ן ברעג אראָבגעגאַנגען לינקס דער סענע, און אָבגעשטעלט זיך ביי די שטענדער׳ס מיט די אַלטע ביכער, אַלטע בילדער, וואָס שטעהען ביים קעע פון דער סענע. פּיעלע בעקאַנטע, (ער זיינע, זי איהרע) = האָבען זיי אָנגע־

טראָפּען יעדען מאָרגען אויף דעם שפּאַציער איבער דער לענג פון דער סענע. זיי זיינען געשטאַנען איינגעבויגען זוכענדיג צווישען די פיעלע ביכער, נור זיי האָבען זיך בעהאַלטען פאַר בעקאַנטע, מורא געהאַט זיך צו טרעפען מיט זיי, און אויסגעמידען. עס האָט זיך זיי אויסגערוכט אַז ניט נור בעקאַנטע, נור אפילו ווילד פרעמדע ווייסען אויך ווער זיי זיינען. און מיט וואָס פאַר אַ געדאַנקען זיי געהען ארום... אַזוי זיינען זיי געגאַנגען אין דער לענג פון קעע — פאַריז האָט זיך געשפּיגעלט צוביידע זייטען פון דער סענע. — און דער הימעל, דער הימעל וועל־כער איז אוועק אויף מיילען ווייט — האָט זיך געדאַכט, אַז ער ווערט אָם ענד — דאָרט ווייט אויך איינגעשלונגען און פערפאַלען צווישען הויכע דעכער, גערטנער, פּלעצער און די קאָלאָמבען פון פאַריז... אויף סט. זשערמאַן האָבען זיי זיך גענומען אַ געסעל רעכטס, צו ריע באָנאַפּאַרט — צום לואוור צו. דאָ, אויף דער ריע באָנאַפּאַרט, האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט פאַר יעדען געוועלב מיט אַלטווארג און בעטראַכט די אַלטע מעבעל, די בראָנזען, די אַלטע גאָבאַלינען, פּאָרצעלייען און שטיכען וואָס זיינען געווען ארויסגעשטעלט אין די פענסטער. יעדעס פענסטער און יעדעס געשעפט איז געווען אַ פּראָבע וואָס פאַריז פערמאָגט. די אַלטע זאַכען אין די פענסטער האָבען דערצעהלט פון דעם לעבען וואָס עס האָט זיך געפיהרט דענסמאָל, ווען זיי זיינען געהאַנגען אין די וואָהנונגען פון די אַלטע בעלי־בתים פון פאַריז אין זייערע דורות.

נור אינוועניג האָט עפּעס גענאַגט, און דער קאָפּ איז געווען ארומגענומען אין אַ פייערדיגען ראַנד... ער האָט גאַנץ גוט גע־פיהלט דעם „חוב" און דאָס קינדישע פערשפּיעלען זיך, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ווער זיצט דאָרט אין איהם און זאָגט איהם: „בחנום, בחנום, וועסט דיך פון מיין האַנד נישט ארויסקריגען".

אָבער ער האָט זיך געוואָלט פערגעסען. ער האָט זיך געזאָגט: עס וועט קומען די צייט, וועל איך זיין גרייט — יעצט בין איך פריי, לאָז מיך אָב, איך האָב מיין יוגענד און איך וויל זיך פרעהען. ער האָט געקוקט אויף מערי'ן. זי איז געגאַנגען נעבען איהם, און אויסגעהערט זיינע התפּעלות און זיינע אויסגעשרייען און איז געווען גלייכגילטיג. איז איהר דען נישט אַלץ איינס, ווער עס געהט נעבען איהר — צי דאָרט אין פּעטערבורג — קאָוואַלסקי, אין בערלין — אַדלער, אָדער

דאַ — ער, יאַש בלום? זי האָט איין מינוט נאָכגעקלערט. נייז, עס איז נישט אַלץ איינס, דאָרט אין פּעטערבורג — איז עס אַזוי אַנדערש געווען — און דאָ איז עס אויך אַנדערש. וואָס גערעט איהר אַן דער פרעמדער מענש נעבען איהר? — נור זי האָט נישט קיין מורא פאַר קיינעם, און פאַר וואָס עס זאָל נישט קומען. — דאָס לעבען הויבט זיך ערשט אַן. זי האָט זיך געפיהלט רייך און שטאַרק.

מיטאָג האָבען זיי געגעסען אין אַ רעסטאָראַן. פאַר דער „קאָמע־דיע", אין אַ שעה אַרום, האָבען זיי זיך שוין געפונען אין לוקסענבור־גער גאָרטען, וואו די שטודירענדע יוגענד און די מיידלעך האָבען גע־שפּאַצירט. דער גאָרטען איז פול געווען מיט יוגענד — פון קינדער, ביז חתונים־בחורים און זיי האָבען איינגענומען דעם גאָרטען מיט זייער לאַכען, פרייד און יוגענד, וואָס האָט זיך אויסגעגאָסען צווישען די בוימער, צווישען די בלומען, צווישען די מאָנומענטען. עס איז שוין געווען שפּעט אין הערבסט, און דער גאַנצער גאָרטען איז געווען ווי אַ הורג אין גאָלד. די בוימער האָבען געשאָטען פון זיך די גאָלדענע בלעטער, עס האָט זיך געדוכט, אַז די גאַנצע זונן, וואָס האָט געלויכ־טען איבער דעם גאַנצען זומער, איז איינגעזאַפּט און אויפבעוואַהרט געוואָרען אין די גאָלדענע בלעטער, און איצט שיטען פון זיך די צווייגען די בלעטער און זיי בעגיסען מיט גאָלד די מאָנומענטען אין גאָרטען, די בוימער און יונגע בחורים מיט די מיידלעך. יאַש און מערי האָבען זיך דאַ, אין דעם גאָרטען, צווישען די יוגענד געפיהלט אַם בעסטען. דאָ האָט יאַש פון אַלעם פערגעסען, און איז געווען געטריי און גוט צו מערי'ן — ווי פריהער, אַמאָל. די יוגענד האָט אָבגעוואַשען די זאָרג פון זיין פּנים, אָבער ער האָט נישט געקענט איינזיצען, עס האָט איהם געצויגען פון איין אָרט צום צווייטען, ווי ער וואָלט געוואָלט פּאַריז מיט אַמאָל אויפעסען, וואָרים דערנאָך וועט שוין קיין צייט ניט זיין. זיי האָבען גענומען אַן אויטאָמאָביל און אין אַ שעה אַרום האָ־בען זיי זיך שוין געלאָזט מיט טויזענדער אַנדער אויטאָמאָבילען איבער די יעליסייסקע פעלדער. פּאַריז איז געווען נור וואָס צוריקגעקומען פון די בעדער, פון די ברעגען פון די ימים, אָנגעזאַמעלט אין זיך די זונען־שטראַהלען, און איצט זיינען זיי דאַ פול מיט ליכט, מיט אָנגעזאַמעל־טע כּוחות, און בערייט זיך אָוועקצוגעבען דעם אָנהויבענדען ווינטער סיזאָן. זיי לאָזען זיך אין די אויטאָמאָבילען, ווי רוישענדע וועלען,

ווייט אוועק איבער די פעלדער און ווערען אלע פערשוואונדען אין דער טריאומף־ארקע, וואס שטעהט אויפ'ן פלאץ פון דער „גראנד־ארמעע". און דורך דער ארקע שיט זיך דורך די זונן, וואס קומט פון וואלד און בעגיסט די פאהרענדיגע אויטאמאבילען און די פוסגעהר מיט א רעגען־ליכט, וואס צושיט זיך ווי א נעטץ איבער זייערע קעפ... און אלע לויפען און יאגען און ווערען פערפאלען אין די נעטץ, וואס ווערען פערשפרייט דארט אין עק — הינטער נאפאלעאנ'ס ארקע. און זיי, יאש און מערי זיינען אויך מיט זיי...

דער קאפע־שאנטאן, די „בלויע מויז" אויף מאנמארט איז געווען בעגאסען מיט צעבערם עלעקטרישע ליכט און מען האט ארויסגעזעהן יעדעם ווינקעלע. ארום די טישלעך זיינען געזעסען מענער, אלטע און יונגע און האבען געהאלטען אין איין שפיעלען לוסטיגע, אויסגע־לאסענע נגונים, און האלב־נאקעטע מיידלאך האבען געטאנצט צווישען די טישלאך. דער עולם איז געזעסען טיעף בעהאלטען אין די ווינ־קעלאך, שכור פון שאמפאניער און אויפרעגענדע מוזיק, און זיך צו־געקוקט ווי די מיידלעך מאכען די אויפרעגענדסטע בעוועגונגען. בילדען די אויסגעלאסענסטע פיגור־בילדער אין זייערע טענץ... עס האבען געטאנצט נאך גאנץ אונענטוויקעלטע קינדער מיט שמאלע ביינערדיגע לייבער עהנליך צו אינגלאך, זיי האבען זיך געהאלטען ארומגענומען און געקושט זיך און געטרונקען פון איין גלאז... אין זאל איז געווען ווארים פון די צוהיצטע, שוויצענדע לייבער, פון די אויפרעגענדע טענץ, פון דעם גיסענדיגען שאמפאניער און מוזיק... וואס אמאל האבען די טאנצענדע פארלעך מעהר ארייגעצויגען דעם עולם אין זייערע טענץ, און ארום פיער פארטאג, ווען עס האט שוין אנגעהויבען צו גרויען פון פענסטער, און די עלעקטרישע ליכטער האבען שוין אנגעהויבען האלב צו צאנקען — האט זיך שוין אלעס אויסגעמישט אינאיינעם. די מיידלאך פון שאנטאן מיט די מיידלאך פון עולם. אלע זיינען שוין געוועזן שכור, אין די ביינער האט זיך געגאסען א צוהיצטער מארך, וואס האט אויפגעלייזט די גליעדער. מען איז לייכט געווארען, די וועלט האט געקריגען אן אנדער ליכט, און מען האט ניט מעהר געוואוסט, צו מען לעבט אין חלום, אדער אויף דער וואהר, און אלעס איז דאן מותר געווען... איינער האט זיך פאר'ן צווייטען ניט געשעהמט, מען איז געווען אויפריכטיג — און איינער האט דעם צווייטען ליעב

געקריגען. מענער האבען געזעהן ווי פרעמדע קושען און האלזען זייערע פרויען, זייערע געליעבטע און האבען גוטיג צוגעשמייכעלט... טהייל האבען אליין זייערע פרויען געווארפען אין פרעמדע ארעמס אין דער פערפיהרערישער שטימונג, אין דער פער־שיכור'טער ליכט ווען עס מישט זיך אוים דער גרויער מארגען־שיין וואס קוקט אריין דורך די פענסטער מיט דער עלעקטרישער בעלייכטונג — אין די קאפע־שאנ־טאנען...

יאש האט זיין ווייב ארומגעשלעפט א גאנצע נאכט פון איין שאנטאן אין דער צווייטער. און ארום פיער פארטאג, אין דער ביז־השמשות'ער שטימונג האט ער זי אריינגעבראכט אין דערי „בלאער מויז“. זיי זיינען אויך געווען ווי דער אנדער עולם שיכור און מיעד פון די פיעלע אויפרעגענדע איינדריקען וואס זיי האבען געהאט דורך דער גאנצער נאכט אויף מאנמאטר. זיי האבען זיך בעהאלטען אין א ווינקעלע און געהייסען בריינגען שאמפאניער. לאנגזאם געטרונקען, געשוויגען און צוגעקוקט זיך צו די טאנצענדע מיידלאך.

זיי האבעןביידע געקוקט אויף א מיידעל וואס האט זיך אליין ארומגעדרעהט צווישען עולם און געזוכט מיט די אויגען א ריכטיגע פארטנערין. דאס מיידעל איז געווען נאך גאר א יונגע, מיט א פריש קינדיש געזיכט, נור אויגען טיעף איינגעגראבענע אונטער די ברעמען, וועלכע האבען פון דארט ארויסגעקוקט פערשארט און שיכור. אויף איהר נאקעט לייב האט זי געהאט ארויפגעגאסען א שמאל ענג קלייד אוים קליינע שווארצע קרעלען, וועלכעס איז איהר ניט צוגעגאנגען און דורך דעם שפאלט האט זיך ארויסגעוויזען איהר ברוין־בראנזענדיגער קערפער, וועלכער איז געווען אזוי פריש, און אזוי קאכעדיג, ווי זי וואלט ערשט ארוים פון די שוימענדע וועלען פון ים. זי האט שוין לענגם געקוקט אויף מערי'ן, פערשעמט, בעהאלטענערהייד, ווי א אונ־שולדיגער בחור קוקט אויף זיין כלה. מערי האט דאס בעמערקט, און איז רויט און בלאס געווארען.

דער יונג האט דאס אויך גוט בעמערקט, און ער איז בלייך געווען און געשוויגען. פלוצים רופט ער זיך אב צו מערי'ן:

ווייסט וועמען איך האב היינט געטראפען?

איך ווייס נישט, האט מערי געזאגט גלייכגילטיג און געווארפען גנב'שערהייד א בליק אויפ'ן מיידעל, — וועלכע איז אלץ געשטאנען אין ווינקעל.

— קאוואלסקי'ן! — האט דער יונג אויסגעשריען. ווי ער וואלט געוואלט עפעס נקמה נעהמען.

מערי האט אויפגעציטערט, זי האט זיך אבער באלד בערוהיגט. זי האט ניט געוואוסט, צו זי זאל דעם יונג גלויבען אדער ניט. צו זאגט ער דאס כדי זי אויפצורעגען. אדער דערצעהלט ער איהר יעצט דעם אמת, ווייל ער איז אין אזא שטימונג.

— האסט מיט איהם גערעדט? — פרעגט זי גלייכגילטיג.

— ניין, ער איז געגאנגען מיט א דאמע, האב איך זיי ניט געוואלט שטערן.

זי האט צו איהם ארויפגעקוקט פון די גנב'ישע אויגען, ווי זי וואלט וועלען זאגען: דיך פערדריסט וואס איך קוק אויפ'ן מיידעל, און האט ערשט רעכט אנגעהויבען צו קוקען אויף דער מיידעל, און זיי האבען זיך דורכגעשמייכעלט זיך מיט די בליקען.

— זאל איך זי צורופען? — פרעגט יאש מערי'ן.

— יא.

באלד איז זי צוגעקומען. ווי א יונגער העלד איז זי פערשעהמט, שמייכלענדיג מיט שטארקע נור שטילע טריט צוגעקומען צום טישעל. מערי האט זיך פערשעהמט, דאס הארץ האטביי איהר געקלאפט. דאס זעלבע אויך ביים מיידעל, דאס מיידעל האט זיך אוועקגעזעצט נעבען מערי'ן, יאש האט איהר אנגעגאסען שאמפאניער. זיי האבען געשוויגען.

— וואס שווייגסטו, מערי, קוש זי, זעה וואס פאר א שעהנע ליפען זי האט, — זאגט דער יונג צו מערי'ן.

מערי האט איהם, רויט ווערענדיג, בייז אנגעקוקט. זי האט איהם ווי געדראהט מיט איהר בליק. פלוצים האט זי זיך אומגעווענדעט צום מיידעל און האט זי אנגענומען ביי דער האנד און פריינדליך איהר געשמייכעלט אין פנים אריין.

דאס מיידעל האט זי שטארק ארומגענומען מיט איהרע פרישע יונגע הענד, און לאנג און טיעף געקושט איהר אין מויל אריין.

מערי האט דרייסט און ארויספאדערענדיג געקוקט אויף יאש'ן, און האט יעצט אליין שוין ארומגענומען דאס מיידעל, צוגעדריקט זיך צו איהר און זי לאנג געקושט.

— קום טאנצען, מיין פריינדין, — האט מערי אנגענומען דאס אונבעקאנטע מיידעל ביי דער האנד, און אין א פאר אויגענבליקען זיינען זיי שוין פערשוואונדען צווישען דעם טאנצענדיגען עולם, און שטארק זיך געשמיערט איינס צום צווייטען, און טיעף זיך אין די אויגען געקוקט.

יאש איז געזעסען ביי זיין טישעל, פערלעגט איין פוס אויפן צווייטען און איז זיי נאכגעלאפען מיט זיינע בליקען. א פייערדיגע ראנד האט געברענט זיין קאפ, עס האט איהם געשווינדעלט פאר זיינע אויגען, אלעס האט זיך ביי איהם אויסגעמישט: דער זאל, דאס ליכט און די פארלאך. ער האט געמיינט, אז עס איז א גיהנום, אלעס פאלט אראפ אין א פייערדיגע גרוב, און מיט אלע פאלען זיי אויך מיט, ער און מערי.

נור פלוצים האט ער זיך אויפגעהויבען, איז צוגעגאנגען צו דעם פארעל, און אנגענומען מערי'ן ביי א האנד:

— קום אהיים.

— איך וויל נישט אהיים געהן, דא וויל איך זיין מיט דער מיידעל.

— מערי, קום אהיים, געדענק אן גאט, דאס טהוסטו.

זי האט איהם געלאכט אין פנים אריין, און ווי טריאומפירענד געזאגט:

— יאש, וואס טהוט זיך מיט דיר?

ער האט זי פעסט ביי דער האנד אנגענומען און מיט גוואלד פון דער מיידעל אוועקגענומען.

מערי האט נאך דעם קאפ ארונטערגעווארפען און בעהאפטען זיך מיט דער מיידעל מיט די בליקען.

ער האט זי ארויסגעטראגען פון זאל.

קאפיטעל 35.

יאש און מערי זיינען ארויס פון קאפע־שאנטאן.

אין דרויסען האט געבלאזען א פרישער מארגען־ווינד, וועלכער האט זיי ארומגענומען און אויסגעוויעעט און אויסגעבאדען אלע זייערע גליעדער אין חלום פון שכרות. פאריז איז געווען איינגעהילט אין א פערשלייערטען רויט־פיאלעטיגען הויך, וואס האט ווי א פערשלייערטער שאל געוויעעט איבער'ן הימעל. אלעס איז געווען צוגאסען אין דעם שלייער. עס האט זיך גערדאכט, אז די הייזער, די לאנגע טונקעלע גאס וואס ציהט זיך, די גאס־לאמטערנעס, וואס הויבען אן זיך אויס־צובלייכען אין דעם מארגען־גרוי, זיינען אלע ניט אויף דער וואהר, נור ווי אילוזיאנען און אלעס איז געמאכט אויס וואלקען = און צו־לאזען זיך און געהען אויף און מישען זיך אויס מיט דעם רויט־פיא־לעטענדיגען. די ביימער האבען זיך ווי געוויגט, און אלעס, די הייזער, די גאס, די לאמטערנעס און די דראזשקעס מיט די פערד וואס זיינען געשטאנען אויף דער גאס, האט זיך גערדאכט הויבען אן צוריקצוקומען פון אן אנדער וועלט, פון דער נאכט, אין אונזער וועלט אריין. זיי האבען ביידע געשוויגען, און מורא געהאט יעצט צו זיין אליין — און דאך געוואלט זיין אליין. זיי האבען זיך אויפגעזעצט אויף א איין־שפאנער, און אנשטאט אהיים צו פאהרען האט יאש געהייסען דעם קוטשער פאהרען אין די „האלען" וואו מען ברענגט אריינצופיהרען פון די אומגעבונג פון פאריז גרינוואורג און בלומען פאר פאריז. אויף'ן וועג האבען זיי אנגעטראפען גאנצע בוידען מיט גרינוואורג. א וואגען מיט פרישע רויטע מערען, א גאנצער וואגען מיט רעטעכער, מיט גרינעם סאלאט, אדער רויטע רויזען. דאס גרינוואורג איז אזוי פריש געווען ווי די נאכט פון וועלכע די וועגען פאהרען אויס, — און עס האט זיי א גרוס אבגעגעבען פון אן אנדער וועלט. זיי זיינען פער־טרונקען געווארען צווישען גרינוואורג. זיי זיינען געגאנגען צווישען אלעען רויטע מערען, ציבעלעס, רעטעכער, סאלאטען, גרינע ארבעס שויטען. איין וואנד איז געשטאנען מיט טאמאטען וואס האט אויס־געזעהן ווי א רויטע זונען־וואנד; פון דער צווייטער זייט איז גע־שטאנען א וואנד מיט גרינע יונגע ראש־חודש רעטעכלאך.

פון דעם אלעם האט געטריפט דער טויה, און עס איז געזונד געווען און פריש ווי די מוטער־ערד האט דאס ארויסגעגעבען. עס האט געיאגט פון דעם גרינוואַרג א פרישער הויך פון דער ערד און האט זיי אבגעשטובל׳ט פון די צוהיצטע לייבער. פון שאמפאניער געריש און שטיקענדע תאוה־לופט אין וועלכע זיי האבען זיך געטונקט א גאנצע נאכט אין די קאפע שאנטאנען. באלד זיינען זיי אריין אין די אלעען פון בלומען. אויף דער ערד זיינען געלעגען ווי מאסען קליינע קינדער אין ווייסע און רויטע העמדלאך אנגעטהאן — רויטע רויזען און ווייסע רויזען. געפרעסט האט זיך איין רויז צו דער צווייטער און געקושט זיך מיט זייערע זיידענע קאלטע לייבלעך וועלכע זיינען נאס געווען פון טויה... גאנצע אלעען האט זיך געצויגען די רויטע, ווייסע רויזען־וועלט. קערענדיג זיינען געווען די לייבלעך פון די רויזען־קינדער; איינס הארט געוויקעלט צום צווייטען האט דאס געגעבען פון זיך דעם געזונדען קינדישען רויזען־געשמאק. זיי זיינען אריין אין די אלעע פון די ווייסע מארגאריטקעס וואס האט אויסגעזעהן אין דער קופע ווי אז אלעע פון קינדישע אויגען. אז אלעע פייל־כען וואס האבען געציטערט פאר פרישקייט, און מורא געהאט מ׳זאל זיך נישט צו זיי צוריהרען. א גאס פון געלע פעלד־בלומעלאך וועלכע האבען אויסגעזעהן ווי קינדישע הענטלעך האבען זיי געפליקט — און א גאס פון ווייס בלאע וואסער־ליליען, וואס האבען אין זיך נאך גע־האט דאס געהיימנים פון וואסער, פון וועלכע מען האט זיי ארויסגעצ־ריסען. געלע גאלד־איינעלעך האבען זיך אויסגעמישט אינאיינעם מיט „משה רבינו׳ס שיכעלאך“. און פון די פעלדער מיט גרינס און קוויי־טען האט געיאגט דער אטהעם פון זון און ערד, און אין דעם אטהעם האבען זיך יאש און מערי גע׳טובל׳ט, גערייניגט, אויסגעבאדען זייערע לייבער און זייערע נשמות פון קאבארעטען־לופט און פון שוויס פון צוהיצטע קערפער...

מערי איז באלד מיעד געווארען פון דעם רוישענדען לעבען און האט

זיך געמוזט לייגען אויף א פאר טעג אין בעט אריין. יאש בלום איז געוואָרען אונגעדולדיג—ער האָט זיך אליין ארומגעדרעהט אויף די בול־ווארען און האָט באַלד בעמערקט, אז דאָס פאריזער שברות פון וועלכער ער האָט זיך די ערשטע צייט אַנגע־שיכור'ט איז אויך שוין דורך. ער ווערט ניכטער, די לאַנגע שטעהט איהם פאר די אויגען, און וואס ווייטער... וועט ער טאקע ווארטען ביז צום סוף, ביז דאס גאנצע געלד וועט זיך האָבען געענדיגט, — און ער וועט געהן ווי אַ גנב צו דער תּליה? מען וועט איהם שלעפען. אָדער, אפשר איז גלייכער ניט צו־ווארטען אויפ'ן תּליון, נור ווי א מאַן, אליין אן ענדע צו מאכען פון דעם לעבען. וועט ער אויך דא זיך אבשלעפען ווי דארט אין "פרידענהיים", און ווייטער און ווייטער לעבען אין שאנד, אלס פערבּרעכער און פּחדן, ניט קענען זיך ווייזען פאר די חברים און דער משפּחה, די שוועסטער זאלען זיך שעהמען מיט איהם? ער, יאש, פון די בלום'ס, לעבען אלס פּחדן, אלס פערברעכ.ער? ווי נידעריג איז ער געפאלען, נייז. עס וועט נישט זיין. דאָס, ווייס ער, וועט נישט זיין. אָבער נישט ווארטען אויפ'ן תּליון, נישט ווארטען אויף די לעצטע מינוט, נייז, מען דארף אוועק־געהן — ווען דער טיש איז נאָך ניט געגרייט און דאָס וויין אין גלאָז. מען דארף אוועקגעהן מיט פרייד, ווי א מאַן, ווי יאש בלום דארף אוועק־געהן.

אבער טיעף אין הארץ האט ער געפיהלט, אז דאס זיינען אלץ ווערטער. אזוי ווי דאָרט אין „פרידענהיים“, אזוי אויך דאַ נארט ער זיך אָב. דאָס לעבען נארט איהם אין לעבען אריין. ער פיהלט אין הארץ גאנץ גוט, אז אין אמת'ן האט ער פערדרוס געהאט וואס מערי פאהרט מיט איהם און לעבט מיט איהם מיט דאס רוישענדע לעבען, אז אין הארץ האָט ער מורא, אז עס זאל „איהם“ נישט שאדען: אז ער טהוט נאָר דאָס, כדי זיך פאר „איהם“ צו פערענטפערען, אָבער אין אמת'ן נארט ער „יענעם“ אב. ער לאזט ניט מערי'ן מאכען קיין שווערע בעוועגונגען. ער האט זי נישט געלאזט טאנצען מיט'ן מיידעל אין דער „בלאָער מויז“, ווייל ער האָט מורא געהאט, אז עס זאָל „איהם“ ניט שאדען... און דאָס האָט ער זי אליין אַנגערעדט, אַז זי זאָל זיך לע־גען אויף א פאר טעג אין בעט אריין, דאס אללעס האט ער געטהאן, כדי עס זאָל נישט שאדען דאָס וואָס שטעהט פאָר... ער ליעבט דאָס וואס עס שטעהט פאר, ווייל עס איז זיינס... זיין אייגענס... גאר

נישט איז ביז יעצט געוועזען זיין אייגענס. אלעס איז געווען פרעמדעס אנדערעס, בשותפות׳דיגעס, — נור דאס איז זיין אייגענס.

נור אזוי לאנג ווי דאס איז — וועט ער גאר נישט קענען טהאן. עס וועט איהם נישט לאזען, מען דארף מאכען אן ענד פון דעם, דורכאויס. ער האט זיך אליין דערשראקען פאר די ווערטער. ליעבער פון דער וועלט אן ענד, איידער פון דעם.

ער האט זיך דעם טאג א גאנצען טאג ארומגעדרעהט אויף די בולווארען, ער האט נישט געוואלט זעהן מערי׳ן. פארנאכט איז ער אוועק אויף סט. מיי אין דעם קווארטאל פון די סטודענטען. ביי א טישעל פאר א קאפע האט ער דערזעהן קאלעגען פון דערהיים, ער האט דערזעהן צווישען זיי דעם ראבין, און פלוצים האט ער דערזעהן דעם שעוועסטער׳ס חתן, סטאך. דאס פלוצליכע ערשיינען פון סטאך אין פאריז האט איהם אן אלץ געמאכט פערגעסען. ער איז צוגעגאנגען צו די חברים און געזאגט א הויכען „גוט אבענד" און ארויפגעלעגט די הענד אויף סטאך׳ס אקסלען. די חברים האבען זיך אומגעקוקט און דערזעהן יאש׳ן, זיינען זיי פלוצים שטיל געווארען, אוועקגעבויגען די קעפ און זיך געמאכט ווי זיי וואלטען איהם נישט בעמערקט. עס איז געווען א פיינליכע מינוט. סטאך האט זיך אויפגעהויבען און מיטגערופען יאש׳ן, און זיינען ביידע אוועקגעגאנגען אויפ׳ן בולוואר.

— ווי קומסט דו פלוצים דא אהער? איז מאטילדע אויך דא? סטאך האט איהם נישט אבגענטפערט, מען האט געהערט ווי זיין הארץ קלאפט. ענדליך האט ער געזאגט:

— יאש, דו ווייסט וואס מען רעדט אויף דיר?

— איך ווייס, איך ווייס, וואס זיי האבען געשריבען אין „טשערוואני שטאנדארד", אז איך האב פערשוועכדעט פארטיי־געלד, אז איך בין א פחדן, אז איך בין א פעררעטהער, א פראוואקאטאר, וואס דו ווילסט! — האט יאש געזאגט אין א געמאכטען שמייכעל.

— יאש, דא איז נישטא פון וואס צו לאכען. וואס האסטו בעשטימט צו טהאן?

— גארנישט.

— און קלערסטו אזוי ווייטער צו לעבען מיט דער שאנד?

— אז זיי ווילען זאלען זיי בעשטימען א משפט, איך וועל זיי אויפוויזען, אז איך האב נישט געקענט אנדערש.

— און דאס געלד?

— דאס געלד, דאס געלד — איך האב [illegible] דאס חוב איך האב געפונען פאר נויטיג.

יאש, וואס רעדסטו!

דער יונג האט שטיל געשוויגען.

— ביז די זאך וועט ווערען קלאר, קען איך מיט דיר נישט פאר־קעהרען. דו פערשטעהסט... זיי מוחל. און ער איז אוועק פון איהם.

דער יונג איז געבליבען אליין. לאנג האט ער זיך ארומגעדרעהט אויף די בולווארען. ער איז אוועק מיט'ן שטראם מענשען און איז אנגעקומען אויף מאנמארט. ער איז דארט אריין אין דער קליינער קאפע־שאנטאן. עס איז געווען זעהר ליכטיג, דער עולם איז ארום געזעסען, געטרונקען שאמפאניער, און צוגעזעהן זיך צו די אויסגעלאסענע טענץ. ער האט זיך אויך אוועקגעזעצט ביי א טישעל און געהייסען זיך דערלאנגען שאמפאניער. באלד איז נעבען איהם אויסגעוואקסען א מיידעל, האט זיך נעבען איהם אוועקגעזעצט. ער האט זי צוערשט נים בעמערקט, זי האט זיך אונטערגע'גנב'עט הינטער איהם, געקושט איהם אין פנים אריין און געפרעגט אויף מערי'ן... ער האט זי אבער געשטויסען פון זיך, בעצאהלט, גענומען א וואגען און איז אהיים גע־פאהרען.

מערי איז געשלאפען. ער האט זי אויפגעוועקט פון דעם שלאף מיט זיין רעש'דיגען אריינקומען. מערי האט זיך ארומגעקוקט פער־וואונדערט און דערשראקען. דער יונג זאגט צו איהר:

— מערי, טהו דיך אן, קום, מיר וועלען פאהרען אויף מאנמארט.

מערי פערשטעהט נאך ניט גוט זיינע ווערטער.

— מערי, קום מיט מיר, איך וויל מיט דיר געהן צו דער „הלויער מויז", דארט וואו מיר זיינען געווען, דו ווייסט שוין וואו. איך וויל, אז דו זאלסט טאנצען היינט מיט דער מיידעל, א סך טאנצען. מערי, קום! וואס שלאפסטו, אין פאריז שלאפסטו?

זי האט פערשטאנען זיין גאנצען מיין און איז בערייט געווען מלחמה צו האלטען מיט אלע מיטלען. זי האט זיך נאך געהאלטען איז איבערלעגען, וואס פאר א טאקטיק זי זאל אנפיהרען מיט דעם יונג. זי האט זיך געריכט דערויף, אז ער וועט איהר דאס פארלעגען. זי האט גאנץ גוט געוואוסט, אז דער יונג קעמפפט מיט זיך, אז דאס

איינציגע וואס זיי פאר מאכט איצט, איז דאס קינד, וואס שטעהט איהר פאר. דאס האט ער ליב [illegible] פון זיין לייביין, מעהר פון זיין שאנד, און מיט דעם האט זי איהם אין דער האנד און קען מאכען מיט איהם, וואס זי וויל. און אהנע א רייד א ווארט, איז זי ארויס פון בעט:

— איך דאנק דיר, וואס דו ביזט געקומען נאך מיר, מיר איז שוין אויך געווארען לאנגווייליג צו בלייבען אין דער היים, אט בין איך באלד אנגעטהאן. נור דו מוזט מיך היינט לאזען טאנצען — האט זי ארונטערגעווארפען איהר קאפ צו איהם — דו הערסט, נישט ווי דעמאלסט.

זי האט זיך פלינק אנגעטהאן. דער יונג האט געשוויגען, געווען פארקליגט. זי איז פלינק אראפ פון די טרעפ. דער יונג איז אבער באלד איהר נאכגעלאפען, האט זי איינגעהאלטען, געקוקט איהר אין די אויגען אריין און געפרעגט:

— מערי, וואס טהוסט דו?

זי האט איהם גלייך אנטקעגען געקוקט און געענטפערט:

— איך וויס, וואס דו מיינסט, נור דענק נישט, אז איך וויל האבען דאס קינד, איך וויל עס אויך נישט, אויך נישט האבען.

— וואס ווילסטו טהאן?

— איך וויל אזוי לאנג טאנצען, טאנצען ביז איך וועל קראנק ווערען.

ער האט זי פעסט ביי דער האנד אנגענומען:

— דו וועסט עס נישט טהאן.

— געוויס וועל איך עס טהאן, דו ווילסט דאך אויך, אז איך זאל עס טהאן.

— ניין, איך וויל עס נישט — האט דער יונג אויסגעשריען

דער פערשלאפענער פארטיער האט געקוקט אויף איהם פערוואונדערט.

— איך וויל עס נישט, מערי!

— וויל איך עס טהאן, וועסט מיר נישט איינהאלטען.

— איך וועל דיך נישט לאזען טאנצען. קום מיט מיר ארויף. די מיוזיק ארויף. און ער האט זי ווי א פויגעל געכאפט און געשלעפט זי אויף די טרעפ

— וועל איך אן אנדער מיטעל געפינען, וועל איך איבער די טרעפּ שפּרינגען. עס זיינען דא פיעל מיטלען. איבריגענס בין איך שוין ביי א דאקטאר געוועזן.

— מערי וואס רעדסטו, וועסט עס נישט טהאן!

— געוויס וועל איך עס טהאן. מיין נישט, אז עס איז מיר לייכט מיט דעם. איך וויל פון דעם פּטור ווערען.

זיי זיינען צוריק אין צימער אריינגעקומען.

עס איז געווען פינסטער, נור פון דרויסען האט זיך געזעהן א שיין פון א גאס־לאמטערנע, וואס האט בעלויכטען זייער צימער. זיי האָבען קיין ליכט נישט אנגעצונדען. דער יונג האט פלינק צוגעשלאסען די טהיר הינטער זיך, אוועקגעזעצט זיך אין דער פינסטער און געשוויגען.

פּלוצלינג איז דער יונג געפאלען צו איהרע פיס, ער האט זי ביי די פיס ארומגענומען און געבעטען זיך:

— מערי דו וועסט עס נישט טהאן, שווער מיר אז דו וועסט עס נישט טהאן. איך ווייס אז דו האסט מיך נישט ליעב געהאט, האסט אין דיין לעבען עפּעס אנדערש, איך האב גארנישט אין מיין לעבען מעהר, איך מוז שטארבען. איך וויל שטארבען, איך קען נישט לעבען אין שאנד. איך ווייס נישט אויב איך וועל קענען שטארבען. איך האָב קיין כח נישט מעהר, דו האסט מיר דעם כח אבגענומען. איך וועל אפשר אין דער ווייטער וועלט געהן און לעבען אונטער א פרעמדען נאמען, וועסט קיינמאל נישט הערען פון מיר, נור זאג מיר צו, אז דאס, דאס, די שפור פון מיר וועט איבערבלייבען, אז דו וועסט עס נישט פערניכטען, זאג מיר צו — איך בין אזוי יונג, נאך אזוי יונג און מוז אוועק און איך וויל אז עס זאל עפּעס פון מיר אויף דער וועלט איבערבלייבען, איך וועל מעהר כוח האָבען דענסמאָל צו שטאַרבען אז איך וועל וויסען אז עפּעס וועט נאך מיר בלייבען, אז מיין לעבען איז נישט אהן א שפור אדורך = זאג מיר צו, שווער מיר צו, אז דו וועסט עס דערהאלטען.

זי איז געזעסען ווי פערגליווערט, און געשוויגען. אין דער מינוט האט זי ווירקליך פיינד געהאט דאס וואס שטעהט איהר פאר. און איז ביי זיך זיכער געווען אז זי וועט אבווישען יעדען שפור וואס קומט ארוים פון דעם פאטער דא...

און דער יונג ליגט נאך צו איהרע פיס און בעט זיך

— מערי, מערי, זאג מיר צו, דו וועסט נישט מעהר וויסען פון מיר. אזוי ווי איך געה ארויס פון דער טהיר קום איך נישט מעהר צוריק. מיר וועט זיין לייכטער ארויסצוגעהן פון דאנען און וויסען, אז עס בלייבט עפעס איבער נאך מיר, מערי! איך מוז אוועק, נאך היינטיגע נאכט אוועק, איך קען נישט מעהר, זאג צו — —!— — — — — — —

נאך אין דער נאכט איז דער יונג פערשוואונדען און זי האט אפילו נישט געוואוסט ווען ער איז אוועק.. זי איז געפאלען א מיעדע און איז איינגעשלאפען. אויפגעהויבען זיך, האט זי איהם מעהר שוין נים געטראפען.

קאפיטעל 36.

נאך א פאר טעג איז זי אין האטעל געבליבען. זי האט געווארט אפשר וועט זי הערען פון איהם. זי האט גאר נישט מעהר געהערט. פון האטעל האט זי געמוזט ארויס. עס האט געקאסט טייער, און נאך די לעצטע רעכנונג איז איהר איבערגעבליבען ווייניג געלד. זי האט אנגעהויבען צו קלערען וואס ווייטער צו טהאן. זי האט נישט געזעהן קיין אויסגאנג פון דער לאגע. אין פאריז צו זיטצען האט נישט קיין טעם. צו וואס? און זי ווערט אויפפאלענד. א פרוי אליין, שוואנגערנדיג (מען האט שוין אנגעהויבען צו בעמערקען, כאטש וויפיעל זי האט נישט געפרואווט צו בעהאלטען...) אבער וואו אהין?!

זי האט זיך איבערגעצויגען אין א קלענערען און א ביליגער'ן האטעל אויף דער זעלבער גאס. גאנצע טעג איז זי געלעגען אויפ'ן בעט, פערשלאסען די טהיר און אויפגעציטערט ביי יעדען טריט וואס האט זיך געהערט הינטער די טהיר. עס האט זיך איהר אלץ געדאכט, אז מען קומט נאך איהר, און מען וועט זי מיטנעהמען דארט וואו יאש בלום איז יעצט.

— און וואו איז ער יעצט? איז ער טויט? איהר האט זיך געדאכט, אז ער איז נישט געשטארבען. וואלט ער געווען טויט — וואלט דאך עפעס געמוזט געשעהן, אפשר וואלט מען געקומען אנזאגען, אז ער

איז טויט. אָדער זי וואָלט אונרוהיג געווען, אָדער קיינס פון די זאכען איז נישט געשעהן. די זונן האָט געשיינט ווייטער יעדען טאָג, און ביי־נאַכט איז פינסטער געווען, ער איז געווען נישט טויט, איבער איהם האָט זי נישט וואָס צו קלערען. צו קלערען האָט זי איבער זיך. בע־שטימט האָט זי געהאַט, אויסצורייסען פון זיך אַלע סענטימענטען און אַן ענדע צו מאַכען פון דעם וואָס האָט זי געבראַכט אין דער לאַגע. זי איז נישט צו דעם דאָ, כדי אָבצוהיטען עפעס יענעם'ס אָן אָנדענקען...

— און אלס אזעלכע, נור אָבצוהיטען זיין אנדענקען האָט ער זי בע־טראַכט. דאָס האָט זי בפירוש ארויסגעזעהן פון זיין פיהרען זיך מיט איהר און פון זיינע לעצטע ווערטער, און טאַקע דערפאַר, וואָס ער האָט זי געוואָלט צו דעם בעשטימען — האָט זי זיך געוואָלט פון דעם בע־פרייען. די ערשטע זאַך מוז זי פון דעם לויז ווערען. נישט אויס נקמה, נור פאַר זיך. פאַר זיך. וואו וועט זי זיך דערמיט אהין טהאָן?

זי האָט אָנגעהויבען צו קלערען וועגען אַ דאָקטאָר. קיינע בע־קאַנטע האָט זי נישט געהאַט מיט וועמען זיך מישב צו זיין, און די־וועלכע זיינען יאָ געווען וואָלט זי נישט געוואָלט מיט זיי איבער דעם רעדען — האָט זי געוואַרט אויף אַ נס. דערווייל, איז וואָס אַ טאָג שפּעטער געוואָרען, און דאָס געלד האָט זיך אויך אויסגעלאָזט.

עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, אַז זי האָט אַלעס וואָס עס איז נור געווען צו פערזעטצען, פערזעטצט. געבליבען זיינען נור קליידער און וועש, מיט וועלכע זי האָט זיך נישט געקענט שיידען, און אפילו אויב יאָ — וואָלט זי אויך אין פּאַריז נישט געפונען קיין קונה. אהיים פאָהרען צום טאַטען איז אַזאַ הולך? זי האָט נישט מורא געהאַט פאַר'ן געוואַלד וואָס וועט ווערען, פאַר דער שאַנד פון דער שטאָדט און פאַר'ן צער פון טאַטע־מאַמע, נור זי האָט זיך דערמאָהנט אָן דעם רחמנות וואָס זי וועט ערוועקען צו זיך.

קיינמאָל, קיינמאָל נישט. שטאַרבען אין די גאַסען, און נישט דאָס.

זי האָט נור געדענקט וואָס יאַש האָט דאַמאָלט געזאָגט אין קאַ־באַרעט אַז ער האָט געזעהן קאָוואַלסקי'ן. זי איז געווען זיכער אַז יאַש האָט זי אָבגענאַרט, געריינצט זיך, דאָך האָט זי דאָס געהאַלטען פאַר־אַ שטיקעל האָפנונג. אפשר יאָ.

יאַש האָט זי אַמאָל געפיהרט אויף מאָנפּאַרנאַס, און האָט איהר אָנגעוויזען אַ קאַפע, וואו די פּוילישע קינסטלער פערקעהרען. זי האָט

דאמאלט עפעס ווי „אויף יעדען פאל“ גוט אויפבעוואהרט דעם נאמען פון קאפע. יאש אליין זאָז נישט אהין אריין, ער האט מורא געהאט צו טרעפען זיך מיט בעקאנטע. זי האט זיך יעצט דערמאהנט אן דעם ארט, און איז יעדען פארנאכט דארט אהין, פערביישפאצירט די גאס. זי האט פון גאר נישט געקלערט. גאר נישט געהאפט צו געפינען, נור זי האט דארט יעדע פארנאכט אהין שפאצירט, ווייל דאס ארט איז איהר מעהר נאהנט געווען ווי יעדעס אנדערע. אמאל, אין א פארנאכט, ווען זי איז דורך די קאפע, איז איהר אין די אויגען געפאלען א בעקאנט געזיכט. זי האט זיך צום ערשט נישט פערוואונדערט, אזוי ווי עס וואלט געווען א נאטירליכע זאך. זי האט זיך דאך באלד אבגעשטעלט פאר הארץ־קלאפונג. אין אן עק פון קאפע האט זי בעמערקט קאוואלסקי'ן. ער זיצט ארומגערינגעלט מיט א גאנצע חברה בעקאנטע און פיהרט אן זעהר א לעבעדיג געשפרעך. זי האט געקוקט אויף זיין געזיכט, די מינע זיינע איז דאך איהר אזוי בעקאנט געווען. דאכט זיך ווי זי וואלט איהם ערשט פערלאזט און דארף נור אהין געהן צו איהם. ער האט זיך דאך גאר ניט געענדערט — האט זי מיט א קלאפענדען הארץ צו זיך געזאגט, ווי ער וואלט ערשט פון פעטערבורג דא אהער געקומען. ראזירט, אויסגעפראנטעוועט, און פערקרימט די אויבערשטע ליפ, לאכענדיג. נעבען איהם האט זי אבער גאנץ גוט בעמרקט באלד דאס מיידעל. זי האט געפיהלט אז דאס איז יעצט קאוואלסקי'ס געליעבטע. פון ערשטען אויגענבליק האט זי מעהר געקוקט אויפ'ן מיידעל ווי אויף איהם. זי האט זי גוט דורכגעשטודירט. דאס מיידעל איז געווען יונג און שעהן, מיט שווארצע טרויעריגע אויגען און א איידעלע קיהן. זי האט זיך געזעהן אין דער מיידעל, ווען זי איז אמאל מיט איהם אזוי געזעסען אין פעטערבורג. זי האט דערקענט אין זיין מינע און זיין לאכען, אז ער איז פערליעבט און גליקליך. און ווען ער האט געקוקט אויפ'ן מיידעל און ווען ער האט גערעדט צו איהר — האט זי דערקענט יענעם פערלעגענעם שמייכעלע אין זיינע ליפען פון דאמאלט ווען ער האט גערעדט צו איהר. זי האט זיך ווי געוואלט פייניגען, האט זי זיך אויסגעקליבען א בעהאלטען ארט הינטער א טהיר פון א געוועלב און האט פון דארט בעטראכט די גאנצע צייט. לאנג איז זי געשטאנען, זי האט נישט געוואלט פריהער אוועקגעהן ביז זי וועט נישט געוואהר ווערען זיין אדרעס. צום סוף האבען זיי זיך

אויפגעהויבען און אַוועק. עס איז נאַכט געוואָרען, און עס האָט זיך געקליבען אויף רעגען, פּאַריז האָט זיך געאײַלט אין די רעסטאָראַנען מיטאָג עסען. און צווישען די מענגע, קאַוואַלסקי מיט'ן מיידעל. מערי אַ שטיק הינטער זיי. זיי זיינען פערשוואונדען אין איינע פון די קליינע קינסטלערישע רעסטאָראַנען, וואָס געפינען זיך אויף מאָנפּאַרנאַס. זי האָט זיך געדרעהט פאַר דער טהיר, אויף דער גאַס זיי אַבגעוואַרט. עס האָט געגאָסען אַ רעגען, זי האָט נישט געוואָלט אַוועק — טאָמער פערליערט זי זיי אויס דעם אויג. זי האָט לאַנג געוואַרט און איז דורכגענעצט געוואָרען אין רעגען. צום סוף זיינען זיי אַרויס, זי האָט מורא געהאַט אַז זיי זאָלען נישט נעהמען קיין וואָגען. צום גליק האָט ער נישט גענומען קיין וואָגען, ער איז נור געלאָפען מיט דער מיידעל אין רעגען, און זייער לאַכען האָט אָבגעקלונגען איבער דער גאַס. זיי זיינען ווידער אַריין אין אַ קאַפע־הויז איבערוואַרטען דעם רעגען. מערי וואַרט אונטער דער טהיר. צום סוף האָט דאָך דער רעגען אויפגעהערט און זיי האָבען זיך געלאָזט איבער דער גאַס. מערי האָט זיי געהאַט אויפ'ן אויג. זיי זיינען פערשוואונדען אין אַ געסעל, און אַריין אין אַ הויז, און מערי איז געוואָהר געוואָרען זיין אַדרעס.

קאַפּיטעל 37.

אַ גאַנצע נאַכט האָט מערי זיך געפּייניגט: וואָס זאָל זי אָנהויבען צו טהאָן?

זי מוז פּטור ווערען פון דעם אונגליק אין וועלכען יאַש בלום האָט זי אַריינגעבראַכט. זי מוז זיך בעפרייען, דערנאָך וועט זי שוין זעהן. אין דעם וועג איהר בעהילפיג זיין קאַוואַלסקי. געוויס וועט ער דאָס טהאָן. און גאָר נישט מעהר פערלאַנגט זי פון איהם, זי איז נישט אייבערזיכטיג. קיינע סצענעס. זי האָט איהם פריהער אויפגעהערט צו ליעבען ווי ער זי — וואָס פאַר אַ רעכט האָט זי אויף איהם? און וועגען דעם קען זי זיך מיט איהם דורכריידען. פאַר איהם איז זיך נישטאָ וואָס צו שעהמען. ער וועט עס פערשטעהן. און געוויס וועט ער אַלעס אַנווענדען אין בעסטען אָרדנונג. ער איז אַ דזשענטעלמאַן.

זי וועט איהם אָנשרייבען אַ בריעף, אַז זי וויל זיך זעהן מיט איהם. בעשטימען איהם אַ נאַכט. שרייבען איהם בפירוש, קיינע ליעבעס־סצענעס. נור ארויסצוהעלפען אין אַ נויטה. זי וועט איהם דאָס געבען אָנצוהערען אין אַ בריעף, עס איז זיך נישטאָ וואָס צו שעהמען. ער וועט עס פערשטעהן. און פאר זיך, גאָט, וואָס געהט איהר יעצט אָן קאָוואַלסקי? — זי מוז זיך העלפען פריי ווערען.

פיעל מאָל האָט זי אָנגעהויבען שרייבען דעם בריעף און נישט געקענט געפינען די ריכטיגע פאָרם. זי האָט איהם דאָך אָנגעשריבען בלינדערהייט, און ווי אַ פעראורטהיילטע האָט זי איהם אוועקגעלעגט אויף דער פּאָסט. נאָך דעם בריעף איז זי רוהיגער געוואָרען, נאָך איז גאָר נישט פערפאַלען, עס וועט זיך אַלעס איינאָרדנען. יעצט קוים וועט זי פריי ווערען פון „דעם", הויבט זיך אָן דאָס לעבען אויפ'ס ניי. זי איז דאָך נאָך אזוי יונג, דאָס לעבען איז אזוי לאַנג. וואָס בינדט זי מיט יאַש בלום? זי האָט איהם קיינמאָל נישט געליעבט, און ווייס קיינמאָל נישט ליעב האָבען דאָס וואָס קומט אַרויס פון איהם... עס איז גלייכער. מיט דעם בערוהיגטען געדאַנק איז זי איינגעשלאָפען. אויפגעהויבען זיך שוין נאָך האַלבען טאָג. זי האָט זיך באַדאַרפט טרעפען מיט איהם אין אַ גרויסע קאַפע, פאַר דער אָפּערא, גראַד דריי אַ זייגער. זי איז איבערגעבליבען אין דער היים ביז נאָך מיטאָג כדי זי זאָל נישט מיעד זיין. אָנגעטהאָן זיך, געמיהט זיך מיט אַלע מעגליכקייטען נאָך צו בעהאַלטען דאָס וואָס האָט זיך שוין נישט געלאָזט בעהאַלטען; עס איז נאָך צייט געווען איבערצוגעהן זיך צו פוס.

פּלוצים, ווי זי געהט אזוי איבער אַ בולוואַר, וואַרפט זיך איהר איהר בילד אין די אויגען. זי האָט זיך דערשראָקען און אָבגעשטעלט זיך. עס איז געווען אַ גרויסער שפּיגעל אין אַ טהיר־שויב פאַר אַ מאָדע־סען מאַגאַזין וואָס האָט איהר געוויזען איהר בילד. זי האָט זיך דערשראָקען דערפאַר. כאָטש זי האָט אזוי גוט געקענט איהר לייבט און בעמערקט די ענדערונג פון טאָג צו טאָג, נור דאָ האָט זי זיך געזעהן אין גאַנצען מיט אַמאָל. דאָס טראָגען איז שוין נישט געווען צו בעהאַלטען. עס האָט זיך ארויסגעוויזען פון איהר לויזע זשאַקעט, און דאָס געזיכט איז דורך דעם רעש'עגדען לעבען אין די לעצטע פּאַר וואָכען געוואָרען אזוי געענדערט! צוויי געלבע פלעקען האָבען זיך

ארונטערגע'גנב'עט אונטער די אויגען און זיטצען דארט ווי צוויי שלעכטע סמנים.

די אויגען האבען איהר ארויסגעשטארט, וואס האט אנגעזאגט אז דאס הארץ האט זעהר פיעל געליטען אין די לעצטע צייט — זי האט זיך אנגעהויבען צו פערגלייכען מיט דער מיידעל וואס זי האט געזעהן נעכטען נעבען איהם און זי האט בעמערקט, אז דאס געזיכט ווערט בלייך.

נור וואס האט זי אם מייסטען געשטערט איז געווען איהר קליידונג. זיא איז געווען צו ראפינירט אז זיא זאל נישט בעמערקען. אז אין דעם אלעס, אין די געלבע פלעקען אונטער די אויגען, אין די שווערע בעוועגונג און אין דאס וואס מען זעהט אז איהר טראגען, ליגט א געוויסער רייץ... ווייבליכעס וואס מאכט די מענער צערטליך. נור די קליידער, די קליידער זיינען ווירקליך געווען צו אלט. דער זיידענער זשאקעט איז געווען אבגעפלעקט, דאס זיידען האט געשווישטשעט און ער האט זיך געקארטשעט אויף איהר, און פון איהם האט זיך אהן גראציע ארויסגעשניטען דער הויכער בויך. און דאס איז געווען ארימליך און האט ערוועקט א רחמנות-געפיהל...

ניין, אזוי זאל ער מיך ניט זעהן!

זי האט אנגעהויבען פלינק צוריקצוגעהן, זי איז אבער דאך נייגעריג געווען צו זעהן אויב ער ווארט אויף איהר. זי איז אריבער אויף דער צווייטער זייט פון דעם טראטואר, אריין אין א הויז, און פון דארט איהם געזוכט, צווישען די פיעלע זיצענדע. זי האט איהם בעמערקט.

זי איז פלינק אוועק. זי איז פערביי א געשעפט מיט בלומען. איז איהר עפעס איינגעפאלען, זי איז אריין, האט געקויפט פאר'ן גאנצען געלד וואס איז איהר נאך איבערגעבליבען רויטע רויזען און האט זיי איהם אהיים געשיקט.

פאר ביידע, פאר איהם מיט איהר.

זי האט אהיים טעלעגראפירט צום פאטער נאך געלד, אהיים צו פאהרען, איינגעשלאסען זיך אין איהר צימעריל ביז דאס געלד איז נישט אנגעקומען און איינגעגראבען זיך אין די קישענס. אין די פאר טעג אין איהר גאנץ לעבען דורכגעגאנגען פאר איהר.

קאפיטעל 38.

האָטעל ווארשוי.

אין צוווישענדעק האבען זיך מישא מיט ראַחעל'ן איבערגעשיפט צו א אייראָפּעאישען גרויסען האפען, פון וואנען עס געהען שיפען קיין אמעריקא.

צו דעם האַפען זיינען זיי שוין אָנגעקומען ווי עכטע עמיגראנטען און מען האט זיי בעהאנדעלט ווי אלע זייעריגע, וועלכע דאס גורל טראגט אויף דער צווייטער זייט אטלאַנטיק. מען האט זיי מיט די איבריגע עמיגראנטען איינגעשלאָסען אין די עמיגראנטען־האטעלען אבצוווארטען אין די האפען אויף דער שיף.

דער עמיגראנטען־האטעל איז געווען איבערפילט מיט אויסוואנדערער. עס איז געווען די צייט פון די אגענטען. פון אלע עקען רוסלאנד זיינען די אידען געלאָפען פון פּאָגראָמען. די שרעק פון טויט איז געלעגען אין זייערע אויגען, און איבער זייערע געזיכטער האט שוין דער מלאך המות איבערגעווישט מיט זיינע פליגלען. דענערווירט ביז משוגעת האבען זיי זיך געשראקען פאר יעדער אומגעריכטער בעוועגונג, פאר יעדען בלאז פון ווינד, פאר יעדען הויך געשריי. די מוטערס זיינען געזעסען מיט זייערע קינדער איינגעקארטשעט אין די ווינקלאך. תמיד געהאלטען די קינדער ביי זיך אויף די קניען, מורא האָבענדיג, אז מען זאל נישט קומען פון זיי זייערע שוואלבען אוועקרויבען. ביי נאכט פלעגען זיי זיך אויפכאפּען מיט הארצרייסענדע געשרייען, איבערגעשראָקען פון דיווילדע חלומות און אויסשטרעקען זייערע הענד, זוכענדיג זייערע קינדער וואס זיינען געלעגען נעבען זיי.

די מענער האבען זיך שוין בעסער געהאלטען. אין זיי האט געלעבט אן אונבעוואוסטער לעבענס־אינסטינקט, וואס זיי האבען געערבט פון די העלדען פון דער ביבעל. בעזועלט מיט דער האפנונג פון דער נייער היים, וועלכע זיי געהן זיך זוכען, האבען זיי איבערגעטראגען אלע ענויים, דער לייכטער שמייכעל איז ניט אראב פון זייערע געזיכטער און זיי האבען בערוהיגט זייערע ווייבער מיט זייערע קינדער מיט זייער רוהיג האלטען.

דיזער שטראם פון דער עמיגראציע האט געפלאסען ווי אונאויפהערליכע טייכען. מען האט נישט געוואוסט פון וואנען עס נעהמען זיך אזוי פיעל אידען. און די וועלכע זיינען אומגעגאנגען מיט זיי, געהאט צו טהאן מיט זיי טאג־טעגליך — האבען זיי אויפגעהערט צו בעטראכטען פאר מענשען, פאר לעבעדיגע וועזענס, וועלכע האבען א ווילען און נערווען, און זיי בעהאנדעלט ווי טויטע סחורה וואס מען פעקעלט איבער פון איין לאנד אין צווייטען. און די עמיגראנטען, אנגעשראקען, פערוועהטיגט, האבען זיך איינגעקארטשעט, מיט אונטערטעניגקייט, מיט שקלאפישע דערשראקענהייט ערפילט אלעס וואס מען האט זיי געהייסען און פערציטערט אויסגעהערט די געשרייען.

זיי זיינען שוין געוועהנט געווען דערצו און זיי האבען שוין געוואוסט, אז זיי האבען נישט מעהר זייער אייגענעם לעבען, נור זיי זיינען פערקויפטע שקלאפען, וואס מען בעהאנדעלט זיי, ווי טויטע סחורה.

מען האט זיי דאס באלד צו וויסען געגעבען, ווי זיי זיינען נור אריבער דעם דייטשען גרעניץ, וואו מען האט זיי מיט געוואלד אין די דעזינפעקציאנס־הייזער אריינגענומען, געפארעט זיי און אין א קוראנטין פערהאלטען איניגע טעג. דארט האבען זיי געמוזט שיפס־קארטען קויפען, געלד וועקסלען לויט'ן פרייז, וואס מען האט זיי אויפגעווארפען, און עסען פאר זייער געלד דאס, וואס מען האט זיי געגעבען. די ליכטיגע שיין האבען זיי נישט געזעהן דורך דער גאנצער צייט, וואס זיי זיינען אין וועג. ווי מען האט זיי אין תפיסה גענומען ביי דעם גרעניץ, אזוי האט מען זיי געהאלטען פערשלאסען ביז צום שיף.

עקספעדירט האט מען זיי ווי פיה, מיט די ווייבער און קינדער אין פערשלאסענע וואגאנעס, וועלכע האבען זיך טעג און נאכט געשלעפט איבער די גרויסע שטעדט פון דייטשלאנד. אויף יעדע סטאנציע האבען זיי דערזעהן פאר זיך דאס שטרענגע געזיכט פון דייטשען זשאנדארם, וועלכער איז געשטאנען און געהיט די טהירען פון זייערע וואגאנעס, אז זיי זאלען נישט ארויסגעהן אויף די גרויסע סטאנציעס.

ווי ארעסטאנטען האבען זיי דורך די פענסטער ארויסגעקוקט מיט קנאה אויף די פרייע מענשען, וואס בעוועגען זיך אויף די סטאנציעס.

און אפילו די וואָס זיינען געקומען צו דער סטאַנציע זיך מיט זיי בע־שעפטיגען, די אַנגעשטעלטע פון די אידישע חברות, האָבען זיי אויך ניט בעסער בעהאַנדעלט ווי ארעסטאַנטען, וועלכע מען פיהרט איבער פון איין טורמע אין דער צווייטער. ווייל גלייכגילטיג איז דאָס מענ־שען־הארץ געוואָרען צו זיי. אזוי פיעל זיינען זיי געווען און אזוי גע־וועהנליך און אָפט זיינען זייערע צרות געווען.

דאָ, אין דער האַפען־שטאָדט, האָט מען זיי אריינגעפיהרט אין דעם האָטעל „וואַרשוי". „האָטעל וואַרשוי" האָט עס געהייסען, אָבער אין זמת'ען איז דאָס געווען אַ רויטער הויכער מויער ווי אַ טורמע, מיט אַ הויכער דיקער וואַנד ארומגערינגעלט, וועלכע איז געווען פערשלאָ־סען מיט אַן אייזערנע טהיר. און זיי האָבען זיך נור געמעגט אויפ־האַלטען אין די וואַנד פון דער טורמע „האָטעל וואַרשוי" אָדער אין זיין הויף. די שטאָדט־פערוואַלטונג האָט נישט ערלויבט, אז די עמי־גראַנטען זאָלען זיך ווייזען אין דער שטאָדט — האָט מען זיי געהאַלטען אין דער „האָטעל" פערשלאָסען און זיי האָבען געמוזט קויפען פאַר זייער געלד דאָס וואָס מען האָט זיי אַנגעבאָטען. און בעצאָהלט דאָס צווייפאַכיגע, געגייט זיי אויסצוטוישען ווידער זייער רוסישעס געלד, כאָטש זיי האָבען עס שוין געהאַט געמוזט אויסטוישען ביי דעם גרעניץ. עס האָט אָבער נישט געהאָלפען, דערפאַר וואָס די הויז־בע־זיצער האָבען גע'טענה'ט, אז די רוסען האָבען אַ סך געלד און זיי בעהאַלטען זייער געלד אין דעם בעטגעוואַנד איינגענעהט. די מענ־שען, וועלכע האָבען געקויפט די קאָנצעסיע אויף אַ עמיגראַנטען־האָטעל פון דער שיף־געזעלשאַפט, האָבען געהאַלטען די עמיגראַנטען פאַר זייער אייגענטהום, מיט וועלכען זיי מעגען טהאָן דורך דער צייט וואָס זיי וואָהנען אין האָטעל אַלעס, וואָס זיי ווילען. דורך דעם טאַקע האָבען זיי זיך בערעכטיגט אזוי צו בעהאַנדלען די עמיגראַנטען און פערוואונדערט זיך, וואָס זיי בייזערען זיך דעריבער. און כאָטש די מענשען פון האָטעל זיינען אליין געווען גאַליציאַנער אידען, דאָך האָבען זיי די צרות פון די אויסוואַנדערנדע ברידער, וועלכע טהיילען דעם גורל פון זייער פאָלק, גאָרנישט געריהרט. זיי זיינען שוין געווען צוגעוועהנט צו די צרות, מיט וועלכע זיי זיינען אומגעגאַנגען טאָג־טעגליך. און, איבריגענס, זיינען די עמיגראַנטען געווען זייער פרנסה.

פאר דעם האבען זיי בעצאהלט און געקריגען די קאנצעסיע און געזעהן פון דער פרנסה ארויסצוקריגען וואס מעהר פראפיט.

אין דעם גיהנום איז עס מישא מיט ראחעל'ן אריין. און דער־זעהענדיג זיך צווישען הונדערטער און טויזענדער זייערע ברידער און שוועסטער, וועלכע זיינען צונויפגעקוועטשט געווארען אין די גרויסע קאזארמעס פון דעם האטעל „ווארשוי", די מענער בעזונדער און די ווייבער בעזונדער, — אלע זיינען זיי געווען אנטלאפענע פון די פאגראמען, און אלע האבען זיי געטראגען דעמזעלבען גורל וואס זיי, און געלאפען זוכען א היים — האבען זיי זיך באלד געפונען מיט זיי פערברידערט און האבען זיך געהאלטען צווישען זיי ווי אייגענע.

אין א גרויסער שטוב אויף דער ערד, צווישען די פעק, זיינען געלעגען די מוטערס מיט די קינדער — ביי טאג האט מען די מענער צוגעלאזט צו זיי — איז יעדע משפחה געלעגען בעזונדער ארום איהר געפעק. און זיי האבען אויסגעזעהן ווי די ארויסגעטריבענע, וואס האלטען זיך אויף מיעדע, ביי די ברעגען פון בבל.

צווישען זיי האט זיך ארומגעדרעהט א גאליציאנער אידעל, מיט צושראקענע פאות, אהן א ראק און אהן א קאפעל, און געשריען מיט א קוויטשענדיג קול: „שא, שטיל זאל זיין! שא שטיל זאל זיין!" באטש ער מיט זיין קוויטשענדיג קול'כעל האט געזומזעט אין שטוב ווי הונדערט ביהנען. ער איז צו א משפחה און גע'טענה'ט, אז זיי האבען נאך נישט זייער געלד אויסגעטוישט און זיי זאלען ביי איהם דאס געלד וועקסלען.

דער איד האט זיך ביי איהם געבעטען, אז ער דארף נישט קיין געלד וועקסלען, און דאס וואס ער האט בעדארפט, האט ער שוין געוועקסעלט ביי דעם גרעניץ.

— אז איהר וועט נישט אייער געלד וועקסלען, וועט מען אייך צוריקשיקען מיט אייערע בעבעכעס, — האט זיך צובייזערט דאס גאלי־ציאנער אידעל און געשראקען מיט דער האנד. און אויסגעזעהן האט ער ווי א מלמד א גזלן, וואס וועט באלד נעהמען דעם קאנטשיק אין האנד אריין און אנשלאגען יונגע בחורים זיינע.

דער ארימער עמיגראנט האט זיך דערשראקען און געבעטען זיך ביי איהם, אז ער האט נישט קיין געלד.

— ס'אַ ליגען! ליטוואַקעס, איהר הָאָט יאָ געלד, דאָס וואָס איהר דאַרפט ווייזען אין אַמעריקאַ. גאָנישט, וועט מען אייך ניט לאָזען פאָהרען.

— פאַר אַמעריקאַ האָב איך רוסיש געלד, — בעט זיך דער איד.

— אהאַ, זעהט איהר, אַז איהר זאָגט אַ ליגען, גוט אַזוי אויף אייך, ליטוואַקעס, וואָס מען יאָגט אייך, — צושרייט זיך דער גאַליציאַנער, — דער דייטשער מלך־חסד ירום הודו לאָזט אייך אַדורך דורך זיין גרעניץ, און איהר ווילט נישט טוישען זיין געלד. קען מען אייך גוטס טהאָן? איז נישט רעכט אַלעס וואָס מען טהוט אייך? — קרעכצט דער גאַליציאַנער.

— וואָס ווילט איהר פון דעם איד? — פרעגט מישאַ — ער בעצאָהלט אייך דען נישט פאַר דעם, וואָס ער עסט און וואָהנט דאָ? וואָס ווילט איהר האָבען? ער דאַרף ניט קיין געלד וועקסלען.

— אהאַ, די בונטאָווניקעס. די בונטאָווניקעס וועלען מיר צוריק שיקען, — סטראַשעט דער גאַליציאַנער אויף מישאַ'ן מיט'ן פינגער — בונטאָווניקעס דאַרפען מיר נישט אין אַמעריקאַ, — זאָגט ער, גלייך ווי אַמעריקאַ וואָלט זיינע געווען — בונטאָווניקעס גיבען מיר צוריק ארויס דעם רוסישען קיסר ירום הודו. האָט איהר פערשטאַנען?... זיטצען שאַ שטיל, אַז נישט איז אַ זשאַנדאַרם, פערשטאַנען?

דאָס וואָרט זשאַנדאַרם האָט ווי אַ קול פון מלאך־המות אָבגעקלונגען אין האָטעל „וואַרשוי“. אַלע האָבען זיך דערשראָקען און אָנגעהויבען צו שרייען אויף דעם אָרימען עמיגראַנט, נאָ ער זאָל טוישען זיין געלד.

דער איד האָט אַרויסגעטרענט פון דער קאַפּאָטע זיינע פופציג רובעל, וואָס ער האָט געהאַט איינגענעהט צו ווייזען אין אַמעריקאַנער האַפען, פאַר וועלכע ער האָט פון דעם גאַליציאַנער אידעל געקריגען הונדערט מאַרק.

— נעהמט אייך צוריק איין אין ראַק, — זאָגט דער גאַליציאַנער — זוען איהר וועט קומען אין אַמעריקאַ, זאָלט איהר דאָס ווייזען, וועט מען אייך אַריינלאָזען, ווארים מיט דייטשע געלד לאָזט מען יאָ אַריין, און מיט רוסיש געלד — נישט. עס איז נישט גילטיג, פערשטעהט איהר, יונגער־מאַן, — ווענדעט ער זיך צו מישאַ'ן — מיר מיינען

דעם אידענ'ס טובה. מרי טהוען די אידען א געפעליגקייט, און איהר קומט זיך דא בונטעווען.

דערנאך, אז דער גאליציאנער איד האט ביי זיי שוין געהאט אויסגעטוישט דאס געלד, האט ער זיי גענומען איינהאנדלען סחורה: טיכער אויפ'ן וועג, עסענווארג, צעטלען, „אהן וועלכע מען לאזט נישט אריין", שיפסקארטען, כאטש זיי האבען שוין געהאט פון דער היים אויס.

אין דער שטיל, אנגעשראקענע, האבען די עמיגראנטען איבער־געטראגען די צרות פון האטעל „ווארשוי", וואו די לופט איז געווען שטיקענד, דאס בעטגעוואנד ברודיג און וואו מען האט זיי צוזאמענ־געשטיקט צו צוואנציג פאמיליען אין א שטוב. זיי האבען מורא גע־האט פאר דעם, וואס דער גאלדענער שליסעל פון דער נייער היים, אמעריקא, איז אין זיין האנד — פאר דעם גאליציאנער אידעל מיט די געקרייזעלטע פאות.

און ראחעל האבען זיך געפונען צווישען זייערגע. ראחעל האט גרויס רחמנות געהאט אויף די קינדער, די קינדער, וועלכע זיי־נען געווארען פערגוואלדיגט אין פאגראם ווי זי. דאס זיינען געווען איהרע אינגערע שוועסטער. צושראקענע און מורא האבענדיג פאר יעדען פרעמדען מענש, האבען זיי זיך אויך געשראקען פאר איהר. אבער באלד האבען זיי דערפיהלט דאס ווארימקייט און די ליעבע, וואס פליסט פון איהר צו זיי. די קינדער האבען זיך בעהאפטען אין איהר, ווי צו א עלטערע שוועסטער, און זי האט זיי אין דער־פריה אלע, וואס האבען זיך געפונען אין דעם געפענגענים פון האטעל „ווארשוי", צוזאמענגענומען, ארויסגעפיהרט זיי אויפ'ן הויף, געוואשען זיי ביים ברונען און געשפיעלט זיך מיט זיי אין דעם זונען־שיין, וואס איז אויך דא צו די אונגליקליכסטע פון די אונגליקליכע אהער געדרונגען דורך די הויכע רויטע מויערען און האט בעגאסען מיט ליכט און ווארימקייט די ארימסטע פון די ארימע — די קליינע אידישע עמיגראנטען־קינדער, וואס זיינען אנטלאפען פון פאגראם און געהען אין דער וועלט זוכען זיך א היים.

מיט פרייד האט מישא צוגעקוקט, ווי ראחעל האט זיך געפונען איהר גליק צווישען די קליינע קינדער, אז זייער גורל איז אויך איהר גורל און זי פיהלט זיך א שוועסטער פון זיי. ער האט געזעהן, ווי

ראחעל, ארומגערינגעלט מיט א מענגע קליינע קינדער, נעהמט זיי אן ביי די הענד און לויפט מיט זיי אין הויף ארום, און פון דארט, פון די קליינע, ערשראקענע קינדער דערהערט זיך א פרייד, א לאכען, וואס האט אזוי פרעמד אבגעקלונגען אין דעם שרעקליכען האטעל „ווארשוי", ווי טענער פון מוזיק אין א טורמע־הויז. און מישא'ן האט זיך גע־דאכט, אז דאס קליינע קינדער־לאכען היילט ראחעל'ס נשמה און זי ווערט געזינטער, וואס א טאג זי איז מעהר מיט די קינדער.

קאפיטעל 39.

דאס קראנקע קינד.

פון די קינדער איז געווען איינס, וועלכעס האט ראחעל'ן מעהר צוגעצויגען, ווי אנדערע. עס איז געווען א זיבען־יעהריג מיידעל, א קראנקס, וואס איז מיט דער מוטער ארא בגעפאהרען צו זייער פאטער קיין אמעריקא. די מוטער האט עס אבער פערלארען אויפ'ן וועג. פערהאלטען ביי דעם גרענעץ עפעס איבער א קראנקהייט, וואס מען וואלט צוליעב דעם איהר נישט אריינגעלאזען אין אמעריקא, איז די מוטער איבערגעבליבען אין איינעם פון די האספיטאלס פון א אידישער חברה. דאס קינד אבער האט א אידישע משפחה, וואס איז געווען פון דער זעלבער שטאדט, מיטגענומען. געזאגט, אז עס איז זייער קינד, אום זיי זאלען עס איהר פאטער אבגעבען אין ניו יארק. זעהר שווער איז געווען אוועקנעהמען דאס קינד פון דער מוטער. און די מוטער האט עס אליין געלערענט ווי אזוי עס זאל פערלייקענען זיינע עלטערען, אז מען וועט עס פרעגען ווי עס הייסט, און אנרופען עלטערען די, וועלכע האבען עס מיטגענומען. דאס קינד איז געווען נאך אזוי קליין, אז עס האט ניט פערשטאנען, וואס דא האט פאסירט, און צו וואס מען טהוט דאס אלעס. האט עס זיך געוועהרט און נישט געוואלט מיטפאהרען מיט די פרעמדע עלטערען. מען האט דאס קינד מיט געוואלד פון דער מוטער אוועקגענומען און געהאלטען עס אין מורא ביז עס האט זיך צוגעוואהנט צו די פרעמדע עלטערען. דאס

קינד איז געזעסען נידערגעשלאגען, איינס אליין זאין דעם גרויסען צי־מער אין האטעל „ווארשוי״, אויף די פעקלעך און האט ניט געוואלט ארויסגעהן צו די אנדערע קינדער. ראחעל האט בעמערקט דאס קינד זיטצענדיג אין א ווינקעל ווי אן ערוואקסענע, איינגעבויגען דאס קעפעל אויף איהרע דינע שוואכע הענטלאך, און די קינדערשע אויגלאך האבען דורך די פאר טעג, וואס זי איז דא געזעסען מיט די „פרעמדע עלטערן״ געקריגען אזא אויסדרוק, אזא גלאנץ, ווי א שטומער הונד וואס קען נישט רעדען, נור פערגלייסט די אויגען און זאגט אלעס ארוים מיט'ן בליק.

— וואס איז, דאס קינד איז קראנק ? — פרעגט ראחעל די אידענע, וועלכע איז געזעסען דערביי.

— וואס, קראנק ? — דערשרעקט זיך די אידענע פאר דעם ווארט, וואס שמעקט מיט צוריקשיקען — דאס קינד איז געזונד. געה דיך, רחל'ע, געה דיך שפיעלען מיט די אנדערע קינדער.

ראחעל האט עס געפרואווט אננעהמען ביי דער האנד, דאס קינד האט געווארפען דערויף א קראנקען דערשראקענעם בליק און צוריק בעהאלטען זיך אונטער די קעסטלאך.

— וואס איז דעם קינד ? — פרעגט ראחעל.

— וועה איז נאך מיר — ברעכט די אידענע זיך די הענד — אפשר איז טאקע דאס קינד קראנק, האב איך מיר אליין זיך אנגע־מאכט א צרה. זעה, שמעון — רופט זי צום מאן — וואס האסטו געטהאן ? נא, זעה, דאס קינד איז קראנק, מען וועט דאך אונז איבער איהר אין אמעריקא נישט ארייננלאזען. איך האב דיר באלד גע־זאגט, לאז מיך צורוה מיט פרעמדע קינדער, איך האב גענוג מיינע. נא, זעה, וואס וועסטו איצט טהאן ?

דערהערט אין האטעל „ווארשוי״ דאס ווארט קראנק, איז א שרעק אריבער איבער'ן גאנצען האטעל, ווי דער מלאך־המות וואלט אנגע־קלאפט מיט די פליגלען. — „ווער איז קראנק ?״ „וואס איז קראנק ?״ — האט איינער דעם צווייטען מיט דערשראקענע אויגען און מיט בלייכע געזיכטער געפרעגט. יעדער האט אנגעהויבען צוזאמענצורופען, צונויפצוזאמלען זיינע אייגענע קינדער און בעהאלטען זיי, ווי די היהנער בעהאלטען די היהנדעלעך אונטער זיך. „אוי, וועה ! ווע־מען האט דאס אונגליק געטראפען ? א, וואס איז געשעהן ?״ — האט

איינער דעם צווייטען גע'סוד'עט אין אויער אריין, און בעהאלטען זיך אין די ווינקלאך, אבי נור ווייטער זיין פון דעם, וואס איז קראנק.

— וואס קראנק, ווער איז קראנק? — האט שמעון, דער אידענעס מאן, אויסגערופען, וועלכער איז דערווייל געקומען צולויפען און געכאפט דאס קינד אויף די הענד. — ווער האט אויפ'ן קינד דאס אויסגעטראכט? וואס ווילען די „דייטשען" פון מיר? — רופט ער אויס מיט א געבייזער אויף ראחעל און מישא'ן — וואס פאר א נייע קאנטראלצשיקעס זיינען אויף מיין קאפ אויפגעשטאנען? דאס קינד איז געזונד, דאס קינד לאכט, שמייכעלט. רחל'ע, רחל'ע, ווילסט פאהרען קיין אמעריקא? — רופט ער צום קינד — און שטעקט איהר די בארד אין פנים'על אריין, און קיצעלט איהר אונטער די ארימלעך, אז עס זאל לאכען. „נא, דאס קינד שמייכעלט — רופט אויס דער איד מיט צופרידענהייט. — וואס ווילען זיי פון דאס קינד האבען?"

אז ראחעל און מישא האבען דערזעהן די שרעק, וואס זיי האבען אנגעווארפען מיט זייערווארט „קראנק" אויף די איינוואהנער פון „האטעל ווארשוי", האבען זיי מורא געקריגען, אז זיי זאלען ניט ארויסרופען ביי די איינוואהנער א פערקעהרטע מיינונג, און אן אנדערע איינדרוק וועלכען זיי האבען זיך געוואונשען. ראחעל האט זיך צוריקגעכאפט און אויסגערופען: „ווער זאגט, אז דאס קינד איז קראנק? דאס קינד איז געזונד, גאר געזונד, קום רחל'ע, קום שפּיעלען מיט די קינדער" — און האט פון דעם אידענ'ס האנד ארויסגענומען דאס קינד און געפיהרט עס אין הויף אריין צו די אנדערע קינדער, און דער עולם האט זיך בערוהיגט.

ראחעל האט אבער באלד בעמערקט, אז דאס קינד איז ווירקליך קראנק. די בעקלאך האבען געגליהט ווי פייער, און די אויגען האט עס געהאט קראנקע. געליגט דאס קעפעלע אויף א זייט און געבעטען זיך מיט די קראנקע אויגען רוה. ראחעל האט רחמנות געקריגען אויפ'ן קינד. זי האט נישט געוואוסט, וואס צו טהאן. האט גערופען מישא'ן אן א זייט און געזאגט צו איהם מיט טרעהרען אין די אויגען:

— דאס קינד איז קראנק, עס איז מיר א רחמנות צו צוקוקען, איך וויים נישט וואס צו טהאן?

זיי האבען אין געהיים געמאסטען די היטץ און דערזעהן, אז דאס

קינד האָט הויכע ווארימקייט, זיי האָבען בעשטימט דאָס צו זאָגען דעם אידען.

— איהר קענט נישט פאָהרען, דאָס קינד איז קראַנק — זאָגט מישאַ צו דעם אידען.

— וואָס רעדט ער, וואָס וויל ער פון מיר האָבען? — בעט זיך דער איד ווי ביי אַ גזלן — עס איז נישט מיין קינד. איך האָב רחמנות געהאַט אויף אַ פרעמדע אידענע און איבערגענומען איהר קינד. איצט וועל איך דאָ מוזען בלייבען צוליעב דער מיידעלע. איך וועל עס צוריקשיקען צו דער מוטער, וואָס ווילען זיי פון מיר?

דערהערט ווידער אין „האָטעל ווארשוי" דאָס וואָרט: „דאָס קינד איז קראַנק", איז אַ גרויסער רעש געוואָרען. אייניגע האָבען גע־שריען, אז מען זאָל זאָגען דעם פערוואַלטער דערפון. אנדערע האָבען זיך געבעטען: „אידען, האָט רחמנות אויף זיך, זאָגט נישט דעם פער־וואַלטער, מען וועט אונז דאָ אַלעמען אָבהאַלטען צוויי־דריי וואָכען צייט, דערווייל געהט די שיף אוועק, מען וועט אונזערע קינדער אין האָספּיטאַל נעהמען, פון אמעריקא צוריקשיקען". יעדער איינער האָט זיך ווידער צוזאמענגענומען זיינע קינדער, געקוקט זיי מיט שרעק אין די אויגעלאַך אריין און מיט שרעק זיך בעהאַלטען. און דער איד האָט געשריען און די אידענע האָט געוויינט: „איך וועל דאָס קינד איבער־לאָזען, לאָז זיין וואָס עס וויל. פאַר אַ פרעמד קינד וויל איך נישט ליידען, מעהר פעהלט אונז נישט מען זאָל אונז אין אמעריקא נישט אריינלאָזען."

אין מיטען דעם רעש איז געזעסען דאָס זיעבען־יעהריג מיידעל, דעם קאָפּ אָנגעלעהנט אויף אַ זייט און געקוקט שוואַך מיט די אויגען, אזוי ווי זי וואָלט געוואוסט, וועגען וואָס דאָ געהט אַן און עס איז איהר שוין אַלץ איינס געווען.

דערווייל איז אריינגעקומען דער גאַליציאַנער אידעל, מיט די ציטערנדע פּאות. דער עולם איז אין איין מינוט שטיל געוואָרען און איז פערנומען געווען אין שמועס און געלעכטער און פּאַקען זיך, אזוי ווי עס וואָלט גאָרניט געווען. נור אין דער שטיל האָט איינער צום צווייטען געוואונקען און געמאַכט מיט די הענד, צייכען זיך געגעבען, אז מען זאָל פערשווייגען. דער גאַליציאַנער אידעל האָט אָנגעהויבען עפּעס צו דערשמעקען, אז דאָ האָט עפּעס פּאַסירט. ער האָט זיך אָנ־

געהויבען ארומצוקוקען, נאכצושפירען און געווארפען אויגען מיט חשד אויף איטליכען בעזונדער. אבער ער האט גארנישט געקענט דערגעהן. דער גאליציאנער איז ארויס שאקלענדיג מיט'ן קאפ. און דער איד, וואס האט געפיהרט דאס קינד, האט בעשטימט, אז ער זאל זיך מארגען, ווען מען וועט געהן צום שיף, ארויס'גנב'ענען זיך פון קינד. דאס קינד איבערלאזען אין „האטעל ווארשוי" און אליין, מיט זייניגע, ארויף אויף דער שיף.

ער האט זיך וועגען דעם גע'סוד'עט מיט זיין ווייב. און צו די אנדערע אידען האט ער אזוי געזאגט מיט א רחמנות־פנים:

— וואס זאל איך טהאן? איך האב געוואלט א אידען א טובה טהאן. די מוטער ליגט קראנק אין האספיטאל, דאס קינד האבען זיי נישט געוואלט אננעהמען. עס איז געזונד, זאגען זיי. עס האט נישט ביי וועמען צו זיין. פון איין שטאדט זיינען מיר, האב איך עס געוואלט דעם פאטער מיטברענגען. און אז עס האט זיך אזוי גע־מאכט, בין איך נישט שולדיג. אונגליקליך ווערען איבער א פרעמד קינד וויל איך נישט. איך האב אליין קליינע קינדער, זיי קענען נאך אויך, גאט בעהיט, קראנק ווערען.

די אידען און די ווייבער האבען געקוקט אויפ'ן קראנקען קינד און געשאקעלט מיט די קעפ. זיי האבען רחמנות געהאט דערויף — אודאי האבען זיי עס געוואלט העלפען, נור זיי זיינען אזוי אנגע־שראקען און נידערגעשלאגען געווען, אז זיי האבען פערשטיקט דאס רחמנות אין זיך.

אויף דער נאכט, אז עס איז געקומען צום לעגען שלאפען, די לעצטע נאכט איידער די שיף געהט אב, האט די פרעמדע אידענע געבעט דאס קראנקע קינד בעזונדער, האט דערביי איהר קעסטעל מיט די זאכען און איהר קישעלע, וואס זי האט מיטגענומען פון איהר מוטער, אונטערגעלעגט. איהרע אייגענע קינדער האט זי ארום זיך צוזאמענגענומען און בעהיט זיי, אז זיי זאלען זיך נישט חלילה צו־ריהרען צום קראנקען קינד און זיך נישט אנשטעקען. אויך אלע איבריגע עמיגראנטען האבען זיך אבגערוקט פון דעם קראנקען קינד. יעדע משפחה איז געלעגען ארום איהרע קעסטלאך און פעקלאך און פערבראכט די לעצטע נאכט אין „האטעל ווארשוי". אין א ווינקעלע אליין, איז געלעגען דאס קראנקע קינד, ווי א מאורע און עס האט

אריינגעקראָכצט אין איהר קישעלע אריין. ראחעל האָט עס נישט געקענט פערטראָגען. זי האָט איין מינוט נישט איבערגעקלערט; אַז זי האָט דערזעהן דאָס קראַנקע קינד, ווי עס ליגט אַליין, אַבגעוואָרפען פון אַלע, האָט זי זיך אַן עפּעס דערמאָהנט. עס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז זי האָט ערגעץ־וואו דאָס קינד געזעהן און דאָס קינד איז איהר'ס זעהר אַ נאָהנטע. עס איז איהר קינד, און זי איז מחויב זיך דערמיט אַבצוגעבען. זי איז צוגעגאַנגען צום קינד און האָט זיך דערנעבען געלעגט, זי האָט עס אַרומגענומען. רחל'ע האָט זי צום ערשט אָנגעקוקט מיט איהרע שוואַכע אויגען, ווי עס וואָלט זי עפּעס געוואָלט געפרעגט. באַלד האָט דאָס עפּעס דערפיהלט און האָט שוואַך איבערגעגעבען מיט צוטרויען איהר קעפּעל אויף ראחעל'ס ברוסטען.

ראחעל האָט עס צוגענומען און זי האָט אין איהרע הענד דערפיהלט, ווי זי האַלט עפּעס וואָס איהר'ס און עס געהערט צו איהר.

און אַז די ווייבער האָבען עס דערזעהן, האָבען זיי אויסגערופען מיט שרעק:

— געדענקט אין גאָט, וואָס טהוט איהר? דאָס קינד איז קראַנק. איהר וועט זיך דאָך אָנשטעקען און מוזען איבערבלייבען.

— עס איז מיין קינד — האָט ראחעל אַבגעענטפערט.

און צומאָרגענס זיינען זיי טאַקע נישט אַבגעפאָהרען מיט די אַנדערע פּאַסאַזשירען. זיי האָבען גענומען פון דעם אידען דעם אַדרעס פון דעם קינד'ס פאָטער אין ניו יאָרק און זיינען איבערגעבליבען דערמיט אין „האָטעל וואַרשוי".

דער דאָקטאָר האָט עס אונטערזוכט. עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דאָס קינד איז קראַנק אויף טיפוס, און ראחעל האָט עס אַבגעגעבען ווי עס איז איהר אייגענס, און איז איבערגעבליבען דערמיט אין האָספּיטאַל, וואַרטענדיג ביז עס וועט געזונד ווערען, אַז זיי זאָלען עס מיטנעהמען קיין ניו יאָרק צום פאָטער

קאפיטעל 40.

מישא האט נישט געוואוסט די גאנצע צייט פון ראחעל'ן, מען האט איהם נישט צוגעלאזט צו איהר. און ער האט זיך ארומגעדרעהט ארום דעם האספיטאל, כאפען דארט א ווארט וועגען קינד, וועגען ראחעל'ן. ווארים אויך ער האט געהאט דאס זעלבע געפיהל ווי ראחעל: דאס, וואס דאס קינד איז איבערגעגעבען געווארען צו זיי אין די הענד, איז נישט קיין איינפאכער צופאל, נור עפעס על פי כיון האט מען זיי אנפערטרויט א קינד פון פאלק. און דאס קינד איז א סימבאל פון אלע אידישע קינדער. ער האט זיך דאך סוף־כל־סוף בערוהיגט, געזעהן, אז ער קען דא גארנישט מאכען און איז אוועק צוריק צו די אנדערע עמיגראנטען אין האטעל „ווארשוי". איבריגענס האט ער שוין דארט געהאט געפונען א חבר. דאס איז געוועזען דער אלטער איד ר' שלמה חיים, פון סלוצק, וואס האלט זיך אייך אין האטעל „ווארשוי" שוין צייט וואכען און פיהלט זיך שוין דארט א גאנץ היימישער. ער ווארט אויף די פאפירען פון דער היים, געשטארבען איז ביי דעם אידען דאס ווייב, די קינדער זיינען אלע אויסגעוואנדעלט נאך אמע־ריקא, „איבערגעלאזען ווי א שטיין אליין. די גאנצע שטאדט אויס־געוואנדעלט, ווי נור א יונג בוימעלע אנטלויפט עס. — וואס וועל איך אליין איבערבלייבען אין א גוי'אישע שטאדט, ליגען אויף א בית־עולם, קיינער וועט קיין קדיש ניט זאגען, קיינער וועט אויף קבר־אבות נישט קומען. אז די אלטע אידען, די בעקאנטע, חברים, פריינד שטארבען אויס, דאס יונגוואַרג אנטלויפט — וויל איך אריבערפאהרען קיין אמעריקא, זעהן וואס איז דאס דער נייער גלות בבל, וואס אידען האבען זיך אויסגעקליבען. וואס ווערט דאס אויס זיי, אויס דעם נייעם דור וואס מיר פערטרויען אז דאס אמעריקא, ווי האלט דאס דארט מיט'ן אידישקייט און וואס מאכען מיינע בנים דארט." אנגעקומען אין האטעל „ווארשוי" האט מען דעם אידען פערהאלטען. אז אדרעס האט ער אפילו צו זיינע קינדער יא געהאט, נור קיינער קען זי נישט איבערלעזען.

„ביי אונז אין שטעדטעל קען זי נור איבערלעזען איינער, דוד'ל שרייבער, אז ער שרייבט אן א בריעף אויף אט דעם אדרעס דא, וועט

ער ניט אין די ימים פערפאלען ווערען, ער קומט אן — און דא קענען זיי ניט איבערלעזען. קיינער נישט, אפילו די בעסטע שרייבערס, דארף מען דאך האבען דוד'ל שרייבער, — האט מען צו איהם א בריעף געשריבען, אז ער זאל אנשרייבען דעם אדרעס אזוי, אז מען זאל איהם קענען איבערלעזען. און צו די קינדער אין אמעריקא אויף א פרואוו אויב דער בריעף וועט אנקומען — און דערווייל האלט מען מיך ראש אב".

דער איד איז געפאהרען מיט א בעקאנטע משפחה פון סלוצק. די משפחה האט מען דורכגעלאזט, דעם איד האט מען איינגעהאלטען, געוואלט איהם צוריקשיקען אין דער שטעדטעל, וואס זיינען אויסגערונען פון איהם די איינוואהנער. אבער דער איד האט זיך גארנישט געמאכט דערויס. „וואס, זיי סטראשען מיך צוריקשיקען? און איז דען דארט ביי אונז אין שטעדטעל גאט נישטא? דאך גאט איז אומעטום — אפילו אין „האטעל ווארשוי", אפילו אין די שטאדט דא, ביי די דייטשען איז אויך גאט דא. און אז קוים געפינט זיך נור גאט, האב איך שוין קיין מורא נישט." זאגט דער אלטער איד. „אט דאס איז מיין רפואה" ווייזט ער אויפ'ן קליינעם תהילים'ל, „דאס איז מיין רעצעפט, איך האב נור מורא פאר אן ארט וואו דארט געפינט זיך גאט נישט. נור קוים איז נור א שטיקעל הימעל דא איבער'ן קאפ, געפינט זיך גאט — האב איך שוין פאר קיינעם קיין מורא נישט, קען מיר שוין קיינער קיין שלעכטס נישט טהאן, אהן זיין רצון."

אט דער איד, וואס האט זיך מיט גארנישט אויסגעצייכענט פון הונדערטער, טויזענדער אנדערע אידען, איז איהם געווען א לעבעדיג וואונדער פון אידישען פאלק. וואס איז דער כח אין וועלכען זיי גלויבען און וואס זיינען זיי דאס אזוי זיכער? ווער האט זיי געגעבען די זיכערהייט? און וואס איז דער בעוויז? זיי בעדארפען נישט קיין נס. דאס לעבען איז פאר זיי דאס דער גרעסטער נס און מיט דעם גלויבען געהען זיי איבער דער וועלט.

דאס האטעל „ווארשוי" האט זיך יעדע וואך אויסגעליידיגט און יעדע וואך איז עס פול געווארען. יעדע באהן האט נייע עמיגראנטען געבראכט, פון אלע עקען רוסלאנד, גאליציען, רומעניען און אנדערע געגנדען און זיינען זיך אין איין פונקט צוזאמענגעקומען, אין „האטעל ווארשוי". דא האט זיך איין איד מיט'ן צווייטען ערקענט, ברודער־

שאַפט און פריינדשאַפט געשלאָסען. די צרות האָבען זיי צוזאַמענגעשמידט מיט איין פעסטע קייט און עס איז נישט מעהר געווען בעזונדערע מענשען, בעזונדערע משפחות וואָס האָבען זיך ביז יעצט נישט געקענט. ניין, — עס האָט זיך גערואַכט, אַז איין איד מיט'ן צווייטען איז משפחה, אַז זיי האָבען זיך שוין ערגעץ וואו אַמאָל געזעהן, געלעבט צוזאַמען און דאָ האָבען זיי זיך נאָכאַמאָל צוזאַמענגעטראָפען און מען בעגעגענט זיך ווי אַלטע גוטע בעקאַנטע. אַזוי האָבען זיי זיך אינאיינעם געהאַלטען. עצות זיך געגעבען, גע'סוד'עט זיך, אָבגענאַרט צוזאַמען דעם בעל־הבית און אינאיינעם פּלענער געמאַכט אויף דער צוקונפט.

זיי האָבען זיך נישט געשראָקען פאַר דעם ווייטען לאַנד אין וועלכען זיי געהען, אַמעריקא — עס איז דאָך שוין אַזוי נאָהנט, ווי עס וואָלט זייער ריכטיגע היימאַטה געווען, האָט דאָך יעדער דאָרט זיין ברודער, זיין משפחה, זיין פריינד, מיר פאָהרען דאָך קיין „אַמעריקא“!

און אין דעם האַפען זיינען געלעגען די גרויסע שיפען און איז די בייכער פון די שיפען זיינען יעדע וואָך איינגעשלונגען געוואָרען די איינוואָהנער פון „האָטעל וואַרשוי“. עס איז עפּעס געווען ווי אַ שיפען־שפּייז, וואָס מען זאַמעלט אָן אין „האָטעל וואַרשוי“ פאַר די גרויסע שיפען־חיות, געלאָפען פון מענשען־הענד, וואָס שרעקען מיט זייער ווילד פייפען.

ביי די האַפענס וואו זיין נאַציאָן שיפט זיך איבער פון איין מדינה אין דער צווייטער, דאָ אין דעם „האָטעל וואַרשוי“ — אינ'ם שפייכלער פאַר'ן אידישען פאָלק — האָט ער דערזעהן דאָס וואונדער. עס וואַנדערט זיין פאָלק און צופיהרט די גרענעצען פון איין מדינה אין דער צווייטער, עס גיט זיך די הענד איבער די קעפּ פון די פעלקער, וועלכע האָבען זיך אָבגעגרענצט אין זייערע פיער איילען ערד, און עס בעשאַפט איין נאַציאָן איבער דער גאַנצער וועלט, עס בינדט זיך צוזאַמען, עס בעשאַפט איין וועלט, ווי איין הימעל איז איבער זיי, איין ערד פאַר דער חיה וואָס הייסט מענש.

איהם האָט זיך גערואַכט, אַז ער הערט הינטער זיך דעם סלוצקער איד:

„וויז מיר אַ שטיקעל ערד וואָס האָט נישט קיין הימעל איבער זיך, איז קוים האָט עס אַ הימעל איז דאָ גאָט, און אַז גאָט איז דאָ,

וואס איז מורא צו האבען? זיי וועלען אריבערקומען קיין אמעריקא, זיי וועלען איהם שוין געפינען דארט. זיי וועלען פאהרען איבער'ן ים, ער איז איבער זיי. אפילו דא, אין די דייטשע שטערט, וואס עס דאכט זיך, אז עס איז שוין גארנישט דא. נור דער דייטש מיט זיין חכמה, אפילו דא, אין „האטעל ווארשוי" — געפינט זיך גאט אויך. און, גלויב מיר, אז אפילו דארט, דריבען פון וואנען מיר לויפען, געפינט זיך אויך גאט און, אז גאט איז ווידער דארט — וואס לויפען מיר? און וואס האב איך מורא, אז זיי וועלען מיך צוריקשיקען, אז קוים געפינט זיך נור דארט גאט, האב איך שוין קיין מורא:"

קאפיטעל 41.

אין א פאר טעג ארום איז ראחעל צוריקגעקומען צו מישא'ן, מען האט זי נישט דערקענט. זי איז געווען געענדערט. א צופלאמט געזיכט, די אויגען האבען זיך בעהאלטען טיעף אריין אין די אויגענלעקלאך, וואס זי האט געהאט אונטער די ברעמען און דער ווייסעפעל האט פון דארט ארויסגעקוקט מיט בענקשאפט. זי האט זיך געוואקעלט אויף די פיס און שמייכלענדיג האט זי זיך אוועקגעזעצט אויף דעם ערשטען בעסטען ארט וואס איז געווען צו זיצען. נור זי האט נישט געמאכט קיין איינדרוק פון א קראנקע. זי איז עפעס זעהר לייכט און גרינג געווארען און עס האט זיך געדאכט, אז איהרע טריט ריהרען נישט אן דעם דיל, נור זי שוועבט און איהר פנים האט א גאנץ, גאנץ אנדערן איינדרוק געקריגען, עפעס א אונפערשטענדליך איידעלקייט איז געווען דערויף אויסגעגאסען און אן אונפערשטענדליך גוטסקייט.

מען האט זי בעדארפט באלד לייגען אין בעט אריין. מען האט געזעהן, אז זי איז קראנק. עס איז געווען די העכסטע צייט אין האספיטאל אריין זי צו נעהמען, האט מישא נישט געוואלט. ער האט מורא געהאט מען וועט איהם מעהר נישט צולאזען צו איהר. אין „האטעל ווארשוי" האבען זיי נישט געקענט בלייבען, עס איז געווען געפעהרליך פאר די איבריגע עמיגראנטען. מישא האט זיך דאך ארויסגע-

צוינגען פון „האָטעל ווארשוי“, געדונגען א שטוב הינטער דער שטאָדט, ביי א דייטשקע, און אהין האָט ער געבראַכט ראָחעל. ראָחעל האָט אבער נישט געוואָלט גיהן אין בעט אריין. זי האָט געשמייכעלט צו מישע'ן, אין איהרע אויגען איז געלעגען א פערפיהרליכער רייץ, ווי דאַמאָלס, ווען ער האָט זי געזעהן באַלד נאָך דעם אומגליק וואָס האָט זיך מיט איהר געטראָפען. זי האָט ארומגענומען מישע'ס קאָפ מיטביידע הענד און געקוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און געזאָגט מיט א שמייכעל:

— מישע, מישע, איך בין דאָך גאָר ניט קראַנק, פערקעהרט, מישע, איך בין געזונד; איך הויב דאָך ערשט אָן געזונד צו ווערען, מיר האָבען דאָך געפונען אונזער ציעל, אונזער וועג. דו געדענקסט, מישע, וואָס דו האָסט מיר צוגעזאָגט, וואָס מיר ביידע האָבען זיך צוגעזאָגט דאַמאָלס, אין דער נאַכט אין דעם דייטשען שטעדטעל... דו געדענקסט, מישע? היינט ווייסען מיר שוין וואָס מיר האָבען צו טהאָן, וואו עס ליגט דער וועג — ער איז דאָך אזוי נאָהענט געווען, אזוי נאָהענט... מישע, מישע, זיי גליקליך.

א פלאַם פייער האָט אָנגעצונדען מישע'ן, ער האָט זיך אליין נישט געגלויבט, צייט דאַמאָלס האָבען זיי מיט איין וואָרט, מיט איין מינע נישט דערמאָהנט די סצענע וואָס איז געווען צווישען זיי. ער האָט איהר געקוקט אין די אויגען אריין, ער האָט געזעהן, אז זי רעדט פון וואַרימקייט. איהרע אויגען זיינען בעגאָסען מיט בלוט און איהר געזיכט פלאַמט. אָבער דאָס געזיכט און די מינע זיינען געווען אזוי נאָרמאַל, איהר האַלטען זיך איז געווען אזוי נאַטירליך, אז עס האָט זיך געדאַכט, אז יעצט, יעצט איז זי געזונד — און ביז איצט איז זי קראַנק געווען. זי איז דאָך געווען די זעלבע ראָחעל. דר. לייזעראָוויטש'ס טאָכטער, נאָך פון דאַמאָלט אָן ווען ער איז אריינגעקומען צו איהר ברודער דוד, אזוי האָט זי אויסגעזעהן ערשט ווי דאַמאָלס, ווען דער פאָטער האָט איהר די צעפּ געוואַשען און זי איז געזעסען אין א ווינקעל. נאָר איצט איז זי נאָך איינגער, נאָך קינדישער געווען און אזוי לייכט — אז אָט דאַכט זיך כאַפּט זי זיך אויף און פליהט ארוים דורכ'ן פענסטער.

— מיין מאַן, ביזט דאָך מיין מאַן — האָט זי געלאַכט צו מישא'ן.

— וואָס איז א מאַן? — מישע קום דאָך אהער. קום זעץ דיך נעבען

מיר אוועק אויפ'ן בעט, — האט זי געצויגען מישע'ן צו זיך — צום בעט — אזוי, מישע, פארוואס ביזטו טרויעריג? פאר וואס? ווייל דעה אלטער איד האט דאס קינד צוגענומען. — ער האט עס איינגעוויקעלט אין א טלית און איך האב עס אזוי לאנג געהאלטען, אזוי לאנג, ביז דער אלטער איד איז געקומען.

— אבער דו ביזט דאך קראנק, ראחעל? בערוהיג דיך, געדענק אן גאט — נעהם דעם רעצעפט, וואס דער דאקטאר האט פערשריבען.

— ווער איז קראנק, מישע? איך בין געזונד, דער דאקטאר איז קראנק, זיי אלע זיינען קראנק. איך בין געזונד, איך בין גליקליך. גליקליך, מישע. וואס ווייסטו, מישע? פארוואס ביזטו טרויעריג? איצט, ווען מיר וועלען שוין בײדע צוזאמען זיין, תמיד צוזאמען זיין, — אין איינעם ארבייטען, יעצט, ווען מיר האבען שוין ביידע געפונען דעם וועג וואס וועט אונז אויף אייביג צוזאמענבינדען, ווייסטו, מישע? — אהא, איך ווייס וואס דו ווייסט, דו בענקסט, מישע'. יא? — קוקט זי איהם גלייך אין די אויגען אריין מיט א קינדישע מינע. — זאג, דו בענקסט נאך מערי'ן? מערי וועט מיט אונז אויך זיין, מישע.

— אבער געדענק אן וואס רעדסטו? וואס רעדסטו, ראחעל?

— ניין, מישע, שעם דיך ניט, זאג מיר. איך האב אויך ליעב מערי'ן און דו האסט זי ליעב, איך האב שוין לענגס געקלעהרט דערפון. עס איז א רחמנות אויף איהר. וואו וואלגערט זי זיך נעבעך אליין ארום אויף דער וועלט מיט ווילד פרעמדע מענשען, און מיר האבען דאך דא אזא אוצר געפונען, אזא גליק, מיר דארפען איהר אויך געבען פון אונזער גליק. זי איז אזוי פערלאזט... זאגט זי מיט אזא רוהיגע, בעדוויערענדע מינע, אז מישע איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז זי רעדט נישט פון ווארימקייט, נור נאך א טיעפער איבערלעגונג. דאס זיינען לאנג נאכגעקלעהרטע געדאנקען, וואס זי האט א לאנגע צייט געווארימט אין זיך.

— אבער פון וואס פאר א גליק רעדסטו, פון וואס פאר אן אוצר?

— פרעגט מישע.

— דו ווייסט נישט וואס פאר א גליק? האב איך דיר נאך ביז איצט נישט דערצעהלט? — לאכט ראחעל גליקליך. — פון קליינע אידישע קינדער, שרייט אוים ראחעל מיט פרייד, — פון קליינע אידישע קינדער, וואס מיר וועלען צונויפקלייבען, ווי פייגעלאך אין פעלד.

קליינע אידישע קינדער, וואס די מאמעס האבען זיי פערלאזט און מיר וועלען זיי ערציהען. מיר וועלען צוריקפאהרען אין אונזער שטענדעל, מישע, דארט, אין ראזו, וואו דער טאטע וואהנט. און מיר וועלען צוזאממענעהמען די קליינע אידישע קינדער פון ראזו און מיר וועלען זיי פיהרען יעדען טאג אין וואלד אריין און טאנצען מיט זיי צווישען די גרינע בוימעלאך. מיר וועלען זיי לידער זינגען און איבער די פעלדער געהן. די גוים וועלען זעהן אזוי פיעל קליינע אידישע קינדערלאך געהען אין ציצה־כנפות'לאך אנגעטהאן און מיט גרינינקע צווייגעלאך אין די הענד איבער די גרינע פעלדער אין וואלד אריין — וועלען זיי לאכען אויס אונז — און מיר וועלען זיך פרעהען... מיר וועלען זיך א הייזעל בויען הינטער'ן וואלד ביים עק פון ראזו. דארטען וועלען די קליינע אידישע קינדערלאך ארונטערקומען אונטער אונזער פענסטער און ארייגקלאפען אין די שויבען אריין. וועלען מיר זיי אין שטיבעל צו אונז אריינגעהמען, דו וועסט מיט זיי לערנען און איך וועל זיי העמדעלאך נעהען, העמדעלאך וואשען, פיאות־לאך לאקען און מעשה'לאך דערצעהלען.

א מינוט האט זי געשוויגען, דאן האט זי געזאגט ווי אויס א חלום:

— נישט אנדערש צו זיין, נישט בעסער, נישט ערגער, נור אזוי ווי זיי זיינען, אזוי זאלען זיי בלייבען, מיט צושראקענע אויגעלאך, מיט די קינדישע פנים'לעך און מיט די גרויסע טלית־קטן'לעך. — דערנאך וועט מען זיך אין צווייען נעהמען. צוויי און צווייען און מיר וועלען, א גאנצע לאנגע רייהע אידישע קינדערלעך, געהן אין גרינעם פעלד אריין, קוויטעלאך קלייבען, גאלד אויגעלאך און בלאהע ליכטלעך קלייבען. איך וועל זיי ווייזען ווי די פייגעל בויען זיך נעסטען אין די צווייגען, ווי די מוראוועקעס שלעפען זיך די בעלקענס מיט די קלעצער צונויף זייערע אונטער־ערדישע הייזלאך צו בויען. און מיר וועלען זיך פרעהען מיט זיי. און מיר וועלען איינאיינעם צום וואסערעל געהן — באדען זיך מיט זיי, אין וואסער פאטשען. און ליעב האבען די קליינע אידישע קינדער.

מישע האט זי אנגעקוקט. ער איז געקומען צו דער איבערציינונג, אז זי רעדט פון קלאהרען זינען, אז זי האט דאס אלעס טיעף דורכגעקלעהרט. און ער איז נייגעריג וואס האט זיי געבראכט צו די זעלבע געדאנקען וואס איהם:

— אבער, ראחעל, ווען האסטו דאס אלעס אזוי דורכגעקלעהרט?

— זעהסטו, מישע, — ציהט זי איהם שטארקער צו זיך, — דארט אין שפיטאל, ווען איך בין געלעגען מיט דער קליינער מיידעלע, וואס מיר ווייסען דאך ס'מאל נישט ווי זי הייסט, מיט דער מיידעלע וואס מיר האבען דא געפונען און איך האב עס דעם אלטען אידען איבער־געגעבען, — איז מיר געקומען דאס אויפ'ן זינען. איך האב געקלעהרט פארוואס מיר לויפען ארום איבער דער וועלט. פארוואס מיר זיינען אין פאלעסטינא געפאהרען — און דארטען אין דערהיים ווארטען דאך אויף אונז די קליינע קינדערלאך. מיר אלע זיינען זיך צולאפען איבער דער וועלט עפעס זוכען און די קליינע קינדערלאך האבען מיר אויף קיינעם נישט איבערגעלאזט. ווייסטו, וואס מיר דאכט זיך, מישע? מיר דאכט זיך, אז מיר אנטלויפען דאס פון אונז אליין. מיר האבען זיך פיינד, פיינד אידען, פיינד אידישע קינדער, פיינד אונזער לעבען— דורך דעם לויפען מיר אוועק פון אונז. מיר מיינען אז מיר וועלען ערגעץ אנדערש וואו געפינען אנדערע אידען, אנדערע אידישע קינ־דערלאך, האבען מיר אין דער היים די איבערגעלאזט, אליין פערלאזט. מיר טהוען נישט גוט, מישע, עס זיינען נישטא קיין אנדערע אידישע קינדערלאך, נאר די מיידעלע, וואס מיר האבען געפונען דא, און די אידישע קינדערלאך דארפען מיר ליעב האבען. האסטו זיי נישט ליעב, מישע? זאג, האסטו זיי פיינד? דורך דעם אנטלויפסטו פון זיי?

— אבער, ראחעל, איך אנטלויף דאך נישט פון זיי, נור פון דעם לאנד וואו מען שלאגט זיי, מיר זיינען דאך געגאנגען זוכען א לאנד, וואו מען שלאגט זיי נישט — דארט וועלען מיר אלע אראבקומען — און דארט וועלען מיר אלע אינאיינעם זיין. און דארט וועלען מיר די קליינע אידישע קינדערלאך ליעב האבען. ווי אזוי קען מען ליעב האבען — ווי האבען מיר צייט דערויף אז דער שונא שטעהט שטענדיג מיט'ן חליף איבער'ן האלז?

— יא, מען שלאגט זיי, מען שלאגט זיי — זאגט ראחעל אין טיעפען נאכדענקען. און פלוצלים ווערט איהר פנים רויט פערשעהמט, זי פערשטעלט זיך מיט די הענד די אויגען און קיכערט אין די הענד אריין, און זאגט פערשעהמט: — ווייסט, מישע, וואס איך לאך? מיר דאכט זיך, מישע, זעהסטו, מיר דאכט זיך — שטאמעלט זי, און זוכט ווערטער פערשעהמטערהייד — אז זיי, די קליינע אידישע קינדערלאך... ביין, אלע אידען זיינען געגליכען, ווי איך דאמאלט, דו ווייסט שוין...

ווען די גוים האבען מיך געשלאגען... געשלאגען האבען זיי מיך, די האָר מיר אויסגעריסען, צובײלט מיך.. נאָר דאָס... שלעכט'ס האבען זיי מיר נישט געקענט טהאָן, איך האָב זיך נישט געלאָזט — שרייט אוים ראחעל, און האקט אָב אין מיטען.

מישע איז בלייך געוואָרען. ער האָט פערביסען די ליפּען, איז געזעסען און האָט ערגעץ וואו איינגעעגבערט זיין בליק אין א ווינקעלע פון שטוב.

— און זעהסטו, מישע, זאָגט ראחעל מיט'ן זעלבען פריהערדיגען שמייכעל: וואָס טויג אונז דאָס לעבען, אז די מענשען וועלען שטענדיג אזוי שלעכט זיין? וואָס טויג די וועלט? וועסטו קענען זיצען אין דיין ווינקעלע, און גערעכט זיין, און גוט זיין, און ליעב האבען, און די וועלט וועט ארום און ארום שלעכט זיין און מענשען וועלען איינער דעם צווייטען שלעכטעס טהאָן? ניין, מישע, ווייסטו, וואָס מיר וואָלטען טהאָן? מיר וואָלטען ארויסגעהן פון אונזער ווינקעלע און אָנצינדען די וועלט; א גרוים, גרוים פייער, אלעס זאָל פערברענט ווערען, מיר אויך, אונזער גערעכט ווינקעלע אויך. מען דאַרף נישט לעבען גוט און גערעכט אליין פאר זיך, אז די איבעריגע וועלט איז שלעכט, דאַרף אלעס, אלעס אונטערגעהן. איז עס נישט אזוי?

מישע האָט אנגעכאַפּט איהרע הענד און טיעף אין זיי זיין פּנים אריינגעגראבען און לאַנג געשוויגען

— פאַרוואָס וויינסטו, מישע? פרעהען דאַרפסטו זיך, מיר זיינען דאָך גליקליך. זעה, מישע, די גאַנצע וועלט וועט זיך מיטפרעהען מיט אונזער גליק. זיי זיינען דאָך נישט אזוי שלעכט פאַר פערביטערט־קייט, עס איז דאָך זיי אויך נישט גוט — אָבער מיר וועלען שוין היינט אָנהויבען ליעב צו האבען אלע אונזערע קליינע אידישע קינ־דער, און אויך זייערע קליינע קינדער אין די פעלדער, און די וועלדער, אלע, אלע וועלען מיר ליעב האבען און פרעהען זיך מיט זיי. שוין היינט, שוין יעצט, ווען אלעס איז נאָך אזוי טרויעריג, אזוי שלעכט = וועלען מיר אין דעם שלעכטקייט אָנהויבען ליעב צו האבען, אָנהויבען צו זינגען, זיי וועלען זעהן, אז מיר זינגען, אז מיר פרעהען זיך — וועלען זיי צוערשט אוים אונז לאַכען, פערשעהמען אפשר, נור דערנאָך וועלען זיי אויך אָנהויבען ליעב צו האבען, און צו פרעהען זיך מיט אונזערע פרייד — און מיטזינגען מיט אונז. עס זיינען דאָך מענשען.

מישע — אין דער וועלט וואהנען מענשען, אומעטום, אומעטום וואהנען מענשען און אז מען האט מענשען ליעב, האבען זיי אויך ליעב. און אז מענשען קושען זיך, פרעהען זיך, זינגען — פרעהען זיי זיך אויך און זינגען אויך...

עס איז אבער וואס אמאל ערנסטער געווארען. מען האט נישט אנגעזעהן אן די קראנקע, נאר די קראנקע איז מיט יעדען טאג לייכטער געווארען און איז עפעס געווען אזוי, אז ווען זי וויל קען זי פון בעט זיך אויפהויבען און ארויספליהען — דאס איידעלקייט איז געלעגען אויסגעגאסען אויף די אויגען — און דאס יונגע מויל האט געלאכט, און טיילמאל האט זי אלעמען פערלאזט און איז ערגעץ וואו אין זיך אריינגעגאנגען אויף גאנצע טעג, דאמאלס האט זי קיינעם נישט געזעהן. זי האט זיך גארנישט דא געפונען, — און ווען זי איז פון דארט צוריקגעקומען האט זי זיך פערוואונדערט און נייגעריג צוגעקוקט צו דעם טרויעריגען מישע'ן און צו די טרויעריגע אלטע דייטשקע, וואס זיצען נעבען איהר בעט. זי האט לייכט בעריהרט מיט איהר בלייכער האנד, וואס האט יעצט אויסגעזעהן ווי א קראנקע בלום, מישע'ס קאפ, און א שמייכעל איז געפאלען אויף איהרע ליפען, ווי זי וואלט איהם בעדויערט, וואס ער קען נישט מיטגעהן וואו זי איז געווען...

דער דאקטאר האט געראטהען מישע'ן, אז מען זאל זי נעהמען אין האספיטאל אריין (אויב דאס האספיטאל וועט זי נור וועלען צונעהמען) ווייל דער קריזיס איז נאך נישט אריבער, און מען קען נישט וויסען מיט וואס עס וועט זיך ענדיגען. מישע האט זיך פערלוירען, ער האט נישט געוואוסט וואס צו טהאן. ער האט אהיים טעלעגראפירט צו דר. לייזעראוויטש, נור פון דער היים האט ער קיין ענטפער נישט געקריגען. ער האט מורא געהאט פאר'ן האספיטאל, ער האט געוואוסט ווי ראחעל האט דאס פיינד, און צווייטענס, אפשר וועט מען איהם נישט צולאזען. נור צום מעהרסטען האט איהם בערוהיגט ראחעל אליין. איהר בענעהמען און איהר אויסזעהן זיינען געווען אזעלכע, אז עס איז זיך נישט געווען וואס צו שרעקען. גערעדט האט זי ווי א געזונטע און האט דאס געלעכטער געמאכט פון דעם דאקטאר'ס ערנסטע מינע, און אויס מישע'ן געלאכט וואס ער איז אזוי טרויעריג. און עפעס זעהר א גרויסע פרייד שטעהט זיי ביידע פאר, און געהאלטען תמיד אין רעדען פון די פלענער פון די צוקונפט. ווי אזוי דאס וועט אויסזעהן זייער

חדר, און זייער שפאציערען געהן מיט די קינדער איבער דעם פעלד וואס איז הינטער דעם ראוו, און האט פאר מישע'ן אויסגעזונגען אלע קינדער־ליעדער וואס זי האט געקאנט. אט די ליעדער וועט זי מיט די קינדער לערנען געהענדיג איבער'ן פעלד. און מישע'ן האט זיך געדאכט, אז דאס אלעס איז דאך אזוי וואהר, און וועט דאך געוויס זיין, אז עס איז זיך גאר נישטא וואס צו שרעקען פאר די קראנקע. ווארום ראחעל איז דאך טאקע גארניט קראנק; זי ווערט נור וואס א טאג לייכטער, און ווארימער, און איהר פנים ווערט וואס א מאל איידעלער, איידעלער, אזוי איידעל — אז עס דאכט זיך אז איהר געזיכט ווערט ווי א קינד, און די אויגען ווערען ביי איהר גרעסער און הערשען איבער איהר פנים, איבער'ן בעט, איבער דער שטוב.

מישע האט געקויפט פיעל בלומען, עס איז דאמאלס די צייט געווען פון רויטען לאק און פון רויטע הערבסט־בלעטער, וועלכע ראחעל האט אזוי געליעבט. ער האט אנגעקויפט זעהר פיעל רויטען לאק און אוועק־געשטעלט אויפ'ן פענסטער און איהר בעט האט ער בעלעגט מיט רויטע בלוט־בלעטער און געלדענע הערבסט־בלעטער.

די בלענער האבען זיך אויסגעמישט מיט איהר געלדען־האהר און פון דעם קראנק האט ארויסגעשיינט ראחעל'ס איידעלע געזיכט מיט די גרויסע אויגען, ווי א יונגער מלאך. און עס האט זיך געדאכט, אז ראחעל איז גאר ניט קראנק, ליגט גאר ניט אין בעט, זי האט זיך פער־שטעלט פאר א מלאך, נור די רעצעפטען־פלעשלעך, וואס שטעהען נעבען איהר בעט שטערען דאס בילד. און א מאל אין א פערנאכט, ווען די הערבסט־זון האט בעלויכטען די הויכע צווייגען פון די בוימער, וואס האבען זיך אין פענסטער געוויזען, האט טאקע ראחעל מישע'ן געבעטען, אז ער זאל אוועקנעהמען פון איהר בעט דאס טישעל מיט די רעצעפטען, אז דאס מאכט זי קראנק. מישא האט איהר דאס צוליעב געטהאן. נאך די שטוב איז געווען פול מיט בלומען־צווייגען און ראחעל האט געבעטען ביי מישע'ן דעם געלדען לאק פון פענסטער, וואס ער האט היינט אין דער פריה געקויפט. מישע האט איהר דערלאנגט, זי האט צוזאווארפען די געלדענע בלימלעך וואס האבען געלויכטען מיט זייערע ווייכע סאמעט־בלעטלעך, ווי קליינע לעבעדיגע קינדער־לייבעלעך — צוזאווארפען איבער איהרע האהר, איבער איהר נאקעטע

ברוסט און האלז און אזוי האט זי צוגערופען מישע'ן צו זיך און האט איהם פלוצלינג געפרעגט:

— מישע, זעה איך נישט אוים ווי א כלה אין דעם טאג פון איהר חתונה?

— ראחעל! — האט מישע גענגענומען איהר צוהיצטע האנד

— איך בין דאך נאך א כלה, מישע — האט ראחעל געשמייכעלט — און יעדער טאג איז ביי מיר דער חתונה־טאג. זעהסטו, דענסמאל, ווען דו האסט מיך פיינד געהאט און האסט מיט מיר חתונה געהאט נור צוליעב רחמנות, ווייל דו האסט עס געוואלט צוליעב טהאן מערי'ן, וואס האט דיך וועגען דעם געבעטען — בין איך נישט דיין ווייב געוועו, ניין. נישט דו מיין מאן און נישט איך דיין ווייב. נור צוויי פרעמדע זיינען מיר געווען די גאנצע צייט ביז די נאכט, דו געדענקסט שוין, דארט, אינ'ם קליינעם דייטשען שטעדטעל, וואו מיר זיינען ביידע אליין געווען, דענסמאל, דארט אין דער נאכט, אין דרויסען ביי דער ברונען, וואו איך האב זיך געוואלט אין וואסער ווארפען, דארט בין איך ערשט דיין כלה געווארען. דארט האב איך געזעהן אז דו האסט מיך ליעב. און טהוסט עס ניט צוליעב מערי'ן. בין איך דעמאלט דיין כלה געווארען, און פון דענסמאלט אז בין איך א כלה, און כ'האב יעדען טאג געווארט אויף דער חתונה.

— ראחעל, וואס רעדסטו? געדענק אין גאט, ראחעל. הער אויף, הער אויף, ווארים איך וועל משוגע ווערען.

— ניין, מישא, פארוואס זאל איך אויפהערען? פארוואס ווילסטו מיך נישט אויסהערען? קוק ארויף צו מיר, בעהאלט נישט דיין פנים אין מיינע הענד, ניין. קוק מיך אן, מישא, קוק מיך אן מיט דיינע אויגען גלייך אין מיינע, איך וויל דיר עפעס זאגע, זאגען זעהר א בענייטיגטע זאך.

און זי האט געגלעט זיין קאפ מיט איהר האנד.

— פון דענסמאל אן, מישא, בין איך דאך דיין כלה, און יעדער טאג איז געווען דער טאג פון מיין חתונה. איך האב געווארט אויף דיר דארט, אין ירושלים, אז דו זאלסט קומען און מיר זאגען: „ראחעל, איך האב געפונען אונזער וועג, קום וועלען מיר חתונה האבען“. אזוי האב איך געווארט יעדען טאג.

און יעדען טאָג האָב איך זיך פאַרטיג געמאַכט חתונה צו האָבען. איך האָב זיך געוואַשען, מיין שעהנסטע קלייד אָנגעטהאָן, און אַ פלעשעל חתונה־וויין ביי מיר אין שטיבעל אָנגעגרייט, און צוויי ליכט אויפ׳ן טישעל אָנגעצונדען, און פאַרנאַכט בין איך ארויסגעגאַנגען פון דער שטאָדט, דיר אַנקעגען צו געהן, אפשר קומסטו? געדענקסט, דענסמאָל, פרייטאָג אויף דער נאַכט, ווען דו ביזט אָנגעקומען קיין ירושלים, האָסטו געפונען צוויי ליכטלעך אָנגעצונדען? ביזט אַ צייט נישט געקומען. בין איך אַהיים געקומען, אויסגעלאָשען די ליכט און שלאָפען זיך געלייגט און געוואַרט מיט אונגעדולד אויפ׳ן צווייטען טאָג, טאָמער וועסטו קומען, און דו ביזט אַלץ נישט געקומען. נור דענסמאָל, ווען דו ביזט געקומען ביזטו אַזוי טרויעריג און אַזוי גליקליך געווען, און איך האָב געוואַרט, אַז דו וועסט מיר עפּעס זאָגען, נור דו האָסט מיך גענומען און דו ביזט מיט מיר ערגעץ־וואו ווייטער געפאָהרען. איך האָב דיר גאָרנישט געפרעגט, ביז דאָ אין „האָטעל וואַרשוי", ביז מיר האָבען געפונען דאָס קינד. ווייסטו פאַרוואָס איך האָב זיך אַזוי דערשראָקען, ווען איך האָב געזעהן דאָס קינד? — דאָס קינד האָט מיר געזאָגט, אַז ס'איז געקומען דער טאָג פון מיין חתונה, אַז איך האָב עס נור דערזעהן, האָב איך באַלד דערפיהלט, אַז אַט דאָס קינד וועט אונז אויף אייביג צוזאַמענבינדען.

זי האָט אָבגעהאַקט אין מיטען פאַר שוואַכקייט. מישע האָט זי יעצט שוין נישט איבערגעריסען — ער האָט איהר פערשטאַרט, געקוקט גלייך אין די אויגען אריין און ער האָט געהערט איהר שטים. איהר שטים איז מיט אַ מאָל שטילער געוואָרען, ווי זי וואָלט מורא געהאַט, אַז די לופט זאָל איין וואָרט נישט אויסכאַפּען וואָס ווערט גערעדט צווישען זייערע ביידע נשמות. איהר שטים האָט געזונגען, ווי זי וואָלט נישט מיט׳ן מויל און דורך ווערטער גערעדט, נאָר זי איז אַזוי שטיל געווען — ווי איהר נשמה וואָלט גערעדט צו מישע׳ן.

— זעהסטו, מישע, דאָס האָט אונז דאָס קראַנקע קינד חתונה געמאַכט. ווייסטו פון וואַנען איך ווייס? זעהסטו, איך האָב מיר אַ סימן געמאַכט, איך האָב מיר געזאָגט, אַז ווען עס וועט קומען די צייט פון אונזער חתונה — וועל איך הערען הינטער אונזער פענסטער אַ געזאַנג ביינאַכט, און פון דענסמאָל אָן, ווען מיר האָבען דאָס קראַנקע קינד געפונען אין „האָטעל וואַרשוי", פון דענסמאָל אָן הער איך ביי־

נאכט הינטערן לארען ווי מען זינגט. מיר דאכט זיך, אז מיר זיינען שוין לאנג אין דערהיים און מיר וואהנען אין א קליין הייזעל, הינטער דעם ראזן, ביים ראנד פון וואלד. דו ווייסט שוין וואו, דארט, ביים שנעע־פעלד, עס איז קיינער נישטא אין דעם הייזעל, נור איך מיט דיר — עס איז נאכט, מיר זיצען ביידע אויף אונזער בעט און מיר ווארטען אויף עפעס — און פלוצלים דערהערען מיר עס, פון הינטערן פענסטער, פון וואלד ארוים זינגט, זינגען קינדרישע שטימען א קינדער־ליעד, דאס זעלבע ליעד וואס איך האב זיי בייטאג אין וואלד געלערנט, אט דאס ליעד זינגען ז י י !...

און זי הערט זיך איין ווי זי וואלט עפעס געשפירט.

— הערסט, מישע, הערסט דאס ליעד? אט זינגט עס הינטער אונזער פענסטער — הערסט דאס ליעד, דאס ליעד זינגט שוין און מיר האבען נאך ניט חתונה געהאט, יעצט דאכט זיך מיר, וועלען מיר קיינמאל שוין ניט חתונה האבען. מישע — פאלט זי ארויף אויף מישע'ס האלז און הייבט אן האסטיג צו וויינען.

אין א פאר טעג ארום איז זי פון מישע'ס הענד ווי א פויגעל ארויסגעפלויגען. מישע האט אפילו נישט געדענקט ווען. ער האט אפילו ניט געוואוסט אויב זי איז טויט. — זי האט פונקט אזוי אויסגעזעהן ווי פריהער. זי איז געלעגען אויף איהר געלעגער, ארום איהר די רויטע בליטען־בלעטער מיט דעם גאלדענעם מאך פערשפרייט, און אויף איהר פנים איז געלעגען אויסגעגאסען א איידעלקייט וואס האט ווייך געמאכט יעדעם הארץ, די איידעלקייט פון טויט, וואס וויל שוין גארנישט און ניט אלעס. איהרע אויגען זיינען געווען אפען און האבען אריינגעקוקט אין דער וועלט און געזעהן עפעס וואס קיינער פון די לעבעדיגע האט דאס נישט געזעהן, און דאס פערגעניגען פון זעהן האט זיך אויסגעגאסען אין איהר צערטליכקייט און ארום די ליפען האט גערוהט א שמייכעל פון רחמנות, ווי זי וואלט זיך ערבארימט אויף די אלע אומגליקליכע לעבעדיגע, וואס זעהען נישט די לויטערקייט וואס זי און קענען נישט געניסען פון דער צערטליכער איידעלקייט וואס זי געניסט. אזוי האט זי ארויסגעשיינט פון איהר געלעגער ווי א יונגע קעניגין וואס קען מיט איהר שמייכעל און גוטסקייט לייטזעליג מאכען די וועלט — און זי האט דאס געטהאן. גארנישט האט זי בעדארפט, גארנישט האט איהר געפעהלט. זי איז געווען די רייכסטע

פון אלע, ווארום זי האט בעשאנקען אלע וואס האבען געקוקט אויף איהר, פון איהר רייכטהום — ווי די בלום בעשענקט אלע מיט איהר געשמאק וואס זי שיקט פון זיך. שטיל איז געווען ארום איהר ווי אין א הייליגקייט. די פלעשלאך מעדיצין און מענשליכע געברויכען וואס האבען געשטערט דאס בילד פון איהר לעבען, האבען יעצט געפעהלט. ארום איהר זיינען געווען בלומען, רויטער גאלדען־לאק מיט רויטע בלוטיגע הערבסט־בלעטער. דאס טרויעריגע געזיכט פון מישע'ן ביי איהר לעבען האט זיך פערענדערט אין א רוהיגעס, שטאלצעס און ערהאבענעס. ער האט אויסגעזעהן ווי א יונגער כהן וואס שטעהט ביי זיין הייליגטהום און האט נישט פערשטאנען די טרויעריגע בליקען וואס מען האט געשיט ארום איהם.

און א דער אלטער סלוצקער איד פון „האטעל ווארשוי" האט געהערט מישע'ס אומגליק, האט ער זיך ארויסגעקריגען פון האטעל און איז אוועק צו מישע'ן. דער אלטער איז אויך געלאפען צום ראבינאט און איינגעארדענט די קבורה. ער האט מישע'ן ארויפגעלעגט זיין אלטע האנד אויף דער פלייצע און געזאגט:

— עס איז נישט קיין חילוק וואו דער מענש קומט צום קבר־ישראל, די גאנצע ערד געהערט צו גאט און וואו עס געפינט זיך דער הימעל איבער'ן קאפ — דארט געפינט זיך גאט.

מישע האט געשמייכעלט דעם איד אין פנים אריין. דערנאך זיינען געקומען אידען מיט שווארצע קאפאטעס און שווארצע בערד און האבען ראחעל אוועקגעפיהרט אין א שווארצען וואגען. מישע האט נישט פערשטאנען פארוואס און וועז. און אז ער האט געזעהן, ווי מ'לייגט זי אין דער ערד אריין איז ער זיכער געווען, אז דאס פארען זיך די אידען נישט ביי דער ריכטיגער ראחעל — די ריכטיגע ראחעל איז אוועקגעפלויגען פון זיי און געפינט זיך יעצט אין דעם קליינעם הייזעל, דארט, ביים „ראוו" אין זייער שטעדטעל, וואוהין ער פאהרט יעצט צו איהר. וועט דען נישט זיין אזוי ווי זי האט געזאגט:

„א קליין הייזעל אין עק פון „ראוו", הינטער דעם וואלד, און קליינע אידישע קינדערלאך וועלען קומען אונטער'ן פענסטער און אריינקלאפען אין די שויבען".

קאפיטעל 42.

מישא איז פערפאהרען צו דר. לייזעראוויטש. דר. לייזעראוויטש האט ער געפונען ביי זיין געוועהנליכע בעשעפטיגונג ארומגערינגעלט מיט קראנקע ווייבער, מיט קינדער און אלטע אידען פון „ראוו“. דער דאקטאר האט אפילו ניט קיין צייט געהאט איהם צו בעגריסען. די ערשטע פאר טעג האט ער מיט מישא'ן ווייניג וואס גערעדט, און צו די גרויסע איבערראשונג פון מישא'ן האט ער איהם גאר נישט געפרעגט וועגען ראחעל, נישט וועגען איהר טויט, נישט וועגען דער סבה דערפון, און וואו זי ליגט בעגראבען (כאטש מישא האט מיטגעטהיילט דעם דאקטאר פון דעם אומגליק טעלעגראפיש). מישא האט געהאט דאס געפיהל אזוי ווי דר. לייזעראוויטש איז עפעס בייז אויף איהם און מיידט מיט א כיון אויס יעדעם געשפרעך מיט איהם, און ער האט זיך געפיהלט איבעריג ביי איהם אין הויז, און עס איז געווען ווי דר. לייזעראוויטש גיט איהם דאס צו פערשטעהן מיט זיין שווייגען און אויסמיידען איהם.

די היים האט ער אויך אויסגעמיעדען. אין דער היים איז געווען אונערטרעגליך. די מוטער האט איהם געהאלטען אין איין בעוויינען, אין איין בעדויערען, און דעם טרויער האט מען אנגעזעהן איז ניט אזוי אויף דעם טויטען — נור אויף דעם וואס עס וועט דער סוף זיין פון איהם, פון מישא'ן. דער פאטער איז געווען פעריאגט אין זיינע געשעפטען. די עסקים זיינען זעהר שלעכט געווארען נאך די קריזיס־יאהרען. אין זיינע אויערן האט אבגעקלונגען דאסווארט „באנקראט“. מען האט עס אויך אנגעזעהן אין דער שטוב ביי זיי, און ביים פעטער: (דער פעטער איז גאר עפעס דורך דער צייט עובר בטל געווארען. זיצט א גאנצען טאג אין שטוב און קריגט זיך מיט דער מוהמע וועגען קלייניגקייטען); דעם פאטער זיינעם האלט נאך אויף דאס ארומלויפען ארום די עסקים אבער פון זיין מינע האט ער אויך באלד בעמערקט די נייע זארג וואס איז איהם צוגעקומען: מישא, וואס וועט פון איהם דער סוף זיין? און איז ער געגאנגען איבער דער גאס האט זיך איהם געהערט הינטער זיך רעדען: „אט געהט לייזער זילבערבערג'ס בן, א יונג פון עטליכע און צוואנציג יאהר — האט גענומען א ווייבעל און

איז מיט איהר אויסגעווען וואו די וועלט האט אן עק, אין פּאלעסטינא געווען — נאָך אמעריקא געוואָלט פאהרען, קאַליע געמאַכט נור דעם פּאַטער'ס געלד, און דאָס ווייבעל בעגראָבען ערגעץ אויפ'ן וועג. יעצט איז ער צוריק געקומען און זיצט אויף דעם אָרימען שווער'ס קארק".

און פאר אזעלכען האָט ער זיך געהאַלטען, ער האָט זיך גערעכענט שולדיג אין ראחעל'ס טויט. ער האָט זי ארויסגענומען פון דער היים און איז געלאָפען מיט איהר איבער דער וועלט זוכען. וואָס האָט ער געזוכט? און פאר וועמעס געלד האט ער געזוכט? פאר'ן פאטער'ס, ביז ער האָט דאָס ביסעל געלד, דעם נדן אויסגעגעבען — און דאָס ווייבעל בעגראבען — און יעצט איז ער צוריקגעקומען מיט גאר נישט, און דרעהט זיך ארום איבער דער שטאָדט פוסט און פּאָס.

נור מיט א מאָל איז דאָס גאַנץ אנדערש געווארען

דאָס האָט זיך געמאַכט אויף דעם ווייסען פעלד, אויף וועלכען ער איז געגאנגען אליין שפּאצירען הינטער'ן שטאָדט. אז מישא איז אַהיים געקומען אין זיין שטעדטעל האָט שוין דער שנעע געהאט צוגעדעקט אַלעס. און דער „ראָוו" איז געלעגען אַ בעשנעעטער אין זיין גראָבען און דער געפרוירענער ווייסער הימעל־פּעלץ האָט צוגעדעקט די גאנצע שאָנד פון „ראוו", אלע הייזלעך האבען מיט א מאָל אויסגעזעהן אנ־דערש, ריינער און בכבוד'ער, אין ווייסע פּעלצען — און די דעכער אין ווייסע היטלען. הינטער דעם ראוו, פאר'ן וואלד האָט זיך געצויגען א גרויסע ברייטע לאָנקע, אויף וועלכע אין זומער האָבען די קינדער פון ראוו ארומגעוואלגערט זיך צווישען די בהמות און ציגען פון דער שטאָדט. פון איין זייט האָט זי געהיט דער טונקעלער וואלד — און פון דער צווייטער זייט האָט זי זיך געצויגען אין הימעל אריין — מיט גאר נישט געווען פערשטעלט און בעגרענעצט — און הינטער איהר האָבען זיך נור אין נעבעל אויסגעמישט די בערגער פון יענער זייט טייך. יעצט אין שנעע — איז די לאָנקע געווען איין שטיק און האָט זיך געבלינקט מיט זיין ווייסקייט אין דער זון ווי אַ שפּיגעל ים. וואָס ווייטער אריין אין דער לאָנקע איז דער שנעע געווען ווייסער און העלער. דאָ און דאָרט האָבען געבלאַנדזשעט טונקעלע פּלעַ־קען אויפ'ן שנעע־פעלד, וואָס די וואָלקען פון הימעל האָבען פערטונ־קעלט מיט זייערע שאָטענס. נאָר אַ סך זונען־פלעקען האָבען דאָ און דאָרט אויפגעלויכטען, און זיי האָבען אויף דער ערד אויסגעזעהן ווי

די וואָלקען אין דער הויך. דער וואַלד האָט מיט זיינע שוואַרצע בוימען געוואָרפען אַ פיאָלעט שאָטען אויף דער שנעע — און געהיט איהם ווי אַ געטרייער שומר, אַז קיינער זאָל נישט אומריין מאַכען די הערליכקייטען וועלכע זיינען פון הימעל אַראָבגעפאַלען.

אויף דער לאַנקע איז מישאַ אָפט מאָל פערפאַלען געוואָרען. גאַנצע טעג האָט ער דאָ געבלאָנדזשעט אין די ערשטע צייט ווען ער איז צוריק געקומען, און איז אַנטלאָפען פון די בייזע, טרויעריגע און רחמנות'דיגע בליקען וואָס זיינען געוואָרען געוואָרפען צו איהם פון אַלע זייטען, פון זיינע נאָהנסטע. דאָ איז ער אַנטלאָפען פון זיין געוויסען. און דאָ אויף דער לאַנקע איז זי צוריק געקומען צו איהם — ראחעל. זי איז אַרויס פון די ווייסקייט און איז אַזוי ליכט צוריקגעקומען ווי זי איז אַוועקגעפלויגען. ער האָט זי אַזוי קלאָהר געזעהן נעבען זיך, אַזוי נאָהנט געפיהלט, אַז עס איז איהם אַ וואונדער געוואָרען, פאַר וואָס איז ער ניעדערגעשלאָגען געווען, פאַר וואָס ער האָט זיך פערלוירען. פערקעהרט, דאָס לעבען הויבט זיך ערשט אָן — און ער האָט מיט אַמאָל דערזעהען דעם ווייטען ברייטען ברעג — וואָס ער האָט געזעהן נעבען איהר אין די לעצטע מינוט — און וואָס איז אויף אַ ווייל אַוועק. איצט איז ער ווידער דאָ — דער ווייטער ברייטער וועג — וואָס פיהרט ווי דאָס שנעע־פעלד אין די ליכט אַריין.

און פון דאַמאָלט אָן איז עס אַנדערש געוואָרען.

עפּעס אַ וואונדערליכע זאַך האָט ער געטראַכט, געהענדיג אויף דעם שנעע־פעלד. ביים לעבען האָט ער זי קיינמאָל נישט געפיהלט. וואָס ער האָט ניט געפּרוּאווט געגעהנגען זיך צו איהר איז זי פערשוואונדען פון איהם — אַוועקגעגאַנגען אין זיך אַריין. זי איז געגאַנגען נעבען איהם ווי אַ שאָטען, וואָס איז פערשטומט, ווייל ער לעבט אין אַן אַנדער וועלט—און מיר זעהן נור זייןְ שפּיגעל שיין... ערשט האַרט פאַר'ן טויט האָבען זיי זיך אָנגעהויבען צו גענעהנען איינער צום צווייטען. ער האָט געפיהלט ווי עס בינדט זיך עפּעס צווישען זייערע נשמות ווערען געהיילט און פון די היילונג שטראַהלט עפּעס אַרויס אַ ליכט וואָס וועבט זיי צוזאַמען. קומט דער טויט און רייסט עס איבער. אין די ערשטע פאָר טעג נאָך איהר טויט האָט ער זיך געפיהלט פערלאָזט פון איהר, ווי ער וואָלט זי פערלאָרען. פעראיינזאַמט איז ער געווען אין דער וועלט, און האָט געקלערט דעריבער, וואָס

איז דאָס ליכט, וואָס וועבט זיך צווישען צוויי נשמות און בינדט זיי צוזאמען? פיהלט מען דען נישט אין דעם ליכט דעם בעווייז פון דער עקזיסטענץ פון אונזערע נשמות? הערט מען דען נישט דאָס קלאַפּען פון דעם „הערץ" פון דער נשמה אין אזא ליכט? און זעהט מען דען נישט די שעפּפערישע קראַפט וואָס שטעקט אין אונזערע נשמות ביי זייער בעהעפטען זיך? און פאַר וואָס קען אַ אויסערליכער ווילען קומען און פון דעם אַלעס אַ תל מאַכען, און דו שטעהסט דערביי, דו זעהסט צו ווי עס שטאַרבט אָב אַ טהייל פון דיין נשמה און קענסט גאַרנישט טהאָן — ניט היילען, ניט לעבעדיג מאַכען? ווער איז דער העכערער, שלעכטער „ווילען", וואָס טהוט דאָס? און פאַר וואָס טהוט ער עס? און מיט אַ מאָל ווי זי וואָלט צוריקגעקומען. — און עס איז איהם פערשטענדליך געוואָרען דער טויט פון ראחעל'ען. אין דעם טויט האָט זי זיך דאַך איהם אין גאַנצען אוועקגעגעבען = זי האָט חתונה געהאַט מיט איהם אין איהר טויט. אמאָל, ווען זי האָט גע־לעבט, איז ער געווען ווייט פון איהר. און האָט ער זי זיך געוואָלט פאָרשטעלען, האָט ער זי קיינמאָל נישט געזעהן פערבונדען מיט זיך. זי איז געווען אַליין, בעזונדער — איינגעפאַסט צווישען די מענשען אין דעם אָרט, אין וועלכען זי געפינט זיך. און איצט איז עס עפּעס אַנדערש געוואָרען. זי איז אין גאַנצען נעבען איהם. וויל ער זי נעהמען — קומט זי עפּעס אריבער צו פליהען. אויף קיין אָרט, צווישען קיינע מענשען, אין קיין געהיימניס שטעקט זי נישט. זי ווייס פון אַלעס וואָס ער טהוט און פיהלט. ער דאַרף עס איהר גאַרנישט זאָגען. זי קלערט עס מיט איהם צוזאמען און פיהלט דאָס מיט איהם צוזאַ־מען. זיי פערשטעהען דאָס ביידע אָהן אַ וואָרט צו רעדען. און ווען ער געהט אדורך דאָס געסעל, און די קרעמער זיצען איינגעוויקעלט אין זייערע גראָבע פוטערס, אריינגעשטעקט די הענד אין די אַרבעל און קוקען אויף איהם דורך זייערע טריבע מערב'דיגע שויבען און לאַכען איהם אויס, וואָס ער איז צוריקגעקומען מיט גאַרנישט, דאַכט זיך איהם, אז דאָס לאַכען זיי אויס זיי ביידע — איהם און ראחעל, וואָס געהט נעבען איהם. און זיי ביידע שמייכלען אין זיך און מאַכען זיך לוסטיג איבער די אָהן־קונים'דיגע קרעמער.

אין אַ אבענד, ווען ער איז אַהיים געקומען צו זיינע עלטערן, און דער פאָטער האָט בעמערקט אַ אַנדער פּנים אויף איהם, האָט

ער זיך איבערגעוואונקען מיט'ן ווייב און האט געוואגט גאנץ דערליקאט א פרעג צו טהאן:

— מישא, קלערסטו זיך צו עפעס נעהמען? דאס וואלט דיך גאר ווען צערשטרויערט פון דיינע טרויעריגע געדאנקען

האט מישא געענטפערט גאנץ גלייכגילטיג:

— יא, איך האב שוין בעשטימט. איך האב שוין אוועקגעשיקט צום „פאפעטשיטעל" א ביט־שריפט. איך עפען מיר אויף א חדר אין ראוו.

— וואס? — האט דער פאטער געפרעגט דערשראקען, ווי ער וואלט זיינע אויערען ניט געגלויבט — רעבעניו גאר צו ווערען א מלמד, א מלמד אין ראוו?

— פאר וואס נישט קיין מלמד, איז עס נישט אזא פרנסה ווי יעדע אנדערע?

— דו הערסט, מלכה, דיין זוהן ווערט א מלמד — זאגט דער פאטער אין דער באָרד אריין.

און די ווייב ווינקט איהם איבער, אז ער זאל נישט רעדען, ווי איינער זאגט: „ער איז קראנק. מען טאר זיך נישט מיט איהם שפארען..."

דער פאטער האט זי פערשטאנען, געשוויגען, און מיט די אקסעל געשאקעלט. אז דר. לייזעראוויטש האט געהערט וואס מישא האט בעשטימט, איז ער גאר מיט אמאל אן אנדער מענש געווארען. ער האט זיך אזוי גאר אנגעהויבען צו קעמען זיינע פערלאזענע, האלב אויסגעקראכענע לאקען, וואס ער האט עס שוין נישט געטהאן פון יאהרען לאנג. ער האט מישא'ן געשאפט געלד, אויסגעזוכט א דירה אביסעל הינטער דער שטאדט, געהאלפען די דירה איינריכטען, דעם טיש, און אלטע טאבליצע אראפגעשלעפט פון בוידעם וואס ער האט אמאל אויף איהר זיינע קינדער געלערנט. און אויסגעזוכט די פאסענדע קינדער צווישען די איינוואוינער פון „ראוו". ער האט זיי אלעמען געקענט מיט'ן נאמען, טאטע מאמא געקענט — ער האט זיי אלעמען געהאלפען ערציהען, ביי אלע קראנקהייטען געווען, און דערצעהלט מישא'ן די געוואהנהייטען פון יעדען קינד בעזונדער. אמאל אויף דער נאכט זיינען זיי שפעט אויפגעזעסען, וואס דער דאקטאר האט עס ביז יעצט קיינמאל ניט געטהאן. מישא האט איהם קלאהר געלייגט זיין

פראגראם, וואס ער וויל איינפיהרען אין זיין חדר און דערביי פיעל גע־רעדט וועגען פעדאגאגיק מיט וועלכע ער האט זיך לעצטענס זעהר אינטערעסירט און פיעל דעריבער געלעזען. דער דאקטאר הארכט אויס, צום סוף רופט ער זיך אן:

— צו אידישע קינדער טויג דאס אלעס גאר נישט. פאר זיי איז דאך גאר נישט קיין פעדאגאגיק געשריעבען. מיט זיי דארף מען מיט הארץ צוגעהן, נישט לויט'ן בוך, נור מיט ליעבע, מיט ליעבע ווערסטו מיט זיי אויסמאכען. מען דארף זיי ליעב האבען, דאס איז די ערשטע זאך. זיי דערפיהלען עס באלד ווער עס האט זיי ליעב, און דער וואס האט זיי ליעב קען מיט זיי אלעס טהאן. ווארום זיי אלע, דאס גאנצע אידישע פאלק, איז איין קראנקער געפיינינגטער יתום, און די קינדער דערפיהלען דאס מיט דער מוטער'ס מילך, זיי זיינען אין דעם יתום־קייט אריינגעוואקסען — דורך דעם דארפען זיי מעהר ליעבע און מעהר צערטליכקייט ווי אלע אנדערע קינדער, ווארים נור מיט דעם קען מען זיי היילען. — און נאך א מינוט שווייגען רופט ער זיך ווידער אן, ערגעץ וואו אוועקקוקענדיג אן א זייט:

— איך האב דיר נישט געפרעגט וועגען איהר, ווי אזוי און ווען, עס איז דיין זאך. נור זעהסטו, אז מיינע איז מיר געשטארבען, האב איך מיר דעם „ראוו" פאר מיין ווייב געמאכט, און ווען מיינע קינדער זיינען מיר געשטארבען, האב איך מיר זיי... נו, וואס שטעהסטו און גלאצסט, געה שלאפען! א גוטע נאכט! — שרייט אויס פלוצלונג דער דאקטאר און געהט אריין אין צימער און האקט די טהיר הינטער זיך.

א פאר טעג נאכדעם האט דער דאקטאר אויסגעמיעדען מישא'ס בליק, און געבייזערט זיך אויף דער גאנצער וועלט...

אבער די שטאדט האט געהאט א געשיכטע. עס האט געקלונגען: אז מען האט געטראפען מישא'ן מיט די קינדער אין ווייסען שנעע־פעלד ארויסגעהן שפאצירען — האט מען איהם נאכגעשריען, און א נאמען האט מען זיי ביידען, לייזעראוויטש'ן מיט מישא'ן, געגעבען: „דער שווער מיט'ן איידעם".

קאַפּיטעל 43.

— געהערט נייעס? זילבערבערג׳ס טאָכטער איז דאָך צוריק־געקומען פון דער וועלט.

— און וואָס איז דער מעהר?

— זי האָט עפּעס מיטגעבראַכט אַ פּעקעל.

— אַ טרפה צו אַ כשר׳ס?

— וואָס איז דער חילוק, אבי דער אַלטער וועט אַ זיידע ווערען.

— ווער איז דער פאָטער?

— זי ווייסט אַליין נישט. — איינעם האָט זי געליעבט און צום צווייטען האָט זי זיך געשדכנ׳ט — פון וועמען דאָס קינד איז ווייסט זי נישט.

— נו, עס וועט נישט פערפאַלען ווערען. עס בלייבט אין דער משפחה.

אזעלכע געשפּרעכען האָט מען געקענט הערען פאַר יעדען צוויי־טען געוועלבעל אין שטעדטעל נאָך מערי׳ס צוריקקומען. די שטאָדט האָט געקלונגען, קיינער האָט זי נאָך נישט געזעהן. זי האָט זיך אויף דער גאַס נישט געוויזען, און וועגען איהר פאָטער און מוטער זיינען לעגענדען ארומגעגאַנגען.

— דער אַלטער איז דאָך אַנטלאָפען פאַר חרפּה.

— וואוהין?

— אין די בעדער אריין האָט ער שוין קיין געלד נישט, איז ער צו אַ שרייבער אין אַ וואַלד ארויסגעפאָהרען.

— זי האָט עס געהאָלפען דעם טאַטען אַן עק מאַכען פון די פּאָר גילדען.

— נו, זי האָט עפּעס פאַר דעם געלד מיטגעבראַכט, כאָטש נישט בחנם עס אויסגעגעבען...

אין דער היים איז דערווייל געזעסען מערי ווי אַ שוטה. אהיים געקומען איז זי אַ קראַנקע און אַ צובראָכענע, און האָט באַלד זיך געמוזט אין בעט לעגען. די מוטער האָט עס באַלד בעמערקט, דער־ציטערט געוואָרען, מורא געהאַט דעם מאַן צו זאָגען, און איז געלאָפען צו די שוועגערין, מישאַ׳ס מוטער, און האָט איהר דעם „גרויסען

בראד" דערצעהלט. די שוועגערין האט עס ניט געוואלט גלויבען, איז געקומען, איבערצייגט זיך, און איז אהיים אוועק א פלאם רויטע פאר בושה, און דעם מאן אין דער צווייטער שטוב ארייגערופען און דעם „סוד" פערטרויט. באלד איז עס אויך דער פאטער געוואהר געווארען. מען האט נישט געוואוסט צו זי האט חופה וקדושין גענומען. דער פעטער לייזער האט געטענה'ט מיט'ן ברודער, אז ער זאל אריינגעהן צו איהר און מאכען א שמועס וועגען דעם, עס איז זיך נישטא וואס צו שעמען — די מוטער האט זיך אבער פאר דער שוועל אוועקגעלעגט מיט א געוויין, אז דאס קינד איז קראנק, אז זי קען זיך א מעשה אנטהאן, מען דארף אבווארטען. דערווייל איז מען אין שטאדט געוואהר געווארען, מען האט אנגעהויבען צו רעדען דערפון אין די געוועלבלעך. די זילבערבערגס האבען זיך געשעמט די נאז אין די גאס ארויסצואווייזען. ר' לייזער איז אוועק צו זיינע געשעפטען, און מע־רי'ס פאטער האט זיך מיטגענומען א פאר ספרים'לעך אין רייזע־זעקעל און איז געפאהרען אין וואלד אריין אויף א פאר טעג.

דערווייל האבען מערי אלע געמידען. די שוועגערין, מישא'ס מו־טער, האט אויפגעהערט ארויפצוגעהן. און פון דער משפחה האט מען זיך דערווייטערט און מערי איז נור איבערגעבליבען מיט דער מוטער אין די גרויסע הוילע שטובען, פון וועלכע זי איז איבריגענס זעהר צופריעדען געווען.

מישא איז אויך געוואהר געווארען צו גלייך מיט אנדערע פון מערי'ס אהיים קומען, עס איז שוין געווען א שטיק שפעטערדיגע צייט ווי ער האט געהאט דעם חדר אפען — און ער איז שוין גאנץ צוריס געזונד און רוהיג געווארען פון די ארבייט.

די ערשטע פאר טעג אז ער האט געהערט פון די „נייעס", האט ער מורא געהאט זי נישט צו שטערען אין איהר איצטיגען צושטאנד. און אפשר וויל זי איהם גאר נישט זעהן. נור געהערט פון דעם רעש וואס איז געווארען אין דער שטאדט, און פון דעם גערודער אין דער משפחה — האט ער זיך געפיהלט פערפפליכטעט באלד זיך צו ווייזען אין פעטער'ס הויז. די מומע האט איהם צוגענומען ווי א משיח'ן, און גע'סוד'עלט זיך מיט איהם אין די ווינקעלאך, אז ער זאל געוואהר ווערען „וואס עס איז?" ווארים איהם וועט זי זאגען. מישא האט געשמייכעלט אין די ברילען און געענטפערט: „ער ווייסט נישט

אויב זי וויל איהם זעהן". די מוטער איז אריין — און מערי האָט איהם אריינגעבעטען.

ער האָט זי געפונען גאָר נישט געענדערט, אדרבה. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז דאָס טראָגען פאסט איהר זעהר, — זי איז שעהנער געוואָרען, און אזא רוהיגער גליקליכער שמייכעל בעלויכטעט זי — און ער האָט גאָר נישט פערשטאַנען דעם רעש וואס איז געוואָרען. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז פערקעהרט, אז אלע דאַרפען זיך פרעהען וואס אויף מערי'ן איז געקומען אזא גליק.

זי האָט איהם צוגענומען קאַלטליך, האָט זיך מישא'ן געדאכט. ער האָט עס זיך ערקלעהרט מיט איהר יעצטיגען צושטאַנד. זי איז געזעסען אויף א וואקעל־שטוהל און גאָר גישט געמיהט זיך צו בעהאַלטען איהר „שאַנד". און גערעדט האבען זיי וועגען ארץ־ישראל. איבערהויפט האָט מערי איהם געפרעגט — און ער האָט געענטפערט, און איינער האָט דעם צווייטענס לעבען מיט קיין וואָרט נישט אָנגעריהרט.

ביים אוועקגעהן האָט איהם מערי פּלוצלונג געפרעגט:

— דו האָסט געעפענט א חדר פאַר קינדער?

— יאָ.

— און א סך קינדער?

— דערווייל אייניגע, נישטאָ קיין בעהעלפערס.

— ווילסט מיר ווייזען דיין חדר?

— געוויס.

— געהסט דאָרט יעצט אהין?

— יאָ.

— און וואָלסט מיך געוואָלט באַלד יעצט מיטנעהמען?

— מיט פערגעניגען.

— טו געה ארויס, איך וועל זיך פלינק אנטהאָן.

ער איז ארויס, די מומע איז איהם בעפאַלען מיט פראגען. ער האָט איהר גאָר נישט געהאַט צו ענטפערען.

פּלוצים עפענט זיך מערי'ס טהיר, און מערי רופט אריין מישא'ן. זי איז שוין געווען אנגעטהאָן אין קלייד — און מען האָט איהר יעצט מעהר אנגעזעהן ווי פריהער.

— ווּעסט דיך נישט שעמען מיט מיר צוגעהן איבער דער גאס, מישא? — פרעגט זי מיט יענעם שמייכעלע וואס איז מישא'ן געווען אזוי בעקאנט.

מישא האט גאר נישט אבגעענטפערט, ער האט פערלעגען גע־שמייכעלט, צום סוף האט ער געזאגט:

— אדרבא, מיט א מוטער איז מעהר כבוד.

— נישט וואהר?... — האט זי נאך געוואלט עפּעס זאגען און איז פערשוויגען.

מערי'ס מוטער האט צו איהרע גרויסע צרות דערזעהן ווי מערי טהוט זיך אן ארויסצוגעהן. זי האט זי נישט געוואגט איינצוהאלטען. און צום ערשטען מאל האט זיך מערי געוויזען אין גאס מיט מישא'ן.

עס איז געווען א געלויף און א קוקערייי פון די פענסטער און פון די געוועלבלאך ארויס, און זי איז געגאנגען פאמעליך, טריט ביי טריט, און מיט א געוויסע מאיעסטעטישע מוטערליכע רוהיגקייט האט זי געוויזען די וועלט דאס גליק וואס די נאטור האט איהר געשאנקען. ווי זי וואלט געווען א כהנ'טע און טראגט דעם פאלק די ברכה. מיט אזא אינערליכען שטאלץ האט זי איהר מוטערליכעס געוויזען...

דאס חדר איז איהר זעהר געפעלען. אויפ'ן וועג האט זי געקויפט שאקאלאד און זי האט די קינדער צוטהיילט. געפרעגט זיך מיט די קינדער און מיט בעזונדערע ליעבע האט זי זיי אלע ארום זיך געקלי־בען און זיי עפּעס דערצעהלט. מערי ארום די קינדער האט איצט גאר אנדערש אויסגעזעהן. עס איז געווארען פערשטענדליך איהר טראַ־גען — און אין דעם קראנץ פון די קינדער האט עס איהר זעהר גע־פּאסט. מישא האט געקוקט אויף איהר מיט א צופרידענער מינע. אין דער מוטערליכער פּאזע האט ער זי קיינמאל נישט געזעהן, און ער האט זיך קיינמאל נים געקענט פארשטעלען, און דאך איז עס אזוי נאטירליך און אזוי זעלבסטפערשטענדליך.

— ווּעסט מיר ערלויבען אפּטער צו בעזוכען דיין חדר, מישא? — האט זי איהם געפרעגט ביים אוועקגעהן.

— געוויס.

— איך וועל דיר אביסעל מיטהעלפען. דו וועסט גאר נישט געגען דעם האבען?

— אדרבה, נור דו, יעצט אין דיין צושטאנד... וועט עס נישט זיין צו שווער פאר דיר? — האט מישא געפרעגט פערלעגען.

— פערקעהרט, מישא, איך וויל זיך ביי זיי לערנען ווי א מוטער צו זיין. — האט זי אויך פערלעגען אבגעענטפערט, און א נאטירליכע רויטקייט האט זי בעגאסען.

זיי האבען זיך ביידע פערשעמט ווי קינדער, ווי אמאל, אמאל, אין אנהויב.

קאפיטעל 44.

עס איז געווען א הערליכער טאג. די זונן האט זיך ווי א ליכ־טיגער באלעם געקולערט איבער דעם ווייטען ברייטען שניי־פעלד און אויפגעפלאקערט אין א העלעם בלענדענדעם ליכט א האלבען שניי־פעלד. עס האט זיך גערדאכט, אז דארט, אין יענע העלקייט, איז דער שניי צוגאסען געווארען אין א הימעל־וואסער. מישא מיט זיינע תלמידים האבען זיך ארומגעקולערט אין שניי, אליין שוין געווען פון קאפ ביז צו די פיס אין שניי — וואס די תלמידים האבען איהם בע־שאטען. האט ער זיך געיאגט נאך זיי אין א רונדיגע ראד. דאס שטיק פעלד אויף וועלכען מישא מיט זיינע תלמידים האבען זיך גע־שפיעלט, האט אויסגעזעהן ווי א מלחמה־פעלד. האלבע פעסטער־שניי־ער'ס האבען זיך ארומגעוואלגערט, טהייל האט געפעהלט די הענד, אנדערע דער קאפ אבגעהאקט. און נאר אנדערע פעסטער־שנייערס הא־בען געהאלטען ערשט אין בעשאפען ווערען. טהייל זיינען שוין גע־ווען פערטיג, און טהייל האבען שוין גערדיענט צום ציעל, אין וועלכע די קינדער האבען זייער שניי באלעמס געשאסען. אביסעל ווייטער אויף א שניי־שליטעלע, איז געזעסען מערי און צוגעקוקט זיך צו דער סצענע. עפעס וואס האט זי געקלערט, עפעס נישט — נור דאס וויים־קייט האט זי מיעד געמאכט. זי האט איהרע אויגען צוגעמאכט — און א וואויגקייט האט זי בעפאלען וואס האט איהר גוט געטהאן.

מישא האט געקוקט אין דער זונן אריין — אין דעם טהייל פעלד, וואס האט געפלאקערט אין דער זונען־שיין. ער האט געהאט דאס

געפיהל, אז ראחעל איז נאר וואס דא געוועז און זי איז אוועק אין יענעם טהייל שניי־פעלד, פון וואנען עס לייכט זיך אזוי, פון דארט קוקט זי זיך צו צו זיינע שפיעלען, און באלד וועט זי ערשיינען און וועט איהם הינטען, ארום די אויגען פערשטעלען מיט איהרעביידע הענד און פרעגען: „טרעף, ווער עס איז דא?“ דאס געפיהל איז ביי איהם געווען אזוי וואהר און אזוי נאטירליך, אז ווען דאס וואלט ווירקליך געשעהן, וואלט ער זיך גאר נישט געוואונדערט. און טיילמאל האט ער זיך עפעס אינסטינקטיוו אומגעדרעהט, געקוקט אויב זי שטעהט נישט הינטער זיין רוקען. ער האט זי געפיהלט נעבען זיך, צווישען די קינדער. אמאל דא, אמאל דארט — אזוי האט זי זיך יעדען אויגענבליק דורכגעשלייכט דורך איהם מיט איהר ווייס קלייד, מיט איהר לויכטענדעם לייב...

אז זיי האבען געהאלטען ביים אהיים געהן, איז ער צו צו מערי'ן. ער האט זי געטראפען נאך זיצענדיג אויפ'ן שניי־שליטען מיט פערמאכטע אויגען.

— וואס, דו שלאפסט? — האט ער לייכט געפרעגט.

— ניין, — האט מערי די אויגען אויפגעעפענט, דער שניי בלענדט מיך.

באלד קוקט זי איהם אן, און זאגט:

— ווייסט וועגען וואס איך האב געקלערט, מישא? דאס אלעס איז דאך אזוי נאהנט געווען. אזוי נעבען אונז — און מיר האבען נים געוואוסט דערפון.

— וואס איז נאהנט געווען? — פרעגט מישא.

— דאס דא — ווייזט זי אויפ'ן שניי, אויף די קינדער ארום זיך.

מישא האט געקוקט אין דעם בעלויכטענדען טהייל פעלד אריין, פון וואנען עס האט זיך דאס ליכט געגאסען און געזאגט ווי פאר זיך:

— עס האט געפעהלט דאס ליכט...

זי האט איהם נישט פערשטאנען און נישט איבערגעפרעגט.

ע נ ד ע.